

Statist. O.

997/62

O. 997/62/1.

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

A SZEGÉNYGONDOZÁS BUDAPESTEN

ÍRTA

DR. CSORNA KÁLMÁN

62-
I-II.

62. KÖTET

1. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

Ára 5 pengő

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

A SZEGÉNYGONDOZÁS BUDAPESTEN

ÍRTA

DR. CSORNA KÁLMÁN

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

300353

TARTALOMMUTATÓ.

Bevezetés	Oldal 7
-----------------	------------

A szegénygondozás általánosságban.

A szegénygondozás alapismerteti.

Első fejezet.

A szegénység. A jótékonyság. Szegénygondozás és jóléti gondozás. Szociálpolitika	13
--	----

Második fejezet.

A szegénygondozás célja, feladatai és eszközei.....	16
---	----

Harmadik fejezet.

A szegénygondozás szervei és berendezései. A szegénygondozás munkamódszere...	18
---	----

Negyedik fejezet.

A szegénygondozásra irányuló kötelezettség. A kötelezettség előfeltétele (illetékesség).	
A szegénygondozásban részesülők köteleességei és állampolgári jogainak korlátozása	24

Ötödik fejezet.

A szegénygondozás költségei.....	27
----------------------------------	----

Hatodik fejezet.

A szegényügyi statisztika és kataszter.....	29
---	----

A szegénygondozás fejlődésének vázlata.

Első fejezet.

A szegénygondozás a világháborúig.....	37
--	----

Második fejezet.

A szegénygondozás fejlődése a világháború alatt és után.....	44
--	----

Harmadik fejezet.		Oldal
A kötelező szegénygondozás rendszerei.....		48
Negyedik fejezet.		
A társadalmi (fakultatív) szegénygondozás rendszerei.....		61
Ötödik fejezet.		
Összefoglalás		66
 A magyar szegénygondozás rendszere.		
Első fejezet.		
A magyar hatósági szegénygondozás kialakulása és alapvető jogszabályai.....		68
Második fejezet.		
A magyar hatósági szegénygondozás alapelvei. (Jogalap, szervezet, illetékesség, a gondozás módja és mérve, szegényügyi nyilvántartás, a szegénygondozás költségei, megtérítési kötelesség, állampolgári joghátrányok, szegénységi jog stb.)		89
Harmadik fejezet.		
A magyar társadalmi szegénygondozás fejlődésének és mai állapotának vázlata		101
Negyedik fejezet.		
A magyar hatósági szegénygondozás statisztikája.....		104
Ötödik fejezet.		
A magyar szegénygondozás hiányai és a szükséges reform.....		112
 Budapest székesfőváros szegénygondozó tevékenysége és intézményei.		
<i>Budapest székesfőváros hatósági szegénygondozásának kialakulása és jelen állása.</i>		
Első fejezet.		
Bevezetés		123
Második fejezet.		
A hatósági nyílt és zárt szegénygondozás fejlődése 1906-ig.....		123
Harmadik fejezet.		
A hatósági nyílt és zárt szegénygondozás fejlődése 1906—1917-ig		137
Negyedik fejezet.		
A hatósági nyílt és zárt szegénygondozás fejlődése az 1917—1929. években.....		160

Budapest társadalmi szegénygondozása.

Oldal

Első fejezet.

A társadalmi szegénygondozás szervei és azok tevékenysége	208
---	-----

Második fejezet.

A társadalmi szegénygondozás hiányai. Reformtörekvések.....	223
---	-----

<i>Budapest szegénygondozásának hiányai. A továbbfejlődés iránya. A népjóléti igazgatás szervezéséről szóló új szabályrendelet</i>	<i>225</i>
--	------------

Zárószó	240
----------------------	------------

Irodalom	243
-----------------------	------------

Bevezetés.

Amikor a fővárosi »Statistikai Közlemények« keretében ezt a tanulmányt útrabocsátjuk, előljáróban három kérdésre kell az olvasó számára feleletet adnunk.

1. Miért volt szükség e tanulmány megírására?
2. Mit kíván nyújtani e tanulmány?
3. Mily elrendezésben és mily cézzal dolgozza fel e tanulmány tárgyát?

Az első kérdésre feleletünk a következő:

Budapest székesfőváros szegényügyét 1905. évben dr. Kőrösy József írta meg, ugyancsak a székesfővárosi »Statistikai Közlemények« sorozatában.¹⁾ Ez a munka, amely a »főváros sokféle elágazó jótékonyági működéséről« először nyújt áttekintést, a székesfőváros szegényügyének voltaképpen csak az 1900—1902. években létező állapotát mutatja be, azonban történeti vázlatát adja az 1900. évet megelőző szegényügyi fejlődésnek is olyként, hogy a magántevékenység tárgyalását mellőzve, kizárólag a főváros *hatósági* — közjótékonyági — működésének és intézményeinek leírását és adatait tartalmazza.

Az 1902. év óta olyan mű, amely a főváros köz- és magánjótékonyági szerveinek, intézményeinek és ezek tevékenységének részletes leírását és méltatását tartalmazná, meg nem jelent.

Ámde az idők azóta nagyot változtak!

A háború a maga következményeivel és a háborús menekültek ezreinek a fővárosba való szorításával, majd az elvesztett háborúval járó pénzromlás, nem utolsó sorban a forradalmakkal bekövetkezett lerongyolódás és az évek óta tartó gazdasági krízis, végül a háborúban elesettek családtagjairól való gondoskodás új, súlyos feladatok elé állították Budapest székesfővárosát is.

Amint az a háború által megviselt más országok nagyvárosaiban is történt, a gondozásra szorultak új tömegeiről való, új eszközökkel és új módszerek útján történő gondoskodás szüksége merült fel, amely gondoskodást, amennyiben azt az *állam* ellátni képes és hajlandó nem volt, a *község*

¹⁾ Dr. Kőrösy József: Budapest székesfőváros szegényügye az 1900—1902. években. Budapest, 1905.

volt hivatott magára vállalni. Így történt, hogy amint azt később látni is fogjuk, számos országban a *népgondozásnak* igen erős *specializálódása* jött létre és ezzel összefüggésben a *népjóléti gondozásnak* olyan különleges berendezései alakultak ki, amelyek többé nem csupán a »szegények« ellátására korlátozódtak.

E helyütt csak néhány példát említünk fel. Olaszországban a »szegény« szónak a népgondozás terén új, tágabb értelmezését vezették be, amennyiben alatta nemcsak a valóságban *nincstelen szegényeket*, de a megélhetésükben korlátozott *szűkölködőket* is értik. Az 1928. év júliusában Párizsban lefolyt »Congrès international d'Assistance publique et privée«-nek viszont már egy programpontjaként szerepelt a *szűkölködő középosztálybeli egyének* szociális gondozásának kérdése is.

A leghatalmasabb és legmélyebbre nyúló fejlődést mégis Németország példája mutatja. E helyütt az 1923. év óta a népjóléti gondozásnak oly széles skálájú rendszerét léptették életbe, hogy jóllehet általa a *szegénységet* kiküszöbölni még nem sikerült, de amely azáltal, hogy a gondozásban részesülők állampolgári jogait nem korlátozza és így emberi méltóságukat tiszteli, hogy a gondozás feladatait kitágítja, módját, mérvét, célkitűzéseit szociális emelkedettségéből határozza meg, joggal mellőzhette alapvető jogszabályaiban a »szegénygondozás« kifejezés használatát.¹⁾

A régi szegényügynek lényegbevágó és világszerte észlelt ezen átalakulása a mi súlyosan megviselt hazánkra sem maradhatott hatás nélkül. Nem maradhatott pedig hatás nélkül elsősorban fővárosunkra, amely nagyvárosi jellegénél fogva a tömegnyomor központja, és amely fejlett igazgatási rendszerével, berendezkedéseivel, mint érzékeny műszer, leghamarabb volt képes reagálni az idővel bekövetkezett szükség nyomására.

És ma, amikor a gazdasági és erkölcsi nyomor és süllyedés soha nem tapasztalt magasságra csapdos, amikor a hatóság közegei, a társadalmi egyesületek szakemberei és a sajtó e nyomor és süllyedés hatása alatt és a viszonyok továbbromlásától való aggodalom által sarkalva, szinte egyértelműleg kiáltanak a szegénygondozás törvényi reformja után, úgy véljük, elérkezett az a lélektani pillanat, amikor ezt az égető problémát egy a kérdést minden oldalról megvilágító szakmunka kibocsátásával a megoldás tája felé lendíthetjük. Egy ilyen mű megírása iránt egyébként a székesfőváros törvényhatósági bizottságának közgyűlésén is óhaj nyilvánult meg.²⁾

¹⁾ H. Muthesius: Die Wohlfahrtspflege, 1928. 47—48. oldal.

²⁾ Az 1930. évi fővárosi költségvetés tárgyalása során a közgyűlés Lévai Sándor biz. tag következő javaslatát fogadta el: »A közgyűlés utasítja a főváros tanácsát, hogy a statisztikai hivatallal irassa meg Budapest székesfőváros fejlődését az utolsó három évtizedben, különös tekintettel a háborús közigazgatásra és a szociális viszonyokra s adja ki a munkát a statisztikai közlemények sorozatában.«

A második kérdést illetően szem előtt kell tartani azt, hogy újabban a fejlett népgondozási rendszerek tisztultabb felfogása szerint a jóléti gondozás nemcsak a gondozásra szorult embertársak *anyagi* támogatására, gazdasági téren való ellátására irányul, hanem felöleli azoknak *egészségügyi* és *erkölcsi* javát is, minélfogva a gondozottaknak új csoportjait is ellátása körébe vonja, nevezetesen a *szegény betegeket* és a veszélyeztetett, védelemre szoruló *gyermekek* és *fiatalkorúak* kategóriáit. Így áll elő a népgondozásnak három nagy csoportja: a *gazdasági*, az *egészségügyi* és a *nevelő gondozás*. Budapest székesfőváros tevékenysége és berendezkedése az 1902. év óta mindhárom irányban hatalmas fejlődést mutat fel.

A népgondozó tevékenység *gazdasági* és *nevelő ágazataiban* végbement ezen fejlődésnek bemutatása képezi szerzőnek feladatát, aki is a feladatot két külön kötetben kíséri megoldani. Az egészségügyi népgondozás fejlődésének megírása viszont más, avatottabb egyén feladatát fogja képezni ugyanezen vállalkozás keretében.

Az anyag *feldolgozásának mikéntjére* nézve útmutatásul adjuk, hogy a fősúlyt az 1902. év óta bekövetkezett fejlődés, legfőképpen pedig a háború után végbement kialakulás és a jelen helyzet szemléltetésére helyezzük, a megelőző idők fejleményei csak épen a szükséges összefüggés és megértés kedvéért nyernek ismertetést.

Szükségét látjuk azonban annak is, hogy a nagy összefüggések és a teljes áttekinthetetés céljából a külföldi népgondozás vívmányait, a népgondozási ügy jelen állását kül- és belföldi viszonylatban általánosságban is ismer-tessük, hogy ilymódon a népgondozás olyannyira fontos ismereteiről, melyekről magyar nyelven átfogó munka úgyszólván meg sem jelent, megközelítő útmutatás és kellő összehasonlítás álljon rendelkezésre.

A SZEGÉNYGONDOZÁS ÁLTALÁNOSSÁGBAN

A szegénygondozás alapismeretei.

I. FEJEZET.

A szegénység. A jótékonyság. Szegénygondozás és jóléti gondozás. Szociálpolitika.

A gazdaságilag tevékenykedő emberek együttélésének — legyen bár ez a gazdasági tevékenység akármily formában megszervezve — a történelem tanúsága szerint egyik állandó, szinte szükségképeni kísérőjelensége a *szegénység*.

Az új gazdasági formák és új munkamódszerek kialakulása olyan sajátos képességekkel bíró embereket követel meg, akik az előbbi gazdasági rendben vagy kevésbé, vagy egyáltalán nem lelhetők fel, ami által hiány áll elő ily munkaerőkben. Más oldalról az átalakulás folytán a régi keretek és formák eltűnnek és a hozzá idomult emberek foglalkozás nélkül maradnak.¹⁾

Különösen a gyors gazdasági átalakulás az, amely a népesség rétegződésében erős eltolódásokhoz vezet, úgyhogy a nemzetnek azon rétegei, amelyek az új viszonyokhoz alkalmazkodni nem tudnak, a szegények sorába süllyednek le. A gazdasági élet ezen külső behatása mellett viszont az egyéni képesség, a testi és lelki adottság is fontos tényező az elszegényedés e folyamatánál. A két ok rendszerint együtt hat. Az okozat egy oly társadalmi réteg kialakulása lesz, amelyhez tartozó egyedek alkotják a *gazdaságilag nem tevékeny* elemet, amely ugyan nem szükségképen értéktelen, de közös ismeretetőjele az, hogy képtelen magát egy bizonyos gazdasági rendben önállóan fenntartani.²⁾

¹⁾ Klumker: Handwörterbuch der Staatswissenschaften I. köt. 928. oldal.

²⁾ A fentiekből következik, hogy az elszegényedés formája idők és helyek szerint változik, és hogy a szegények a legkülönbébb népességi rétegekből származhatnak. Mindenesetre a modern ipar a kultúrországokban az ipari munkássággal egy olyan hatalmas számú népréteget teremtett meg, amelynek jövedelme bizonytalan és csak szorosan az életfenntartáshoz szabott, amiért is nála az elszegényedés veszélye fokozott mértékben forog fenn.

Általános felfogás szerint a *szegénység az az állapot*, amelyben az egyén a saját, illetve eltartásra szoruló családjának életfenntartásához szükséges eszközöket megszerezni nem tudja, amikor tehát az egyén mások támogatására szorul.¹⁾

Származzék a szegénység akár a személyben rejlő okokból (testi, szellemi gyámoltalanság, munkaképtelenség, munkakerülés, tékozlás, aggkor), akár *véletlen természetű okokból* (országos, helyi csapások, haláleset stb.), illetve a *szociális és gazdasági viszonyokból* (munkahiány, sztrájk, kizárás stb.), a megszorult embertársakon való *segítés* nemcsak vallási parancs, hanem az ember természetével és társas hajlamával legszorosabb kapcsolatban álló *erkölcsi törvény*. Ezen erkölcsi törvény kényszere folytán kifejtett emberi tevékenység a *jótekonyság*, amely a primitív társadalomban a család és törzs feladatát, a haladó erkölcsi és emberiségi eszmék követelményei folytán pedig az *egész társadalom* feladatát képezi.²⁾

Idők folyamán azonban, amikor az életviszonyok bonyolulttá válása folytán sem az egyéni, sem az egyházi jótekonycodás a közsegélyezés kívánalmainak eleget tenni nem tudott, szükségessé vált, hogy az államhatalom is szabályozólag nyúljon be a szegényekről való gondoskodás — mint *köz-szükséglet* — kielégítése végett. Így állott elő a *szegénygondozás megszervezése*, mint az állami igazgatás különálló ága.

A szegénygondozás (szegényügyi igazgatás, szegényrendészet) tehát állami feladat, amelyet a különböző népek különböző alakban szerveznek meg.

Hogy ez a megszervezés mily politikai elgondolással és célzattal történik, arra fontos kihatással volt az egyes korok bölcsészeinek és nemzetgazdászainak felfogása. Így az utolsó század szinte végig Malthus és Ricardo tanai hatása alatt állva, azt vallotta, hogy a szegénygondozást minél szűkebbre kell korlátozni, az állami gondozást lehetőleg mellőzni, szinte az éhenhalástól való védelemre szorítani és csak az ú. n. *»érdemes szegényeket«* kell a társadalmi jótekonycodás gondozásába átvenni.

Ez a felfogás volt, mint látni fogjuk, az 1843. évi angol szegényügyi törvényhozás vezérlő gondolata, ez az elvi álláspont volt szülőoka azoknak a törvényhozási rendszabályoknak, amelyek majd mindenütt súlyos büntetésekkel (dologház, megbélyegzés, börtön, kivégzés) sújtották a csavargást,

¹⁾ Az a régebbi felfogás, amely a szegénység állapotánál fokozatokat — nyomor, szegénység és szűkölködés ; a németben Elend, Armut, Dürftigkeit ; franciában misère, pauvreté és indigence ; angolban distress, poverty és want — különböztetett meg, ma már nem gyakorlatias, mindazonáltal épen a szegénység *viszonylagos* voltánál fogva azt tapasztalhatjuk, hogy a szegénység fogalma mind szélesebb körre terjed ki és bevonást nyer már alája a szűkölködők számos kategóriája is.

²⁾ Hasonló szellemben : E. Wolf: Die soziologischen Grundlagen der Fürsorge und Wohlfahrtspflege. 1927.

koldulást és politikai hátrányokkal (a választójog, esküdtbírói jog elvesztése) kötötték össze a nyilvános szegénygondozásban részesülést.

A fejlődés azonban itt nem állott meg! A születések számának csökkenése, a munkásvédelmi intézkedések, a szociális biztosítás lassan kikezdték a szegénygondozás túlhaladott elméletét és gyakorlati álláspontját. Az *utólagos gyógyítás* gondolata mellé a *megelőzés* elve sorakozott. Ezzel a szegénygondozás gondolatától a *népjóléti gondozás* elvéig csak egy lépés hiányzott.

Ezt a lökést azután a világháború és következményei adták meg. A háború és az azt követő súlyos idők a szegénységnek új okait és okozatait idézték fel. A hadirokkantakat és hadikárosultakat, a hadiözvegyeket és hadiárvaakat hazafias, politikai és szociális okokból nem lehetett a szűkmarkú és megbélyegző jellegű szegénygondozás védelme alatt meghagyni. A háború utóhatásai különösen Németországban még egyéb gondozásra szorultak rétegeit is felvetették; így az ú. n. *szociális járadékot* (Sozialrentner) és *kis járadékot* (Kleinrentner) húzók csoportjait, akiket a közönséges szegényektől szintén eltérő, megkülönböztetett elbánásban kellett részesíteni.

Utóbb a szegénygondozásnak más ágai: a tüdőbeteg-iszákosgondozás, csecsemő-anyavédelem stb. szintén hangoztatni kezdték különállásukat; kezdtek külön munkamétódust bevezetni és külön munkaerőket alkalmazni. Az eredmény az lett, hogy a szegénygondozás számos önálló ágra bomlott, amely ágak némelyike lényegében a szegénygondozással teljesen vagy részben azonos maradt, mások olyan önálló társadalmi, illetve állami képződményekké váltak, amelyek már a *gazdaságilag tevékeny* elemeket is felölelik. Mindezen különálló gondozó tevékenység gyűjtőneveként a *jóléti gondozás* (Wohlfahrtspflege) elnevezés tett újabban polgárjogra szert.¹⁾ Ezen elnevezés által felölelt tevékenység tartalma és terjedelme ma még pontosan fel nem mérhető, az csak a további fejlődés során lesz lehetséges. Még a legtalálóbbs meghatározás az, amelyet az 1926. évi december 4-i német hadikölcsön megváltási törvény végrehajtási rendelete használ, amely szerint: jóléti gondozás alatt értjük a népösszeség érdekében kifejtett és a szükségét szenvedő és veszélyeztetett embertársak jólétére irányuló tervszerű gondozó munkát.²⁾ Ez a speciális gondozó tevékenység, amely általánosabb vélemény szerint a szegénygondozást is olyként magában foglalja, hogy a szegénygondozás létminimuma helyett az általános testi-lelki egészséghez és a

¹⁾ A német Wohlfahrtspflege szó különböző jelentésbeli átalakulásokon ment át. Így 1908 körül e szóval a törvényileg nem szabályozott azon társadalmi tevékenységet illették, amely a gazdasági fejlődésből előállott szociális bajok orvoslására törekedett. Értették továbbá alatta a tervszerű társadalmi munkát, szemben az *esetleges, tervszerűtlen* munkával. A fentebbi értelemben használt jóléti gondozás kifejezés 1909 óta nyerte jelenlegi tartalmát, az angol szegényügyi törvény reformjával kapcsolatban benyújtott kisebbségi jelentésből, amely mozzgalom és elnevezés Németországban is elterjedt. (L. Lehrbuch der Wohlfahrtspflege. 1927. 103. old.)

²⁾ Lásd még idénévze: Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege, 1929. 774. old.)

szolgáltatási képesség teljéhez *szükséges életstandardot* kívánja nyújtani, különösképpen Németországban hódít mind szélesebb köröket, azonban a jóléti gondozás ugyanilyen erős specializálódásának nyomait más országok is mutatják; így Ausztria, Anglia, Belgium, Hollandia, Olaszország, sőt bizonyos irányban hazánk is.

Törvényes jogszabályokban mindazonáltal csak Németországban nyert e mozgalom számottevőbb lecsapódásokban megnyilvánulást.

A jóléti gondozás határainak bizonytalansága, lebegő természete hozza magával, hogy számos esetben vonalai összeesnek a *szociálpolitikával*. Így a szűkségmunkák (inségmunkák) alatt egyesek szerint szociálpolitikai ténykedést, mások szerint (Zwiedineck-Südenhorst, Forbáth) a szegénygondozás egyik ágának továbbfejlesztését kell érteni. Mindenesetre az a határozott demarkációs vonal húzható a két feladatkör között, hogy míg a jóléti gondozás az *egyéni szociális bajoknak* enyhítését, elhárítását célozza, addig a szociálpolitika az egyént, tekintet nélkül annak különleges szükségére, szorultságára — a *saját társadalmi osztályával összefüggésben* — veszi gondozásba. A két feladatkör ezen viszonyából, összetartozásából következik a jóléti gondozás és a társadalompolitika szoros összeműködésének szükségessége.¹⁾ Mivel a szociálpolitikának *személytelennek* kell lenni, ez okból az egyes társadalmi réteg *egyéneit* is védelembe veheti, de nem veheti gondozásba az *egyes szükségesetet*. Hogy ez is ellátást nyerjen, szükség van a jóléti gondozás egyéniesítő munkájára.²⁾

Figyelemmel arra, hogy a *jóléti gondozásnak* most megjelölt fejlettebb formája csak Németországban nyert határozottabb körvonalakat, egyéb országokban pedig a szegénygondozás háború előtt már kiforrott rendszerei mellett annak csak nyomait találjuk, a továbbiakban mindenütt a *szegénygondozás* alapelveinek és lényegének vizsgálata fogja főfeladatunkat képezni, a jóléti gondozás magasabb szintű elveit pedig csak a párhuzamba-állítás végett fogjuk ismertetni.

II. FEJEZET.

A szegénygondozás célja, feladatai és eszközei.

A szegénygondozás végső célja a szegényt gazdaságilag ismét önállóvá tenni. Tevékenységének lelke, veleje ezért nem az ajándékozás, a segély, hanem a gazdaságilag tétlen egyénre való befolyásgyakorlás, a *nevelés*.³⁾

¹⁾ Hasonlóan : Baum M. Familienfürsorge, 1927. és Lehrbuch der Wohlfahrtspflege, 111. old.

²⁾ A szegénygondozás és szociálpolitika közti összefüggést illetőleg lásd még : Zwiedineck-Südenhorst: Sozialpolitik, 42. és köv. old., Hilscher R.: Bevezetés a szociálpolitikába, 14. old. és Forbáth T.: Adatok a magyar szegényügy rendezéséhez, 9—11. old.

³⁾ Ez főleg Klumker nézete. Lásd : Handwörterbuch der Staatswiss. megjelölt helyét.

A gazdasági adományok és rendszabályok csak mint a nevelés eszközei jönnek figyelembe. A neveléshez viszont szükséges úgy a szegény *egyéniiségének*, mint a szegénység *okainak* ismerete. E tényezők helyes megítélése után lehet csak a nevelés célját megjelölni és az alkalmas eszközöket annak elérése végett megválasztani. A szegénygondozásnak nem célja az, hogy a nem vétkes egyéneket kiválogatva őket megjutalmazza, a vétkeket pedig büntesse, illetve őket nyomoruknak büntetésből átengedje, hanem az, hogy minden lehető és célszerű támogatást válogatás nélkül megadjon.

E cél megvalósítása érdekében mélyreható vizsgálat mellett *három feladatkör* különböztethető meg a szegénygondozás területén.

1. A szegények egy részében még van elég gazdasági erő és képesség, hogy saját lábára álljon, csak bizonyos zavaró körülmények folytán nem tudta eddig helyét megállani. Ily esetben nem volna célszerű csupán segélyezéssel a baj végére járni, hanem célirányos lesz olyan befolyást is érvényesíteni, hogy a szegény ismét tartósan önálló legyen. Ez a hatásyakorlás, az *önállóságra való nevelés* az első feladat.

2. Ahol ilyen nevelés kilátástalan vagy eredménytelen, ott tovább két különböző csoportról lehet szó. Az egyik csoportba azok tartoznak, akik gazdasági szolgáltatásokra teljesen képtelenek; így az elaggottak, a színlődők. Ezekről csak egyféle módon lehet gondoskodni: *a teljes gondoskodás* révén, amely e feladatok másodika.

3. Ez utóbbi kategóriába tartozó egyedek közt is akadnak azonban számosak, akik a gazdasági képességnek bizonyos nyomait mutatják, csak önállóan nem képesek magukat az életen keresztülvágni. Ilyen egyénekről célszerűtlen volna pusztán *ellátás* útján gondoskodni, hanem ezek gazdasági erejét úgy a köz érdekében, mint saját emberi értékük szempontjából *hasznosítani kell*. Ez a feladat tehát a gyenge gazdasági erő emelésére, *felértékelésére* irányul.

Ez utóbb említett két csoport gondozása érdekében újabban különösen Németországban, de másutt is, egy negyedik feladatkör kezd kibontakozni: t. i. az *örizetbevétel*, nem ugyan a társadalom, de az egyén javának megóvása érdekében és pedig úgy az egyén saját beleegyezésével, mint akarata ellenére is.

Hangsúlyozni kell, hogy a helyes cél és feladat megválasztása érdekében szükséges a szegény *egyéniiségének és életviszonyainak*, az elszegényedés *okainak* mélyreható vizsgálata, amely tevékenység minden idők szegénygondozásának alapvető kelléke volt.¹⁾ Csak, aki a szegénynek igazi barátja és tanácsadója, aki őt és családját, lakását és környezetét ismeri, az ért csak igazán a szegénygondozás ellátásához.

¹⁾ Lásd erre nézve Roscher W.: System der Armenpflege und Armenpolitik, 1894. című munkáját, amely a jó szegénygyámolítás vezérelvei című fejezetben ma is érvényes útbaigazításokat ad.

Az ismertetett cél és feladatok megvalósítása érdekében a szegénygondozásnak megvannak a maga *segédeszközei*. Ha a szegényt a szokott környezetében, családja körében hagyják meg, ahol továbbra is maga tevékenykedhetik, úgy a *házi szegénygondozás* esete forog fenn. Ha pedig a szegényt rendes környezetéből kiemelik és máshol helyezik el, ahol róla más gondoskodik, ez a *teljes ellátás* módja, amely vagy egy idegen *család*, vagy pedig *intézet* keretében mehet végbe.¹⁾ Hogy ezen segédeszközök közül melyiket kell alkalmazni, azt a célszerűség határozza meg. Az általános szempont szerint a szegénygondozás nemcsak támogatni, a pillanatnyi szükséglet megszüntetni, hanem valósággal *segíteni* akar. Hogy azonban a szükség többé vissza ne térjen, ahhoz *alapos segítség* kell. A segítség pedig állhat pénz- és értékadásból, munkaalkalom nyújtásból, kölcsönfolyósításból, munkaeszközök, anyag átengedéséből és főleg alapos és szakszerű tanácsadásból. Ugyanígy az intézeti ellátásnál is a legalkalmasabb módot kell megválasztani.

A segítség azonban nemcsak alapos, hanem *kellő időben* jött is legyen. Biztosabban és kevesebb áldozat reáfordításával lehet célt érni akkor, ha *kellő időben* lép fel a gondozó tevékenység. Amennyiben pedig nevelésről van szó, úgy a *segély* legyen az *önsegély* előmozdítója. Helytelen felfogás ezért az, amely a szegénynek csak a *puszta életfenntartáshoz* szükségeset kívánja nyújtani, mert *az idejekorán jött és alapos* segítség legtöbbször célszerűbb és olcsóbb is.²⁾ Az életszükséglet fogalma és mértéke különben is változik a gazdasági és kulturális viszonyok folyamán: így ma Németországban e fogalommal olyan terjedelmű *segélyezést* jelölnek meg, amelyet pár évtized előtt elképzelni sem lehetett volna.

III. FEJEZET.

A szegénygondozás szervei és berendezései.

A szegénygondozás munkamódszere.

A megszervezett szegénygondozás — mint említettük — állami feladatot képez. A megszervezés leginkább fejlett és legcélszerűbben elrendezett formája az, amely a szegénygondozást a *község közvetlen* feladatává teszi, az *államot* pedig csak a *közvetett* tevékenység ellátásával bízta meg. A közvetett befolyást az állam a szegényügyi törvényhozás és a felső felügyelet ellátása alakjában gyakorolja. Ez a megoldás egy természetes fejlődés ered-

¹⁾ Így Klumker a már idézett helyen. Szerinte a *nyílt és zárt gondozás* különbségtétel helytelen és nem más, mint az egészen más alapelveken nyugvó angol szegénygondozás fogalommegjelölésének lefordítása.

²⁾ Ezt hangsúlyozzák Sidney és Beatrice Webb is: Das Problem der Armut című munkájukban. Lásd ide S. Wronsky előszavát is.

ménye, amely célszerűségi okokból odavezet, hogy az a hatalommal és anyagi eszközökkel rendelkező közület, amely a gondjaira bízott lakosság bajait, szükségleteit legközvetlenebbül észleli, vállalja e bajok leküzdését is. Így alakultak ki már a háború előtt is, különösen Németország nagyobb városaiban, az ú. n. Wohlfahrtsamt-ok.¹⁾ A háború pedig csak előmozdította a fejlődést, úgyhogy 1924-ben már majd minden német városnak volt ilyen hivatala. E hivatalok összetételében általában háromféle szervet lehet megkülönböztetni: úgymint 1. a *városi küldöttséget* (Deputation vagy Hauptausschuss és Fachausschüsse), 2. a *hivatásos* vezetőséget, valamint a belső és külszolgálatban foglalkoztatott hivatalnokokat és 3. a *tiszteletbeli* munkaerőket.

A küldöttségnek, amely rendszerint vegyesen tanácstagokból, városi bizottsági tagokból és városi polgárokból alakul, feladata a gondozás terén szükséges irányelvek és a munkamódszer megállapítása, a költségekről való gondoskodás stb. A fő- és albizottságok által hozott határozatok *végrehajtása* a *hivatásos* személyek feladata. Az élen rendszeren egy városi tanácsos áll (rendszerint szociális irányban kiképzett jogász vagy orvos, illetve közgazdász), aki kifelé a felelős vezető és befelé az összekötő kapocs az igazgatás többi ágaival. Mellette egy az ügyvezetést ellátó tisztviselő (Verwaltungsstelle) és egy, a tulajdonképeni gondozó munkát vivő személy (Fürsorgedirection) van alkalmazva, nemkülönben számos jogász, a gondozó tevékenységre speciálisan képzett és statisztikai stb. munkaerő is beosztva. Ez a hivatalnak a *központja*, amelyet nagyobb városokban *kerületenkint decentralizálni* szokásos.

A *tiszteletbeli munkaerőknek* (ehrenamtliche Helfer und Helferinnen) a gondozó tevékenységbe való bevonása régi keletű, mint látni fogjuk, már az elberfeldi rendszer bevezetéséig (1853.) visszanyúlók és részben a hatósági gondozás hiányainak kipótlása, részben pénzügyi megkönnyítések tették szükségessé alkalmazásukat.²⁾ Az ily munkaerőknek a hatósági munkába való bevonása két módon történhetik és pedig vagy olyképen, hogy a községi képviselőtestület küldi ki kebeléből az alkalmas egyéneket, avagy olyként, hogy a hivatal hívja fel a jótékonyági egyesületeket arra, hogy tagjaikat delegálják. A német jóléti hivatalhoz hasonló *hatósági* szervezetet másutt is találunk; így Ausztriában, Svájcban, sőt Franciaországban is (bureau de bienfaisance), habár más felépítésben és más szervekkel.

A *hatósági* szegénygondozó tevékenység mellett azonban a munkának egy másik, történeti sorrendben korábban keletkezett, de felépítésében és tevékenységében törvényi rendszabályokhoz nem kötött formája is folyik, ez az *egyesületek*, alapítványok, intézetek stb. által kifejtett ú. n. *magán*

¹⁾ Így 1907-ben Freiberg, 1911-ben Dűren, 1914-ben Magdeburg létesített ily hivatalokat.

²⁾ Az elberfeldi rendszernél a személyeket Pfleger-eknek hívták; 1903 óta nőket is (Pflegerinnen) foglalkoztatnak.

vagy szabad jótékonyság (freie Wohltätigkeit), amelynek rugója vallási vagy humanitárius jellegű. A gondozásnak e módja azáltal, hogy a gondozást vivő tagjait az egyén sorsa iránt érzett közvetlen szánalom hatja át, és hogy működésében szorosan meghatározott szabályok nem kötik és így az egyéniség érvényesítésének tág teret enged, a gyors és intenzív munkára rendkívül alkalmas. Ezért azt látjuk, hogy főképen a kezdeményező, kísérleti feladatok ellátása, új munkamódszerek megteremtése, tapasztalatok gyűjtése esik munkakörébe (pályaudvari misszió, betegek háztartásának ellátása, fogház-misszió stb.). De különösen hasznos tevékenységet fejthet ki a karitatív munka ott, ahol az *egyéniestítő* gondozásról és nem annyira *anyagi*, mint inkább *erkölcsi, szellemi és vallási* bajok elhárításáról van szó.¹⁾ Ez a társadalmi munka azáltal, hogy lényegében és hatásában az egyes ember szükségén túl a közönség javának előmozdítását is szem előtt tartja, a hatósági szegénygondozással egyenlő irányzatú és *egyenlő rangú tényezőnek* tekintendő.²⁾

Mindkét szervnek szüksége van az összmunkálkodásra abból a megfontolásból kiindulva, hogy vállvetett együttműködéssel, a feladatok helyes megosztásával, a munkamódok kölcsönös elsajátításával munka- és költség-megtakarítást lehet elérni és a többszörös ellátást meggátolni, a szegénygondozás egységét pedig biztosítani. A német alaposság, gyakorlatias érzés ezt az elvet már rég felismerte és több oly törvényi intézkedést hozott, amely ezt az együttműködést biztosítja.³⁾ Ez az összeműködés abban is kifejezésre jut, hogy az egyes német államok jogosultak az egyesületekre, illetve azok szövetségeire egyes gondozói tevékenység ellátását teljesen vagy részben átruházni.

Az egymásra való hatás kölcsönössége abból is kitűnik, hogy a német hatósági munka iparkodik az *egyéniestítő elv* keresztülvitelére — főképen az ú. n. *családvédelem* megszervezésével — míg a magántevékenység szervei belátják azt, hogy bizonyos technikai és bürokratikus alapok nélkül a munka túlságosan esetlegességeknek lenne kitéve.

Hogy a hatósági, illetve a társadalmi munka vigye-e a domináló szerepet a szegénygondozás terén, arra nézve az egyes országok és korok szerint különböző felfogás érvényesült. Bizonyos csak az, hogy a világháború óta még ott is, ahol — mint Angliában és Amerikában — a társadalmi munkának uralkodó szerep jutott, a hatósági munka célszerűségi és pénzügyi okokból mindinkább előtérbe nyomul.

¹⁾ Hasonlóan *Liese*: Geschichte der Caritas, 1922. I. 3. old.

²⁾ Lásd a Reichsjugendwohlfahrtsgesetz és Jugendgerichtsgesetz, valamint a Fürsorgepflichtverordnung (5. §.) rendelkezéseit.

³⁾ Erről ugyan bizonyos vita még folyik, de a vélemények ma már túlnyomórészt megegyeznek abban, hogy a szilárd váz a *hatósági gondozás*, amely a nélkülözhetlent szolgáltatja és ehhez csatlakozik megelőző, kiegészítő tevékenységével a társadalmi munka (Hertling, Noppel, Weydmann stb.).

A magántevékenység szerveiről még azt kell felemlítenem, hogy e szervezeteknek egymásközt való tömörítésére is sok helyütt gondot fordítanak.¹⁾ Így Németországban a magángondozó tevékenység igen számos szervezetéből világnézeti alapon hét *vezérszövetség* (Reichsspitzenverbände) alakult ki abból az okból, mivel egyrészt a pénzromlás indokolta a szükséges gazdasági rendszabályok egyöntetű keresztülvitelét (azonos gondozási tarifa, tervszerű gazdálkodás az intézetekben stb.), mivel másrészt az állam csak kevés, de teherbíró és átfogó jelentőségű intézménnyel kívánt pénzügyi és egyéb viszonylatban közvetlen kapcsolatba kerülni. E hét főszerv a következő:

1. a Central-Ausschuss für die innere Mission der deutschen evang. Kirche,

2. a Deutscher Caritasverband,

3. a Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden,

4. a Deutsches rote Kreuz,

5. a Fünfter Wohlfahrtsverband,

6. a Hauptausschuss für Arbeiterwohlfahrt és

7. a Zentralwohlfahrtsausschuss der christlichen Arbeiterschaft.

Ezek az intézmények, amelyeknek a törvény is bizonyos különös jogi előnyöket biztosít, a Deutsche Liga der freien Wohlfahrtspflege elnevezésű egyesületben egy munkaközösségben olvadtak össze. Az ezenkívül álló jóléti gondozással foglalkozó egyesületek az ú. n. *nem szervezett* egyesületeket alkotják.

Franciaországban az 1901. évi törvény a közjótékonyossági egyesületek közt különbségeket tesz a szerint, amint azok szabad egyesületek, elismert jellegű egyesületek vagy közhasznú egyesületek. A legutolsó kategóriába tartozók bírnak csak teljes jogi cselekvéssel, viszont azonban szorosabb állami felügyelet alá is helyeztetnek abból a szempontból, hogy elvállalt kötelességeiket teljesítik-e?

Angliában az ú. n. Charity Organisation Society-k azok az összefogó szervek, amelyek majd minden nagyobb városban hivatottak a különböző társadalmi karitatív intézmények racionális és egyöntetű munkájának előmozdítására. Amerikában a »Community chest movement« ez irányban a tipikus amerikai megoldás.

Szólni kell végül a szegénygondozás terén tevékenykedő *hivatali és tiszteletbeli egyének képzésének és továbbképzésének* kérdéséről is. Ezirányban is főleg Németország fejt ki legélénkebb tevékenységet a végből, hogy kellő-számú képzett munkaerő álljon rendelkezésére. Így az ú. n. Wohlfahrts-

¹⁾ E téren is a németeké a kezdeményező szerep, mivel a Deutscher Verein für öffentl. und private Fürsorge című egyesület 1914-ben Altonában tartott kongresszusán már ezt a kérdést tárgyalták: Die Organisation der Wohlfahrtspflege und ihr Verhältnis zur Armenpflege.

schule-k és a soziale Frauenschule-k két éves kurzusban elméleti és gyakorlati kiképzést nyújtanak a szociális munkával foglalkozók által teendő vizsgát megelőzően. E vizsga letétele után egyévi próbaidő következik. Továbbképző kurzusokat is tartanak számos főiskolán.

A szegénygondozást ellátó *munkaerőkön* kívül a gondozás keresztülvitelére még bizonyos intézményeket is szoktak igénybevenni; ezek a szegénygondozás *berendezései*. Általános nézet szerint ezeknek két fajtát szokták megkülönböztetni; ú. m. az *intézeteket* és a *kisegítő intézményeket*. Az előbbi körébe a zárt és félig nyílt gazdasági gondozás intézeteit soroljuk, így a *szegényházat*, *dologházat* (workhouse), *aggok és sínylődők menhelyét* (Alters- und Siechenheime), *a népszállókat*, *munkatelepeket* (Arbeiterkolonien), *hajléktalanok menhelyét* (Obdachlosenasytle), *éjjeli menedékhelyeket* (Nachtasyle), *vándormenhelyeket* (Wanderarbeitstätte, Verpflegungsstationen) stb. A *kisegítő intézmények* körébe a nyílt gondozás berendezéseit soroljuk, így a *tanácsadó és jogvédő irodákat* (Beratungsstellen és Rechtsauskunftsstellen), *munkaközvetítő helyeket* (Arbeitsvermittlungstellen), *népkonyhákat* és a *középosztálybeliek étkeztetőjét* (Volks- und Mittelstandsküchen), *állomás-missziókat* és a *betegek háztartását* ellátó szervezeteket stb.

Az itt ismertetett berendezések közül az aggok és sínylődők menhelyét különösen kiemelendőnek tartjuk az okból, mivel az aggok ellátása és gondozása a jövőben Európaszerte fokozott jelentőségre fog jutni. Statisztikusok megállapítása szerint ugyanis az öreg emberek arányszáma az össznépségen belül állandó emelkedésben van. Így Németországban az összlakosságból minden 100 lakosra 60 éven felüli öreg 1871-ben 7.5 esett, 1919-ben 8.5, 1930-ban előreláthatóan 10.7 és 1940-ben 13 fog esni. Az öreg korosztályok arányszámának ezen emelkedése azzal a ténnyel van összefüggésben, hogy az élettartam emelkedik, a születések száma pedig csökken. Az átlagos élettartam, amely 1870 körül 40 év, 1911 körül 50 év, ma Németországban körülbelül 60 év. Ezek a számok már a németeket is gondolkodóba ejtették annál is inkább, mivel az öregek gondozásra szorulása a fokozódó gazdasági hanyatlással kapcsolatban még csak emelkedni fog. Ezért iparkodnak újabb *aggotthonok* létesítése által (így például Hamburg Gross-Borstelben új otthont épített, amelyben 201 szobát egyes egyén, 26 szobát két személy és 50 szobát házaspárok részére rendezett be) a bajoknak elejét venni.

Az említett berendezések fenntartását és ellátását úgy a hatósági, mint a magángondozó tevékenység vállalhatja; nagy általánosságban irányadóul azt fogadhatjuk el, hogy a nyílt és félig nyílt gondozás berendezéseit főleg a hatósági szervek, a zárt gondozását pedig különösen a magán-tevékenység létesíti.¹⁾

¹⁾ Ezen berendezések legtöbbjének részletes ismertetését lásd Roscher id. művében, valamint a Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege, 1929. köteteiben.

A szegénygondozó tevékenységet, mint minden céltudatos tevékenységet feladatainak ellátása terén bizonyos *munkaelvek* irányítják. Ezek az elvek teljesen kiforrottaknak nem mondhatók, mert hiszen a szociális gondozás munkamódszere idők folyamán állandóan újabb vívmányokkal gyarapszik, mindazonáltal bizonyos kijegecesedett alapelveket máris lerögzíthetünk.

Az első alapelv az ú. n. *subsidiaritás* elve, amely azt vallja, hogy a szegénygondozás csak az esetben lép munkába, ha minden más megélhető forrás (saját munkaerő, vagyon, illetve harmadik személyektől jövő segédeszköz) kiapadt.

A második alapelv az *egyéniesítés* (individualizáció) ismérve. Minthogy a szegénygondozás egyik főfeladata a nevelés, az ellátó szervezetnek arra kell törekedni, hogy a gondozásra szorult egyéniségéhez mérten azt a segítő eszközt válasszák meg, amely legalkalmasabb a gondozott öntevékenységre serkentése céljából. Ez az eljárás tehát nem lehet sablonos, hanem a segélyezésre szorult egyén összes viszonyainak és a szegénységet előidéző okoknak közvetlen ismeretén alapuló. Ezen a gondolaton épült fel a szegénygondozásnak ú. n. *elberfeldi rendszere*, amelyet Elberfeldben v. der Heydt 1853-ban vezetett be. A rendszer lényege és főértéke abban csúcsosodik ki, hogy a bürokratikus elem visszaszorításával az *egyéni részvét* minél jobban érvényre jusson. Ezért a szegényápolást a hatóságok csak ellenőrzik, a végrehajtás munkáját pedig önkéntes munkaerők végzik olyként, hogy ezek mindegyike igen kevés — 4—6 — szegényről gondoskodik akképen, hogy a segélyezés egyénileg különböző és a bürokratikus formaságoktól mentes legyen, hogy továbbá a szegénygondozónak egyrészt az intézkedés terén széleskörű önállóság, másrészt pedig a gondoskodása alatt levőkkel való gyakori érintkezése is biztosíttassék. Ez a munkamódszer azáltal lett életrevaló, hogy egyrészt a lakosság köréből vett gondozók az egyes családok életviszonyainak ismerete által a szociális helyzetről képet alkothattak, hogy másrészt széles néprétegek bizalmának felébresztésére is alkalmassá vált. Természetesen ez a munkamódszer csak kisebb keretekben, közepes népességű városokban felelhet meg teljesen céljának, miért is nagyobb városokban a beállott ipusztíriálódás folytán bizonyos korrekciókra szorul. Ez a szükséges módosítás az ú. n. *strassburgi rendszerben* nyerte el 1900 körül szilárd új formáját azáltal, hogy az önkéntes munkaerők *szakképzett munkaerőkkel* egészítették ki.¹⁾

E két rendszer alapelvei nagyjában ma is érvényesek, újabb vívmány e téren csak az, hogy a szükség megállapításának bizonyos finomabb technikája is kialakult (szociális diagnózis), amelyet a lakásvizsgálatok alkalmával szakerők, főleg nők végeznek.

¹⁾ A strassburgi rendszernek további sajátossága még, hogy a község első hivatalnokát nagyobb szegényügyi hatáskörrel ruházta fel, hogy továbbá a szegénygondozás egyes eseteit a gondozó egyéniségének megfelelően osztja ki.

Harmadik elvként azt a felismerést jelölhetjük meg, amelyről már szó is volt, hogy a *szervek munkájának koncentrikusnak* kell lenni, vagyis a szegénygondozással foglalkozó szervek működését tervszerűen kell megszervezni és összehangolni. Szokásos még a szegénygondozás terén ú. n. *megelőző munkatevékenységről* is beszélni, amely alatt azokat a rendszabályokat értenők, amelyek a szegénység bekövetkeztét megelőzik, illetve enyhítik azokat a veszélyeket, amelyek folytán a lakosságnak egyre nagyobb rétegei esnek a szegénység áldozatául. A szegényügy régebbi művelői Roscher, Heckel stb. ennek eszközeit is megjelölték a takarékpénztárak, zálogházak, kölcsönintézetek, fogyasztási egyletek bevezetése és az életbiztosítás létesítése formájában.¹⁾

Ezzel a felfogással szembehelyezkedik Klumker, aki szerint a megelőzés feltételezi azt, hogy a megelőzni kívánt állapot még be nem következett, a szegénygondozásnál azonban a gazdasági tétlenség már beállott. A megelőzés előbb megjelölt eszközeiben is ezért ő gazdaságpolitikai, esetleg szociálpolitikai rendszabályokat lát.²⁾

Bizonyos viszont az is, hogy a német jóléti gondozás (*Fürsorgepflicht-verordnung* 3. §.) a háborút követő nyomor megismétlődésének elhárítása végett munkamétódusai körébe a *megelőzést* is felvette, különösen ott, ahol az egészség és a munkaképesség fenntartásáról, nemkülönben gyermekvédelmi tevékenységről van szó. Ezen megelőző gondozás azonban már túlmegy a jóléti gondozás keretein és a népességnek oly rétegeit öleli fel, amelyek nemcsak segélyezésre szorultak, hanem tágabb értelemben véve a *népégészségügy* előmozdítása érdekében is védelemben részesítendők.³⁾

IV. FEJEZET.

A szegénygondozásra irányuló kötelezettség. A kötelezettség előfeltétele (illetékesség). A szegénygondozásban részesülők kötelességei és állampolgári jogainak korlátozása.

A szegénygondozás mai állása mellett általánosan elfogadottnak mondhatjuk azt az alapelvet, hogy jóllehet a hatóságnak majd mindenütt törvényileg körülírt *absztrakt kötelezettsége* áll fenn arranézve, hogy a szegénygondozást ellássa, mégis e kötelességgel szemben álló *szubjektív igény* annyira nélkülözi a jogi érvényesítéshez szükséges konkrét tartalmat, hogy ezt az igényt *személyes jognak*, amilyen például a szociális biztosításból vagy nyugellátásból származik, nem nevezhetjük.

¹⁾ Lásd Roscher id. mű 2. kötet és Wörterbuch der Volkswirtschaft, I. kötet 240. old.

²⁾ Lásd Handwörterbuch der Staatswissenschaften, I. kötet 934. oldal.

³⁾ Vesd össze : H. Muthesius: Wohlfahrtspflege, 45. old.

És valóban, még a legfejlettebb, német jóléti gondozó törvény is *nem gondozásra való igényről* vagy jogról, hanem gondozói *kötelezettségről* beszél.¹⁾

Bírói úton ezért általában semmit, közigazgatási úton pedig csak a *kötelezettség* tényleges megállapítását lehet követelni, de nem a szolgáltatásnak bizonyos *nemét és mérvét* is.²⁾

Sőt vannak olyan országok is, amelyeknek törvényei szerint a szegénygondozást ellátó hatóságok erre irányuló munkája csak *fakultatív*, vagyis nem kötelező s így kizárólag *belátásukra* van bízva, teljesíteni kívánják-e ezen feladatukat (francia rendszer).

Ami mármost a hatóság gondozói kötelezettségének megalapítását célzó *előfeltételt* (illetékesség) illeti, errenézve idők folyamán különböző alapelvek jegecesedtek ki.

A legelső ily elv volt az úgynevezett *polgárjog elve* (Heimatssystem). Ez a polgárjogi hovatartozóság a községi illetőségtől különálló szegényjogi jogcím volt. Minden honpolgárnak volt egy *szülőföldje*, ahol már szülői is otthonnal bírtak. Ezt az eredeti honosságot mindenki életfogytig megtartotta, kivéve, ha újat nem szerzett (hivatali állás, férjhezmenés stb. által). Csak az eredeti illetőségi hely volt köteles az elszegényedetről gondoskodni. Ha valaki másutt lett szegénnyé, rendszerint irgalmatlanul hazatoloncolták. Az már haladás számba ment, amikor elrendelték, hogy a tartózkodási hely *ideiglenes támogatást* tartozik nyújtani, amelyet azonban az eredeti illetőségi község visszatéríteni köteles. Ez az elv 1915-ig Bajorországban és még jelenleg is Ausztriában van érvényben.

A most ismertetett elvtől különbözik az ú. n. *segélyező lakhely* (Unterstützungswohnsitz-System, domicile de secours) rendszere. Ez a rendszer már inkább tekintettel volt a népesség azon erősebb mozgalmára, amelyet a szabad költözködés elismerése és a modern forgalmi élet váltott ki. A segélyező lakhely az a község volt, amelyben az állampolgár egy bizonyos ideig tartózkodott (eredetileg 3, majd 2, végül egy év). Ez a község, az ú. n. *helyi szegénykötelék* (Ortsarmenverband), véglegesen tartozott viselni a szegénygondozás költségeit.³⁾ Ha a segélyre szorulót előzőleg más szegénykötelék részesítette támogatásban, a végleges segélyezésre hivatott kötelék a felmerült költségeket visszatéríteni tartozott. Ha valakinek nem volt ilyen végleges segélyező lakóhelye, akkor országos szegénynek (Landarm)

¹⁾ Kivételt képez a német *ifjúságjóléti törvény*, amelynek 1. §-a szerint minden német gyermeknek *joga* van a testi-lelki és társadalmi derekasságra való neveléshez, nemkülönbön kivételes helyzetet élvez a *hadírokkant*, akinek *igénye* van (rendelet 21. §.) az ingyenes hivatásbeli kiképzésre.

²⁾ A nemrég megjelent *osztrák szegénygondozó alaptörvényjavaslat* bevezetésének 2. §-a szerint a szegénynek *joga* lesz a gondozásra.

³⁾ A részleteket illetően lásd : Handwörterbuch der Staatsw. I. Bd. 697. és köv. old.

tekintették és utána az országos kötelék viselte a költségeket. Ez a rendszer 1924-ig Németországban volt érvényben.¹⁾

A modern ipari és forgalmi viszonyok kifejlődésével a segélyező lakhely szerinti rendszer is ki nem elégítő eredményekre vezetett. Mindjobban kitűnt annak szükségessége, hogy át kell térni az ú. n. *állandó tartózkodási hely* (Aufenthaltsprinzip) szerint történő segélyezésre; e szerint azt a községi köteléket kell a végleges segély nyújtására kötelezni, amelynek körletében a segélyre szorult házastársával és gyermekeivel együtt *háztartással*, ilyennek hiányában pedig *rendes lakóhellyel* bír.²⁾

Röviden érintjük itt azt a kérdést is, hogy a szegénygondozásban részesülő egyénekre bizonyos országok jogszabályai bizonyos *kötelezettségeket* rónak a segélyt adó közülettel szemben. E köteleességek közül — amelyekről egyébként a szegénygondozás költségeiről, valamint az egyes országok szegényügyének ellátásáról szóló fejezetekben is lesz szó — különösen a *munkateljesítés köteleessége*, esetleg *kényszermunka* útján is, továbbá a szegénygondozás költségeinek *visszatérítésére* irányuló köteleesség említendő fel. A megtérítési köteleesség általában csak akkor forog fenn, ha a gondozott utóbb oly *jövedelemre* tesz szert, amely megélhetésének veszélyeztetése nélkül a kapott segélyezés visszafizetését lehetővé teszi, illetve amennyiben *vagyonhoz* jut.³⁾

A szegénygondozásban részesülőt azonkívül a legtöbb állam jogszabályai bizonyos *állampolgári joghátrányokban* is részesítik. Nevezetesen megtagadják a szegénygondozásban részesülőknek választói jogosultságát, kizárják az esküdtbíróaságból stb. Alapgondolata ezen elbánásnak a vétkességi elv, vagyis az a megfontolás, hogy aki saját hibájából a köz terhére, eltartására szorul, aki saját ügyeit kellőképpen vinni nem tudta, az nem méltó arra, hogy részt kérjen a közügyek vitelében. Ez a megfontolás lényegesen veszített erejéből a háború és az azt követő válságos és katasztrófális gazdasági viszonyok hatása folytán, amikor is sokan belátták azt, hogy méltánytalan elbánás az, ha a saját hibájukon kívül elszegényedett egyének emberi méltóságukban, jogaikban csorbát szenvednek. Különösen a németek hangoztatták ezért azt, hogy a szegény becsületérzését fenn kell tartani.

¹⁾ Ennek a rendszernek alapgondolatát az képezi, hogy a szegényt az a község részesítse segélyben, amely az elszegényedettnek egykoron hasznos munkáját is élvezte.

²⁾ Ennek a rendszernek az az alapgondolata, hogy a támogatásra szorulóknak túlnyomó része a népességnek állandóan letelepült tömegeiből kerül ki, az ily egyének életviszonyainak súlypontját pedig a családi közösség képezi. (Lásd a német Fürsorgepflicht-verordnung tervezetének indokolását.)

³⁾ Hogy milyen fontos kérdés a megtérítési és visszatérítési kötelezettség helyes megszervezése, mutatják egyes német városok példái. Így pl. Elberfeldben 1927-ben a Bezirksfürsorgeverband összes gondozó tevékenységi kiadásai 3·5 millió M-t tettek ki, amely összegből a gondozottak és eltartásra kötelezettek 350.000 M-t térítették vissza.

E mozgalomnak tényleg az lett az eredménye, hogy 1919 óta Németországban többé nincs választójogi korlátozottság a szegénygondozottakra nézve, hogy továbbá 1926 óta az esküdtbíróági jogosultságból sincsenek kizárva a közsegélyben részesülő egyének. Felemlítjük még azt is — inkább csak mint a múlt emlékét — hogy számos állam a koldulás eltiltására szigorú, sokszor igen kegyetlen törvényeket hozott, amelyek azonban nem sok eredménnyel jártak, hogy továbbá, ahol a koldulást eltiltották, ott büntetéssel szokták az alamizsnaadást is sujtani.¹⁾

Röviden érintjük végül itt azt a sok évtizedre visszanyúló harcot is, amelyet számos nemzetközi kongresszuson a büntetőjogtudomány és a szociálpolitika kiváló képviselői vívtak meg abban a kérdésben, hogy a csavargás és koldulás leküzdése büntetőjogi avagy szociálpolitikai feladatot képez-e? Elég legyen e tekintetben a római, párizsi és washingtoni börtönügyi, továbbá az antwerpeni és liège-i patronázsügyi kongresszusok munkájára reámutatni, amelyek eredménye abban szűrődött le, hogy a gyöngé, beteg, vagy munkaalkalom híján szűkölködő koldusok és csavargók munkával való ellátásának, támogatásának és gyógykezelésének megoldása a *szociálpolitikára* vár, ellenben a közveszélyes munkakerülőket megfelelő *büntetőjogi* rendszabályokkal és eszközökkel (dologház) kell a rendes életmódhoz szoktatni és munkára nevelni.²⁾

V. FEJEZET.

A szegénygondozás költségei.

A szerint, amint a szegénygondozás feladatait a hatóság, illetve a társadalom szervei látják el, szólhatunk a hatósági szegénygondozás és a magán szegénygondozás terheiről és azok szükséges fedezetéről. A hatósági szegénygondozás terhei a pénzügyi gazdálkodás részét képezik, mivel ezek fedezésénél is a közszükségletek kielégítésére szolgáló gazdasági eszközök előállításáról, kezeléséről és hovafordításáról van szó.

A szegénygondozás pénzügyi része bevételi és kiadási gazdálkodásból áll, amely általában az állam vagy más hatóság gazdálkodási berendezkedésével összhangban áll. A hangsúly a kiadásokon van, amelyekhez mérten kell a szükséges bevételeket előteremteni.

A bevételek különböző forrásokból származhatnak. Így a rendelkezésre álló alapok, alapítványok hasznaiból, hatósági bevételekből (illetékek),

¹⁾ Lásd Roscher id. művét, amely idézi VI. Henrik törvényét, amely a koldust bélyegreautással és rabszolgaságba vetéssel büntette. Felhossa továbbá, hogy Németországban 1877—1888. években a koldulás miatt fogházzal sujtottak száma évente 200—320.000 között mozgott.

²⁾ Lásd az idevonatkozó anyagot áttekinthetően az 1913. évi XXI. t.-c. (a közveszélyes munkakerülőkről) miniszteri indokolásában.

állami segélyekből (szubvenciók) és a tulajdonképeni adókból. Az adók pedig vagy az általános állami vagy községi közterheknek kihatított részét képezik, vagy különös *önálló szegényadóként* szerepelnek. Hogy az egyes országok melyik megoldást választják, az rendszeren attól függ, hogy a szegénygondozás fejlődése mily sajátlagos folyamatot mutat és mily szervezeti megoldást nyer.

Így Németországban, ahol a hatósági szegénygondozás korán a község feladatává vált, a szegényadók oly szorosan tapadtak a községi adókhoz, hogy önálló szegényadó képződésének alig adtak helyet. Szászország talán csak az egyetlen hely, ahol külön kutyaadó, mennyegzői adó és nyilvános vigalmi adó volt életben a szegénygondozás költségeinek fedezetére. Ellenben Franciaországban, ahol — mint látni fogjuk — a hatósági szegénygondozás még hézagos, a szegénygondozás terheinek fedezetére főleg céladók: a színházi előadások és nyilvános mulatságok megadóztatásából folyó bevételek szolgálnak.¹⁾

Angliában a hatósági szegénygondozás szintén a községi igazgatáshoz kapcsolódván, annak terheit is a helyi közület (parish, illetve az azok kapcsolatai: unions) viselik. Fedezetül az ingatlanvagyon tiszta hozadéka szolgál, amelyet a haszonélvező (bérlo) fizet, a tulajdonos csak akkor, ha maga gazdálkodik. A rendkívül komplikált és alapjában méltánytalan adózási rendszer reformján régóta kísérleteznek. Az 1888. év óta (lex Ritchie) a grófságok is kötelesek a szegénygondozás bizonyos terheihez (tisztviselők, tanítók fizetése, gyógyszerek ára stb.) hozzájárulni.

A német Fürsorgepflichtverordnung értelmében a jóléti gondozás összes terheit a gondozókötelek (Bezirksfürsorgeverbände és Landesfürsorgeverbände) viselik, amely terhek fedezetéül új adóforrást nyitottak meg. Ez az adó az ú. n. házbéradó (Mietzins-Aufwertungssteuer) azonban egyáltalán nem fedezi a szükségletet, miért is a jóléti gondozást ellátó szervek egyéb bevételeiket is kénytelenek igénybe venni annál is inkább, mivel a német városok háztartásában a jóléti gondozás költségei közismerten négyszeresére emelkedtek a háború előtti ily természetű kiadásoknak.²⁾

A *társadalmi* (magán) szegénygondozói tevékenység anyagi eszközeit részben magánosok önkéntes hozzájárulásaiból (gyűjtés, tagdíjak, alapítványok stb.), részben pedig a hatóságok által rendelkezésre adott segélyekből meríti. Mindezen bevételi források közül egyik legfontosabb a *gyűjtés*. Egyrészt a háború okozta tömegnyomor, másrészt a jótékony egyesületek

¹⁾ Franciaországban a gyermekvédelmi ügy nem képezi a szegénygondozó helyi igazgatásnak részét, ezért terheit is az állam, a megye és község bizonyos arányban elosztva ($\frac{2}{5} + \frac{2}{5} + \frac{1}{5}$) viselik.

²⁾ Lásd Stat. Jahrbuch deutscher Städte, 23. Jahrgang. Így pl. Lipcsében 1926-ban a jóléti kiadások 19315 millió márkát tettek ki, amelyből csak 3 millió márka nyert fedezetet a kijelölt adóból. Innen van a német városok jórészenek szinte katasztrófális pénzügyi helyzete.

vagyonának, alapítványainak elértéktelenedése arra kényszerítették a társadalmi szegénygondozás szerveit, hogy a munkájukhoz szükséges anyagi eszközöket egyre jobban nyilvános gyűjtések útján teremtsék elő. A gyűjtések elterjedtsége és az azzal kapcsolatban kifejlődött visszaélések viszont a gyűjtések célirányos szabályozását az állami jóléti gondozási politika egyik fontos feladatává emelték. A gyűjtés eredményének alapja ugyanis a *közbizalom*; mennél inkább távol lehet tartani a gyűjtési ügytől a szabálytalanságokat, annál inkább fokozódik iránta a közönség bizalma.

Németország még 1915-ben kelt és ma is érvényes rendelettel szabályozta a nyilvános gyűjtés ügyét, előírván a hatósági jóváhagyást olyan gyűjtések, tárgyarúsítások és mulattató vagy oktató természetű előadások tekintetében, amelyeket jótékonycélra visznek, illetve bonyolítanak le és amelyek hozadéka egészen vagy részben a megjelölt célra fordíttatik. E jogszabályban a hatóság messzemenő felügyeleti jogkört is nyert, amely könyv- és pénztárvizgálatra, ülési részvételre stb-re is kiterjed, sőt a vagyonkezelés a hatóságilag kirendelt gondnokra is bízható. A cél egyrészt a visszaélések megakadályozása, másrészt a nem gazdaságos anyagi erő-pazarlástól való megóvás. Kiemeljük, hogy a jól vitt nyilvános gyűjtésnél a kezelési kiadásoknak arányban kell állani a befolyt összeggel. Így általában megengedhető, hogy nagyobb gyűjtéseknél legfeljebb 15—20%, kisebb gyűjtéseknél legfeljebb 35% legyen a kezelési költség.

VI. FEJEZET.

A szegényügyi statisztika és kataszter.¹⁾

Mindjobban erősödő áramlat az, amely a statisztika adatait egyre sűrűbben sorakoztatja fel a társadalmi és gazdasági élet tényjelenségeinek szemléltetése és igazságainak bizonyítása végett. Különösen áll ez a *társadalmi statisztikára*, amelynek feladatát a szociális tömegjelenségek számszerű legrögzítése képezi, hogy e számszerűsítésben a szociálpolitikai tevékenység a maga leghatékonyabb ellenőrzőjét, a legtisztább lecsapódását lelje fel.

A társadalmi rétegek, amelyek a háború és inflációs idők folyamán erős eltolódásoknak voltak kitéve, az összeség erkölcsi felelősségérzetének fokozódása folytán minőségi és mennyiségi szempontból fokozott figyelemre tartanak számot, amely követelményt csakis a statisztika munkamódszerével lehet elérni.

A szociális statisztikának pedig egyik legfontosabb része a *szegényügyi statisztika*, amelynek megállapításai egyrészt értékes támaszpontokat adnak

¹⁾ Lásd a kérdést bőven kifejtve a Handwörtb. der Staatswissenschaften, I. Bd. 1009. és köv. old.

általános érdekű társadalomtudományi megfontolásokra és következtetésekre — így pl. a szegények társadalmi eredetéből a szociális süllyedés terjedelmére, vagy a szegénységet előidéző okokból a szociálpolitika szükséges beavatkozásának irányára nézve — másrészt tájékoztatást nyújtanak a szegénygondozás vivői részére a tekintetben, hogy mily szellemi és anyagi erőket köt le a szegénygondozás ellátása.

Annak dacára, hogy a szegényügyi statisztika ily fontos feladatok megoldására hivatott és hogy a szegényügyi statisztikának már 4—5 évtizeddel ezelőtt is kiváló művelői (Mischler, Böhmert, Münsterberg, Berthold etc.) akadtak, a szegényügyi statisztikát még ma is elhanyagolt tudományterületnek kell minősítenünk, amelynek úgy lényegéről, mint anyagának beszerzéséről (munkamódszer), eredményeinek megbízhatóságáról a szakemberek ma is vitatkoznak.¹⁾

W. Feld a szétágazó véleményeket akként akarja összeegyeztetni, hogy szegényügyi statisztika alatt *szűkebb értelemben* azt az egyszeri, illetve periódikus adatgyűjtést értjük, amely elsősorban a szegénygondozó szervek tevékenységét, valamint az általuk gondozottak körét számszerűleg tünteti fel; *tágabb értelemben* véve pedig azokat a kísérleteket is, amelyek a szegénység és a szegények tekintetében szociológiai értelemben jelentőséggel bíró adatok beszerzését célozzák.²⁾

Régebben szegényügyi statisztika alatt csak a hatósági szegénygondozás adatgyűjtését, tehát egy tisztán adminisztratív munkát értettek; újabban úgy a hatósági, mint az egyesületi gondozás különböző ágai tömegjelenségeinek számszerű felölélése törekszenek. Különösen három irányú adatgyűjtésre szokták a súlyt helyezni és pedig:

1. a gondozás *ellátóinak* (hatóságok, egyesületek, alapítványok, egyházak),
2. a gondozás *költségeinek* (Finanzstatistik) és
3. a *gondozott személyek* (Personal- oder Individualstatistik) adatainak feltüntetésére.

Figyelemmel arra, hogy e három irányú tevékenység egymástól eltérő szempontokból indul ki és különböző viszonyok ismeretét feltételezi, érthető, hogy még jól iskolázott szakembernek is súlyos gondot és fáradságot jelent

¹⁾ Lásd pl. *Gérando-Buss: System der Armenpflege*, I. 103—147. old., aki a következő véleményen van: »Eine zuverlässige, vergleichende Armenstatistik ist kaum zu erzielen. Denn einmal haben nur wenige Staaten amtliche Armenzahlungen, selbst dort, wo man solche vornimmt, umfassen sie nicht immer das ganze Land, sie sind oft ungenau, an manchen Orten bestehen nicht einmal genaue Bedingungen für die Zulassung zu der Armenunterstützung. Indem sind die Zahlungen neu, wiederholen sich nicht periodisch, sind nicht im gleichen Zeitpunkt entworfen; so hat man nur unbestimmte Annahmen, keine vergleichbaren Ergebnisse.

²⁾ Handwörth. der Staatsw., I. k. 1012. old.

mind a három irányú adatgyűjtést helyesen előkészíteni és lebonyolítani. Ehhez járul, hogy az egyesületek szétagolt munkájáról igen nehéz tiszta képet nyerni, hogy továbbá a szegénygondozó hatóságoknál is gyakran hiányzik a statisztikai szakhozzaértés, hogy a hatósági feljegyzések is nem egyszer hiányosak, a feldolgozásra alkalmatlanok, végül pedig az a tény, hogy a szegényügyi statisztika munkaeljárásának kiépítése sem tökéletes.¹⁾

Mindezen körülmények eléggé indokolják, hogy az eddig lefolytatott szegényügyi statisztikai munkálatok közül igen kevés járt kielégítő eredménnyel.

Ami a statisztikai adatgyűjtés *munkamódszát* illeti, nem lesz tán érdektelen pár idevonatkozó és már jórészt kifejecesedett szabályt felsorolni.

Az *egyéni (személyi) statisztika*, amely a gondozottak személyi tulajdonságaival és helyzetével foglalkozik, a gondozottaknak *egyszeri alkalommal* és *állandóan segélyezett* körét szokta megkülönböztetni. Mindkét csoportban a megállapítások akár egy próbanapra, akár hosszabb időtartamra vonatkozhatnak. Az utóbbi a gyakoribb.

A személyi statisztika *számlálási egysége az egyén*, vagy a *fél* (Partei), esetleg a *gondozási ok*. A ma szokásos számlálás a gondozott *felek* száma szerint történik. A gondozott *fél* elnevezés nem fedti sem a lakásközösségben, sem a vérközösségben levőket; vagy nagyobb, vagy kisebb. Inkább a lakásközösségben levők köréhez van közelebb; pl. ide esik a távollevő eltartónak a helyettese is. A fél rendszerint az, aki a családért a gazdasági felelősséget viseli. Azelőtt ezt mint *önállóan segélyezettet* (Selbsterstützte) jelölték meg, szemben az *együttsegélyezettekkel* (Mitunterstützten.) Fontos a fél személyi adataiból: a kor, a családi állapot, a nem, a vallás, a hivatás stb. Egyénenként való számlálásról akkor van szó, amidőn a családnak minden egyes gondozott tagja épúgy mint a családfenntartó, önállóan kezeltetik. A szegényügyi statisztika történetében erre is van gyakorlati példa.

A gondozott egyének, illetve felek mellett más számlálási egységeket is fel szoktak tüntetni a számláló lapok. Így pl. a *gondozási eseteket*, amelyeknél minden fél annyiszor számoltatik, ahányszor gondozásban részesült. Ilyenkor a gondozás módját, a segély összegét is meg szokták jelölni.

További egység lehet végül az *elszegényedés oka*, illetve a *gondozás egyéni oka*. Ennek felismerése és pontos megjelölése még szakemberek részére is nehézségekbe ütközik. Épen ezért, annak dacára, hogy ezen okok megközelítő szemléltetése is nagy nyereséget jelentene a szükséges szociálpolitikai rendszabályok bevezetése érdekében, mégis egyrészt metodikai nehézségek miatt, másrészt a megállapított adatok bizonytalansága okából

¹⁾ Gérando-Buss szerint (id. mű): »Die gewonnenen Ziffern gleichen Münzen, deren Feingehalt unbekannt ist«.

is értékelésük tekintetében a statisztikusok véleménye nagyon eltérő.¹⁾ Kísérletek történtek arra nézve, hogy az idesorolható igen számos okot bizonyos rendszerbe foglalják. Régebben különbséget tettek a gondozott *hibájából és hibáján kívül* bekövetkezett elszegényedési, illetve gondozási okok között. Egy másik összefoglaló megkülönböztetés az, amely a teljes vagy részleges *munkaképtelenségből* (árvák, elhagyottak, tartósan betegek, iszákosság, munkaiszony, munkahiány stb.) és a *túlnagy fogyasztásból* (gazdasági alkalmatlanság, nagy gyermekáldás, betegség a családban stb.) származó okok közt tesz különbséget. A gyakorlati eredmények azt mutatják, hogy egyrészt az *agggkor*, másrészt a *foglalkozás* főszerepet játszanak a gondozottak ismertetőjelei között, és hogy e két ismertetőjel vizsgálatára a szegényügyi statisztikának egyre nagyobb gondot kell fordítani.

Figyelembe szokták venni végül a szegényügyi statisztikák kérdőívein a *gondozás módját* is. Nevezetesen különböztetnek a nyílt és zárt gondozás esetei, valamint az átmeneti és állandó gondozás között. Az állandóan gondozottak köre ezirányban a legfontosabb úgy pénzügyi, mint szociológiai szempontból, mivel ezek képezik a szegény lakosság zömét.

A szegénygondozás *pénzügyi statisztikája* a gondozás viszonyait és teljesítményeit pénzértékben fejezi ki és mutatja be. Itt főleg az egyes szervezetek egyéni teljesítményei, valamint az összes szervezetek összes teljesítményei bírnak érdekel.

Ami a szegényügyi statisztika anyagának felvételét és feldolgozását illeti, röviden csak annyit jegyzünk meg, hogy ennek sikere rendszeren azon fordul meg, milyen szakértelemmel és alaposággal lett a felvételezés előkészítve és milyen gonddal állapították meg a kérdőívek tartalmát. Tanácsos ezért a kivített szakemberekre bízni és pedig olyanokra lehetőleg, akik a statisztikai képzettség mellett a szegénygondozás ügyében is jártassággal, illetve szaktudással bírnak.

Hollandia *törvény* által kötelezi úgy a hatósági, mint az egyesületi szegénygondozás szerveit statisztikai adatszolgáltatásra; az egyesületeket különösen az esetben, ha állami támogatást kapnak.

A legpéldásabb szegényügyi statisztikát legújabb időkig Amsterdam vezette, régebben a városi statisztikai hivatal útján, újabban az »Armenraad« nevű szegénygondozó hivatal kezelésében, amelynek önálló statisztikai osztálya van. Ez a megoldás azért a legeszményibb, mivel itt a kétféle szaktudás egyesül és a gondozás szakembereitől nyert feldolgozandó anyagot és szempontokat a statisztika szakemberei legjobb elbírálásuk szerint tudják tudományosan feldolgozni. Meg kell jegyeznünk itt azt is, hogy az amsterdami Armenraad által vezetett egyéni statisztika voltaképpen egy *központi*

¹⁾ Lásd az *okstatisztika* fontosságának méltatását szemben a *munkastatisztikával*: Karner: Fürsorgetatistik. Öst. Gemeinde Zeitung, 5. Jahrgang No. 21.

nyilvántartó (Central Register) vagy másként *kataszter*, amelynek egyszerű formája a minden egyes gondozás alá kerülő egyénről felvett *egyéni lap*, központosítva pedig az egyén részére a különböző oldalról nyújtott segélyezéseknek egy egyéni lapon a község által történt feljegyzése. Ez a kataszter tehát egy állandóan nyilvántartott embertömeget ölel fel és egyrészt a közigazgatásnak hatékony segédeszköze, másrészt a statisztikai felvételek alapja és adatszolgáltatója.¹⁾

Ami egyéb országoknak a szegényügyi statisztika terén kifejtett tevékenységét illeti, a következők ismertetésére szorítkozunk.

Franciaországban 1831 óta különösen a zárt intézetekben (*hospitaux* et *hospices*) folyó szegénygondozásról vezetnek kimerítő statisztikát, amely az intézetek számára és személyzetére, a rendelkezésre álló ágyak számára, a gondozottak számára és forgalmára, az intézetek bevételeire és kiadásaira terjed ki. A nyílt szegénygondozásról csak gyéren található rendszeres statisztika.

Angliában az *Annual Reports of the Poor Law Board* tartalmaz bőséges adatokat, amelyből a *Statistical Abstracts* hoz kivonatokat. Angliában és Walesben évente bizonyos napon felveszik a gondozottak állományát és ez alkalommal különböztetnek a munkaképtelen és a munkaképes szegények között, a saját otthonban és a szegényházban gondozottak között.

Ausztriában a szegénygondozás statisztikája még kevésbé fejlett. Mischler útmutatása alapján 1892/93-ban és 1897-ben Steierországban készítettek szegényügyi katasztert, 1890-ben pedig Csehországban. Újabban az egészségügyi statisztika folytonos kiépítésével kapcsolatban egyesek sürgetik a szegényügyi statisztika intézményes bevezetését is.²⁾

Németországban régtől fogva találkozunk a szegényügyi statisztika nyomaival. Egyes államok, így Bajorország, Oldenburg, Báden, Szászország már a hatvanas évek óta, sőt Bajorország 1847 óta több ízben készítettek szegényügyi statisztikai felvételeket. Mindezek jórészt a közigazgatás szükségleteiképpen és annak reformja érdekében keletkeztek. Sőt az 1881. és 1885. években felvett szegényügyi birodalmi statisztikák is a balesetbiztosításról szóló törvényjavaslat, illetve a segélyezési hely reformjáról szóló törvény revíziója végett szükséges anyaggyűjtés érdekében készültek.

E statisztikák adatgyűjtése kiterjedt a szegényügyi kötelékek nemére (városi és országos) és számára, a gondozás módjára (nyílt, zárt), az elszegényedés okaira, a szegénygondozás költségeire és az adott segélyek minőségére (pénz-, természetbeliek).

¹⁾ Lásd egy ily regiszter vezetésének szükségességét különösen hangsúlyozva a két *Webb* művében: *Problem of Destitution*. IX.

²⁾ Így *Karner*: *Fürsorgestatistik*. Öst. Gemeinde Zeitung. 5. Jahrg. No 21.

Az 1885. évi felvétel főbb eredményei az egész birodalomra nézve a következők:

1. Az 1885. évi németbirodalmi szegényügyi statisztika.

A gondozottak száma			A szegénykötelek összes kiadásai				Egy gondozottra eső átlagos költség
Felek	személyek	100 lakosra esett személy	átmeneti (előlegezett)	végleges	100 lakosra esett		
					előleges kiadás	végleges kiadás	
			kiadás millió márka		m á r k a		
886.571	1,592.386	3·4	92·452	90·282	197	193	55

Ezen birodalmi statisztika felvétele óta átfogó, az egész németbirodalomra kiterjedő szegényügyi statisztika nem készült. Ellenben az egyes országok, sőt egyes városok (Hamburg, Bréma, Berlin stb.) jóléti hivatalai vezettek ily statisztikákat, amelyek természetesen csak részleteredményeket tüntettek fel.

Mint nem érdektelen adatokat tartalmazó ily statisztikát, bemutatjuk itt Elberfeld város néhány táblázatát.¹⁾

2. Elberfeld városában állandó segélyben részesítették az utolsó 75 évben.¹⁾

Év	A segélyezési esetek száma	1000 lakosra esik	Év	A segélyezési esetek száma	1000 lakosra esik
1855.....	902	17·6	1909.....	987	5·0
1856.....	738	14·3	1912.....	888	5·1
1859.....	652	12·2	1915.....	1.531	8·9
1861.....	618	10·6	1917.....	1.388	8·3
1864.....	531	8·6	1922.....	3.780	22·9
1872.....	450	6·1	1923.....	11.716	69·9
1885.....	839	7·9	1925.....	2.566	15·3
1890.....	885	7·0	1926.....	3.112	19·0
1905.....	1.195	7·4	1927.....	2.656	15·6

¹⁾ 1855-ben a lakosság száma Elberfeldben 50.000-et, 1927-ben 170.000-et tett ki.

3. Elberfeld városában 1928. évi április havában állandóan segélyezettek kor szerint.

A segélyezettek száma		A családfenntartó kora						
Fél	Személy	20—29	30—39	40—49	50—59	60—69	70—79	80—
		é v						
2.733	4.610	159	316	341	388	651	702	176

¹⁾ Lásd részletesen: Die Elberfelder Wohlfahrtspflege. Eine Übersicht über die Entwicklung und den Stand der öffentlichen und privaten Wohlfahrtspflege in der Stadt Elberfeld. Herausgegeben aus Anlass des 75. jährigen Jubiläums des »Elberfelder Systems« vom städtischen Wohlfahrtsamt. 1928.

4. A segélyezés oka.

A munkaképtelenség oka			Egészen munkaképes, de munkahiány miatt	Részben munkaképes, munkahiány miatt	Ki nem elegendő kereset	Az eltartó elhagyta	Az eltartótól különvált	Az eltartó fogásban van	Iszákos	Aszociális	Munkakerülő	Egyéb aszociális
65 évesnél idősebb	időleges	állandó										
	betegség											
1.226	79	564	397	82	173	80	30	19	34	37	4	8

Megemlítjük itt, hogy 1925-ben a Deutscher Städtetag 169 olyan német városhoz, amely 25.000 lakosnál nagyobb lélekszámmal bírt, körkérdest intézett a gondozottak számát és a gondozás költségeit illetően. Az eredmény az volt, hogy minden százezer lakosra átlag 4228 *állandóan nyílt segélyezésben* részesülő személy esett, hogy továbbá az ily módon gondozásra fordított összeg kereken 940 millió márkát tett ki. Az egész birodalomra átszámítva ez arányban a gondozottak száma kereken 2 millió volt.¹⁾

Figyelemmel azonban arra, hogy mindezen korábbi felvételeknek módszerbeli alapja egymástól eltérő volt, amiért is azok az eredmények összehasonlítására, illetve összefoglalására alkalmasak nem voltak és inkább csak hozzávetőleges becslésre nyújtottak alapot, hogy továbbá az újonnan megalkotott Fürsorgepflichtverordnung kihatásairól, pénzügyi szükségleteiről pontos statisztikai adatok nélkül képet nyerni nem lehetett, 1925-ben a birodalmi munkaügyi és belügyminiszter javasolták az egyes országok kormányzatának a gondozó tevékenység statisztikájának egységes elvek alapján történő kötelező vitelét. Ennek a javaslatnak lett eredménye kellő előkészítés után 1927. évi április hó 1-től kezdve az a *kettős statisztikai adat-szolgáltatás*, amelynek egyikét a nyilvános gondozás alatt álló *fiatalkorúakról*, másikat pedig a *hatósági gondozásban álló egyéb egyénekről az egész birodalomban* (Reichsfürsorgestatistik) vezetik.

Az így bevezetett statisztikai adatgyűjtésnek tárgyát mindazon gondozásra irányuló tevékenység és szolgáltatások képezik, amelyeket a jóléti gondozást szabályozó rendelet keretében az összes kerületi és országos kötelekék (Bezirks- und Landesfürsorgeverbände) teljesítenek. Részletezve, lényegében a következő megállapításokról van szó:

I. A nyílt és zárt gondozásban álló *személyek* összlétszáma és pedig 1. a *kerületi kötelekék*nél a következő csoportosítással:

a) hadirokkantak, hadiözvegyek és árvák és velük egy beszámítás alá esők,

b) szociális biztosítással bíró járadékosok,

¹⁾ Az eloszlás aránya kb. a következő volt; 32·5% szociáljáradékos, 16·6% kisjáradékos, 5·5% hadikárosult és hátramaradt és 45·4% egyéb segélyre szorult (korábbi szegénygondozott).

c) kisjáradékosok és hasonlók,

d) egyéb gondozásra szorulóknak.

Mindezeknél az állandó *nyílt segélyben* részesülők számlálási egysége a »fél« volt és pedig úgy az egész költségvetési évre, mint pedig két próbanapra vonatkoztatva. A *zárt gondozásnál* és a *családi gondozásban levőknél* ellenben a *személy* volt a számlálási egység. Amennyiben *egyszeri* segélyezésről volt szó, az *esetek* számát vették alapul.

2. Az *országos kötelekek*nél az adatszolgáltatás az elmebetegek, süket-némák, vakok, nyomorékok, állandó betegek és egyéb zárt gondozásban álló segélyre szorultak bejelentésére terjed ki.

II. A gondozottak egyes csoportjaira fordított *kiadások* összeállítása és pedig a megtérítéseknek és igazgatási költségeknek figyelmen kívül hagyásával.

III. A kerületi kötelekeknek azon gondozottakról szóló kimutatása, akiket átmenetileg zárt intézetekben (gyógyintézet, üdülő, kórház, szülők háza stb.) gondoztak, nemkülönben az állandó zárt intézeti és családi gondozásban levő elmebetegek kimutatása.

IV. Az összes *bevételekről* és *kiadásokról* szóló kimutatás.

E helyütt a *kiadások* között szerepelnek:

a) az egészségügyi és gazdasági, valamint személyzeti kiadások,

b) a saját gondozásban álló intézmények kiadásai,

c) az egyesületeknek adott megtérítések és segélyek.

A *bevételek* között pedig felsorolandók voltak:

a) a birodalmi hozzájárulások,

b) az országos hozzájárulások,

c) ajándékok, kamatok és egyéb jövedelmek.

Hogy a statisztikai adatszolgáltatás mily eredménnyel járt és annak feldolgozott adatai mily képet adnak, azt Németország jóléti gondozási ügyének ismertetésénél mutatjuk be, ugyanott kitérünk a társadalmi szegénygondozás adatainak ismertetésére is.

A szegénygondozás fejlődésének vázlata.

I. FEJEZET.

A szegénygondozás a világháborúig.

A szegénygondozás leghatalmasabb mozgatóját már ősidőktől kezdve a vallási szemlélettől nyerte. Így különösen széles alapokon fejlődött ki a vallásos szegénységélyezés (tized, tallózás a szántókon és szőlőben stb.) a zsidóknál. Sem ezeknél, sem a görögöknél, sem pedig a rómaiaknál azonban *hatósági szegénygondozásról* nem beszélhetünk.

A tulajdonképeni *etikai alapot* a szegénygondozás a *kereszténységtől* nyerte azáltal, hogy a keresztény tanok az emberek egyenlőségét, a felebaráti szeretetet és a könyörületesség jutalmát hirdetve, egészen más belső indítékokat és tartalmat kölcsönöztek az emberi jótekonyságnak, mint az a klasszikus népek liberalitásánál fennforgott. Mikor a keresztényüldözések megszűntével az egyház alkotmánya kiépült, az egyházi vagyonból, amelyet szegényvagyonnak tekintettek, kezdték az árva, szegény és beteg embertársak befogadására szolgáló legelső intézeteket megépíteni. A IV-ik századig lehet visszamenőleg követni ily intézetek keletkezését. Arra, hogy az egyházközség szegénygondozása a püspök és lelkészeinek szigorú kötelessége volt, az 532-ben tartott tours-i zsinat tanubizonyosság. A szerzetesrendek, amelyeknek tagjai szegénységi fogadalmat is tettek, szintén bőséges részt vettek ki a szegénygondozás feladataiból. Mindaz, amit a kolostornak szereztek, mindenekelőtt az idegenek nyomorúságának enyhítésére szolgált. Minden klastrom egyben a szegények menhelye is volt.

Nagy Károly megkísérelte a szegénygondozást megszervezni a világi és egyházi hatalom együttes közreműködésével olyként, hogy az egyház a tizedet volt köteles ily célra fordítani, a földbirtokosok pedig alattvalóikról voltak kötelesek gondoskodni. Halálával azonban ez az egész rendszer széthullott.

A középkorban hatalmas lendületet vett a szegénygondozás a keresztháborúk folytán. A lovagrendek, amelyek főleg a betegápolásnak szentelték

magukat, mintái lettek az egyházi társulások egész sorozatának. Legnevezetesebb ezek közül a Szent Lélekről elnevezett kórházi rend (1204. III. Innozenz alatt).

Az a munka, amelyet az egyházi szegénygondozás a háborúk, ragályok, éhínségek és egyéb bajok által előidézett általános elszegényedés elhárítása és a betegek gyógyítása terén kifejtett, a legújabb kutatások megvilágítása mellett kétségkívül a legnagyobb elismerésre méltó.¹⁾

Az egyház e tevékenysége mellett azonban már korán sorompóba lépett a *rendi önsegély* is (a városok polgáraikról, a céhek tagjaikról, a hűbérúr alattvalóiról gondoskodik). A középkor szegénygondozása azonban a maga teljességében egységes, átfogó szerv nélkül működő tarka egyveleg, amely egyik irányban vallási indító okokból sokat, más irányban (így pl. az általános nép-egészségügy hihetetlen kezdetleges volt), semmit sem ad. A következmény a *koldulás és csavargás* olyan hihetetlen mértékű megnövekedése lett, amely már a gonosztevők kitermelésével volt határos. A szükséges védekezést, majd azt követően a szegényügy újabbi fejlesztését a nyilvános testületek, az állam, méginkább az egyre jobban felvirágzó *városok* indították meg. Erre vonatkozó adatokat már a XV. századtól kezdve találhatunk. Azokat a már korábban meghozott és a *koldulási tilalomra* irányuló rendeleteket, amelyek a koldulást számos országban (Francia-, Angol-, Németország) szigorú büntetésekkel sújtják, az u. n. *városi szegényrendeletek* váltják fel, amelyek már nemcsak a szegényrendészetet, hanem a szegénygondozást is szabályozzák.

A városok szegényügyi tevékenységének ez az előtérbe nyomulása, amely minden irányban bizonyos központosító hatással járt, különösen a XVI. és XVII. századokban jutott teljes kifejlődésre. A legkiválóbb ily szegényügyi rendeletek az yperni 1525-ből és a nürnbergi 1522-ből. A szegényügy ezen átalakulásában nagy szerepet játszott a *reformáció* az okból, mert a protestáns országokban a kolostorok feloszlata és az egyházi javak elvonása folytán azoknak a szegényeknek ellátása, akikről addig az egyház gondoskodott, a közület terhére esett. És jöllehet a katolikus államokban ez a kényszerhelyzet nem állott be, mégis a városoknak és községeknek a szegénygondozás terén irányadó szerepe ezekben az országokban is ugyan-ezen korban jut túlsúlyra.

A protestáns országokban az u. n. temploni és kincstári rendeletekkel (Kirchen- u. Kastenordnungen) szabályozták a szegénygondozást egyöntetű elvek alapján. Ezek szerint a világi és egyházközség szervei szoros összeműködésben intézik a szegényügyet. A koldulást eltiltják, a munkaképes szegényeket munkára szorítják, vagy testi büntetés, illetve kiutasítás alá

¹⁾ Így Liese W. id. mű I. 221. és köv. old.

kerülnek. A tanácsnak alárendelt szegényügyi bizottság áll a szegénygondozás élén. A községet szegénykerületekre osztják be, mindegyikhez egy szegényfelügyelőt rendelnek ki, aki a lelkésszel válllvetve kutatja ki a segélyre szorult viszonyait és szegénykimutatást vezet. Szegényadót nem vetnek ki, mivel az önkéntes adományok és a régi egyházi és új alapítványok elég fedezetet nyújtottak. Körülbelül ezek voltak a Nürnberg város által 1522-ben kibocsátott rendelet alaprendelkezései, amelyek mintául szolgáltak a hollandi és az északnémetországi városok hasonló rendeleteinek. Ennek az irányzatnak csakhamar az lett az eredménye, hogy a tartásra köteles város, község mind alaposabban kezdte vizsgálni a községhez tartozóság kérdését és iparkodott az idegenek letelepedését megnehezíteni. Sőt a házasságkötés elé is gátakat vetettek, amennyiben a házasulóktól annak igazolását követelték, hogy nem esnek a község terhére. Mindezen rendelkezéseknek az lett az eredménye, hogy bár az eltartottak számát leszorították, de mérhetetlenül megszorodott a koldusok, csavargók és törvénytelenek száma.¹⁾

Sajátos kialakulást mutat fel a reformált vallású országok közül *Anglia* szegényügye. Az egyházi vagyon elkobzása után hamarosan az ingatlanulajdont terhelő *szegényadót* kellett behozni a munkaképtelen szegények eltartása végett. Erzsébet királyné által 1601-ben kibocsátott *szegényügyi törvény* (Poor Law act) azután végleg lezárja e fejlődést. Lényege e törvénynek, hogy a szegénygondozást végső fokon állami feladattá teszi a község kezelésében és a súlyt a munkaképes szegények foglalkoztatására helyezi.

A szükséges eszközöket külön szegényadó útján teremttették elő. Az 1662. évi úgynevezett Settlement-Act a segélyezés kötelezettségét csak azokra a szegényekre szorította, akik a községben polgárjoggal bírtak.

A *katolikus államok* sem tudták e korban magukat kivonni az alól, hogy a koldulást elnyomják és a szegényügyet rendezzék. De a mélyreható és átfogó rendezésnek útját állotta ezeknél az egyház felfogása és a papság ellenállása. Ezen okok közrehatása folytán csak félrendszabályok jöttek létre. A koldulást nem tilalmazták, csak szabályozták. A középkori felfogáshoz híven továbbra is az intézeti szegénygondozáson van a főszűly. E téren valóban csodálatos tevékenységet fejtenek ki. Így Johann von Gott, a könyörületes testvérek rendjének megalapítója, lett a modern kórház alapvetője, Paulai szt. Vince, a katolikus Caritas legnagyobb hőse és ügyegetője pedig a könyörületes nővérek (fille de charité) rend megalapításával a szegénygondozás részére képzett munkáshőket nevelt. A katolikus országok szegénygondozásának legkiemelkedőbb mintája Franciaország e korbéli szegényügye, amely szembeeszkő ellentéte az angol szegénygondozásnak. Az angol szegénygondozás *kötelező*, a francia *fakultatív*. Angliában

¹⁾ Lásd e kor szegényügyéről *Vives Juan*: De subventionem pauperum (Brügge, 1526.) című művét.

a középpont a községi *szegénygondozás*, Franciaországban az *intézet* (hôpital), amott az *állam* a főtényező, itt az *egyház*. Párizsban 1544-ben általános szegényügyi hivatalt állítanak fel és ezt szegényadó szedésére is feljogosítják. XIV. Lajos számos kórházat, köztük az Hôpital Général-t is alapítja.

A XVIII. század végén bekövetkezett *felvilágosultság* korszaka erős kihatással volt a szegénygondozás ügyére is. Németországban hatalmas irodalom keletkezik az elszegényedés okairól és azok leküzdéséről. Az új eszmék már nem az elnyomás és a caritas alapjára helyezkednek, hanem a fiatalság képzésének hiányaiban, valamint a munka és kereseti alkalmak korlátoztságában keresik a szegénység előidéző okait. A segítséget sem az alamiznanyújtásban keresik, hanem az *önsegélyre nevelésben*.

Az így fellángolt új eszmeáramlat új eszközöket és alkalmas, új munkaformákat is talált célja elérésére. Ezek a közhasznú, hazafias és emberbaráti *egyesületek* létesítésével jöttek létre. Közülök említésre méltók a hamburgi, lübecki és svájci ily egyesületek. Különös nevezetességre tett szert továbbá az 1788-ban Buesch és Voght által Hamburgban megalapított *általános szegényház* és szegényügyiszabályzat, amely reformnak hatása alatt a szegények száma szinte felére ment vissza. Ugyancsak reformokra vezetett a felvilágosodási mozgalom Ausztriában (II. József és Bouquoi), Bajorországban (Montgelas és Rumford) és Poroszországban. A porosz Landrecht azon alapelveket is tartalmazza, amelyek szerint a szegényügy megoldandó, és amelyek a későbbi fejlődésre a legnagyobb hatással voltak. Így különbséget tesz a Landrecht oly szegények közt, akiket a község tartozik gondozni és olyanok közt, akik az ország közvetítésével nyilvános, nagyobb (országos) kötelék intézeteiben helyezendők el. Előbbiek a község polgárai, illetve adózói, akik legalább 3 éve lakással bírnak a községben, utóbbiak az intézetekbe felvettek, illetve azok, akik ily illetőséggel nem bírnak. A nagyobb kötelek akkor is közbélni tartoznak, ha a községek kötelezettségeiknek megfelelni nem tudnak.

Az eredmény azonban itt sem volt kielégítő, mivel a szegényrendőri szempontok elhanyagolásával a szükséglet nem szenvedők is támogatást kaptak és a munkabért sokhelyütt lenyomták, másrészt nem tettek szigorú különbséget a munkaképes és munkaképtelen szegények között sem, ami különösen a szegényügyet ellátó egyesületekre nézve járt súlyos következményekkel.

Hasonló fejlődés folytán hasonló bajok keletkeztek Angliában is, ahol az 1697 óta létesített ugynevezett *dologházak* (workhouse, industrial house) által iparkodtak a bajokat orvosolni. Az a szegény, aki az ilyen dologházba való felvételt visszautasította, más támogatásra igényt nem tarthatott (workhouse-test!). Később az ipari és gyári üzemek gyors fejlődése folytán újabb törvényekkel, így az 1782. évi Gilbert-Act-tel az ugynevezett allowance rendszert vezették be, amely szerint csak a munkaképtelen szegényeket

kellett a dologházba felvenni, ellenben a munkaképesek bér munkát végeztek és a községtől bérkiegészítést kaptak. Ez a rendszer azután a termelésben beállott zavarok folytán munkanélkül maradt munkások ezreit utalta a községek segélyezésére. Ezzel az angol szegényügy is lejtőre került. Lenyomták a munkások bérét és az éhbérek az adófizetők zsebéből iparkodtak emelni.

A szegényadók rohamosan nőttek; a XVII. század végétől 1818-ig megnyolcszorozódtak és megtörtént, hogy földbirtokosok odahagyták a szegényadóval terhelt birtokukat a teher elviselhetetlensége miatt.

Franciaország e korban a szegényügy terén teljesen kaotikus állapotot mutat fel, mivel a forradalmak és háborúk az eddigi szegénygondozás alapjait forgatták fel. Jóllehet az egymást követő kormányzatok mind iparkodtak a szörnyen megdagadt nyomort intézkedésekkel enyhíteni, eredményt el nem értek, mivel egyrészt a pénzügyi szükség állott útban, másrészt konfiskálták a kórházak és jótékonyági egyletek vagyonát és feloszlatták a szegényügy szakértőinek, az ápolórendeknek rendházait is.

A XIX. század, amely a béke helyreállítását hozta, a német birodalomban bizonyos reakciós jelleget tüntet fel a szegénygondozás terén is. Ismét a letelepülési tilalmak és a házassági engedelmek kora kezd feléledni, hogy a községek szegényterhén könnyítsenek. Ez a felfogás pedig annál kevésbé volt megvalósítható, mivel az ipar növekedése és a vasúti forgalom fejlődése a néptömegek erős eltolódását vonta maga után. A viszonyok ezért parancsolólag követelték, hogy a letelepülésre, az iparüzésre és házasságra vonatkozó alapjogok rendezést nyerjenek. Poroszországban é' kérdések végül az 1842. évben hozott törvénnyel nyertek megoldást, nemkülönben megoldást nyert a hatósági szegénygondozásra irányuló kötelezettség is. A porosz Landrecht által kimondott alapelvek érvényben maradtak, de a községhez való tartozóság többé már nem a község felvételi aktusa által, hanem önállóan azáltal volt megszerezhető, hogy az önjogú, nem segélyezett lakos 3 éven át a községben tartózkodott. Ugyanily ideig tartó távollét folytán viszont elvesz a községi illetőség. Az ilyként megszerzett illetőséget a viselendő szegényteher szempontjából most már »segélyezési lakhely« (Unterstützungswohnsitz) és nem »Heimat« névvel jelölik meg. A többi államok is lassan követik Poroszország példáját Bajorországot kivéve, ahol is a régi *Heimat* fogalom mellett 1916-ig tartanak ki. Teljes egyöntetűséget a kérdés mégis csak a német birodalom megalakulása után nyer, az 1870-ben meghozott *segélyezési lakhelyről* szóló törvénnyel, amely utolsó formáját az 1908. évi július hó 7-i törvény alakjában nyerte el. Ezen birodalmi törvény lényegében csak arra terjed ki, hogy a szegénygondozás vivőit (Land- und Ortsarmenverbände) és illetékességüket meghatározta. A gondozás módját és mértékét az egyes országok szabályozási körébe utalta. A szegénygondozás általában csak a legszükségesebb életfenntartást, betegség esetén ápolást és eltemetést nyújtott. Megelőző rendszabályokat nem ismert és jogfosztó

hátrányokkal járt. Ez okokból, de azért is, mert az illetékességi kérdésekből származó sok vita a hatóságokat erősen igénybe vette, már a háború előtt elismerték a német szegénygondozás reformjának szükségét. A reform érdekében különösen a Deutscher Verein für öffentliche und private Fürsorge nevű egyesület fejtett ki alapos munkát; betetőzését képezte ennek a Diefenbach által írt és 1920-ban megjelent »Ein Reichsarmengesetz« című munka.

Szervezeti téren is nagy haladást tett ez időben a hatósági szegénygondozás. A városi szegényügyi rendeletek egész sora tartalmaz oly elveket, amelyeket von der Heydt Elberfeldben következetesen és sokoldalúan kifejlesztve keresztülvitt, hogy azután mint elberfeldi rendszer a szegénygondozás mintájául szolgáljon Németországban és másutt is. Ez időben bontakozik ki teljes egészében Németországban az *egyesületi* szegénygondozó tevékenység is. És itt két eseményt kell kiemelniünk, mint elhatározó fontosságút. Az egyik a Wichern által megalapított úgynevezett Innere Mission, amely az összes *egyházi* jellegű szegénygondozói tevékenység összefogására irányult, a másik a Fliedner által 1835-ben Kaiserswerth-ben megalapított Diakonissza anyaintézet, amely által az egész gondozónői ügyet újjáalakították a német birodalomban. A katolikus egyház szintén hatalmas munkát végez e téren; szerve a Caritasverband, a gondozónői szervek képzéséről pedig az irgalmasnővérek és még néhány más rend gondoskodik.¹⁾

Németország szegénygondozásához hasonló fejlődést mutatnak fel *Ausztria és Svájc* német kantonjai, azzal a különbséggel, hogy mindkettő a »Heimatprinzip« mellett tartott ki.

Angliában a szegényadók folytonos emelkedése végül is 1834-ben új szegényügyi törvény meghozatalára vezetett. E törvény ugyan az Erzsébet-féle törvény alapjain állt, mégis három rendszabállyal iparkodott annak hiányait orvosolni. Egyrészt több kisebb község összevonásával nagyobb teherbíró egységeket (union) alkot és megszervezi az intéző szervet (board of guardians). Másrészt szabállyá teszi a dologházban való (in-door-relief) gondozást és csak kivételesen engedi meg az ezenkívül való (out-door-relief) segélyezést. Végül egy egységes központi szervet (poor law commissioners) alkot a törvény egyöntetű keresztülvitele érdekében. A további fejlődés azután ezen alapelvek mind következetesebb végrehajtásában mutatkozik. A szegénygondozás egyre inkább állami feladattá lesz, a vele foglalkozó hivatalnokok száma egyre szaporodik.²⁾ 1871-ben a központi hatóságot

¹⁾ A katolikus egyház karitatív tevékenysége egyéb országokban is a legnagyobb elismerésre méltó. Az Osservatore Romano szerint 1928. évi július 1-én a katolikus karitás az egész világon 140.000 olyan intézményt tartott fenn, amelyek házi szegénygondozással foglalkoznak, továbbá 15.700 kórházat 752.000 ágygal és 135.000 főnyi kórházi személyzettel, végül 96.300 tanácsadó és segélyező irodát.

²⁾ 1883-ban az összes szegénygondozó hivatalnokok fizetése 1,117.705 font-sterling volt.

egyesítik a belügyi igazgatással (local government board). Más oldalról megvan az a törekvés is, hogy a segélyezés nagyságát állandóan korlátozzák, nehogy a szegény többet kapjon, mint a dolgozó. Jó ideig el is érték azt, hogy a szegényadó nem emelkedett és a gondozottak száma csökkent, jóllehet a dologházi rendszert teljes következetességgel keresztülvinni sohasem lehetett. 1863-ban a lakosságnak 5·3%-át, 1882-ben csak 3%-át részesítették szegénygondozásban.

Az angol hatósági szegénygondozás hiányait a társadalmi munka igen tevékenyen kitölti. Különösen említést érdemel ez irányban a William Booth által alapított Salvation Army (Üdvhadsereg) tevékenysége, amelynek 1905-ben 134 jótékonyági intézete állott fenn. A nők munkája szintén igen nagyméretű. Mindezen fejlődés és berendezések dacára Angliában a szegénygondozás elleni panaszok egyre hangosabban hallatszanak. 1905-ben a munkátlanok ellátásáról hoztak törvényt és új reformok meghozatalát is kívánja a parlament.

Franciaország e korban ismét visszatér a szegénygondozás régi alapjaira. Napoleon visszaadja a kórházaknak vagyonukat, sőt 4 millió értékben domíniumokat adományoz nekik. Az ápoló rendeket visszahívja, sőt a kongregációk attól kezdve soha nem látott virágzásra emelkednek. Az egyes községekben jótékonyági irodákat (bureaux de bienfaisance) létesítenek, amelyek felállítása azonban nem kötelező. Állami felügyeleti hatóság is alakíttatik (directeur de l'assistance publique et de l'hygiène). A szegényügy két ága, a gyermekvédelem (1811 és 1904) és az elmebetegek gondozása (1838) törvényileg nyer rendezést és a megyék kötelező ellátásába utaltatik. További fejlődést jelent a hatósági betegápolásról szóló törvény (1895), amely minden francia honost orvosi és betegápolási kezelésben kíván részesíteni, nemkülönben az aggok, sinylődők és gyógyíthatatlanok gondozásáról szóló 1905. évi törvény. Franciaországban is nagy szerepre tett szert az egyesületi tevékenység, amelynek központosításán számos helyen működnek.¹⁾ A franciához hasonló fejlődést mutat fel továbbá e korszakban Olaszország, Belgium és Hollandia szegénygondozása.

Említést kell tenni a szegénygondozás fejlődése terén a szegénygondozói kongresszusok munkájáról is. Németországban különösen a Deutscher Verein für Armenpflege und Wohltätigkeit hatott buzdítóan és termékenyítően a szegénygondozói ügy kifejlesztésére. Franciaországban a »Congrès national de bienfaisance«, Angliában pedig a »Poor Law associations« és a »Charity Organisation Societies« végzik ugyanezt a feladatot. 1900-tól kezdve öt évenként nemzetközi kongresszusokat is tartanak a szegénygondozás általános érdekű kérdéseinek tárgyalása és a szükséges reformtörekvések ébrentartása érdekében (Congrès international de l'assistance publique et de bienfaisance privée).

¹⁾ Így Párizsban az Office Central des Oeuvres de Bienfaisance.

II. FEJEZET.

A szegénygondozás fejlődése a világháború alatt és után.

A gazdasági kapcsolatok a háborút megelőző időben a nemzeteket mind szorosabban fűzték össze. A gazdasági fejlődés gyors irama minden ipari államban azonos eredményekkel járt. Különösen két kérdés nyomult az érdeklődés előterébe és pedig: 1. hogyan lehetne a dolgozó osztályt, amelyből a szegények nagy tömege származik, a szegénységet előidéző eseményektől (munkanélküliség, betegség, megrokkanas stb.) megóvni, 2. hogy lehetne azt a szétforgácsolt és tervszerűtlen tevékenykedést, amelyet az egyház, hatóság és társadalom a szegénygondozás terén kifejt, egyöntetű, céltudatos szervezetbe összefoglalni.

Mindkét irányban — a szegénygondozásnak szociálpolitikai tartalommal való átítatása és a racionalizálás keresztülvitele irányában — már a háború előtt megindult a mozgalom a nemzetek között és az idevonatkozó nézeteket már szegényügyi kongresszuson is kicserélték.

A háború azonban ezt a nemzetközi mozgalmat megszakította. Ámde a háborúba keveredett népek körében e gondolatok tovább éltek és fejlődtek annál inkább, mivel a hosszantartó háború igen sok családot saját hibáján kívül nyomorba döntött.

A háború alatt minden hadviselő félnél előtérbe nyomultak azok a kérdések:

1. Milyen feladatok háruljanak a hadigondozásra?
2. Ki legyen a hadigondozás ellátó szerve?
3. Hogyan szervezzék meg a háborus gondozást a legcélszerűbben?

Mínthogy úgy a háború alatti, mint a háborút követő békeállapotokra való átmeneti időszak által megkövetelt szegénygondozás elméleti és gyakorlati kérdéseivel a legbehatóbban a németek foglalkoztak, megkísérlem rövid vonásokban ennek vázlatát, fejlődési menetét adni. A német nagyobb városok egyes hadigondozó szervezetei már 1915 augusztusában megalakították »a hadigondozás szabad egyesületét« (Freie Vereinigung für Kriegswohlfahrt), amely 1915. évi szeptembertől 1919. májusig három havonta ülésezett.¹⁾ A megtárgyalt anyagból a következő elvek jegecesedtek ki.

A hadigondozás eleinte csak azokra a személyekre terjedt ki, akiknél a háború közvetlenül idézte elő a nyomorbajutást. Így elsősorban a hadiözvegyekre, a hadiárványokra, a rokkantakra. Minél tovább tartott azonban

¹⁾ Lásd az ülések anyagát: »Schriften des Deutschen Vereins für Armenpflege u. Wohltätigkeit« kiadmányaiban.

a háború és blokád, a lakosságnak egyre nagyobb köre vonatott be a közös nyomorúságba és annál inkább ki kellett terjeszteni a gondozottak körét. Intézményeket alkottak az összes kisjövedelmű osztályok támogatására: nevezetesen népétkeztetést, élelmiszer, ruházati cikkek szétosztását. Majd bizonyos rokkantsági és alkalmazotti biztosítást élvezők (Sozialrentner) életjáradékának valorizálását, továbbá előregedett és keresőképtelenné vált egyéneknek, kik a pénzértéktelenedés miatt a hatósági gondozás terhére esnek, az ú. n. kisjáradékosok (Kleinrentner) és hasonlók csoportjának és az ellátatlan terhes és szülőknek segélyezését is fel kellett ölelni. Az eredmény a gondozás feladatainak szerfölötti *szpecializálódása*, széttagoltsága lett.

Azt a kérdést illetően, ki legyen a gondozás ellátója — azon megfontolás alapján, hogy a háború az állam műve, hogy tehát ő felelős a polgárokat ért károsodásért — mindjobban az állami tevékenység nyomult előtérbe. Ennek a térhódításnak viszont következménye az lett, hogy az állam és a helyi hatóság mindtöbb befolyást iparkodott az egész gondozói szervezetre és a célkitűzésre gyakorolni. A célkitűzést illetőleg az államnak az volt a törekvése, hogy minden segélyezésre szorult, illetve jogosult, lehetőleg kielégíttessék. Ezért szükséges volt, hogy a támogatás nagysága a gondozott *szociális színvonalához* alkalmazkodjék, vagyis hogy a gondozás *egyéni* legyen. Ez a törekvés az egyes országok által meghozott rendeletekből világlik ki. Egy porosz rendelet például azt írja elő: »minden család kell, hogy megkapja az életszínvonalához mért ellátást«, ami nem egyéb, mint a *szociális létminimum* nyújtása.

Jóllehet, hogy az így hatalmasan megdagadt költségeket az állam és község megosztva viselték, a terhek lassan oly elviselhetetlenek lettek, hogy a legfokozottabb takarékokossághoz kellett folyamodni. A költségek csökkentését három irányban törekedtek elérni.

1. *Önsegélyezésre* való nevelés által iparkodtak a gondozottat mielőbb saját lábára állítani. Eszközei ennek a szakkiképzés, az állásközvetítés, a tanácsadás stb.

2. A rendelkezésre álló eszközökkel való racionális gazdálkodás útján szintén nagy megtakarításokat érhetek el. Nevezetesen *személyi téren* annyiban jut érvényre ezen elv, hogy úgy a munkaerők kiválasztására, mint azok képzésére a legnagyobb gondot fordítják. Az alkalmazott férfi és újabban mindjobban szaporodó női munkaerők foglalkoztatása tekintetében az a vezető gondolat, hogy a *szervező munka a férfi* feladata, a *gondozó, ápoló tevékenység pedig a nőé*. Különösen nagy fontosságra tettek szert a jóléti szakiskolák, illetve a szociális nőiskolák és a továbbképző tanfolyamok. A legnagyobb gonddal képzik ki végül a vezetőket. Abból a felfogásból kiindulva, hogy a tudományos képzettség előfeltétele minden haladásnak, hogy továbbá csak az éles gondolkodóképeség és a gondozás összes ágainak

és azoknak a rokontudományágakkal való összefüggésének átfogó ismerete képesít a vezetésre, e képesítést pedig csak az egyetemi képzés nyújtja, újabban mind számosabb követelője akad a vezetők egyetemi képzésének és továbbképzésének. Frankfurt a/M-ban már 1914-ben felállították az első rendes tanszéket a szociális gondozás tudományának fejlesztésére. Ezt azóta számos más város egyeteme is követte. Még fontosabb feladat tán a *szervek és munka megszervezésének* kérdése (a meglevő munkaerők és eszközök áttekinthetetlenségének kiküszöbölése és a kettős elbánás, az ellentétes tanács stb. elkerülése végett).

Ezt a célt szolgálják a városokban és nagyobb falusi körletekben megszervezett *jóléti hivatalok* (Wohlfahrtsämter, amelyek a szociális gondozás összes teendőit egyesítik és a hatósági, valamint az egyesületi munka összműködését biztosítják.¹⁾

Ugyancsak az említett német egyesületi munkának érdeme az a *leszerelési terv* is, amelyet a háborúból a békére való átmenet idején dolgoztak ki, és amelynek többek közt egyik legfontosabb kérdése az volt, hogy ismét keresztülvitessék-e a szegénygondozásnak és a szociálpolitikának az az éles kettéválasztása, amely a háború előtt fennállott? Ezt a kérdést az elvesztett háború és annak nyomán kiütött forradalom következményei azután végképen eldöntötték olykép, hogy a háború előtt és azt követően felfokozott szociális gondozást nemcsak hogy leépíteni nem sikerült, de sőt a nemzeti erő megújítása érdekében azt még fokozni kellett. A teljes összeomlás okozta Németország általános elszegényedését. Az állam, a község, a polgárok széles rétegei elszegényedtek. A középosztály, amely azelőtt a jótékonykodás egyik főpillére volt, most maga is gondozásra szorult, az új gazdagok pedig még nem jutottak el arra a szociális felfogásra, hogy a gazdagság kötelesség is. Így azután a felfokozott szükségletekkel szemben állott a legyengült szolgáltatási képesség; vagyis fennállott az a követelmény, hogy a *fogyatékos eszközökkel az elérhető legnagyobb hatást* kellett kifejtetni. Természetes, hogy ily körülmények között az állam és a helyi hatóságok vették át a vezető szerepet. Ez a túltengő szocializálás viszont azt a veszélyt rejtette magában, hogy a magántevékenység hatalmas kezdeményező képességét aláköti. Meg kellett ezért a két ellentétes irányú törekvés kiegyenlítését találni.

A kiegyenlítés csakhamar el is következett: a jóléti gondozásnak egyöntetű, az egész birodalomra kiterjedő *jogszabály útján* történt rendezésével.

Az itt ismertetett fejlődés előfeltételei voltaképen a háborúban résztvevő valamennyi nemzet életében egyaránt adottak voltak. Egyes, azonos eredmények végül is mindenütt leszűrődtek; így például a szociális gondozás

¹⁾ Ilyen mintaszerű hivatalai vannak pl. Nürnbergnek, Kielnek, Düsseldorfnak, Hamburgnak stb.

speciálizálódása, a régi szegénygondozás elveinek elavulása, reformtörekvések felbukkanása formájában. Hogy azonban mindenütt nem vezettek az ismeretett német eredményekre, annak számos, a különböző nemzetek jellegével, életviszonyaival, gazdasági helyzetével stb. összefüggő oka van.

Bizonyos azonban az, hogy majd minden művelt országban olyan mozgalmak jeleit látjuk, amelyek a régi szegénygondozás kereteit feszegetik és azokat mind célszerűbb és hatékonyabb tartalommal megtölteni iparkodnak. Mert kétségbevonhatatlan tény az, hogy a szociális biztosítás, főleg a betegségi és aggsági biztosítás, az egészségügyi gondozásnak pedig a tuberkulózis, az alkoholizmus és nemibajok leküzdését célzó része a tulajdonképeni szegénygondozás területét lényegesen megsűkítették. És talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a világháború csak hatalmas rugót szolgáltatott a szegénygondozás továbbfejlesztéséhez. Ez a fejlődés most van folyamatban. Nem lesz ezért tán érdektelen az egyes európai országok szegénygondozásának jelen állásáról rövid beszámolót adni.

Beszámolónkban azt a rendszerbeli felosztást vesszük alapul, amely szerint bizonyos államokban a szegénygondozás ellátása jogszabályon alapuló *kötelező hatósági* feladatot, másoknál ellenben csak *fakultatív*, vagyis elsősorban a társadalom által ellátott és ilyennek hiányában többé-kevésbé hatóságilag is végzendő feladatot képez.¹⁾

Ez a megkülönböztetés sem nyújt teljes rendszerbeli elkülönözést, mivel például a francia szegénygondozásnak, jóllehet fakultatív jellegű, egyes részei mégis jogszabályon alapuló *kötelező* hatósági gondozás tárgyát képezik (aggok, betegek, elmebajosok védelme, gyermekvédelem).

Általában azt mondhatjuk, hogy maga az a tény, hogy valamely ország sok és jól formulázott törvényt hoz a szegénység leküzdésére, még nem jelenti a jóléti politika magas fejlettségét. Ellenkezőleg az ilyen kiadós törvényhozás épen a szociális szükség és leromlott állapotok fokmérője lehet. És bizonyos az is, hogy egy virágzó nemzetgazdasággal és segítségre kész társadalommal bíró, valamint jól szervezett és mintaszerűen dolgozó közigazgatással rendelkező ország sokkal kevesebb hatósági szociálpolitikai tevékenységre és törvényalkotásra szorul, mint az az ország, amelyben az életviszonyok ezzel ellentétben állanak, és ahol a nagy szükségesen csak papíron levő törvényekkel akarnak segíteni.

A latin országok szegénygondozásának egy külön jellemző sajátossága az alapítványi vagyon túlsúlya, amelyet évszázadokon át gyűjtöttek össze. Így például Spanyolországban 1924. dec. 31-én 11.400 alapítvány volt,

¹⁾ Azt a szokásos rendszerbeli felosztást, amely zárt és nyílt szegénygondozás és gyermekvédelem közt különböztet (*Forbáth*), azért nem vettük alapul, mert ez ma már nem korszerű egyrészt a zárt és nyílt gondozás régi értelmének átalakulása, másrészt a gyermekvédelem különválása folytán.

576.000 millió pezeta vagyonnal és 16·5 millió pezeta évi jövedelemmel, Olaszországban pedig 1921-ben az alapítványi vagyont 2·7 milliárd lírára becsülték.

Az alábbi ismertetésekben elsősorban a kötelező, azután a fakultatív szegénygondozással bíró országok szegényügyének jelen állapotát mutatjuk be egészen rövid vonásokban, Németország tekintetében azonban annyiban kivételt teszünk, hogy annak gondozási szabályait részletesebben is kifejtjük.

III. FEJEZET.

A kötelező szegénygondozás rendszerei.

Németországban, mint az előbbi fejezetben kifejtettük, a háború alatt és a pénzromlás idején a jóléti gondozásnak egyre újabb feladatai merültek fel, amelyek nem voltak a szegénygondozás körében megoldhatók, sőt attól éles elkülönítésben részesültek.¹⁾ Mindezen feladatok nem egységes terv alapján, hanem a pillanatnyi szükség nyomása alatt öletszerűen nyertek megoldást. Úgy szervezeti, mint pénzügyi oldalát nézve, ez a megoldás a legnagyobb tarkaságot tüntette fel; az egyöntetű alapelvek a jóléti gondozás terén teljesen hiányoztak. Az állam viselte a gondozás túlnyomó költségeit azáltal, hogy az országoknak és községeknek a keresztülvitelre fordított költségeit általában $\frac{4}{5}$ részben vállalta.

Ezzel az ú. n. *dotációs* rendszerrel szakított végre a harmadik adó-szükségrendelet (1924. február 14.), amely az *egyes országokra* hárította többek között a jóléti gondozás feladatainak önálló szabályozását és ellátását is bizonyos közelebből meghatározott, az egész birodalomra érvényes jogszabályok szem előtt tartásával. E jogszabályokat tartalmazzák az 1923. évi december 8-án alkotott felhatalmazási törvény alapján 1924. évi február 13-án kibocsátott »Reichsverordnung über die Fürsorgepflicht« és az 1924. évi december 4-én és 1928. március 29-én kiadott ú. n. »Reichsgrundsätzen über Voraussetzung, Art und Mass der öffentlichen Fürsorge.«

Az egyöntetű szabályozásnak, tehát mint látjuk, három lényegbevágó oka volt és pedig: a régi szegénygondozás szükséges reformja, a pénzügy-politikai szükség az állam tehermentesítése érdekében és végül a szétforgácsolt jóléti gondozásnak a személyi és dologi örök céltudatos, racionális felhasználása érdekében szükséges egységesítése.

¹⁾ Sorrendben e feladatokat a következő rendeletek, illetve törvények szabályozták: az 1918 nov. 13-i Reichserwerbslosenverordnung, az 1919. évi febr. 8-i Verordnung über die soziale Kriegsbeschädigten u. Kriegshinterbliebenenfürsorge és az 1920. évi május 8-i törvény e gondozás költségeiről, az 1922. évi július 29-i Gesetz über Massnahmen zur Unterstützung von Rentenempfängern etc., az 1923. évi február 4-i Gesetz über Kleinrentnerfürsorge és az 1922. évi június 9-i Gesetz über Wochenfürsorge. Lásd mindezt bőven *Muthesius* id. mű 4—16. old.

Mindezen jogszabályok által megteremtett gondozás lényeges vonásait a következőkben adjuk¹⁾.

A birodalmi jogszabály a később megjelölt hatóságok gondozási körébe utalja a következő feladatokat, amelyeket az egyes országok törvényhozása kibővíthet :

1. a hadirokkantak, a hadiözvegyek és hadiárva szociális gondozását,
2. a rokkant- és alkalmazotti biztosításban részesülő járadékosok gondozását, amennyiben az nem a biztosítás vivőinek feladata,
3. a kisjáradékosok (öreg- és keresetképtelen egyének, akik a pénz-elértéktelenülés nélkül maguk vagy mások erejéből fenntartva hatósági gondozásra nem szorulnának) és hozzájuk hasonlóak gondozását,
4. a súlyosan sérülteknek (baleset által) és a keresetben súlyosan gátoltaknak (rokkant, vak, süketnéma) munkaalkalomszerzés útján való támogatását,
5. a segélyre szorult kiskorúak gondozását és
6. az eddigi szegénygondozást, vagyis mindazon segélyre szorultak ellátásáról való gondoskodást, akikre nézve különleges rendelkezések nem állanak fenn.

A gondozásnak — amely szükség esetén hivatalból is beállhat — előfeltétele a segélyreszorultság ténye (Hilfsbedürftigkeit).

Segélyezésre szorult az, aki a *kellő életszükségletet* (notwendigen Lebensbedarf) a maga és tartásra jogosult hozzátartozói számára egyáltalán nem, vagy csak nem kellő mértékben képes saját erejével és eszközeivel megszerezni, és akit mások, különösen hozzátartozói sem tartanak el. Ez az állapot tehát csak akkor áll be, ha mind a három forrás : a saját munkaerő, a saját vagyon és a hozzátartozók segítsége kiapadt (Subsidiarität). Természetesen ezen előfeltételek bekövetkeztének elbírálása bizonyos méltányossági alapon történik.

A gondozás *célja*, hogy önmagát feleslegessé tegye. Ezért arra törekszik, hogy a gondozottat lehetőleg oly állapotba hozza, hogy magának és tartásra jogosult hozzátartozóinak az életszükségleteket megszerezhesse. A gondozás által nyújtott ú. n. *kellő életszükséglet* — szemben a régi szegénygondozás korlátolt, az *önfenntartáshoz mért legszükségesebb mértékével* — felöleli :

1. az életfenntartást, különösen pedig a hajlékot, az ételmet, a ruházatot és ápolást,
2. a betegsegélyt, valamint a munkaképesség elnyeréséig tartó segélyezést,
3. a terhesek és szülők segélyezését,
4. a kiskorúaknál a nevelést és keresőképességre alkalmassá tételt,

¹⁾ A részleteket illetően lásd *Muthesius* id. mű és *Handwörterbuch der Wohlfahrts-pflege*, 1929. 261. és köv. old.

5. vakoknál, süketnémáknál és rokkantaknál a keresőképesé tételt (kiképzés útján).

A segélynyújtásnál a szükséghelyzet sajátosságára kell tekintettel lenni; nevezetesen a szükség természetére és tartamára, a gondozott személyére és a helyi viszonyokra. A segély pénz, tárgyi szolgáltatás vagy személyes szolgálat lehet és nyílt vagy zárt intézeti alakban jelentkezhetik. Intézetben vagy idegen családban csak akkor kell a gondozottat elhelyezni, ha testi, szellemi vagy erkölcsi állapota gyógyulás, ápolás vagy megőrzés céljából ezt megkívánja.

Annak az alapelvnek megfelelően, hogy a segélyre szorultat elsősorban az öntevékenység útjára kell vezetni, amennyiben lehetséges, a gondozás a gondozott részére alkalmat nyújt, hogy munkaerejét a szükséges életfenntartás eszközeinek megszerzésére fordítsa. E célból megfelelő közhasznú munkát is kiutalhatnak részére. A munkaiszonyban szenvedő és gazdasági szempontból nyilvánvalóan alkalmatlan egyénekkel szemben a gondozás messzemenő korlátozás alá esik. Ilyeneknél a segélyreutaltság előfeltételeit a legszigorúbban kell vizsgálni, valamint a gondozás módját és mérvét is az életfenntartáshoz elengedhetetlenül szükségesekre kell szorítani. Ugyanígy lehet eljárni azokkal szemben, akik az illetékes hatóság jogos utasításainak állandóan ellenszegülnek. Dologházban való munka végzésére is kötelezheti a hatóság azt, aki jóllehet munkaképes, erkölcsi hibából vagy maga kerül hatósági gondzásba, vagy tartásra jogosult hozzátartozóját, különösen pedig elismert, házasságon kívül született gyermekét ily gondozásba juttatja.

A segélyezésre szorultak bizonyos csoportjainál (Kleinrentner, Sozialrentner) a gondozás vivőinek különös figyelmet kell kifejtetni. Így például a legfelsőbb helyi hatóság által a helyi viszonyoknak megfelelően megállapított és a kellő életszükséglet tekintetében irányadó segélyezési tételeket (Richtsätze) olyként kell az egy csoportba tartozóknál megszabni, hogy az ily gondozott a rendszerinti ellátásnál megfelelően magasabb segélyezést kapjon, amely többlet legalább az általános iránytétel $\frac{1}{4}$ -ét tegye ki. A 65 évnél idősebb ily gondozottaknál az iránytétel a legkisebb ellátást jelenti. A hadirokkantak és a hősi halált haltak hátramaradottai még ezenfelül is külön igénnyel bírnak az ú. n. *szociális gondozásra*, amely az egyéni járadék élvezésén kívül bizonyos megkülönböztetett gondozói tevékenységet (a munkaképesség visszanyerése végett, a hadiárva képzése, nevelése stb.) von maga után.

A gondozói tevékenység szerveit és eljárását illetően a következőket emeljük ki:

A gondozóhatóságok szervezetének kiépítését, az eljárás szabályozását, felügyeletét, a jogorvoslati rendszer meghatározását a rendelet egyes országokra bízza. Ez országok állapítják meg különösen, hogy ki legyen az ú. n. *országos gondozó kötelék* (Landesfürsorgeverband) és ki legyen *kerületi gondozó*

kötelék (Bezirksfürsorgeverband). E kötelek összeolvasztás által olyként állapítandók meg, hogy a feladatok ellátására kellő anyagi és szellemi erővel bírjanak. A tulajdonképeni feladatok ellátása a kerületi köteleknek van, amelyek a politikai önkormányzat szervei és az egész hatósági jóléti gondozás központjai. Az országos kötelek jórészt az egyes országok jóléti minisztériumainál nyernek elhelyezést. Az országos kötelek feladata kettős; nevezetesen ezek egyrészt vivői a gondozásnak mindazon segélyreszorultak felett, akiknek nincs rendes tartózkodási helyük, másrészt ellátói mindazon feladatoknak, amelyek meghaladják a kerületi kötelek anyagi erejét, így különösen a szükséges *intézetek* (elmebajosok, epileptikusok, süketnémák, vakok, rokkantak stb. számára) fenntartása tekintetében.

Az eljárás szabályozásánál az országok kötelesek panaszjogot adni a gondozás elutasítása és a gondozás módjának és mérvének megállapítása tekintetében. A jogorvoslat terén, valamint az iránytelvek megállapítása körül a *gondozottak részvételét* is biztosítani kell. A *hatósági és társadalmi jóléti gondozás* közti viszonyt a rendelet az *egyenjogusztás* elve alapján viszi keresztül. A két szervnek úgy kell összeműködni és egymást célszerűen kiegészíteni, hogy mindkettő megőrizze önállóságát. A gondozó kötelék, illetve az országos hatóság a gondozás egyes feladatait az egyesületi szervek munkakörébe utalhatja.

A rendelet *ideiglenes és végleges gondozói köteleességet* különböztet meg. Hogy az illetékességi viták elkerülhetők legyenek, minden segélyreszorultat *ideiglenesen* azon kerületi gondozókötelék tartozik gondozásba venni, amelynek kerületébe a segélyreszorultság beálltakor *tartózkodik*. Az ideiglenesen eljáró kötelék azonban a *véglegesen* kötelezettől a költségek *megtérítését* és a segélyreszorulóknak *saját gondozásbavételét* követelheti. Az átvételt nem lehet követelni az esetben, ha csak ideiglenes segélyreszorultság esete forog fenn, vagy az hátrányos következményekre vezetne. A végleges kötelezettség a családi egység alapelvein épül fel. Azon helynek gondozóköteleke tehát, ahol a család lakása és állandó háztartása van, a család tagjainak gondozására véglegesen köteles még akkor is, ha a segélyreszorult a segélyreszorultság beálltakor más helyen tartózkodik. Ha pedig ily családi lakhely nincs, vagy felbomlott, úgy az a kötelék lesz véglegesen köteles a gondozásra, amelynek területén a segélyezett a segélyreszorultság beálltakor rendes tartózkodási hellyel bírt. Ha ilyen alapon sem volna valamely kerületi gondozói kötelék megállapítható, úgy az az országos gondozókötelék lesz végérvényesen köteles a gondozásra, amelyhez az *ideiglenesen* kötelezett kerületi gondozókötelék tartozik. Ezen alapelvektől bizonyos meghatározott célszerűségi esetekben (intézettel bíró köteleknek, külföldiek esetében stb.) eltérésnek is van helye.

A végleges gondozási köteleesség rendszerint a segélyreszorultság megszűnéséig tart.

Az a gondozókötelék, amely a másiktól *költségmegtérítést* követelhet, igényét a megkezdett támogatást követő három hónapon belül a másiknál bejelenteni tartozik. A megtérítés tekintetében az ország vagy a birodalom tarifális szabályozást állíthat fel. Tíz márkát meg nem haladó költségek megtérítését követelni nem lehet. A felmerült viták *közigazgatási per útján* nyerne elintézés. A segélyezettnek sem polgári, sem közigazgatási úton *igénye nincs*, csak panaszjoga.

Hogy a gondozókötelék a gondozottra fordított kiadásait megkapja, oly igényeket is érvényesíthet, amelyek a segélyezettet harmadik személlyel szemben illetik meg. Ezért a gondozókötelék a szűkös életfenntartás határain belül a segélyezett gyermekeitől is megtérítést követelhet még a polgári törvénykönyv szabályain túlmenően akkor is, ha a gyermekek az okból nem lennének tartásra kötelesek, mivel az állásukhoz mért tartásuk veszélyeztetnék. Méltányosságból a rendelet itt is tesz kivételeket.

A megtérítési igény gyors érvényesítése érdekében a gondozókötelék megkeresésére a megtérítésre vagy tartásra köteles személy *közigazgatási úton* szorítható a költségviselésre és a tartási kötelesség ily úton ideiglenesen megállapítható a rendes bírói út fenntartásával. Az egyes országok törvényhozása szabályozza azt a kérdést, hogy az a gondozott, aki vagyonhoz jut, vagy a gondozott örököse, mennyiben felel a gondozási költségekért. A gondozókötelekek megtérítés iránti igénye az igény megalapozásától számított két év alatt évül el. A rendelet gondoskodik végül a hatóságok részéről szükséges jogi támogatás és felvilágosítások megadásáról és a beadványok, okmányok, jogcselekmények stb. bélyeg- és illetékmentességéről is.

Annak a korábban említett *statisztikai munkálatnak*, amelyet 1927. április 1-től 1928. március 31-ig az egész Németbirodalomban keresztülvittek, és amely a német hatósági jóléti gondozás összteljesítményéről és pedig úgy a gondozott személyek számáról, mint a felhasznált költségek nagyságáról képet adni hivatott, eredményei már közismertté váltak.

Alábbiakban ismertetjük kivonatossan ennek a statisztikának leglényegesebb adatait.¹⁾

I. A kerületi kötelekek tevékenysége :

1. A gondozott személyek száma.

Az összesen 1100 kerületi kötelék — köztük 262 városi és 788 egyéb — állandó *nyílt gondozásában* 2,411.140 fél állott. Zárt (intézeti és családi) gondozásban pedig *átmenetileg* 835.544 és tartósan 339.686 személy volt.

¹⁾ Lásd részletesen Wirtschaft u. Statistik, 9. Jahrg. 1929. No 13.

Az állandó nyílt gondozásban volt felek közül 111.474 (vagyis 100-ból 4-62) volt hadirokkant és vele egyenlő elbánásban részesülő, 719.111 (100-ból 29-83) szociális járadékos, 402.169 (100-ból 16-68) kis járadékos és vele egyenlő elbánásban részesülő és 1,178.386 (100-ból 48-87) az egyéb gondozásra szoruló (régii szegénygondozott).

Ezekon kívül biztosítást nem élvező gyermekágyasok 95.623 esetben állottak nyílt gondozásban.

2. A kerületi kötelékek gondozási költségei.

A fenti időben a kerületi kötelékek által a nyílt és zárt gondozás céljára fordított készpénzbeli és tárgyi költségek összesen 886,000.000 RM-ot tettek ki. Ezek nyers költségek, vagyis nincsenek figyelembevéve a megtérítések, az egyesületeknek tett juttatások, a fiatakorúak hatósági gondozásának és az igazgatásnak költségei stb., nemkülönben a bevételek. Hogy a gondozottak egyes csoportjai ezen költségekből miként részesültek, az 5. számú táblázatból látható.

5. Az 1927—1928. évi németbirodalmi jóléti gondozás a gondozottak csoportjai szerint.

A gondozottak csoportja	A gondozás össz- költségei	Az összköltségekből		Családi elhelyezés költségei	Egyszeri segé- lyezésre
		átmeneti készpénz- segély	zárt intézeti elhelyezés költsége		
millió bir. márka					
Hadirokkantak s hasonlók	37-8	8-9	7-3	—	—
Szociális járadékosok	166-7	125-5	25-4	—	—
Kisjáradékosok	156-9	129-4	14-2	—	—
Egyéb segélyre szorulóok	518-6	197-3	179-8	—	—
Gyermekegységek	5-9	—	—	—	—
Összesen	885-9	461-1	226-7	19-5	172

A kerületi gondozókötelékeknek és a Jugendamtoknak *összkiadásai és bevételei* viszont így alakultak :

1. Kiadások.

1. Összes gondozói kiadások	1.058,098.293 bir. márka
2. Megtérítések más kötelékeknek	21,343.426 „ „
3. Egyesületeknek tett juttatás és egyéb kiadások	48,337.697 „ „
Összesen	1.127,779.416 bir. márka

Igazgatási költségek :

1. Személyi kiadások	91,035.280 bir. márka
2. Dologi kiadások	22,691.167 « «
Összes kiadások	1.241,505.863 bir. márka

II. Bevételek.

1. Birodalmi, országos jutalékok	79,581.067 bir. márka
2. Ajándékok, kamatok stb.	5,227.454 « «
3. Más kötelék megtérítései	30,716.421 « «
4. Hozzá tartozók megtérítései	84,238.282 « «
5. Egyéb bevételek	15,703.777 « «
Összesen	215,467.001 bir. márka

III. Összefoglalás.

Összkiadások	1.241,505.863 bir. márka
Összbevételek	215,467.001 « «
Hiány	1.026,038.862 bir. márka

A végeredményben tehát kerekén 1-03 milliárd bir. márka az a hiányzó kiadás, amelyet a kerületi gondozókötelékek és a Jugendamtok adókból és egyéb bevételeiből kénytelenek fedezni.

II. Az országos kötelékek tevékenysége.

Az országos kötelékek (Landesfürsorgeverbände) gondozásában 450.804 személy állott, köztük 126.777 elmebeteg, kb. 35.000 vak, süketnéma, rokkant stb. és kb. 290.000 egyéb gondozott. Az összköltségek 128,327.659 bir. márkát tettek ki, amelynek főrésze, kb. 120 millió bir. márka a zárt gondozásra esik.

E közvetlen gondozási költségeken kívül az országos kötelékeknek egyéb kiadásait (igazgatás, megtérítések stb.) és bevételeit is figyelembe véve, a mérleg így alakul :

Összkiadások	232,573.913 bir. márka
Összbevételek	72,686.141 « «
Hiány	159,887.772 bir. márka

Hogy az egész Németbirodalom összes hatósági gondozói költségének nagyságát hozzávetőlegesen kiszámíthassuk, előbb a kerületi és az országos gondozói kötelékeknél a birodalmi és az országos hozzájárulások összegeit a tiszta kiadásokhoz hozzáadjuk és csak a kötelékek egymásközi megtérítéseit, a tartásrakötelezettek visszatérítéseit és az egyéb bevételek egy részét helyezzük az összkiadásokból levonásba. Ilymódon az egész birodalom összes gondozási kiadásai 1267 millió márkát tesznek ki, amelyből csak mintegy 18-24 millió M. nyer fedezetet a gondozói kötelékek saját bevételeiből (ajándékok, kamatok stb.). A fedezetlen gondozási költség tehát 1249 millió márkát tesz ki, amelyből a lakosságra fejenként 20-01 márka esik.

Ez az arányszám azonban az igen nagy és nagyvárosokban még sokkal magasabb; nevezetesen Berlinben 45·83, Hamburgban 36·79, Brémában 23·21, Lübeckben 27·31 márka. Átlagban 1927-ben a legnagyobb városoknál 32·5, a nagyvárosoknál 27·9 és a középvárosoknál 24·23 márkát tett ki ez a fejkvóta, amivel szemben a háború előtti megterhelés Berlinben csak 6·27, Kölnben 1·85, Frankfurtban 2·85 márka volt.¹⁾

Hogy e kiadások a városoknak mily megterhelését jelentik, kitűnik a 6. számú táblázatból.²⁾

6. Egyes német városok jóléti kiadásai az 1927. évben.

Város	Jóléti kiadás millió márkában	A rendes évi millió márkában	összkiadás %-ban
Berlin	159	761	20·0
Köln	36	141	24·5
Boroszló	25	99	25·3
München	26	105	24·7

Érthető, hogy ily körülmények között a német nagyvárosok a szociális terhek alatt roskadoznak, és hogy e terheket csak abban a mélységes meggyőződésben képesek viselni, hogy ezáltal világtörténeti feladatot hivatottak betölteni és pedig: a nemzeti erő fenntartását és újraélesztését, az egész népre kiterjedő gazdasági, egészségügyi és nevelőtermészetű jóléti gondozás formájában.

Az a nyomor és szükség, amely a háború és a pénzromlás folytán a Németbirodalomra szakadt, a német nemzeti erőt csakhamar arra ösztökölte, hogy a hatósági gondozás mellett az *egyesületi gondozómunkát* is kiépítse és sorompóba állítsa.

Azt a nagy jelentőséget, amelyet az egyesületi gondozás, mint a hatósági gondozás kiegészítője nyert, erőteljesen illusztrálják az egyesületek intézményeiről és munkaerőiről szóló statisztikai adatok.

A társadalmi jóléti gondozásnak, mint korábban említettük, két nagy csoportja van Németországban, ú. m. a *szervezett* és *nem szervezett* egyesületek (organisierte und nichtorganisierte Einrichtungen der freien Wohlfahrts-pflege).

Az 1928. évi december hó 31-én a Reichsspitzenverbandok által kiadott, valamint a Reichsarbeitsministerium által készített statisztikai adatszolgáltatás szerint e két csoport berendezéseinek és munkaerőinek száma a következő volt (7. sz. tábla):

¹⁾ Lásd Staat. Jahrbuch Deutscher Städte, 19. Jahrg. 1913.

²⁾ Lásd Staat. Jahrbuch Deutscher Städte, 23. Jahrg. 1927.

7. A szervezett és nem szervezett jóléti egyesületek Németországban 1928. évben.

Birodalmi vezérkövetőség	A zárt gondozás			A félig nyílt gondozás			A nyílt gondozás		Az intézmények összes száma	A munkások összes száma
	intézetek	ágyak száma	munka- erők	intézetek	helyek száma	munka- erők	berende- zései	munka- erők		
1. Zentralausschuss für Innere Mission	3.979	204.796	33.121	3.417	199.040	7.460	18.796	6.686	26.192	47.267
2. Deutscher Caritasverband	3.793	239.448	62.037	3.660	237.406	10.417	24.856	7.634	32.309	88.088
3. Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden	221	9.313	1.988	84	4.547	210	3.008	137	3.313	2.335
4. Deutscher Roteskreuz ...	414	17.037	4.450	735	37.055	1.105	27.387	4.620	28.536	10.175
5. Fünfter Wohlfahrtsverband	510	42.575	8.157	262	15.200	1.000	318	304	1.090	9.461
6. Hauptausschuss für Arbeiterwohlfahrt	989	59.345	6.101	437	10.965	1.219	3.558	989	4.984	8.309
7. Zentralwohlfahrtsausschuss d. christl. Arbeiterschaft	1.712	23.309	3.752	155	5.625	366	1.505	108	3.372	4.226
Szervezett egyesületek összes.	11.618	595.823	119.606	8.750	509.838	21.777	79.428	20.478	99.796	169.861
Nem szervezett egyesületek	400	15.304	—	200	11.380	—	346	—	946	—
Mindössze	12.018	611.127	—	8.950	521.218	—	79.774	—	100.742	—

A 7. számú táblázat adataihoz kiegészítésül még annyit teszünk hozzá, hogy a berendezések túlnyomó része az *egészségügyi gondozás* céljait szolgálja (betegotthon, ápoló intézetek, aggok menhelyei, üdülők, anya- és csecsemőotthonok, szülőintézetek stb.), számra nézve második helyen a gazdasági gondozás berendezései (nőtlenek otthonai, munkásotthonok, menedékotthonok stb.) és utolsó helyen a nevelőgondozás intézményei (javítónevelőintézetek, fogházból szabadultak otthonai) állanak.¹⁾

Ausztriában a hatóságoknak ugyancsak a törvény által megszabott abstract kötelessége áll fenn a szegények támogatására, ámátor e kötelezettségnek megfelelő szubjektív igény szerfelett nélküli az érvényesítéshez szükséges azt a konkretizálást, aminek folytán azt mint alanyi jogot jelölhetnénk meg. Közigazgatási bírósági úton ugyanis csak a gondozásra irányuló *kötelezettség* megállapítását lehet szorgalmazni, ellenben a gondozás módját és mérvét a gondozásra kötelezett hatóság szabad mérlegelése szerint határozza meg.²⁾

Ausztria szegénygondozásában a főszerepet a hatóságok illetékessége játsza. Az 1862. évi III. 5-i *községi törvény* a szegénygondozást a *községek kötelességévé* tette. A szegénygondozásra köteles csak az illetőségi község (Heimatgemeinde). Az 1863. évi XII. 3.-i illetőségi törvény az illetőségi jog szabályozásán kívül a szegénygondozás alapvonalait is megszabta. Azóta az egész országra kiterjedő, a szegénygondozást érintő törvényt — az ille-

¹⁾ Lásd E. Rawitz: Die deutsche Sozialpolitik im Spiegel der Statistik. 1929. 313. és köv. old. és Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege, 1929. 640. és köv. old.

²⁾ L. Handwörterbuch der Staatswiss. I. 994. és H. Stöhr: Die Wohlfahrtsgesetzgebung in den ausserdeutschen Staaten Europas. 1928. 50. old.

tőség elnyerését megkönnyítő 1896. évi dec. 5-i és 1925. évi VII. 30-i törvényeken kívül — nem hoztak, mivel a szegényügyet érintő rendelkezések szabályozását az egyes tartományok ügyének tekintik. Az új szövetségi alkotmány szerint (1920. X. 1-i törv.) a szegényügy alapvető reformjára vonatkozó törvényhozás a *szövetség joga* és csak a végrehajtás a tartományok feladata. A szegénygondozás előfeltétele a *szegénység*, vagyis az a tényleges állapot, amelyben valaki saját erejével a szükséges életfenntartást megszerezni nem tudja. A hatósági szegénysegélyezés szubszidiáriussága itt is érvényben van, valamint a hatóság visszatérítés iránti igénye is elismerésre talál. A szegénygondozás terhének viselője a politikai hatóság (Ortsgemeinde) és pedig *végleg* a községben illetőséggel bírókkal szemben, *átmenetileg* és megtérítési igénnyel az illetőségi községgel szemben a területén tartózkodó személyeket illetőleg. Az illetőség szabályai elég bonyolultak; megalapozói a születés, a házasság, a felvétel, közhivatal elnyerése, 10 évi helybeli tartózkodás stb.

A szegénygondozás a *szükséges tartásra* (táplálék, ruha, lakás, orvosi segély és orvosság, gyermeknevelés, eltemettetés) terjed ki. A munkaképes szegények szükség esetén kényszer útján is alkalmas munka elvégzésére foghatók.

Az egyes tartományoknak külön szegényügyi törvényei vannak, amelyek a gondozás módját és szerveit szabályozzák. A gondozás módját illetően a szegényházi ápolás áll előtérben, másodsorban a pénz- és természetbeni segélyezés következik. A község viseli az intézetben ápolott vakok, süketek, némák, sínylődők és fiatalkorúak költségeit, ellenben a szülő- és lelencházak, elmeegógyintézetek fenntartása a tartományok terhére képezi, azonban a községek hozzájárulást adnak. A helyi szegénygondozás keresztülvitelének szervei a községi előljáró és a községi bizottság, de majd mindenütt külön szakszerveket is igénybe vesznek szegényatya, szegénytanácsos, szegénybizottság elnevezéssel megjelölve.

A szegénygondozás terheit a községek a szegényalapból, önkéntes adományokból, a büntetéspénzekből, fényűzési adókból stb. fedezik.

Ausztriában a *társadalmi szegénygondozás* is régi keletű és élénk tevékenységű, de a legújabb időkig is hiányzik nála az egységes szervezettség.

A jóléti gondozás mindjobban elkülönülő ágainak központja Ausztriában a szociális igazgatás minisztériuma; a tartományokban a kormányzóságok mellett külön osztályok működnek, a legtöbb nagyobb városnak pedig külön jóléti hivatala (Wohlfahrtsamt-Fürsorgeamt) van. Egyrészt az illetőségi elv ki nem elégítő volta, másrészt a szegénygondozást vivő szervek és a gondozás módjának és mérvének szabályozását tartalmazó érvényes jogszabályok elavultsága, Ausztriában is a szegénygondozás reformjának szükségességét vetette felszínre. Legutóbb már szövetségi kormánytervezet is készült a

szegénygondozás birodalmi alaptörvényének megalkotása céljából. Szakemberek szerint a tervezet rendelkezései nem a német nagyvonalú megoldás irányába mutatnak.¹⁾

Svájc szegénygondozásának szintén legfőbb ismertetőjele az, hogy a hatóságoknak törvényes kötelezettsége a nélkülözők támogatása. A svájci népjóléti gondozás egyáltalán sok hasonlatosságot mutat fel a német birodalom háború előtti szegénygondozásával, mégis azzal a különbséggel, hogy az egységes szabályozás helyett itt a 25 kanton önállóan jár el. Minthogy Svájcban a szociális biztosítás még kevésbé fejlett, a kantonok által hozott szegénytörvények fontos szerepet játszanak. Természetesen e törvények, amelyek meghozatala a múlt század közepétől egészen az 1928. évi zürichi szegénygondozói törvényig terjed, igen különböző fejlettségűek.

Általában a községek gyakorolják a szegénygondozást.²⁾ A legtöbb kantonban az illetőségi elv (*Heimatprinzip*) van érvényben a szegénygondozás terheinek végleges viselését illetőleg. A lakóhely csak átmenetileg köteles a szegénygondozás feladatait ellátni. A fejlődés azonban arrafelé tart, hogy a polgárjog helyett a *lakóhely* legyen irányadó a végleges segélyezési kötelezettség szempontjából és pedig tekintet nélkül az ottartózkodás idejére, amely elvet többé-kevésbé Bern, Neuenburg, Luzern, Winterthur és legutóbb Zürich már törvénybe is iktatták.

A gondozásra szorultak *körét* általában a következők képezik: 1. árvák és elhagyott gyermekek, 2. öregség és rokkantság miatt munkaképtelenek, 3. átmenetileg betegek, 4. a saját hibájukon kívül munkanélküliek és a baleset miatt szükségbe került családok.

A gondozás *módját* illetően a nyílt és családi gondozásnak adnak előnyt; intézetekben rokkantakat, vakokat stb. ápolnak, a munkaképtelenek a szükséges életfenntartást kapják. A végrehajtás szervei a községi tanács, a szegényügyi vagy jóléti bizottság; mint felügyeleti vagy panaszhatóság a kerületi hatóság szerepel, legfelsőbb fórum pedig a kormányzótanács és a kantonális szegényigazgatóság.

A szegénygondozás költségeit a községek alapokból, ajándékokból, fényűzési adókból, gyűjtésekből, állami hozzájárulásokból stb. fedezi. 18 kanton rendes támogatást nyújt községeinek, sőt jórészt a kantonok gondoskodnak az intézetek fenntartásáról is.

Egy 1923-ban megkötött kantonközi megállapodás bizonyos könnyítéseket tesz a lakóhely szerinti kanton szegénygondozói kiadásain, amennyiben a csatlakozott kantonok egymásnak kölcsönösen megtéríteni kötelesek az

¹⁾ Lásd a tervezetet és annak bírálatát *R. Hornek*: Der Entwurf eines öst. Armenfürsorge-Grundsatzgesetzes című cikkében. *Blätter für das Wohlfahrtswesen*. 1929. IX—X.

²⁾ Zürichnek 1926 óta népgondozó központja van, rendszeres törzskönyvvezetéssel. Lásd *Városi Szemle* XIII. 9—10. sz. 951. oldal.

előlegezett szegénykiadások bizonyos részét. Egyes szakemberek az egész köztársaságra érvényes törvény meghozatalát sürgetik, amely a segélyezési lakhely egységes rendezését célozza. Érdekes új rendezés Basel városnak 1926. évi XI. 4-én kelt törvénye is, amely a betöltött 70. évtől kezdve öregségi járadékot biztosít.

A polgárjogi elvhez való ragaszkodás egyébként már régen megszűnt volna Svájcban, ha nem léteznék Svájc egész területén egy igen gazdagon kiépített, önkéntes társadalmi szegénygondozó tevékenység, amely a hatósági gondozás hiányait pótolja, szigorát enyhíti. Sőt igen sok kantonban a hatósági és társadalmi szegénygondozás tevékeny összeműködéséről is gondoskodás történt. Így pl. az 1912. évi solothurni törvény szerint e két tevékenység kölcsönös kiegészítése végett összeköttetés létesítendő, az 1923-i luzerni törvény pedig oly szegénytanácsok felállítását írja elő, amelyek hatósági és egyesületi szervekből állíttatnak össze.

Wild lelkész statisztikája szerint 1923. évben Svájcban 12 millió frankot tett ki az önkéntes segélyek összege, amelyből egyharmad rész az általános szegénygondozásra, egyharmad gyermekvédelmi célokra és egyharmad aggok, rokkantak, elmebajosok és betegek gondozására fordított. Igen nagy gondot fordítanak Svájcban a szakmunkások kiképzésére is (speciális nőiskola van Genfben, Zürichben és Luzernben, akadémiai kiképzés Genfben stb.).¹⁾

Anglia szegénygondozását a történeti részben már említett 1834. évi törvény szabályozza, amely 1862-ben és később is módosított. A hatósági szegénygondozás a községi választók által 3 évre választott szegénygondozó testület (board of guardians) feladatát képezi; a testület tagjai fizetéstelen tiszteletbeli szervek, akik maguk választják elnöküket, fizetést húzó titkárait és segélyző alkalmazottaikat. Központi szerv a belügyminisztériumban működő szegényügyi osztály. A központnak igen alkalmas közép fokú szerve az 1888. évi Local Government Act által újjáalakított grófsági hatóság, amelyhez az államsegélyeket és a szegényügyi tisztviselők fizetéseit utalják ki. Azonkívül a központ közvetlen ellenőrzést is gyakorol 14 kerületi felügyelő útján.

Minden ellátatlan személy (destitute person) igényt tarthat támogatásra, amelyet lakhelyén nyerhet el. Meglehetősen bonyolultak az illetőségre vonatkozó szabályok. Aki egy év óta megszakítás nélkül valamely helyen tartózkodik, segélyezési szempontból többé el nem toloncolható. A tulajdonképeni törvényes segélyezési hely (settlement) viszont csak 3 évi helybenlakás után, illetve földbirtok bírása által szerezhető meg. A segélyezés módját a szegényhatóság határozza meg. Ez nyílt (outdoor) vagy zárt (indoor) gondozás lehet. Az utóbbi, a *dologház*, eredeti jelentőségét a munkaképes szegények tekintetében elvesztette és ma már csak mint szegényház (institution)

¹⁾ A részleteket lásd Stöhr hiv. munkájában, a Handwörterbuch der Wohlfahrts-pflege 579. old. és Wild: Die interkantonale Armenpflege című művében.

jön figyelembe. A gondozás módját illetőleg az 1911. évi Relief Regulation és az 1913. évi Poor Law Institutions Order tartalmazznak rendelkezéseket.

A szegényügyi hatóság a miniszter hozzájárulásával szanatóriumban, otthonban való stb. elhelyezést is elrendelhet, végzi azonkívül a hatósági oltás, az anyakönyvelés, elmebetegek intézeti elhelyezési ügyeit és a tüdőbeteg gyógyintézetek fenntartását.

70 éven felül levő személyek, akiknek évi jövedelme 50 fontnál kevesebb és 50 éven felül levő vakok heti 1—10 S. járadékot kapnak (1908. és 1920. évi törvények).

Az 1926. évben szegénysegélyezésben részesült egész Angliában hetenkint 1,930.841 személy, vagyis az összlakosság 5%-a. Ugyanakkor átlag 722.550 személy volt intézeti elhelyezésben, beleértve a kórházakban ápoltnak is.

A *társadalmi szegénygondozás* (private charity) tevékenysége Angliában mint mindig, ma is igen élénk. Egész sora a feladatoknak, amelyeknél az állam munkája nem célszerű, a társadalom részére van fenntartva. A zárt gondozóintézetek jórésze egyesületek kezében van. Ezen egyesületi munka összefoglaló, szervező központjaként minden nagyobb városban ú. n. Charity Organisation Society működik, élükön az 1869-ben alapított London Charity Organisation Societyvel.

Szemben a törvényileg szabályozott szűk és lealacsonyító szegénygondozással, a *jóléti gondozás* (social service) újkori eszméi 1906 óta az angol törvényhozásban is mind élesebben domborodnak ki, főleg a szegény gyermekvédelmi intézmények megalkotása terén. A szegénygondozó törvény megreformálása iránti törekvések is állandóan felszínen vannak.

Dánia szegényjoga az 1891. április 9-i törvényen alapul, amelyet 1908, 1920 és 1921 években módosítottak. E törvények szerint a helyi hatóság köteles mindenkin segíteni, aki nem képes életszükségleteit kielégíteni és betegsége esetén gyógyíttatásáról gondoskodni. A költségek megtérítését a hozzátartozóktól és munkaadóktól, valamint a vagyonhoz, illetve jövedelemhez jutott gondozottól a község visszakövetelni jogosult. A segélyezési lakhely hatósága hivatott a szegénygondozást ellátni, felsőbb hatósági ellenőrzés mellett. Az ellátó szerv egy bizottság, amely alkalmas férfiakat és nőket hívhat meg, mint felügyelőket. A bizottság állapítja meg, hogy a lakásban avagy szegényházban kell-e a gondozást nyújtani. Elaggottak és hajléktalanok részére majd minden városnak szegényháza van. A szűkölködő személyek és családok felvételére munkaotthonok szolgálnak, koldusok és csavargók kényszermunkára szoríthatók. A legfelsőbb szegényügyi hatóság a belügyminiszter, aki a szegénygondozó intézetek építésére is felügyelni tartozik.

Koppenhágát 12 szegénykerületre osztották, minden kerület élén egy-egy szakképzett vezető áll. Minden négy kerületnek van egy felügyelője.

A legfelső intéző szerv itt a harmadik ügyosztály polgármestere, akinek kezében az özvegy, árva, öregkori és egyéb jóléti ellátás intézése is összefut.

Jellemző egyébként Dánia viszonyaira, hogy a hatósági szegénység-lyezést a lakosságnak csak 1%-a vesz igénybe.

Egy 1913-ban hozott törvény külön községi segélypénztárak felállítását rendelte el, amelyeket a község lakói által választott bizottság igazgat. E kasszákból nem helybeli lakosok és idegenek is segélyezést nyerhetnek. Az 1922. évben meghozott öregségi törvény a 65-ik évet betöltött feddhetetlen életű egyéneknek előzetes hozzájárulás nélkül is járadékot biztosít, amely helyenként változó nagyságú. 1926-ban 105.347 személy nyert ilyen módon támogatást.

IV. FEJEZET.

A társadalmi (fakultatív) szegénygondozás rendszerei.

E rendszerek közül a legjellemzőbb a *spanyolországi* szegénygondozás. Tulajdonképeni szegénygondozó törvény Spanyolországban nem is létezik. A szegénygondozás ügyének ellátása úgyszólván kizárólag a társadalmi jótékonyosság feladatát képezi. A magánjótékonyosság intézetei nyilvános jellegűekké nyilváníthatók, ha az állam vagy község támogatására szorulnak. A nyilvános jellegű intézetek vagy általánosak (államiak) vagy tartományiak avagy községiek. Az általános intézetek süketnémák, vakok, rokkantak és elaggottak ellátására, a tartományiak pedig szegénybetegek, öregek, lelencek stb. befogadására szolgálnak. 1873-ban és 1884-ben rendeleti úton ú. n. tartományi bizottságokat alakítottak, amelyek a magánjótékonyossági intézetekkel való kapcsolatot hivatottak fenntartani. Ezidőszerint kb. 50 ilyen tartományi jóléti bizottság létezik, egyenként 7—14 taggal; elnökük a tartományi kormányzó. Egy 1926-ban kelt királyi rendelet az egyesületek tevékenységének felügyeletét egy központi bizottságra és megfelelő tartományi hatóságokra bizza rá.

Olaszország szegénygondozása szintén *fakultatív* jellegű. Főtenyező itt is az alapítványi vagy non profit egyesületi tevékenység. Az 1890. évi július 17-i és későbbi törvények (1904. és 1920.) szerint az összes karitatív jellegű egyesületek *állami felügyelet* alatt állanak. A helyi szegénygondozás központja az ú. n. congregazione di carità. Ez a bizottság egy elnökből és négy, nyolc, vagy tizenkettő, a községi tanács által választott tagból áll. Ez a bizottság kapja meg az összes szegényeknek tett hagyományokat és törekszik a község jótékonyossági intézményeit egyesíteni. Mindazon intézeteket, amelyek a község javát szolgálják, az 1889. évi községi, illetve 1908. évi tartományi törvény a községi tanács igazgatása alá vonja.

Egy 1904-ből származó törvény lényegesen kiterjesztette az állam felügyeleti jogkörét. Egy legfelső tanács, amely 6 hivatali és 18, a király által kinevezett tagból áll, véleményt ad a nyilvános jóléti gondozás terén szükséges törvényjavaslatok és berendezések létesítése iránt és 4 főfelügyelő által ellenőrizteti azok végrehajtását, illetve kezelését. Azonkívül az államhatóságnak alárendelt szervek még a megyefőnök által vezetett és 9 főből álló ú. n. tartományi bizottságok is. Ezek felülvizsgálják a nyilvános jogú jótékonsági intézmények mérlegeit, határozatait, alapszabályait, alkalmazottainak felvételét és elbocsátását, javaslatokat tesznek ezen intézmények összevonása, átalakítása stb. tekintetében és előmozdítják azok összműködését.

Egy 1923-ban kiadott királyi elhatározás szerint a jótékonság támogatása teljesen az államra ruházott át. Az állam által szubvencionált intézmények a belügyminiszter felügyelete alatt állanak. Ez a szubvencionálás 1924/25. évben a 20 millió lírát elérte.

*Franciaország a kötelező szegénygondozást csak a szegény gyermekvédelem és az aggok és betegek ápolása terén ismeri, a szegényügy egyéb tereit szintén a magánjótékonságnak engedi át. Igaz ugyan, hogy a nyílt szegényápolás szerve, az 1796. évi november hó 27-i törvénnyel létesített »bureau de bienfaisance« nevű intézmény működése törvényes határozmányokhoz van kötve, és hogy élén a községi közigazgatás első tisztviselője áll, hogy végül jövedelmét is részben hatósági támogatásból nyeri, ámde tekintettel arra, hogy felállítása nem kötelező (1909-ben még csak a francia községek felénél volt ilyen jótékonsági iroda megszervezve), hogy továbbá anyagi eszközeinek túlnyomó részét a társadalomtól kapja, az intézményt valóságos hatósági jellegűnek nem tekinthetjük. A rendelkezésre álló anyagi eszközök ki nem elégítő volta, az eljárás és vezetés különbözősége miatt is tevékenysége pusztá segélyezésben merül ki. Nagyobb városokban, különösen pedig Párizsban a jótékonsági iroda jobb kiépítést nyer és tevékenységét rendszerint szegényorvosi szolgálattal is összekötik.¹⁾ A segélyezés előfeltétele a *községi illetőség* (domicile de secours), amely születés, vagy egy évi tartózkodás útján szerezhető meg. A súly különben is a zárt gondozáson van, amelyet hospice-okban és kórházakban nyújtanak. Az 1838. évi törvény a szegény elmebetegek, az 1893. évi (loi sur l'assistance médicale gratuite) a szegények ingyenes betegápolását a községek kötelességévé teszi. Hasonlóképpen kötelező községi gondozás tárgyát képezik a 70 évet meghaladott szegény aggok és synylődők is, akik vagy havi állandó segélyben részesülnek, avagy hospice-okban, illetve családoknál helyezendők el (1905. évi VII. 14-i törvény és későbbi pótlásai).*

¹⁾ A Seine département prefet-jének, aki a jóléti hivatal felügyeletét gyakorolja, az alapítványokat igazgatja, 1928. évi szegényügyi költségvetése 400 millió frankkal dolgozott.

Franciaországban azonban meg van az iparkodás, hogy a meglevő nehézségek dacára a jóléti gondozást szociálpolitikai alapon építsék ki és ezirányban új és új törvényeket alkossanak.¹⁾

A jóléti gondozás legfőbb szerve Franciaországban az egészségügyi és népjóléti miniszter, aki az intézeteknek is legfőbb ellenőrzője. Tanácsadó szervei a »conseil superieur de l'assistance publique«, amely egy vegyes szerv, és amelynek tagjait négy évenként választják. A megyebizottságok 15 tagból állanak és összetételük a legfőbb tanácséhoz hasonló.

A jóléti gondozás tisztán társadalmi jellegű szervei mintegy 50 év óta hatalmas fejlődést mutatnak fel Franciaországban.

Fontosságukról a következő számok adnak némi fogalmat. Párizsban 10 nagyobb gondozó egyesület évente 50 millió frankot oszt ki. A Société de Saint Vincent de Paul egyesületnek Párizsban 340, a vidéken 1300 konferenciája van és 30.000 családot gondoz. Párizs 80 kórházából 55-öt társadalmi szervek tartanak fenn. A társadalmi jóléti gondozás szerveinek összeműködése végett bizonyos központok alakultak; ilyenek az Office central des oeuvres de bienfaisance Párizsban,²⁾ a Fichier Central d'assistance, az Union d'assistance et de l'aide sociale stb.³⁾

Hollandia szegényügye bizonyos irányban Franciaországhoz hasonlítható, azzal a különbséggel, hogy Hollandiában azon elv alapján, hogy az állam a jóléti gondozás ügyeibe ne avatkozzék, a szegénygondozásnak centrális szerve egyáltalán nincsen. Magát a szegénygondozás ügyét törvény, az 1912. évi április hó 27-i Armenwet szabályozza. Minthogy azonban a jóléti gondozás Hollandiában is számos irányban specializálódott, az eredmény az lett, hogy a vakok, süketnémák, elmebajosok, keresőképességükben korlátozottak szintén a szegénygondozás körletébe esnek, amely tényből különböző visszasságok származnak.

A szegénytörvény alapelve, mint korábban volt, ma is az, hogy a hatósági gondozás csak akkor állhat be, ha az egyházi és magánberendezések gondozói kötelességüknek eleget nem tesznek (prioritas elve.) A másik alapelv, hogy a gondozás a községi önkormányzat ügye, és hogy abba az állam sem szervezőleg, sem pénzügyileg, sem felügyeleti módon be nem avatkozik. Ilymódon a holland szegénygondozás mintegy 1100 község egyéni szolgáltatásainak tömkelegét képezi. És mert minden községnek tetszésére van bízva, hogy a szegénygondozást miként szervezi, mennyi pénzt és gondot fordít rá, egyáltalán nem lehet szó a holland szegénygondozás egyöntetű kialakulásáról.

¹⁾ Lásd az 1913. évi törvényt, a gyermekdús családok támogatásáról, az 1919. évi törvényt a szoptatási segélyről, az 1928. évi törvényt az egységes szociális biztosításról stb.

²⁾ Évi büdssége 180.000 frank.

³⁾ Lásd a francia szegénygondozás részleteit még: *Ch. Voigt: L'assistance publique et privée en France*, 1927. és *R. H. Hazemann: Le service social municipal*, 1928.

Az egyetlen hatóságilag szervezett összmunka, amely az úgynevezett szegénytanácsban Armenraad-ban megtestesült, szintén csak helyi ügy.

A községekben vitt szegénygondozás az úgynevezett instellingenek (egyesületek) által nyer ellátást, amelyek tekintetében a törvény hatósági, egyházi, magán és vegyes egyesületek között különböztet. Amennyiben a község látná el e feladatokat, úgy azt nem közvetlenül teszi, hanem különös történelmi eredettel bíró *önálló* szervek, úgynevezett *polgári szegényhatóságok* útján, amelyek többé-kevésbé függnek a hatóságtól. A törekvés azonban mindjobban e berendezések önállóságának szűkítésére irányul. A hatósági anyagi támogatás is mindjobban növekvőben van, amit az alábbi statisztikai adatok is igazolnak. 1927. évi január hó 1-én Hollandia összes jóléti tevékenységét 7318 szerv látta el; ebből 1120 polgári, 6136 egyházi és magán-, valamint 62 vegyes intézmény volt. Az összes gondozási kiadások 1926. évben így oszlanak meg (pénzsegély, intézeti és igazgatási költségek):

Az állam kiadott	2,926.530 Ft-t
A községek közvetlenül	16,436.243 «
A polgári szervezetek	20,215.156 «
Az egyházi és magánszervezetek	9,978.192 «
és a vegyes szervek	72.017 «
Összesen	49,628.138 Ft.

A gondozottak számát a következő adatok tüntetik fel: 1925-ben állandó pénzsegélyben részesítettek 82.957 családfenntartót és 35.000 egyént; 40.000 egyént pedig átmenőleg segítettek. Intézetben volt 28.046 öreg, szülődő és gyermek, 1744 személy pedig családi ellátásban részesült.

A segélyreszorulót abban a községben gondozzák, ahol *tényleg tartózkodik*, visszaélések ellen eltoloncolás által védekeznek. Igény a támogatásra nincsen, hasonlóan nincs jogorvoslat elutasítás végett. A gondozás módjának és mérvének a segélyre szoruló szükségleteinek és személyi viszonyainak megfelelőnek kell lenni és arra irányulni, hogy a gondozottat oly helyzetbe hozzák, hogy magát és családját fenntartani képes legyen. Munkaképes egyénnek lehetőleg munkát kell szerezni. A segély mindig csak bizonyos meghatározott időre előre adható, pénz- és természetbeli támogatás legfeljebb 3 hónapra.

A *szegénytanács*, amelynek célja, hogy a hatósági, egyházi és magán-szervek összmunkáját előmozdítsa, királyi rendelettel mindenütt megalakítható, ahol ezen összmunkálkodás szüksége elegendő mértékben kifejezésre jut. Ez a szerv mintegy parlamentje a helyi jóléti gondozásnak. A hatóság köteles, az egyesület pedig jogosult ebbe tagokat kiküldeni. Elnökét maga választja, ügyvezetője fizetett állami alkalmazott.

Az intézmény költségeit a község viseli, feladatai pedig a következők:

1. a kérelmezők viszonyának kipuhatolása,
2. a jóléti gondozás szervei közléseinek gyűjtése és nyilvántartása,

3. a szegénygondozás ügyeiben való felvilágosításadás,
4. a szegényügy állásának szemmeltartása,
5. tanácsadás,
6. az összmunka előmozdítása,
7. évi jelentésadás,
8. a községi szubvencionálás tekintetében véleményadás.

Igen fontos e feladatok közül a *központi nyilvántartó* vezetése az okból, mert ezáltal a gondozottak összes adatairól állandóan tiszta képet lehet nyerni. A különböző szegénytanácsoknak központja nincsen, csak az ügyvezetők egyesülete létezik, amely újabban központi levéltárt és értesítőirodát (Archiv und Auskunftsbureau) létesített.

1926-ban 29 ily szegénytanács működött, főleg a nagyvárosokban, ahol a jóléti gondozás specializálódása is bizonyos bizottmányoknál jegecsedik ki.

Az *Amerikai Egyesült-Államok* jóléti gondozása nem nyújt egységes összefüggő képet. Két meghatározó tényezője van; az egyik a bevándorlásból származó néptömegek (1927-ben 335.175 lélek) elhelyezéséről, átformálásáról való gondoskodás (adjustment, americanisation), a másik annak a belső nyomornak elhárítása, amely az amerikai hihetetlen gyors ütemű szociális és gazdasági fejlődéssel elkerülhetetlenül jár.

Mivel a törvényhozási jog az egyes államokat illeti, akik azt különbözőképpen kezelik, hiányzik az Egyesült-Államokban az egységes jóléti gondozást szabályozó törvény. Ezért főleg a nagyobb városokban a magán (egyesületi) tevékenységnek nyílik széles tér és alkalom a működésre. Ily egyesületek tényleg hatalmas számban és a legtarkább feladatkörrel léteznek is.¹⁾ A hatósági gondozó tevékenység, csak az új angol államokat kivéve, erős tartózkodást mutat. Oka e tartózkodásnak egyrészt az amerikai jobb megélhetési feltételekben van, amely tény a gazdasági gondozás szükségességét nem teszi oly kirívóvá, másrészt abban a liberális felfogásban, amely az államnak az erők szabad játékába való beavatkozását lehetőleg kerülni kívánja. Ez a tartózkodás azonban ma már mindjobban csökkenőben van.

Az egyes államok régi szegénytörvényei összes rendszabályaikkal, intézményeikkel (kb. 2300 szegényház létezik) és elégtelen, valamint sematikus segélyezési módszerükkel együtt rossz hírnek örvendenek és továbbfejlesztésre alkalmasak nem lévén, a gondozás új ágait ma már más alapokra fektetik.

A szociális gondozás célját és munkamódszerét tekintve, *kétirányú mozgalmat* különböztetünk meg. Az egyik az u. n. »Social Case Work«, amely az *egyének* nyomorának megszüntetését, illetve megelőzését célozza. Feladata

¹⁾ Így pl. magában New Yorkban kb. 2000 jótékonyssággal foglalkozó egyesületet számoltak össze.

az egyéniség kifejlesztése és a társadalomba való felemelése. Munkamódszere legelsősorban a társadalmi egyesületek munkájában nyert gyakorlati kipróbálást és azután tudományos vizsgálat tárgyává tétetvén, általános bevezetést nyert a gondozómunka terén. Fontos elve az, hogy az egyént az ő individualis helyzetében és környezetében karolják fel, és hogy az eset gondos diagnózisát pontos és átgondolt segítségi munkatervnek kell követni, amelyet rendszeresen bonyolítanak le. E munka főrészei: a családvédelem, a fiataikorúak védelme, a szociális kórházi gondozás és az elmebajosok ápolása.

Az amerikai jóléti gondozás második csoportja az u. n. *Community Organisation*. Ez a nagy tömegek jólétének inkább szociálpedagógiai és szociálpolitikai értelemben vett előmozdítása. Idetartoznak az üdültetés feladatai, a settlement mozgalom és a fiataikorúak gondozása.

A jótékonyssággal foglalkozó egyesületek hatalmas vagyonokkal és jövedelmekkel rendelkeznek; a kettős munka elkerülése és az összemunkálkodás megvalósítása végett nagyarányú szervezkedő munka folyik.

V. FEJEZET.

Összefoglalás.

A különböző államoknak itt futólag ismertetett szegényügyi, illetve jóléti gondozási rendszereiből bizonyos általános irányelvek, törekvések kialakulása vezethető le.

Egy ilyen jelenség a jóléti gondozás specializálódása, különböző sajátos ágakra (szociális biztosítás, gyermek-, anya-, családvédelem, hadigondozottak, kisjáradékosok, aggok ellátása, középosztálybeliek védelme stb.) különülése, amelynek eredményeképpen a tulajdonképeni szegénygondozás területe egyre szűkül, jelentősége egyre csökken. Ez az átalakulás legerősebben Németországban figyelhető meg, de idők folyamán úgyszólván minden művelt állam hatása alá került és eredményei ma még fel nem mérhetők.

Egy másik ezzel a jelenséggel kapcsolatos tény az egyes államok élénkebb ütemű törvényhozási működése, amely a szegénygondozás elavult munkamódszerét a szociálpolitika világa mellett vizsgálva, iparkodik a kor követelte reformokat mielőbb tető alá hozni. Németország kezdeményezése és Ausztria, Anglia reformtörekvései élénk bizonyosságai e ténynek.

Egy további megfigyelhető folyamat az a felfogásváltozás, amellyel az állam és a hatóság a szegénygondozással szemben a multhoz viszonyítva viseltetik.

Az államnak és szerveinek érdeklődése a szegénygondozás és jóléti tevékenység iránt egyre fokozódik, mint egyenes következménye annak a megfontolásnak, hogy az állam az alattvalóinak jólétét minden erővel

előmozdítani, az okozott károkat pótolni, a bekövetkező hátrányokat elhárítani tartozik, hogy továbbá mindezen feladatok az állam és hatóságainak szervezett anyagi és erkölcsi erőivel, szakképzett egyéneivel sokkal eredményesebben valósíthatók meg, mint az egyén és társadalom korlátolt munkaerejével.

A munka gazdaságossága és eredményessége szempontjából viszont mindjobban kivehető az a mozgalom is, amely a hatósági és önkéntes munkaerők helyes és szakszerű kiképzését, nemkülönben ezen munkaerők szerves összefogását, megszervezését és kooperációját tűzi ki feladatul.

Ily elvek szemelőtt tartásával halad a jóléti gondozás új utak felé, amelynek végén az ember és az emberiség jobb boldogulása, elviselhetőbb élete áll célkitűzésként.

A magyar szegénygondozás rendszere.

I. FEJEZET.

A magyar hatósági szegénygondozás kialakulása és alapvető jogszabályai.

A szegénygondozás ügye a magyar törvényhozás mostohagyermeké. Átfogó, az egész országra kiterjedő és legalább az irányelveket felölelő törvénnyel a magyar szegénygondozás ma sincs rendezve és a most mutatkozó érdeklődés dacára nem sok remény van arra, hogy ezt az épen nem közömbös kérdést rendezni, az országnak ezt az egyre jobban égető sebtét belátható időn belül gyökeresen orvosolni lehetséges lesz.

Egész törvénytárunknak alig pár oly érvényben levő törvénye létezik, amely a szegénygondozás kérdésével csak kizsakítva, futólag foglalkozik. E rendelkezéseken kívül néhány miniszteri rendelet szűkszavú vonatkozásával a szegényügy jogi tartalma ki is merült. Honnan ez a bántó közöny és nemtörődömség? A kérdésre mások is próbáltak feleletet találni. A leginkább elfogadható megfejtés az, amelyet Forbáth hoz fel, és amely szerint a szegénygondozás kérdéseinek elhanyagolása azzal a haszonnal jár, hogy egyrészt a közsegélyezés pénzügyi fedezetéről nem kell gondoskodni, másrészt hogy a községi közigazgatásnak amúgy is zakatoló menetét egy újabb, sok erőt és kitaratást igénylő feladat teljesítésével nem kell még nehézkesbé tenni.¹⁾

Ennek az álláspontnak helytállósága időközben változást szenvedett, mivel egyrészt, mint látni fogjuk, az intéző állami tényezők a szegénygondozás intézményes rendezését a szociálpolitikai tevékenység fejlesztése mellett tudatosan halogatják, mert másrészt a községek részéről a szükség nyomása alatt újabb, igen élénk érdeklődés kezd a szegénygondozás kérdései iránt mutatkozni. A sajnálatos csak az, hogy ez az érdeklődés mindmáig nem jelentkezik oly nyomasztó erővel és türelmetlenséggel, amely a tétlen kormányt és a még tétlenebb törvényhozást is aléltságukból felrázni képes volna.

¹⁾ Lásd id. mű 52—53. oldal.

Pedig a szegénygondozás gyökeres megoldásának elodázása egyre kirívóbb bajokat, egyre mélyebb szakadékokat idézhet elő a magyar társadalom sorstépázta rétegeiben, amely bajokat kizárólag a szociálpolitika megelőző intézkedéseivel orvosolni nem lehet.

Amennyire a magyar írott jog szabályait követni lehet, azt látjuk, hogy az egyház és magánosok tevékenysége mellett jogszabályaink a szegénygondozás feladatának ellátását már régen a *községek hatáskörébe* utalták.¹⁾

Az alkotmány visszaállítása után meghozott 4682/1867. sz. belügyminiszteri rendelet felhívja a törvényhatóságokat arra, hogy a nagyban elharapódzott koldulás megszüntetése végett a munkaképes egyéneknek a helyi körülmények szerint keresetforrást nyissanak, a községeknek pedig kötelességükké tegyék, hogy a kebelbeli munkaképtelen szegényeket maguk tartsák el, amire a dolog természetéből kifolyólag elsősorban ők hivatvák.

Az 1871. évi XVIII. t.-c. (a községek rendezéséről) 22. §-ának g) pontjában a szegényügyet a község teendői közé sorolván, 131. §-ában kimondja, hogy »amennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya a község szegényeinek ellátására elegendő nem volna, a község a helyi viszonyokhoz képest gondoskodni tartozik a községben illetékes mindazon szegények ellátásáról, akik magukat közsegély nélkül fenntartani egyáltalában nem képesek.²⁾ Ha ez az ellátás csak a községi lakosok rendkívül súlyos terheltetésével eszközölhető, a község kivételesen a törvényhatóságnak, s ha ez sem bírná, az államnak veheti igénybe segélyét. Minden község a szegények létszámáról s a szegényügyre vonatkozó intézkedéseiről az illető törvényhatóságnak minden év végével tüzetes jelentést tartozik tenni. Minden község köteles az általa fenntartott jótékony intézetek igazgatására rendesen felügyelni és azoknak számadásait évenként a tavaszi közgyűlésen pontosan megvizsgálni. Kötelesek végül a községek a kezelésük alatt levő alapítványokat is rendeltetésüknek megfelelőleg ugyanolyan gonddal kezelni, mint saját vagyonukat. Ezekről évenként rendes kimutatás és számadás terjesztendő a közgyűlés elé.

Az 1872. évi XXXVI. t.-c. (fővárosi törvény) 105. §-ában ugyanazt az elvet mondja ki, mint a most ismertetett községi törvény, hogy t. i. a főváros subsidiariusan tartozik gondoskodni a fővárosban illetőséggel bíró szegényeiről.³⁾ És 83. §-ában kimondja azt is, hogy az *elöljáróságok* kötelessége a közsegélyezésre szorult fővárosi szegények, lelencek stb. ápolásáról és neveltetéséről gondoskodni és azokat nyilvántartani, a kerületi szegény-

¹⁾ Lásd az 1724. évi augusztus 24-i kir. leiratot és a 7143/1830., 1853/1831. udvari kancelláriai számú ügyeket.

²⁾ A törvény indokolása azt mondja, hogy a javaslat a humanizmus követelményeinek kíván eleget tenni, és hogy Magyarországon a szegénység még nem öltött nagy mérvet, miért is e rendelkezés nem fogja maga után vonni a községek súlyos megterhelését.

³⁾ Ugyanígy az 1930. évi XVIII. t.-c. 73. §-a.

betegsége számára kórházi és gyógyszerek ingyen kiszolgáltatására szóló utalványokat adni, szegénységi bizonyítványokat kiállítani.

A községi törvény előbb ismertetett szabályozásának mintegy végrehajtását tartalmazta a m. kir. belügyminiszternek 8803/1872. sz. a. a szegényügy rendezése tárgyában kiadott rendelete.

Ez a rendelet különbséget tesz azon eset közt, amidőn a községben *illetékességgel bíró* szegények ápolása és ellátása az *illetékes községben* vagy *másutt* történik és a között, midőn a községben *illetőséggel nem bíró*, de ott tartózkodó szegények, lelencek, ügyefogyottak, gondozási költségeiről van szó. Előbbi esetben a község *véglegesen* viseli a költségeket az illető gondozottal, illetve rokonaival szemben fennálló visszkereseti jogának épségben maradásával, utóbbi esetben a költségeket az illetékes községtől követelheti. Kötelezi a rendelet a községeket arra is, hogy a *szegényügyi költségek fedezésére az összes bevételekhez arányosított összeget fordítson*, és ha erre képes nem lenne, e célra a törvényhatóság kezelése és felügyelete alatt u. n. *szegényalap* létesíttessék a községek hozzájárulásából. A belügyminiszteri tárcza viszont előlegezi a községek és törvényhatóságok irányában azon költségeket, amelyeket számlák alapján az országos intézetek, közkórházak, szülő- és lelencházak igazgatóságai bemutatnak és *véglegesen* viseli az ismeretlen illetőségű belhoni, osztrák és külföldi egyének után felmerült gondozási költségeket. A községi illetőség meghatározásához szükséges kellékeket a községi törvény II. fejezete soralta fel.

A *kórházi szegényápoltak* ügyében követendő eljárást a belügyminiszter ugyanekkor a 23.144/1872. sz. rendelettel szabályozta; e szerint a szegényápoltak szállítási költségei is a községet terhelik.

Majd a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1875. évi III. t.-c. 7. §-a kimondotta, hogy a nyilvános gyógyítás, betegápolás és szállítás költségeit, amennyiben az ápoltak és tartásra köteles hozzátartozók vagyontalanok, az *illetőségi község* tartozik fedezni a vagyontalan bujákórosok és a kórházakban stb. ápolat vagyontalan elmebetegek kivételével, akiknek gondozási költségeit az államkincstár viseli. Kimondotta azt is, hogy a gyógyíthatatlannak nyilvánított, de nem közveszélyes elmebetegek, továbbá az ártatlan bányuk, buták és hülyék ápolása és eltartása vagyontalanságuk esetén szintén az *illetőségi község* kötelessége (8. és 9. §.). A községi illetőség kérdését e törvénynek megfelelően a községi törvény (1871. évi 18.) módosításáról szóló 1876. évi V. t.-c. szabályozta.

Mindezen rendelkezéseket kiegészítette később az 1876. évi XIV. t.-c. (a közegészségügy rendezéséről), amelynek 22. §-a azt rendeli, hogy a 7 éven alul levő *vagyontalan gyermekek* gyógyításával járó költség az *illetőségi község* által viselendő, 71. §-ában pedig elrendeli, hogy a közbiztonságra veszélyes elmebetegek tébolydába helyezendők, a nem közveszélyes, gyógyíthatatlan elmebetegek, továbbá ártalmatlan bányuk, buták és hülyék saját és eltar-

tásra kötelezett rokonságuk *vagyontalansága* esetén az *illetőségi község* által tartandók el. Kiegészítették végül az ismertetett jogszabályokat még az 1886. évi V. t.-c. 1—4. §§-ai, melyek szerint a *vagyonatlan* köthártyalobban (trachoma) szenvedő egyének ápolási költségeit az *államkincstár* fedezi.

Úgy a *községi illetőség* kérdését, mint a *községek szegénygondozási kötele-ségét* azután végképen az 1886. évi XXII. t.-c. (a községekről) szabályozta.

E törvénynek a szegénygondozást rendező szabályai a következők : A 21. §. kimondja, hogy *a község kezeli a szegényügyet*, a 25. §. pedig a felebbviteli fórumokat szabályozza, amennyiben kimondja, hogy a községnek egyesek magán konkrét ügyeiben hozott határozatai a közigazgatási bizottsághoz és onnan, ha a két határozat egymástól eltér, a belügyminiszterhez felebbezhetők.

A 145—147. §§-ok így szólnak :

145. §. »Amennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya a község szegényeinek *ellátására elegendő nem volna : a község a helyi viszonyokhoz képest gondoskodni tartozik a községben illetékes mindazon szegények ellátásáról, kik magukat közsegély nélkül eltartani egyáltalán nem képesek.*

Ha az ellátás csak a községi lakosok rendkívül súlyos túlterheltetésével eszközölhető, a község kivételesen a törvényhatóságnak, s ha ez nem bírná, az államnak veheti igénybe segélyét.

Minden község a szegények létszámáról s a szegényügyre vonatkozó intézkedéseiről az illető törvényhatóságnak minden év végével tüzetes jelentést tesz.

Az ugyanazon törvényhatóság kebelében levő több község a szegények ellátása céljából a törvényhatóság jóváhagyása mellett egyesülhet, sőt a törvényhatóság azt is elrendelheti, hogy a területén fekvő összes községek ezen célból egy egységes szegényalapot létesítsenek.

Az ezt elrendelő határozat ellen a belügyminiszterhez felebbezésnek van helye s ilyennek nem léteben is annak jóváhagyása szükséges.

146. §. Minden község köteles az általa fenntartott *jótékony és köz-művelődési intézetek igazgatására rendesen felügyelni*, azoknak számadásait évenként a tavaszi rendes közgyűlésen pontosan megvizsgálni.

147. §. Kötelesek a községek a kezelésük alatt levő alapítványokat is rendeltetésüknek megfelelőleg ugyanolyan gonddal kezelni, mint saját vagyonukat. Ezekről évenként rendes kimutatás és számadás terjesztendő a közgyűlés elé.»

A *községi illetőség* tekintetében pedig a következő szabályok érvényesek.

5. §. Minden honpolgárnak valamely község kötelékébe kell tartoznia. Mindenki csak egy község kötelékébe tartozhatik.

A községi kötelék és az abból folyó illetőség megszűntnek csak azon esetben tekintetik, ha az illető egyén más község kötelékébe lép.

6. §. Törvényes, vagy törvényesített gyermekek atyjuk illetőségét követik.

Törvénytelen ágyból származott gyermekek azon község kötelékébe tartoznak, *amelybe születésük idején anyjuk tartozott.*

Örökbefogadott kiskorú gyermekek az örökbefogadónak illetőségét követik.

7. §. A nő férje illetőségét követi és azt mint özvegy is megtartja mindaddig, míg önjogulag más községi illetőséget nem szerez.

A nő, ha férjétől bíróilag elválasztatott, vagy ha a házassági kapocs bíróilag felbontottnak mondatott ki, azon község kötelékébe lép vissza, melyhez férjhezmeneteléig tartozott.

Azon eredetileg külföldi nők, kik házasság útján magyar állampolgárságot nyertek, a fentjelölt esetekben férjhezmenetel által szerzett illetőségüket tartják meg.

8. §. A községi illetőség település által szerezhető meg, e nélkül is a községi kötelékbe való kifejezett felvétel által.

9. §. Minden honpolgárnak joga van más községbe települni, ha ott ebbeli szándékát bejelenti s az új község a települést csak akkor tagadhatja meg, ha nyereségvágyból elkövetett vétség miatt vád alatt, vagy ily vétségért vagy büntett miatt fenyítő ítélet hatálya alatt áll, ha a község terhelése nélkül magát fenntartani nem képes, és ha legutóbbi állandó tartózkodási helyéről kielégítő erkölcsi bizonyítványt fel nem mutathat.

A község a telepédési szándék bejelentésének megtörténtéről igazolványt állíttat ki.

10. §. Aki azon községből, melynek kötelékében volt, más községbe költözik át, ezáltal a régi községi kötelékből még nem lép ki; ha azonban az új községben 4 évig folytonosan lakik, ennek községi terheihez járul és ezen község ellene a 9. §. a) b) c) pontjaiban megállapított kifogásokat ezen idő alatt nem érvényesíti, ezen község kötelékébe tartozónak s az előbbi községi kötelékből kielépettnek tekintetik még azon esetben is, ha települési szándékát be nem jelentette, kivéven ha azon községben, amelyből átköltözött, a községi terhekhez ezen idő alatt is folytonosan hozzájárult, vagy ha ily hozzájárulás nélkül is ő maga előbbi községi illetőségét ugyanezen község beleegyezése mellett fenntartani akarja.

16. §. Azon esetekben, melyekben az illetőség a fentebbi szakaszok alapján ki nem deríthető, a kérdés alatti egyén saját személyére nézve a következő rendben figyelembe veendő alapokon utaltatik azon község kötelékébe:

a) melyben adót fizet;

b) melyben született;

c) melyben az utolsó 5 év alatt leghosszabb ideig tartózkodott;

d) a lelcenc, melyben találtatott ;

e) a hadseregben való szolgálatra előállítva volt, vagy önként belépett egyén azon községhez tartozónak tekintetik, amelyből előállítottatott, illetőleg önként belépett.

Ha azonban egy egész család illetősége van kérdésben és az atya illetősége már a fenti pontok egyike alapján meg van állapítva, vagy egyidejűleg állapítandó meg, valamennyi családtagra nézve a netán már más illetőséget szerzettnek kivételével az atya illetősége irányadó.

17. §. Az illetőségről egyesek szó, vagy írásbeli kérelmére, valamint az érdekelt hatóságok felhívására a község tartozik igazolványt kiállíttatni, vagy az ügyet az illetőség megállapítása végett a felsőbb hatósághoz felterjeszteni.

Az eddig ismertetett, meglehetősen zavaros törvényi és rendeleti helyek tömkelegébe az 1422/1889. B. M. számú körrendelet iparkodott némi rendet bevinni, kijelentvén, hogy minden község *a saját területén* közsegélyezésre vagy közellátásra szorult egyénekről a törvény értelmében *az illetőségre tekintet nélkül* gondoskodni tartozik és idegen illetőségűek közsegélyezése esetén a *tartózkodási község* a költségeket csak *előlegezi* és azok visszatérítését az illetőségi községtől követelheti.

A jogorvoslat kérdésében viszont a közigazgatási bíróságról szóló 1896. évi XXVI. t.-c. 47. §-a tartalmaz rendelkezéseket, amennyiben kimondja, hogy a közigazgatási bíróság előtti eljárásnak van helye :

a törvényhatósági bizottság vagy *a közigazgatási bizottság* azon határozata ellen, amellyel

1. az illetékes vagyontalan betegek gyógyítása és a gyógyíthatatlan, valamint nem közveszélyes elmebetegek, bárgyuk, buták, hülyék ápolása és eltartása tárgyában intézkedik (1876: XIV. t.-c. 71. §. és 1875: III. t.-c. 7. és 9. §.),

2. az ápolás és gondozás alatt levő vagyontalan gyermekek gyógyköltségeinek viselése iránt intézkedik (1876. XIV. t.-c. 22. §.),

3. a vagyontalan egyének nyilvános gyógy- és betegápolási, illetve szállítási költségeinek viselése tekintetében határoz.¹⁾

A magyar szegényügy fejlődésének *első, kezdeti korszaka* az itt ismertetett törvényekkel és rendeletekkel le is zárult.

További lépést jelentett a magyar szegénygondozás fejlesztése terén a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1898. évi XXI. t.-c.

E törvény kiválóan közegészségügyi és gyermekvédelmi szempontoktól vezéreltetve három igen fontos elvet mond ki.

¹⁾ Lásd e törvény alapján a közigazgatási bíróságnak 1971/1898. sz. a. hozott határozatát, amely kimondotta, hogy a szegények *eltartására* (1886. évi XXII. t.-c. 145. §.) vonatkozó vitás ügyek a közigazgatási bíróság hatáskörébe nem tartoznak.

Egyrészt a *szegények* bizonyos kategóriáinak gondozását — azokét tudniillik akik *betegek* — a községek feladatköréből kiveszi, *állami* feladattá teszi és az ilyenek ápolásával, szállításával, gyógyszerekkel való ellátásával felmerült költségeket az államkincstár, illetve az újonnan életre hívott *országos betegápolási alap* (tehát szintén közszolgáltatás), által rendeli fedezni.¹⁾

Az így átvállalt állami terhek a következők:

1. A bel- és külföldi *kórházakban* és *gyógyintézetekben* kezelt magyar állampolgárok után felmerült azon ápolási és szállítási költségek, amelyek betegsegélyző pénztárral, cselédtartó gazdával, az ápolttal magával vagy hozzátartozóival szemben nem érvényesíthetők,

2. a hatóságilag igazolt *szegények* részére hatósági orvos által rendelt *gyógyszerek* és *gyógyászati segédeszközök* (szemüveg, mankó, sérvkötő stb.) költségei,

3. a kórházakban és gyógyintézetekben vagy hatósági megbízásból házilag kezelt *bűjakórban* vagy *trachomában* szenvedő *szegények* ápolási és szállítási költségei,

4. az elmeegógyintézetekben, közkórházakban vagy hatósági megbízásból házilag kezelt *szegény elmebetegek* ápolási és szállítási költségei, amennyiben fizetéképes hozzátartozóik nincsenek,

5. a *hontalanok* és *külföldiek* ápolási és szállítási költségei,

6. az egyetemi kórodákon és az országos bábaképezdékekben gyógykezelt *szegénybetegek* ápolási és szállítási költségei.

A törvény *másik fontos elve* pedig az, hogy szemben a községi törvény 145. §-ának azon intézkedésével, amely a községi illetőséggel bíró szegények ellátását a községeknek *csak másodlagos* és a jótékony intézetek és egyesek könyöradományának elégtelensége esetére beálló köteletségévé teszi, a *szegénybetegek* gondozását az illetőségi község *közvetlen* feladatává avatja, a 8. §-ban kimondván, hogy az *illetőségi község* mindazon esetekben, amidőn úgy az illető maga, mint pedig fizetni köteles hozzátartozói szegények és érette sem betegsegélyző pénztár, sem gazda fizetni nem tartozik, *köteles*:

a) a kórházi vagy gyógyintézeti ápolásban *nem* részesülő vagy arra nem minősített *betegekről* gondoskodni és

b) a kórházakból és gyógyintézetekből *elbocsátott gyógyíthatatlan betegek* és gyógyíthatatlanoknak nyilvánított, de *nem közveszélyes elmebetegek*, továbbá az ártalmatlan *hülyék, süketnémák, vakok, nyomorékok* *eltartásáról* gondoskodni.²⁾

¹⁾ A törvény indokolása egyrészt a teherviselés arányosítására, másrészt az illetőségi szabályokból folyó anomáliák megszüntetésére való törekvést hozza fel a törvényi rendezés okául.

²⁾ A törvény indokolása azt mondja, hogy a javaslat jelentékenyen csökkenti a községi terheket, és hogy az új községi törvény feladata lesz továbbhaladni és a szegényügyi költségek viselését a külön *szegényügyi községi illetőség* behozatalával az egyes községek közt méltányosabbá tenni.

A harmadik sarkalatos elve a törvénynek az a rendelkezés, amely a talált, valamint hatóságilag elhagyottnak nyilvánított gyermekek gondozásának feladatát kiveszi a községek kezéből és a községek közömbössége, valamint a csecsemők magas halandósága miatt (indokolás), azt állami feladattá emeli. Ez időtől fogva számíthatjuk annak a folyamatnak megindulását, amelytől fogva: a *szegénygondozás egészségügyi és gyermekvédelmi ága az általános szegénygondozástól külön szakad és önálló fejlődést mutat.*¹⁾

Fontos továbbá a törvénynek a 13. §-ban foglalt azon kijelentése is, hogy a *nyilvános betegápolás költségeinek viselése* körül a fenti esetekben felmerülő vitás kérdéseket az eljárásra illetékes *közigazgatási hatóság* és felebbezési úton a *közigazgatási bizottság* dönti el; ennek határozata vagy intézkedése ellen pedig a *közigazgatási bírósághoz* panasznak van helye.

A törvény 14. §. 5. pontja kimondotta végül azt is, hogy a belügy-miniszter felhatalmazást nyer arra, hogy a szegénybetegek részére az országos alap terhére kiszolgáltatandó *gyógyszerek rendelésének módját* és a községek által a törvény 8. §-ának a) és b) pontjai szerint gyakorlandó *közsegélyezés módját* és *mérvét* rendeleti úton szabályozza.²⁾

E felhatalmazás folytán a közsegélyezés *módjáról* és *mérvéről* az 51.000/1899. B. M. sz. rendelet intézkedett.

E rendelet idevonatkozó leglényegesebb rendelkezései a következők:

Közsegélyezésben részesítendőek azok, akiket a törvény megjelöl (ezeket a rendelet is felsorolja).

Minden község a közsegélyre szorultak *segélyezésének, gondozásának és ellátásának módja és mérve* tárgyában egy éven belül a miniszteri szabály-rendelet korlátai között a helyi viszonyoknak megfelelő *szabályrendeletet* alkotni köteles. Amennyiben a vármegyei törvényhatóság a törvény alapján a területén fekvő összes községek által alkotandó egységes szegényalap létesítését rendeli el, ennek felhasználásáról a törvényhatóság szintén szabály-rendeletet alkot.

Minden község az ott tartózkodó közsegélyre szorultakat illetőségükre való tekintet nélkül minden év végén pontosan összeírni, róluk törzskönyvet vezetni és az időközben közsegélyre szorulókat a törzskönyvbe felvenni köteles. A törzskönyvbe való felvétel előtt a közsegélyre szorult családi, illetőségi stb. viszonyai meghallgatás útján megállapítandók. A törzs-

¹⁾ A gyermekvédelmi ügy további önálló kiépítését az 1901. évi VIII. és 1901. évi XXI. törvénycikkek tartalmazzák. Az utóbbi törvény javaslatának indokolása ezt mondja: »az elhagyott gyermekek gyámolítása lényegében a *szegényügyi adminisztráció* egyik kiágazása és így a község feladata. Céltudatos tevékenységre van szükség a mai rendszertelen állapotokkal szemben, amikor sem a tényezőknek a segélyezésben való közreműködése, sem a segélyezés módja *nincs rendszeresen szabályozva*«.

²⁾ Az első helyen említett szabályzatot a belügyminiszter 99.000/1898. sz. rendelettel bocsátotta ki.

könyvbe felvett *idegen községi illetőségük* illetőségének megállapítása végett a szükséges lépések *azonnal* megteendők. A törzskönyvbe felvett egyének közsegélyezése iránt a községi előljárátság sürgősen *intézkedik*.

A községi előljárátság ezen intézkedése ellen *felszólalni* lehet, amely esetben a főszolgabíró határoz. Az elsőfokú hatóságnak (főszolgabíró, polgármester, törvényhatósági város kapitánya), a *közsegélyezés kérdésében* hozott határozata ellen 8 napon belül felebbezésnek van helye az alispánhoz és innen a közigazgatási bizottsághoz, illetve a városi tanácshoz és innen a közigazgatási bizottsághoz. A közigazgatási bizottságnak *jogvítás* kérdésekben hozott határozata ellen pedig a *közigazgatási bírósághoz* panasznak van helye. Idevonatkozólag meg kell jegyeznünk már itt, hogy a rendelet 4. §-ának ezen rendelkezései bizonyos következtetlenségeket, illetve az alapul szolgáló törvénnyel szemben bizonyos ellentéteket tartalmaznak. Ugyanis a törvény (1898: XXI t.-c. 13. §-a) csakis a nyilvános *betegápolás költségeinek* viselése körül a törvényben megjelölt esetekben (betegek és velük azonos elbánásban részesítendők ügyeiben) felmerült vitás kérdésekben hozott *másodfokú* határozat ellen adott panaszjogot a közigazgatási bírósághoz. Ellenben a rendelet 4. §-a *bármily* (tehát nem beteg) *egyének* közsegélyezési ügyében *harmadfokú* hatóság által hozott határozat ellen még *panaszjogot* is engedélyez. Nyilvánvaló, hogy itt minden tekintetben nagyfokú incongruencia esete forog fenn.

A közsegélyre szorultak *gondozása és ellátása* a rendelet szerint a *községek anyagi helyzete* és a *helyi viszonyok* figyelembevételével a közsegélyre szorultak testi és szellemi állapotától, személyes körülményeitől és különleges bajától függ.

A közsegélyezésre szoruló gyógyítható betegek, valamint az ideiglenesen munkaképtelenné vált terhes nők rendszerint a legközelebbi kórházba vagy gyógyintézetbe szállítandók. Amennyiben ez ki nem vihető, az illető gondozásáról és ellátásáról a község a szabályrendeletben intézkedik.

A kórházakban vagy gyógyintézetekben leendő ápolásra nem minősített, valamint ezekből elbocsátott gyógyíthatatlan betegek, a nem közveszélyes elmebetegek, hülyék, süketnémák, vakok, nyomorékok, állandó betegségük, illetőleg testi fogyatkozásuk miatt állandó gondviselést és állandó eltartást igényelnek. A most felsoroltakat elsősorban alkalmas intézetekben kell elhelyezni, ilyenek hiányában *elhelyezésükről*, orvosi *ápolásukról*, *éltelmezésükről* és *ruházatukról* a szabályrendeletben kell gondoskodni. A közsegélyre szorultak *eltemetéséről* való gondoskodás a *tartózkodási község* feladata.

Mihelyt a közsegélyezésben részesülő egyének *idegen* községbe való *illetősége* megállapított, ez utóbbi őt a tartózkodási községtől további ellátás végett *azonnal* átvenni és saját törzskönyvébe bevezetni köteles. Amennyiben az illetőségi község az átvételt elmulasztja, a további gondozási költségeket a tartózkodási községnek megtéríteni tartozik.

A községélyezés *költségeinek fedezéséről* minden község a községi szegény-alap esetleges jövedelmeinek felhasználásával évi költségvetésében gondoskodik.

A községélyben részesülők *gondozásának ellenőrzése* a gondozó község elöljáróságának kötelessége, amely ezzel az elöljáróság valamely tagját bizza meg. A községélyben részesülők *felügyelete* oly községben, ahol e feladatra műveltebb egyén önként vállalkozik, erre bízandó. A községi, illetve körorvos azonkívül rendszeres felügyeletet gyakorol felettük, évenként egyszer legalább gondozásukat megvizsgálni és az eredményt írásban közölni tartozik. Az ingyen gyógykezelést is köteles a hatósági orvos ellátni.

A községi községélyezés miként való gyakorlásának *főfelügyelete* az egészségügyi és közigazgatási felettes hatóságok feladatát képezi.

A községélyezés gyakorlásáról a törvényhatósági városok a belügy-miniszterhez, egyéb községek a vármegyei törvényhatósághoz minden év végén részletes jelentést tesznek.

A most ismertetett törvény és rendelet egynéhány rendelkezéséből idők folyamán számos visszasság és méltánytalanság keletkezett főleg az okból, mert a törvény az általános szegénygondozás feladatait kettéosztotta (rendes és egészségügyi gondozás), és mert a községélyezés egész rendszere az illetőség és nem a tartózkodási hely elvén nyer felépítést. Mindezen kontroverziák és méltánytalanságok kiküszöbölése érdekében mind a közigazgatási bíróságnak, mind pedig a felügyeletet gyakorló belügyminiszternek több ítélete, illetve rendelete látott napvilágot.

Így a közigazgatási bíróság 705/1903. sz. ítéletével kimondotta, hogy a közigazgatási bíróság hatáskörébe csak az 1898. XXI. t.-c. 8. §-ának *a)* és *b)* pontjaiban felsorolt egyének községélyezésével felmerült költségek viselése tárgyában keletkezett vitás ügyek tartoznak, de szegényházban tartott egyének után felmerült tartásdíjak megtérítésének kérdése nem.

Hasonlóan döntött a bíróság a 2732/1912. sz. ítéletével kimondván, hogy abban a kérdésben, hogy valaki a község részéről községélyezésben részesítették-e (felvétették-e a községélyre szorultak törzskönyvébe?), a közigazgatási bíróság határozni nem hivatott, miért is az iratokat a belügyminiszterhez tette át (974. sz. elvi hat.).¹⁾

Ugyancsak a közigazgatási bíróság 3185/902. sz. ítéletében azt is kimondotta, hogy a községély nyújtása nem a tartózkodási, hanem minden körülmények között az illetőségi község terhe. Majd ezt követőleg az 1899/904. számú ítéletével ezt az elvet továbbfejleszti, amennyiben kimondja, hogyha a községélyezési ügyben az illetőségi község az átvételt elmulasztja, úgy az ennek folytán felmerülő további tartási költség tekintetében a tartózkodási községnek teljes megtérítéssel tartozik; míg ha a tartózkodási község kése-

¹⁾ Lásd : Közig. Dtr. 296. eset.

delmesen értesíti az illetőségi községet, úgy ennek az a jogi következménye, hogy a tartózkodási község az igazolatlan késedelem folytán előállott tartási időre csupán olyan mértékben igényelheti a tartási költségek megtérítését az illetőségi községtől, amily mértékben azok utóbbi a késedelem nélkül való értesítés és kellő időben való átvétel esetén a helyi viszonyokhoz képest terhelték volna.

A belügyminiszter pedig idevonatkozólag álláspontját a 172.523/913. számú rendeletben fejtette ki, kimondván, hogy az 51.000/99. B. M. számú rendelet 17. §-a »csak az illetőség megállapítása utáni jogviszonyt szabályozza és az ezidő után felmerült költségekről rendelkezik, de az illetőség megállapításáig felszámított költségek megtérítésének kérdését nem érinti, mert ezen költségekre nézve az általános jogszabály irányadó«, és hogy az illetőségi községnek az az eljárása, hogy az illetőség megállapítása előtt felmerült költségek megfizetését megtagadja, »az 1898: XXI. t.-c. által is fenntartott abba az általános jogszabályba ütközik, mely szerint a közsegélyre szorultakról az illetőségi község tartozik gondoskodni és ehhez képest az illetőségi községet terhelik mindazok a költségek is, amelyek a közsegélyre szorult egyén után felmerültek, s amelyek a tartózkodási község által előlegeztettek.«

Azonkívül a belügyminiszter 172.524/1913. számú rendeletével figyelmeztette a községeket, hogy figyelemmel az illetőségi kérdés megállapításának elhúzóására, a községek érdekében állana az, hogy minden község akkor, amidőn egy saját községében illetőséggel bírónak jogosan vélelmezett egyén közellátásba vételéről értesíttetik és annak odavaló illetősége valószínű, a közellátásba vett egyént már költségkimelés céljából is vélelmezett illetősége alapján vegye át. A jogfejlődés *második szakaszát* az itt ismertetett jogszabályokkal nagyjában befejezettnek is mondhatjuk.

A fejlődés következő *harmadik korszaka* rendkívül szegény írott jogszabályok termelésében. Pedig ez a korszak már a háborút követő rendkívül súlyos időket öleli fel.

Alapvető rendelkezést tartalmaz ez időszakból az 5180/1926. M. E. számú rendelet, amely a nyilvános betegápolás és állami gyermekvédelem költségeinek fedezete tekintetében intézkedik és azt a jövőben a betegápolási alap megszüntetésével részben a *községek külön pótdójából*, részben az állam egyéb bevételeiből rendeli fedezni.

Főbb rendelkezései a következők :

1. az állami költségvetésben előírányzott *nyilvános betegápolási költségekből a pótdójt*, illetve az *államkincstárt* terhelik a rendelet 6. 8. §§-aiban felsorolt kategóriák után felmerült ápolási és szállítási költségek. E kategóriák lényegben teljesen azonosak az 1898. évi XXI. t.-c.-ben felsorolt, már ismertetett esetekkel, azonban más felsorolásban,

2. az illetőségi község által gondozásban részesítendő *körét* a rendelet 7. és 13. §§-aiban akként vonja meg, hogy ezek a gyógyíthatatlan szegénybetegek, nem közveszélyes elmebetegek, ártalmatlan hülyék, süketnémák, vakok és nyomorékok. Ezekről, mint a 13. §. kijelenti, az illetőségi község *köteles* gondoskodni.

A gondoskodás pedig kétféle módon történhetik és pedig :

a) oly intézetekben való elhelyezés útján, amelyeket a népjóléti és munkaügyi miniszter köz- és nyilvánossági jelleggel felruházt, amely intézetekben történt ápolás és szállítás költségei ugyancsak a betegápolási pótdót terhelik.

b) *a község szegényügyi költségvetésének* terhére, amely gondozás módját és mértékét a népjóléti és munkaügyi miniszter a 13. §. rendelkezése szerint rendelettel lett volna hivatott megállapítani. Ily rendelet azonban annak dacára, hogy az 1898. évi XXI. t.-c. 8. §-ának az 5180/1926. M. E. számú rendelettel ellenkező rendelkezései hatályon kívül helyeztetek, mindmáig kibocsátást nem nyert. Ezért a felmerülhető kétségek eloszlatása végett a népjóléti és munkaügyi miniszter a gyógyíthatatlan szegénybetegek stb. elhelyezésére alkalmas intézetek kijelöléséről szóló 103.300/1926. N. M. M. számú körrendeletében szükségesnek látta kimondani azt, hogy az *intézeti ápolásban nem részesülő szegénybetegekről, hülyékről, süketnémákról, vakokról és nyomorékokról továbbra is az illetőségi község, illetőleg átmenetileg a tartózkodási község* tartozik gondoskodni az 1898. XXI. t.-c. 8. §-a, valamint az 51.000/1899. B. M. sz. rendelet értelmében.¹⁾

Fontos jogszabály továbbá a községeket és városokat *terhelő szegényügyi kiadások fedezéséről* szóló 72.100/1926. N. M. M. sz. rendelet. E rendelet megismétli a községek azon kötelességét, hogy a területükön tartózkodó községelyre jelentkezőkről és abban részesülőkről pontos *nyilvántartást* tartoznak vezetni.

E nyilvántartás alapján a községek megállapíthatják a szegényügy ellátására előreláthatólag szükséges költségek évi összegét, valamint a *rendkívüli szegényügyi kiadások* fedezésére szolgáló szegényalap fenntartására és növelésére szükséges összegeket. Az évi költségvetés összeállítása alkalmával a községeknek *szegényügyi költségek* címén oly összegeket kell felvenniök, amely a fentemlített nyilvántartás alapján összeállított szükségleti kimutatás szerint a jövő év szegényügyi kiadásaira és a szegényalap megfelelő fenntartására teljes fedezetet nyújt. A költségvetés szegényügyi tételeit meg kell indokolni és az indokoláshoz csatolni

¹⁾ E rendelet felsorolja azon feltételeket is, amelyek valamely intézetnek nyilvános jelleggel való felruháza alapjául szolgálhatnak és pedig : 25 férőhely, rendes felszerelés, gondozó személyzet, orvosi felügyelet, a minisztériumi felügyelet elismerése, az ápolási költség a legközelebbi kórház napi ápolási költségének 50%-át meg nem haladhatja.

kell a szegényügyi nyilvántartás adatai alapján készített szükségleti kimutatást.¹⁾

Kötelességévé teszi a rendelet a költségvetés jóváhagyására hivatott hatóságoknak, hogy szigorúan bírálata tárgyává tegyék azt, hogy a szegényügy ellátására a költségvetésben felvett összegek elegendők-e a feladatok ellátására és kötelezi az alispánokat, hogy a területükön levő községek és rendezett tanácsú városok évi szegényügyi jelentéseit összegezve a vármegye szegényügyi állapotairól és saját intézkedéseikről évente jelentést tegyenek. A törvényhatósági városoknak hasonló módon készített szegényügyi költségvetéseit és jelentéseit a belügyminiszter teszi át a népjóléti miniszterhez.

Kiemeli a rendelet a törvényhatóságok azon feladatát is, amelynél fogva a községek szegényügyi szükségleteit és teherbíró képességét állandóan figyelemmel kísérni, ahol szükséges, a szegények ellátása céljából a községek egyesülését előmozdítani és szükség esetén azt elrendelni tartoznak.

De jogszabályaink nemcsak a szegényügyi kiadások fedezetének módjáról, hanem a fedezetül szolgáló anyagi *eszközök előteremtéséről* is gondoskodnak és pedig mind a *községek (városok)*, mind a *kormány*, mind pedig a *társadalmi egyesületek* szegénygondozó tevékenységének céljaira egyaránt.

Ezek az anyagi eszközök részben *büntetéspénzek, bírságok* és hasonló természetű bevételek, részben a szegénygondozás költségeinek fedezete végett kivethető *céladók*.

Időrendben felsorolva e jogszabályok a következők:

Az 1883. évi XV. t.-c. (a megyék háztartásáról) 9. §-a megengedte, hogy a törvényhatóságok az érvényes törvények alapján kivethető pótdadón kívül közigazgatási, közgazdasági, közművelődési és *jótekonysági* célokra 3%-os pótdadót vethessenek ki a földadó, a házadó, keresetadó, nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, bányaadó, tőkekamata és járadékadó címén fizetett egyenes állami adók után, hogy továbbá ugyanezen célra még további 2% erejéig is pótdadót vethessenek ki a belügy- és a pénzügyminiszter előzetes engedélyével.

Az 1898. évi II. t.-c. 71. §-a és az 1901. évi XX. t.-c. 23. §-a, valamint ezen törvények alapján kiadott 127.000/1903. B. M., 2892/1920. N. M. M. és 39.600/1928. F. M. sz. rendeletek a közigazgatási hatóságok által hozott kihágási ítéletek alapján befolyó összes büntetéspénzeknek, valamint az elkobzott és gazdátlan jószágok értékesítéséből befolyó összegnek *felérészt* jelölik meg mint a község által a szegényügy céljaira fordítható fedezetet.

¹⁾ A miniszter itt hangsúlyozza, hogy a *szűkebbkörű szegényügyi* gondozás ezen feladatait minden község minden körülmények között ellátni tartozik, de elvárja azoktól a községektől, amelyek erre megfelelő anyagi erővel rendelkeznek, hogy a *tágabbkörű népjóléti gondozás* (anya-, csecsemővédelem, gyermekvédelem, népélelmezés, foglalkoztatók felállítása, lakásügy népegészségügy stb.) céljaira is kiterjesztik figyelmüket.

Hasonlóképen további fedezetet jelöl ki a hangversenyek, mutatványok, előadások stb. engedélyezése ügyében kiadott 64.573/1901. B. M. sz. rendelet 11. §-a, amely szerint az engedélyes köteles a községi szabályrendeletben megállapított díjat a községi szegényalap javára befizetni.

A szegényügyi terhek fedezetét célozza az 1922. évi I. t.-c. 29. §-a is, amely a népjóléti és munkaügyi miniszternek *felhatalmazást* adott arra, hogy a belügy- és pénzügyminiszterrel egyetértőleg egyes törvényhatóságokat és községeket a nyomor enyhítésére szolgáló intézkedések megtételére kötelezhessen és e célból ugyancsak említett miniszterekkel egyetértve díjaknak és járulékoknak szedését rendelhesse el. Az ezen felhatalmazás alapján tett minden rendelkezést azonban a miniszter az országgyűlésnek bejelenteni köteles. E felhatalmazás alapján adta ki a népjóléti miniszter 5600/1930. eln. sz. rendeletét, amelyben a városokat és az 5000-et meghaladó lakossal bíró községeket egyszeri ínségjárulékok beszedésére kötelezi a jövedelemadó és társulati adó fizetésére kötelezett bizonyos kategóriák terhére. Ezen egyszeri ínségjárulék a jövedelemadónak, illetve társulati adónak 8%-a. E törvényszakasz alapján szokták egyébként a törvényhatóságok, főleg a városok a különböző ínségakciókat (szellemi szükségmunka, ruha, cipő, tejakció stb.) is lebonyolítani.

Ugyanezen törvény 18. §-a felhatalmazza a kereskedelmi minisztert arra, hogy a hazai, valamint a külföldről behozott *szénre szénfelárakat* állapítson meg az ínség enyhítését célzó intézkedések költségeinek fedezete végett, kimondván, hogy az így megállapított összegek felhasználásáról *a népjóléti miniszter* rendelkezik.

Az 1922. évi XVII. t.-c. 36. §-a felhatalmazza a kormányt arra is, hogy *a népjóléti miniszter* ínségenyhítését célzó intézkedésének költségfedezésére a m. kir. kereskedelmi *múzeum külforgalmi irodája* által szedett és a m. kir. minisztériumnak 6082/1921. M. E. sz. rendeletével megállapított *díjakat* felemelhesse, és hogy az említett költségek fedezetére mérsékelt vámkezelési illetéket állapíthasson meg. Mindkét céladó ezidőszert is hatályban van.

Az 1923. évi XXXVII. t.-c. 7. §-a viszont a személyszállító *autóknak* az ínségenyhítő akció céljára való megadóztatásáról szól, az adót azon kiadások fedezésére engedvén felhasználni, amelyeket *a népjóléti miniszter* az ínséget szenvedőknek mérsékelt árú ruházati cikkekkel való ellátása érdekében tart szükségeseeknek.¹⁾

Az 1924. évi XIX. t.-c. 112. §. és az 1924. évi XXI. t.-c. 2. és 11. §-ai szerint bizonyos ajándéku az országba küldött vagy hozott szükségleti cikkek (élelmiszer, ruha, háziszter stb.) *vámmentességben* részesíthetők, amennyiben ezeket népjóléti célokra, támogatásra szoruló néprétegek számára hozzák be. (Meghosszabbítva érvénye az 1927 : XV. t.-c. 3. §. által.)

¹⁾ Ez az adó csak egy évre szólott és összes hozama 279.000 pengőtt tett ki.

Meg kell még emlékezni a szegénygondozás költségeinek fedezetére szolgáló anyagi eszközök sorában az államsorsjátékról is, amelyet egy 1867. évi felségelhatározás rendszeresített. Ennek alapján a pénzügyminiszter a sorsjátékot évenként kétszer megrendezi és a befolyó tiszta jövedelmet a jótékonycélú *intézmények és egyesületek* támogatása céljából a népjóléti miniszternek engedi át.

Az 1921. évi II. t.-c. 7. §-a és az 1921. évi XXXIV. t.-c. 11. §-a a lóversenyfogadások 2, illetve 1½%-át felerészben az államsorsjáték jövedelmeinek gyarapítására, felerészben pedig a *községek* szegényügyi és népjóléti kiadásainak fedezésére rendeli fordítani.

Az 1926. évi IV. t.-c. 6. §-a értelmében viszont a pénzügyminiszter jogosult tárgysorsjátékot engedélyezni közjótékonysági intézetek részére oly módon, hogy egy-egy egyesület évente egy sorsjátékot rendezhet; az engedély másra át nem ruházható.¹⁾

A szegénygondozás pénzügyi részét érdeklő utolsó törvényi rendelkezés az 1929. évi XXX. t.-c. 30. §-a és 75. §-ának 3. bekezdése, amely a széksértésből befolyt büntetéspénzeket, illetve a tisztviselők elleni rendbűntetésből befolyó pénzbírságot a törvényhatósági szegényalap javára rendeli fordítani.²⁾

Az itt ismertetett törvényekkel és rendeletekkel a hazai szegényügyi jogszabályalkotás ki is merült.

Kutatva annak okát, hogy honnan van e törvényhozói és kormányi tartózkodás a szegényügy rendezésével szemben, bizonyos tünetekből és egyes intéző tényezők kijelentéseiből vonhatjuk le annak magyarázatát. A mai kormányhatósági felfogásra és az illetékes tényezők állásfoglalására éles fényt vet ugyanis az 1926. évi október hó 24-től 30-ig megtartott közegészségügyi és társadalompolitikai országos értekezleten elhangzott felszólalások egyik-másika, nemkülönben ezen értekezlet munkálatairól kiadott két kötetes anyaggyűjteményhez fűzött zárszó. A hivatalos tényezők állásfoglalásából ugyanis határozottan az a meggyőződés cseng ki, hogy a szegényügyet is felölelő népjóléti vagy népgondozási törvény elkészítésének csak akkor lesz itt az ideje, ha a szociális biztosítás rendszere (baleset, betegség, rokkantság, öregség, özvegyesség, munkahiány esetére) teljesen kiépült és teljesen kielégítő módon gondoskodás történt a háború áldozatairól is.³⁾ Az indokolás világosan az, hogy abban az esetben, ha a szegénységélyezés ügyének törvényes rendezése a baleset, betegség, rokkantság, öregség, özvegyesség, árvaság és munkahiány szociális következményeinek a szociális

¹⁾ Lásd még ide a 150.815/1928. P. M. rendeletet is.

²⁾ Hasonló rendelkezést tartalmaz az 1930. évi XVIII. t.-c. 66. §-a is.

³⁾ Lásd Társadalompolitikai Feladataink című kötetben *Horváth István* miniszteri tanácsos felszólalását, 97. old. és *Dréhr Imre* zárszavát, 367. old.

biztosítás intézményei által való kiküszöbölését megelőznél, úgy a felsorolt életkockázatok által sujtottak nagyrészenek segélyezése szintén a szegényügyi alapot terhelne. És valóban, az értekezlet lezajlása óta a törvényhozás és a kormány egyre-másra hozta meg a szociálpolitikai célzatú törvényeket és rendeleteket a felállított program megvalósítása érdekében. E törvények és rendeletek tartalmuknál fogva a szegénység megelőzését célozzák, ezért rövidebbre fogva felsoroljuk őket.

A 2700/1922. M. E. sz. rendelettel megalapozott *hadigondozás* a 444/1927. M. E., valamint a 22.900/1927. N. M. M. sz. rendeletekkel nyert további kiépítést.¹⁾

A *betegségi és baleseti kötelező biztosítást* az 1927. évi XXI. t.-c., az *öregség, rokkantság, özvegyesség, árvaság* esetére szóló kötelező biztosítást pedig az 1928. évi XL. t.-c. hozta.²⁾

A *falusi kislakásépítési akciót* az állam az 1927. évi XIX. t.-c. *meghozatalával és az 52.170/1927. B. M. sz. rendelettel* mozdította elő.

Végül a *háború anyagi károsultjainak támogatása* érdekében hozott fontos rendelkezéseket az 1928/29. évi állami költségvetésről szóló 1928. évi XXXIII. t.-c. 14. §-a, valamint az 1929. évi XXXV. t.-c. a hadikölcsönkárosultak támogatásáról és a 4600/1928., 5600/1928., 6800/1929., és 5710/1929. M. E. sz. rendeletek tartalmazzák.³⁾

Mindezen szociálpolitikai színezetű tevékenység mellett a törvényhozás és a kormány *szegényügyi működése* az újabb időkben teljesen háttérbeszorult.⁴⁾

A magyar szegényügy fejlődésében az említett szociálpolitikai országos értekezlet különben szintén fontos határkövet jelent, mivel itt nem egy szakértő megállapítás hangzott el és a szükséges reform helyes irányelveit is megállapították. Az előadások közül különösen Liber Endre előadó reformjavaslatát, Lányi Márton, Horváth István és Csepely György hozzászólásait kell kiemelni.

A szegénygondozással szorosan összefüggő az a munkakör viszont, ahol a kormány továbbra is élénk tevékenységet fejt ki: az *adomány és a könyöradomány gyűjtés (koldulás) szabályozása*.

Ez ügykörnek ellátója annakutána, hogy 1919. évi március 28-tól, illetve 1920. október 15-től kezdve az egészségügyi, a közjótékonsági és alapítványi, valamint gyermekvédelmi ügykört a belügyminisztériumtól

¹⁾ A háború áldozatairól való gondoskodás címén az állam az 1929—1930. évre 22,857.461 pengőt adott ki.

²⁾ E két törvény alapján az állami hozzájárulás az Országos Társadalombiztosító Intézet ügyviteli költségeihez évente 3,200.000 pengőt tesz ki.

³⁾ Erre a célra az állam a népjóléti minisztérium tárcájánál ötmillió pengőt, a belügyminisztérium tárcájánál pedig a gyámpénztári kötvények tulajdonosai részére egymillió pengőt fordít évente.

⁴⁾ Ez irányban csak legújabbán állott be változás a pénzügyi összeomlás folytán hozott 6000/1931. M. E. sz. rendelet meghozatalával. Lásd ezt később.

a népjóléti és munkalügyi minisztériumhoz utalták át (2892/1920. és 6683/1920. M. E. sz. rend.), rendőri jellegénél fogva továbbra is a belügyminisztérium maradt.

E feladatok szabályozása is régi korra nyúlik vissza; tárgyunkkal kapcsolatban azonban a kifejlődés részleteit mellőzve, csak az érvényes jogszabályokat ismertetjük.

Mindenekelőtt előre bocsátjuk a büntető törvényeknek közrendészeti és közbiztonsági szempontból jelentős rendelkezéseit.

A kihágási törvény (1879. évi XL. t.-c. 66—69. §-ai) kihágás miatt 8 napi, visszaesés esetében pedig egy havi elzárással bünteti azt, aki *hatósági engedély nélkül* nyilvános helyen vagy házról-házra *koldul*, vagy 16 éven aluli gyermeket koldulásra biztat, vagy küld, vagy másnak rendelkezésre bocsát. Viszont két havi elzárással sújtja azokat, akik 14. évüket betöltve *csoportosan, engedély nélkül* koldulnak, akik *bár engedély* mellett, de a hatóságilag megállapított időn kívül, akik fegyveresen koldulnak, akik nyitva nem levő lakásba előzetes engedély nélkül koldulás céljából bemennek, akik nyomort, szerencsétlenséget, testiük valamely tagjának hiányát vagy látó, halló, beszélőtehetségük hibáját vagy elméjük megzavarodását *színelve* koldulnak.

Ugyancsak büntetőjogi törvény (Kbtk. 62—63. §-ai) tartalmaz rendelkezéseket a *csavargás* tekintetében, amennyiben a rendes lakóhellyel nem bíró foglalkozás és munka nélkül csavargó egyéneket 8 napig terjedő fogházzal, a visszaesőket pedig 1 hónapig terjedő fogházzal sújtja. Ezt a hiányos, a társadalmi és gazdasági fejlődés folytán főleg a nagyobb városokban ma már ki nem elégítő rendszabályt azután a *közveszélyes munkakerülőkről* szóló 1913. évi XXI. t.-c. továbbfejlesztette.

Legfontosabb rendelkezéseit a következőkben foglaljuk össze: Azt a *keresetre utalt munkaképes egyént*, aki munkakerülésből csavarog, vagy egyébként munkakerülő életmódot folytat, *kihágás* miatt 8 naptól 2 hónapig terjedhető elzárással kell büntetni. *Vétség* lesz a csavargás és 8 naptól 3 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő akkor, ha a tettes két ízben már az előbb jelölt okból büntetve volt és a büntetés kitöltése óta 2 év nem telt el. Sőt a kihágásból vétség lesz és 15 naptól 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő, ha a tettes magát vagy családját munkakerülő életmódjával *erkölcsi romlásnak* teszi ki, vagy rendszerint bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát.

A *vétséggé minősített* esetekben a bíróság fogházbüntetés helyett a tettest ítélettel *dologházba* utalhatja, ha munkára nevelése és rendes életmódhoz szoktatása végett szükségesnek tartja.¹⁾

¹⁾ A hatáskört illetőleg kihágás esetén az eljárás a közigazgatási hatóságnak, mint rendőri büntető bíróságnak, vétség esetén pedig a kir. járásbíróságnak ügykörébe vág. A dologházba beutalás az illetékes kir. ügyészség előterjesztése alapján az igazságügy-miniszter által történik.

A dologházba utalás *határozatlan* időre szól, de tartama egyévnél rövidebb és öt évnél hosszabb nem lehet. Dologházul az igazságügyminiszter addig is, míg e célra megfelelő külön intézetek fel nem állíttatnak, valamely országos büntető intézetet, bírósági fogházat, valamely törvényhatóság vagy község által erre a célra felajánlott alkalmas épületet vagy ily intézet vagy épület elkülönített részét jelöli ki.

A dologházba utaltakat munkával kell foglalkoztatni és rendes életmódhoz szoktatni.

Jelenleg két ilyen dologház működik az országban. Az egyik férfiak számára a jászberényi járásbíróság fogháza mellett, a másik nők részére a kalocsai törvényszék fogháza mellett létesítettet. Mindkettőben a létszám havonta 30—40 között mozog, amely tény azt mutatja, hogy a büntetés, illetve prevenció e nemének alkalmazása eléggé ritka. Nagy hiánya a törvénynek az is, hogy a munkakerülést *csak* akkor minősíti vétségnek, ha az által a tettes családját *erkölcsi romlásnak* teszi ki és nincs tekintettel arra a sokkal gyakoribb és súlyosabb esetre, amidőn a munkakerülő tartáskövetelésre jogosult rokonait dönti *anyagi romlásba*, amelyre ma már a legtöbb nyugati törvényhozás figyelmét kiterjesztette és a védekezés módját épen a kényszermunka által meg is találta.

Magának a koldulásnak *közigazgatási* szempontból szükséges *engedélyezésére* vonatkozó jogszabályokat és eljárást — amelyekre az okból van szükség, mivel törvényeink a községeknek a szegénygondozó tevékenységet a társadalom segélyeinek és egyesek könyöradományainak elégtelensége esetére másodsorban teszi kötelességükké — az alábbiakban ismertetjük:

A *könyöradománygyűjtés (koldulás)* szabályozásáról a 81.000/1924. és 238.400/1925. B. M. sz. rendeletek szólnak.¹⁾ Ezek szerint könyöradománygyűjtés alatt magánszemély részéről saját vagy közeli hozzátartozójának létfenntartására szolgáló pénzbeli vagy természetbeni gyűjtést kell érteni. Ily gyűjtésnek csak előzetes engedély alapján van helye. Az előzetes engedélyt vármegyei törvényhatóság területén az alispán, városi törvényhatóság területén a polgármester, Budapesten a főkapitány, több törvényhatóság területére kiterjedőleg a belügyminiszter adja meg. Az egész ország területére ily engedély kiadásának nincs helye. Engedély csak az illető hatóság területén *állandóan lakó*, erkölcsileg teljesen megbízható oly egyén részére adható ki, aki betegség, baleset vagy önhibáján kívül beállott nagyobb mérvű károsodás következtében szorul segélyezésre. Az engedély határozott időre, *legfeljebb hat óra* szólhat. A kérvényt az elsőfokú hatóságnál kell beadni, aki is az alsóbb hatóság javaslatát beszerzi arranézve, hogy a kérvényező személyi és családi viszonyai a kérelmet indokolják-e? Teljesítés esetén engedélyokiratot

¹⁾ A legrégibb és jórészt hatálytalan rendeletek a következők: az 1867 okt. 28., 1872 júl. 5., 56.365/1881., 18.613/1882., 3931/1882., 46.129/1894. B. M. sz. rendeletek.

kell kiadni, amelybe a személyi adatokat és részletes személyleírást az engedélyező hatóság jegyzi be. Az engedély személyre szól, át nem ruházható. Ha az engedélyes a gyűjtést nem maga végzi, a gyűjtő nevét is bele kell az engedélybe foglalni. Az engedélyező hatóság a kiadott engedélyekről nyilvántartást vezet. Az engedélyt vissza kell vonni: 1. lejáratkor, 2. ha az engedélyes életviszonyai kedvezően változtak, 3. ha erkölcsi megbízhatósága kifogásolható, 4. ha az engedélyt megtevesztés útján kapta. Hadirokkant részére könyöradomány gyűjtési engedély ki nem adható.

Jellemző adat egyébként a legális koldulás elterjedtségére nézve, hogy Budapesten a rendőrség közigazgatási osztályának statisztikája szerint évente aránylag nem sok könyöradománygyűjtés iránti engedélyt adnak ki; így 1928-ban 194-et, 1929-ben 381-et, 1930 október közepéig 287-et.

A vidéken kiadott koldulási engedélyek számát még megközelítően sem sikerült megállapítani.

Bemutatjuk itt továbbá a budapesti rendőrségtől nyert azt a statisztikát (8. számú tábla), amely a közveszélyes munkakerülés és engedély nélkül való koldulás miatt az 1928. és 1929. években *kihágás* miatt Budapesten elítéltek létszámát tünteti fel.¹⁾

8. A közveszélyes munkakerülés és engedély nélkül való koldulás miatt kihágás címén Budapesten elítéltek száma. — 1928—1929.

Elítélés oka	1928			1929		
	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen
Közveszélyes munkakerülés	341	544	885	355	707	1.062
Koldulás. Kih. 66. § alapján	243	134	377	391	241	632
Ismételt koldulás. Kih. 67. §.	778	388	1.166	808	435	1.243
Minősített koldulás. Kih. 68. §.	36	4	40	35	7	42
Összesen	1.398	1.070	2.468	1.589	1.390	2.979

Ha ezen statisztika adatait azzal is kiegészítjük, hogy az 1930. évi elítélések száma szintén csak lényegtelen emelkedést mutat, úgy azt kell megállapítanunk, hogy ezekben a számokban kevéssé jut az általános és egyre fokozódó nyomor kifejezésre, hanem inkább az a tény, hogy az engedély nélküli koldulást állandóan ugyanazon notórius egyének folytatják.

Sajnos, ezen individuumok ellen való védekezés azért nem bizonyul eredményesnek, mivel a szokásos 4—6 heti elzárás egyrészt nem eléggé elrettentő büntetés, másrészt mert az eltoloncolás főképen a trianoni határok miatt nem hatályos eszköz, mert végül a hosszabb ideig tartó dolog-

¹⁾ A vidékre vonatkozólag ily adatokat nem sikerült beszerezni.

házba való beutalás ilyen alkalmas dologházak, valamint a szükséges anyagi eszközök hiánya miatt nem is lehetséges.¹⁾

Kiegészítjük még az itt felsoroltakat a Magyar Statisztikai Évkönyvnek a közvesztélyes munkakerülés miatt *vétség* címén elítéltekről közölt adataival.²⁾ Ezek szerint 1928. évben az ország területén levő kir. járásbíróságoknál *ily vétség* miatt 627 esetben tettek feljelentést. E feljelentések közül 299 esetben hoztak jogerős ítéletet. A cselekmény elkövetésének helye szerint a legtöbb eset Budapestre esik (370), míg a törvényhatósági városokra csak 113, a megyei városokra 126 és egyéb községekre 59. Az elítélteknek legnagyobb része 21 éves koron alul volt, foglalkozásra nézve pedig legtöbb az iparos, a cseléd és napszámos.

A szegényügyi rendszettel kapcsolatos itt megemlíthető utasítás az is, amelyet a koldulás megelőzése végett a kintornások és egyéb házaló zenészek részére a hatóságok kiadni szoktak.

Mint egyik iránymutató *ily rendszabályt* röviden ismertetjük itt Budapest székesfőváros által 239/1884. kgy. sz. alatt kiadott, ma is érvényben levő szabályrendeletet, amelynek rendelkezései röviden a következők:

Az utcákon, tereken a kintornázás és egyéb zenélés tilos, udvarokon való zenéléshez hatósági engedély szükséges. Az engedélyt csak szegényjog alapján nyerheti el budapesti illetőségű, szegény és keresetképtelen egyén, aki közsegélyt egyébként nem élvez és az esetben, ha a kintorna (sípláda) a saját tulajdona.

Az engedélyt a székesfővárosi rendőrség állítja ki akkor, ha a székesfőváros illetékes szerve a minősítés előfeltételeinek fennforgását igazolta. A felügyeletet és a rendelet áthágása esetén a büntető jogszolgáltatást is a rendőrség gyakorolja.

Az engedély hatálya 1 évre szól. A szabályrendelet megjelöli végül a korábbi megszűnés okait, a zenélés megkezdésének időpontját, a nyomorékok kíséretéről való gondoskodást stb.

A rendelkezések megszegését a rendelet mint kihágást bünteti (50 P pénzbírság, behajthatatlanság esetén 5 napi elzárás, hangszer eldobás).

A székesfővárosi rendőrség által kiadott *ily engedélyek száma* volt:

1928. évben	121
1929. »	103
1930. október közepéig	136

¹⁾ A budapesti koldulás megszüntetése érdekében a rendőrség közigazgatási osztálya indokolt megoldási javaslatot dolgozott ki a belügyminiszterhez az 1930. év közepén, amelyben azt ajánlotta, hogy a munkaképtelen agg koldusokat menhelyekben helyezték el, a munkakerülő koldusokat foglalkoztató műhelyekben foglalkoztassák és a szociális viszonyok miatt elhelyezkedni nem tudó alkalmi koldusokat munkával lássák el.

²⁾ Lásd M. Stat. Évkönyv. XXXVI. köt. 315—316. és 326. old.

Röviden megemlékezünk itt még a szegényügyi rendszettel kapcsolatban a budapesti államrendőrségen 1928. évi május 4-én 253.000/1928. B. M. számú rendelettel létesített *életvédelmi* osztály működéséről is. Az intézmény célja mind az élet hajótörötteinek megmentése, mind pedig az öngyilkosságok megelőzése. E célból minden rendelkezésre álló eszközt igénybe vesznek, így pénzsegélyt, ebédjegyet, ruhát, jogsegélyt, utazási segélyt nyújtanak, állást szereznek, közbenjárnak, az életvédelmi otthonban időlegesen elhelyeznek stb. Jellemző, hogy az eseteknek legnagyobb része (57-8%) kimondottan gazdasági okokból merül fel. Az intézmény 1928-ban 1901 öngyilkossági esetben, 1929-ben pedig 1687 esetben intézkedett.

A nyilvános adománygyűjtés szabályozására vonatkozó alapvető jogszabályokat a 6189/1923., 250.900/1928. B. M. sz. és 120.308/1930. B. M. sz. rendeletek tartalmazzák.¹⁾

Ezek szerint : az egyes törvényhatóságok területén belül kért jótékony-célú hangversenyekkel, mulatságokkal és előadásokkal kapcsolatos, valamint a gyűjtőlapokkal és könyvekkel stb. történt adománygyűjtéseket, végül az utcai urna- és perselygyűjtéseket — Budapest kivételével — a törvényhatóság első tisztviselője engedélyezi.

Utcai urna- és perselygyűjtés csak törvényhatósági és megyei városok, valamint 10.000-nél nagyobb lélekszámú községek területére engedélyezhető, évente háromnál nem több esetben.

Minden egyéb adománygyűjtéshez (így az egész ország területére szóló, sajtótermékeknek és iparcikkeknek házalás útján történő vagy utcai árusításával kapcsolatos adománygyűjtéshez, Budapest területén utcai urna- és perselygyűjtéshez stb.) a belügyminiszter engedélye szükséges.

Az engedélyező hatóság a szükséges kellékekkel bíró kérvény alapján engedélyt állít ki, amely nélkül a gyűjtés meg nem kezdhető. Engedély csak *közérdekű cél* érdekében és csak oly mértékben adható, hogy az adakozó közönség áldozatkészségét túlságosan igénybe ne vegyék. Elsősorban a *hazafias, társadalomjóléti és kartitativ célt szolgáló* kérelmeket kell figyelembe venni. Elbírálás előtt az érdekelt más (egyházi, tanügyi stb.) hatóságok véleménye is kikérendő és figyelemmel kell lenni arra is, nem túl magasak-e a felmerülő kiadások és a kitűzött cél megvalósítható-e?

A törvényhatóság első tisztviselője köteles az általa engedélyezett adománygyűjtési engedélyeket közzétenni, a belügyminiszter ugyancsak gondoskodik az általa adott engedélyek közzétételéről.

Az *ellenőrzésre* hivatott hatóság az elsőfokú közigazgatási hatóság és a rendőrség. Az ellenőrzésnek nemcsak az adománygyűjtés szabályszerű lefolytatásának megállapítására, hanem arra is ki kell terjednie, hogy az

¹⁾ Kiegészítik a rendeleteket még a 222.802/1925., 226.383/1926., 150.067/1926., 153.210/1926., 247.634/1928., 249.237/1928., 250.551/1928. és 247.984/1929. B. M. sz. rendeletek és az 1546/1921., 1305/1923., valamint 1060/1925. M. E. sz. rendeletek.

anyagi eredményt tényleg a kitűzött célra fordítják-e? Az engedélyes okmányolt számadásait 30 napon belül az *ellenőrző* szervhez bemutatja, amely azokat 60 napon belül esetleges kifogásaival együtt az *engedélyező* hatósághoz terjeszti fel. Ha a hatóság rendellenességet tapasztal, joga van a gyűjtést betiltani, a számadókat felelősségre vonni, az adományokat zár alá venni stb. A törvényhatóság első tisztviselője az elszámolást a számvevősséggel felülvizsgáltatja és felmentvényt ad, amennyiben az elszámolás semmi kifogás alá nem esik. Ha a nyers bevétel 400 pengőt meghalad, az elszámolás a belügyminiszterhez is felterjesztendő. A belügyminiszter a törvényhatósági gyűjtéseket időnként központi kiküldöttek útján is felülvizsgáltathatja.

Minden törvényhatóság első tisztviselője az engedélyezett gyűjtésekről nyilvántartást vezet, amelynek alapján az általa engedélyezett gyűjtések számáról, anyagi eredményéről és felhasználásáról minden év január hó 15-ig jelentést tesz. A rendelet megszegését a 6189/1923. B. M. sz. rendelet értelmében büntetik.

Azzal a tartózkodó állásponttal, sőt idegenkedéssel ellentétben, amelyet a szegényügy fejlesztésével szemben a törvényhozás és a kormány tanúsít, az utolsó években a törvényhatósági és megyei városok részéről erős érdeklődés mutatkozik a szegénygondozás kérdései iránt.

Eger városé az érdem, hogy a szegénygondozás továbbfejlesztése terén új utakat és megoldásokat keresett és annak rendezése végett tevékeny intézkedéseket is tett. Példáját Kecskemét, Baja, Gyöngyös, Esztergom, Szolnok, Szombathely, Debrecen, Kaposvár, Pécs, Újpest és más városok követték és a mozgalomnak annyi eredménye máris jelentkezett, hogy a kormányhatóság is felfigyelt és az egyre égetőbbé váló kérdések megvitatása és az egyöntetű rendezés megvalósítása érdekében a főváros bevonásával már 1930. év tavaszán miniszterközi értekezletet is tartott. Úgy látszik, a mindjobban kiütköző munkahiány és a vidéki elszegényedett elemeknek a városokba tódulása mégis arra fogja bírni az intéző tényezőket, hogy a korábban ismertetett program feladásával a hevennyé vált szegényügyi bajokat orvosolni iparkodjanak.

II. FEJEZET.

A magyar hatósági szegénygondozás alapelvei. (Jogalap, szervezet, illetékesség, a gondozás módja és mérve, szegényügyi nyilvántartás, a szegénygondozás költségei, megtérítési kötelesség, állampolgári joghátrányok, szegénységi jog stb.)

Ha a magyar szegénygondozás fejlődésénél ismertetett alapvető jogszabályoknak, — amelyek éppen azért, mert rendkívül bonyolultak és szétziláltak, tartalmilag pedig igen keveset mondók, — lényegét leszűrjük, úgy a gondozás alapelveiként a következőket foghatjuk fel:

A *gondozásra való igényt, illetve jogot* törvényeink nem ismerik, hanem mindenütt csak a közhatóságok *kötelességéről* szólnak. Ez a *gondozási kötelezettség* is kétféle. Az egyik az állam által a betegápolási alap és az államkincstár terhére vállalt *nyílt* (szegények részére gyógyszerek és segédeszközök nyújtása) és *zárt* (intézeti, kórházi stb.) *szegénybetegápolás és szállítás*, valamint az illetőségi község által ellátandó gyógyíthatlan *szegénybetegekről*, nem közveszélyes elmebetegekről, ártalmatlan hülyékről, süketnémákról, vakokról és nyomorékokról való gondoskodás, illetve ezeknek eltartása, amely feladat szintén vagy nyilvános jellegű zárt intézetbe való utalás útján történhetik (ugyancsak a betegápolási pótdó terhére) vagy pedig nyílt szegénységélyezés alakjában a község szegényügyi költségvetése terhére.

Mindezen szegénykategóriákról való gondoskodás az államnak, illetve a községnek feltétlen, *elsődleges kötelességét* képezi jogszabályaink értelmében, amely kötelezettségnek csak az állam, illetve a község pénzügyi teljesítőképessége szab határt.

A második kötelezettséget a községi törvény 145. §-a, valamint a fővárosi törvény mondja ki, amely az összes *felölt és egészséges szegényekről* (özvegyek, sokgyermekes családok, munkanélküliek, munkakerülők, vándorkoldusok stb.) való gondoskodást teszi a község feladatává olyként azonban, hogy e gondoskodás csak az esetre áll be, amennyiben a jótékony intézetek segélye és az egyesek könyöradománya a község szegényeinek ellátására nem volna elegendő. Ez a kötelezettség tehát csak szubszidiárius, másodlagos, bekövetkeztének szükségességét pedig a község állapítja meg. Minthogy pedig ez esetben a község a gondozás bekövetkezésének szükségességét azáltal háríthatja el magától, hogy a községbeli szegényeknek koldulási engedélyt ad, itt voltaképpen *kikényszeríthető* kötelezettségről nem is szólhatunk.¹⁾ Legfeljebb arról lehet még szó, hogy a község *közhatósági kötelessége* alapján az erre irányuló kérelem folytán dönteni tartozik abban a konkrét kérdésben, hogy valaki a község részéről részesíttessék-e közsegélyezésben? A közsegély módját és mérvét azonban követelésbe venni nem lehet.

A szegénygondozási *kötelezettség* alapjául jogszabályaink a *községi illetőséget* tették meg. Ez azonban csak azt jelenti, hogy a felmerült szegénygondozási költségeket *véglegesen* az illetőségi község viseli, ellenben minden község köteles a saját területén levő közsegélyezésre szorult egyénekről gondoskodni és a közsegélyeket előlegezni. Ezt a jogszabályt mindenesetre csak egy körrendelet és a joggyakorlat fejlesztette így ki; végeredményben azonban mégis kisegítő expedienst nyújt a *segélyezési lakhely* szerint való szegénygondozás helyett azzal a különbséggel, hogy nem pótolja annak határozott disztinkcióit és nem teszi feleslegessé a nehéz és hosszadalmas,

¹⁾ A legújabb időkig úgy a városok, mint a községek a szegényügy ezen ágának ellátását túlnyomórészt a társadalomra hárították. Lásd erről *Forbáth* id. mű. 52. old.

sem a segélyezettre, sem a községekre nézve nem kívánatos illetőségi vitákat.

Külön illetékességi szabályt tartalmaz az 51.000/899. B. M. sz. rendelet 16. §-a, amely szerint a közsegélyre szorultak eltemetéséről való gondoskodás *a tartózkodási község feladatát képezi.*

A szegénygondozás *szerveit* illetően jogszabályaink igen hézagos rendelkezéseket tartalmaznak. Az 51.000/1899. B. M. sz. rendelet 4. §-a csupán *a szegényügy élén álló személyeket és a fellebbviteli fórumokat* jelöli meg.

Nevezetesen e szakasz értelmében a *törzskönyvbe felvett egyének közsegélyezése* iránt *a községi előljáróság* (rendezett tanácsú városok polgármestere, a törvényhatósági városok rendőrfőkapitánya, a székesfővárosi kerületi előljáróság) *intézkedik.* A községi előljáróság eljárása ellen emelt felszólalás esetén a *főszolgabíró határoz.*

Az elsőfokú hatóságnak a közsegélyezés kérdésében hozott határozata ellen 8 napon belül fokozatos felebbezésnek van helye és pedig:

1. a főszolgabíró határozata ellen az alispánhoz, innen a közigazgatási bizottsághoz;

2. a rendezett tanácsú város polgármesterének határozata ellen az alispánhoz, innen a közigazgatási bizottsághoz;

3. a törvényhatósági város rendőrfőkapitányának, valamint a székesfővárosi kerületi előljáróságnak határozata ellen a városi tanácshoz, innen a közigazgatási bizottsághoz.

A közigazgatási bizottságnak *jogvítás kérdésekben hozott határozata ellen a közigazgatási bírósághoz panasz*nak van helye.

A *szerveknek és jogorvoslati fórumoknak* ezen rendeleti megjelölése ellen nézetünk szerint súlyos kifogásokat lehet felhozni.

Az első kifogás, amelyet már a magyar szegénygondozás történeti kialakulásánál érintettünk, abban áll, hogy a rendeletnek alapját képező 1898. évi XXI. t.-c. 13. §-a a nélkül, hogy az eladdig érvényben volt jogorvoslati fórumokat érinteni akarta volna, *csakis a nyilvános betegápolási költségeknek viselése és behajtása körül és a törvényben megjelölt esetekben (tehát szegény betegek és velük egyenlő elbánásban részesítendők gondozási ügyei)* hozott és az eljárásra illetékes *elsőfokú hatóság* határozata ellen engedett *másodfokon felebbezést a közigazgatási bizottsághoz és harmadfokon a közigazgatási bírósághoz,* ellenben a törzskönyvbe felvett bármily *egyénnek közsegélyezése* ügyében nem. A közigazgatási bírósági hatáskörnek illetlen kitágítása tehát annál inkább helytelen és tévedésen alapulónak minősítendő, mivel ilyen rendelkezést maga a közigazgatási bíróságról szóló 1896. évi XXVI. t.-c.-nek korábban ismertetett 47. §-a sem tartalmaz. E mellett a rendeletnek a szervekre és fokozati fórumokra vonatkozó felsoroló *megjelölése* is helytelen, mivel a községi előljáróság intézkedése esetén még további 4 fellebbviteli fórumot állapít meg — amilyen jogorvoslati rendszert törvényeink nem ismer-

nek — mert végül az egyes alsófokú intézkedő szervek sem nyertek az érvényes törvényeken nyugvó helyes megjelölést. Az érvényes törvények, rendeletek és fennálló gyakorlat értelmében ugyanis, amelyeken az 1898. XXI. t.-c. 13. §-a sem változtatott, az 1929. évi XXX. t.-c. létrejöttét megelőzően a hatáskörrel bíró szervek a következők voltak.¹⁾

I. 1. *A vagyontalan betegek és velük egyenlő elbánásban részesülők gyógyítása, ápolása és eltartása ügyében* (1896. évi XXVI. t.-c. 47. §. 1. pontja) elsőfokú hatóság volt :

a) községekben és rendezett tanácsú városokban a községi képviselő-testület,

b) törvényhatósági városokban a tanács,

c) Budapesten a kerületi előljáróság.

Másodfokú hatóság valamennyi elsőfokú határozata ellen a szerint, amint az köz vagy magán konkrét ügyben hozatott, a *törvényhatósági*, illetve a *közigazgatási bizottság*.²⁾

Harmadfokú hatóság: a közigazgatási bíróság.

2. A nyilvános gyógy- és betegápolási és szülházi költségek, valamint a betegek szállítási költségeinek tekintetében (1896. évi XXVI. t.-c. 47. §. 3. pont).

a) községekben és rendezett tanácsú városokban elsőfokú hatáskörrel bírt az *alispán*,

b) törvényhatósági városokban a *tanács*,

c) a fővárosban a kerületi *előljáró*.

Másodfokú hatóság valamennyi esetben a *közigazgatási bizottság*.

Harmadfokon pedig a *közigazgatási bíróság* bírt hatáskörrel.

II. *Az egészséges szegények közsegélyezésének kérdésében* az eljáró szervek és felelősségi fórumok pedig a következők voltak :

Elsőfokon:

a) a községekben és rendezett tanácsú városokban a községi képviselő-testület,

b) törvényhatósági városokban a *tanács*,

c) Budapesten a kerületi *előljáróság*.

Másodfokon a korábban tett megkülönböztetés szerint a *törvényhatósági*, illetve *közigazgatási bizottság*.

Harmadfokon pedig felülvizsgálat alakjában a *népjóléti és munkaügyi miniszter* bírt hatáskörrel.

¹⁾ Ugyanígy Némethy Károly: A közigazgatási bíróságról szóló munkájában, 95—96. old.

²⁾ Lehetne itt azt is vitatni, hogy ezen határozatok mind konkrét magánügyben hoztak meg, tehát egyedül a *közigazgatási bizottság* bírt hatáskörrel.

A felelbbviteli fórumok az 1929. évi XXX. t.-c. 57—58. §§-ainak rendelkezései folytán megváltoztak; a törvény homályos és kétséget fennhagyó rendelkezései folytán azonban vita folyik a fölött, hogy melyik hatóság legyen a másodfokú fórum; a törvényhatóság első tisztviselője, a kisgyűlés avagy — erről is lehetne ugyanis szó — az illetékes miniszter?

Az I. 1. pont alá tartozó ügyekben *kétségtelen* az, hogy panasznak van továbbra is helye a közigazgatási bírósághoz és pedig már az elsőfokú határozat ellen is (1896. évi XXVI. t.-c. 47. §. és 1929. évi XXX. t.-c. 57. §.).

A vitás kérdés pedig nézetünk szerint *helyesen* csak akként oldható meg, hogy az I. 1. alattiak esetében az *elsőfokú* hatóság községekben és megyei városokban a *képviselőtestület*, törvényhatósági városokban a *polgármester*, Budapesten a *kerületi elöljáró*, másodfokú hatóság a községek és megyei városok által elsőfokon eldöntött ügyekben az *alispán*, törvényhatósági városok által hozott elsőfokú határozatok ellen a *népjóléti miniszter*, Budapesten pedig a polgármester, harmadfokon pedig valamennyi esetben *panasz* folytán a *közigazgatási bíróság*.

Az I. 2. esetében pedig a jövőben elsőfokú hatóság lesz községekben és megyei városokban az *alispán*, törvényhatósági városokban a *polgármester*, Budapesten pedig a *kerületi elöljáró*; másodfokon községi, megyei és törvényhatósági városi ügyekben a *népjóléti miniszter*, Budapesten pedig a *polgármester*; harmadfokon *panasz* folytán a *közigazgatási bíróság*.

Végül a II. alatti közsegélyezési eseteknél elsőfokú hatóság lesz községekben és megyei városokban a *képviselőtestület*, törvényhatósági városokban a *polgármester*, Budapesten a *kerületi elöljáró*; másodfokon községek és megyei városok döntéseinél az *alispán*, illetve Budapesten a *polgármester*, ahonnan *felülvizsgálat* alapján a *népjóléti miniszter*hez lesz jogorvoslatnak helye, míg a *törvényhatósági városok polgármesterének* határozata ellen *csak a népjóléti miniszter*hez lesz jogorvoslatnak helye.

Mindenesetre felette kívánatos lenne ebbe a bizonytalan és egyenlőtlen jogorvoslati rendszerbe valamely céltudatos határozottságot belevinni, aminek keresztülvitele érdekében tudomásunk szerint már mozgalom is indult meg az illetékes minisztériumok körében.¹⁾

Az *irányító szervek* megjelölésén kívül nem tartalmaznak jogszabályaink részletesebb utasításokat arranézve, hogy kik legyenek a szegénygondozás *közvetlen intézőszervei*, és hogy a *társadalom nélkülözhetetlen közreműködése* miként nyerjen bevonást.

A betegápolásban részesülő közsegélyezettekre nézve általános irányelvül annyit mond csak a miniszteri rendelet, hogy ezek *gondozásának ellenőrzése* a község elöljáróságának kötelessége, amely ezzel valamelyik tagját bízhatja meg, hogy továbbá a felügyelet oly községben, ahol e feladatra műveltebb egyén önként vállalkozik, erre bízandó, hogy végül a községi,

¹⁾ Lásd hátrább a 6000/1931. M. E. sz. rendelet ismertetésénél.

illetve körorvos szintén köteles felügyeletet gyakorolni, a közsegélyezettek gondozását évnegyedenként egyszer megvizsgálni és az eredményt az előjárósággal írásban közölni.

Minden egyéb részlet szabályozása a községi szabályrendelet feladatát képezi. A való helyzet e téren ma az, hogy a *szegénygondozás intézése nincs szakavatott szervek kezében.*

A szegénygondozás központi főhatósága jelenleg a népjóléti és munkaügyi minisztérium, amelynek VII/a (közjótékonyági) ügyosztálya a kormányfőfelügyeletet és legfőbb irányítást gyakorolja. Ügykörébe tartozik: az 1886. évi XXII. t.-c. 145. §-a alapján jogvita ügyek felsőfokú elbírálása, a jótékony célú egyesületek, intézmények főfelügyelete és támogatása, a szociális és karitatív egyesületek alapszabályainak véleményezése, jótékony célú társadalmi mozgalmak irányítása, a közhatósági és társadalmi közsegélyezés közti kapcsolat megteremtése, külföldi vonatkozású szegényügyi kérdések tárgyalása, közsegélyre szoruló hontalanok tartási költségeinek viselése és külföldi adománygyűjtések engedélyezése, a jótékony célú adománygyűjtések véleményezése és lebonyolításuk főfelügyelete, az Országos Segélyalap és a Jótékony célú Államsorsjátékalap kezelése, a nyomor enyhítése érdekében megindított társadalmi, törvényhatósági és községi akciók főfelügyelete és a minisztérium ügykörébe utalt ily irányú inségenyhítő akciók lebonyolítása.

A szegénybeteggondozás *módját és mérvét* illetően az 1898. évi XXI. t.-c. 14. §-ának 5. pontja alapján hozott belügyminiszteri rendeletnek kellett volna a *főelveket* útbaigazításként megadni. E helyett a rendelet 2. §-a azt mondja, hogy »minden község köteles a közsegélyre szorultak (a rendelet 1. §-ában felsorolt betegek és velük egy elbánásban részesülők) segélyezésének, gondozásának, ellátásának *módja és mérvé* tárgyában egy éven belül — *jelen szabályrendelet korlátai között* — a helyi viszonyoknak megfelelő szabályrendeletet alkotni.«

Ide vonatkozólag több ténymegállapítást kell hangsúlyosan kiemelnünk és pedig:

1. a törvény és rendelet a szegénygondozás módjának és mérvének szabályozását a *község önkényére* bízta, mivel attól tette függővé, hogy hoz-e a község szabályrendeletet vagy sem,

2. a község a törvény és rendelet értelmében csupán a *beteg és azzal egyenlőnek vett* (hülye, vak, süketnéma, nyomorék stb.) szegények gondozásának módját és mérvét köteles szabályrendeletileg rendezni, ellenben az *egészséges szegényekről* ily szabályrendeletet alkotni nem is tartozik.¹⁾

¹⁾ A belügyminiszter ugyanis a törvényben csak a *beteg szegények* gondozásának szabályozására kapott felhatalmazást. A rendelet viszont ezen felhatalmazáson túlmént, amennyiben a 13. §-ában úgy rendelkezik, hogy a közsegélyre szoruló *gyógyítható betegek*, valamint az *ideiglenesen munkaképtelenné vált* terhes nők rendszerint kórházba vagy gyógyintézetbe szállítandók. Igaz, hogy e két szegénycsoportot is a beteg szegényekkel vonhatjuk egy kalap alá.

3. a közsegélyezés módja és mérve tekintetében maga a rendelet is ad bizonyos kötelező útmutatásokat azáltal, hogy kiköti, hogy a községi szabályrendeletet »a jelen szabályrendelet korlátai között« kell megalkotni.

Melyek ezek a gondozás módjára és mérvére vonatkozó általános kikötések?

A szabályrendelet a gondozás módját illetően azt mondja (13—15. §.):

A közsegélyre szoruló gyógyítható betegek, valamint az ideiglenesen munkaképtelenné vált terhes nők rendszerint a legközelebbi kórházba vagy gyógyintézetbe szállítandók; a kórházakban vagy gyógyintézetekben leendő ápolásra nem minősített, valamint az innen elbocsátott gyógyíthatatlan betegek, végül a nem közveszélyes elmebetegek, ártalmatlan hülyék, süketnémák, vakok, nyomorékok alkalmas intézetekbe (vagy menhelyekbe) helyezendők. Ily intézetek hiányában az elhelyezésük és róluk való gondoskodás a községi szabályrendelet értelmében történik. Ezen a megoldáson az 5180/1926. és 103.300/1926. sz. népjóléti miniszteri rendeletek csak annyiban változtattak, hogy egyrészt a törvényhatóságok figyelmeztetést kaptak arra, hogy az itt felsorolt betegek és fogyatékosok minél nagyobb számban helyeztessenek el a törvényhatóság területén levő és nyilvános jelleggel felruházandó egészségügyi és egyéb intézetekben a betegápolási pótló terhére, hogy másrészt buzdítást nyertek a törvényhatóságok, városok és községek ily *intézetek* saját anyagi érdekükből leendő *létesítésére*.

A betegek és fogyatékosok szegénygondozásának *módját* illetően tehát szabály az *intézeti* (zárt) *gondozás*, amennyiben e célra alkalmas intézet rendelkezésre áll, egyébként a község szabályrendeletében meghatározott *nyílt* segélyezés, ami *legtöbbször* a koldulás megengedésében vagy időszaki, illetve rögtöni segély nyújtásában jelentkezik. Hogy ez a megoldás helyes-e, ahhoz sok szó fér. Mert míg e rendszer egyrészt a *nyílt* szegénygondozást olyan községekben is alkalmazandónak véli, ahol az a szegényügy rendezését egyenesen hátráltatja, addig a *zárt* gondozást az egészséges szegények ápolása terén kizárja, az elaggott és törődött szegényeknél pedig kivétel nélkül alkalmazza.¹⁾

A betegek és fogyatékosok szegénygondozásának *mérve* tekintetében a rendelet 5. és 15. §§-ai adnak kötelező irányelveket.

Ezek szerint »a közsegélyre szorultak gondozása és ellátása — a *községek anyagi helyzete* és a *helyi viszonyok* figyelembevételével — a közsegélyre szorultak testi és szellemi állapotától, személyes körülményeitől és különleges bajától függ«; továbbá intézeti elhelyezés hiányában az ilyenek »elhelyezése, orvosi ápolása, élelmezése és ruházata« iránt történik gondoskodás. Rendkívül szűkszavú és kevesetmondó útbaigazítások! Mellőzve a községek anyagi helyzetére és a helyi viszonyok figyelembevételére vonatkozó utalást — amely csak

¹⁾ Lásd ugyanígy Forbáth id. mű 66. old.

a község szempontjából lehet fontos — a közsegélyre szorultak testi és szellemi állapotát, személyes körülményeit és különleges baját figyelemre méltató rendelkezés, úgy látszik, az *egyéni elbáns* elvét akarja kidomborítani, végeredményben azonban kevés megfoghatót ad. Már több konkrétumot nyújt az a felsorolás, amely elhelyezésről, orvosi ápolásról, élelmezésről és ruházatról tesz említést.

Ebből azt látjuk, hogy a jogszabály csak a *puszta élet fenntartásához szükséges* gondozást kívánja nyújtani, semmit azon felül. A pénzbeli segély legtöbb helyen havonta 4—6 pengő között mozog, úgyhogy a segélyezett mindenütt még a koldulásra is rászorul.¹⁾

A miniszteri rendelet még egy fontos alapelvi rendelkezést is tartalmaz, nevezetesen a *törzskönyvezés* köteleességét. E szerint a község az ott tartózkodó közsegélyre szorultakat illetőségükre tekintet nélkül minden év végén összeírtni és a törzskönyvbe az évközi változásokat is bevezetni tartozik. A felvétel előtt a közsegélyre szoruló családi és illetőségi, valamint a hozzátartozók vagyoni viszonyainak felderítése végett az illető vagy hozzátartozói az előjáróság útján jegyzőkönyvileg kihallgatandók és az eredmény a törzskönyvbe bevezetendő.

E rendelkezés nyilvánvalóan az országos *szegényügyi statisztika* elkészítésének alapjául kívánt szolgálni azon másik cél mellett, hogy az illető község *a saját szegényeinek számáról* és azok szükséges támogatásának *költségeiről* állandóan tájékoztatva legyen.

Sajnos, a miniszteri rendelet — mint egészben — úgy e részben is csak a *keretekre* szorítkozott, kimerítő útmutatást nem adott, sem pedig a végrehajtás ellenőrzéséről nem gondoskodott. Ha mármost az általános jogszabály ily hézagos, elképzelhető, hogy az egyes községek szabályrendeletei — már amennyiben ilyet egyáltalában megalkottak — mennyire híjával vannak az egységes szempontoknak és elveknek.²⁾

E mellett, jóllehet a nem idült betegek és a nem fogyatékosok gondozását a községi törvény 145. §-a elsősorban a magánjótékonyagra bízta, az azóta elmúlt 44 esztendő alatt nem látott napvilágot egyetlen egy olyan rendelet, amely a társadalom szegénygondozó tevékenységét szervezni és a hatósággal való közreműködését rendezni megkísérelte volna.³⁾

Mindezek a hibák és bajok a vármegyei és főleg a községi életben túlságosan nem éreztették hatásukat, mivel a községi igazgatás a rendelkezésre álló eszközökkel — Jegrosszabb esetben egy-egy koldulási engedéllyel — úgy ahogy segít a szegényein. A rendezetlen viszonyokból előállott

¹⁾ Ugyanigy *Hilscher*: Bevezetés a szociálpolitikába, 1928.

²⁾ Az ország közállapotáról szóló 1908. évi belügyminiszteri jelentés szerint még csak egyes törvényhatóságok jutottak el a szabályredekalkotásig.

³⁾ Legújabbán már akadnak ily kísérletek is, pl. Debrecen új szabályrendelete.

bajokat és visszasságokat azonban a városok különösen megérzik. Egyenesen elviselhetetlenné váltak pedig e bajok a háború után és főleg a gazdasági helyzet folytonos súlyosbodásával járó keresethiány miatt. A falvak tönkrement gazdái és iparosai, az elbocsátott földmunkások, akik idővel a koldus színvonaláig süllyedtek, áramlásszerűen a városok felé húzódtak, ahol szegényüket elrejtethetik, de meg ahol jobb kereseti alkalmakra és irgalmasabb szívekre is számíthatnak.¹⁾ A városokban és főleg a nagyobb városokban így szaporodnak szinte szemmel láthatóan a koldusok. Ekként lett a szegénygondozás a viszonyok kényszerű nyomása alatt *városi probléma*, miközben országos vonatkozásban e téren semmisem történt. Az eredmény az lett, hogy a városok az utolsó években egyre-másra kényszerülnek — az államtól függetlenül, annak szellemi és anyagi támogatását nélkülözve — szegénygondozói tevékenységüket fejleszteni, a gondozás módját, mérvét, szóval az *alapelveket* a legcélszerűbben megoldani és annak ellátási költségeiről a népgondozás egyéb ágaival együtt — anya-, csecsemő- és gyermekvédelem, munkaszerzés, lakásügy stb. — egyre növekvő mértékben gondoskodni.

Mint említettük is, Eger volt az első, amely bizonyos, nálunk még újságszámbamenő alapokon iparkodott a szegénygondozást megoldani. Ezen szegénygondozói rendszernek lényege a következő. A város hivatali és társadalmi vezető egyéniségei *szegénygondozó bizottságot* alakítanak, amelynek legelső feladata a város összes gondozásra szoruló szegényeit összefrni és törzskönyvbe (kataszterbe) foglalni. Ezután gondoskodnak az anyagi eszközök megszerzéséről. Ez olymódon történik, hogy a város önként ajánlkozó hölgyei számozott adománygyűjtő könyvekkel minden hó elején végigjárják a közönséget, hogy koldusadomány megváltása címén bizonyos összegeket beszedjenek. Ezen összegekből és egyéb magán és hatósági adományokból fedezik a segélyeket, gondoskodnak a szegények természetbeli járandóságairól (tűzelő, ruha, élelmiszerek, lakbér), az adminisztráció költségeiről stb.

A munka igen fontos és szerves részét ezenfelül a *szegénygondozó testvérek* — rendesen apácák, illetve önkéntes jelentkező nők — látják el, amely tevékenység célja az, hogy a gondozásra szorulókat a szeretet melegével öleljék fel elhagyottságában és testi gondozás nyújtásán felül (ruháikat kimossák, a lakást kimeszelik, felmossák, ágyneműt cserélnek, orvost hoznak) *őtl elkileg* is gondozzák és vigasztalják. A segélyezésre szorulókat rendszerint *két csoportba* osztják. Az egyikbe tartoznak azok, akiket *rendszeresen* segélyeznek (munkaképtelen, beteges, fekvőbeteg stb.), a másikba a *rendkívüli* segélyezett (munkaképesek, de keresetnélküliek). Ily előzmények után a hatóság a koldulást joggal tiltja be és ellenőrzi annak szigorú végrehajtását is.

Az itt vázolt szegénygondozás, amely felette hasonló rokonvonásokat tüntet fel az elberföldi rendszerrel, egy még fejlődésben levő *ideiglenes megold-*

¹⁾ Így *Plank Miklós*: A koldulásról. Városok Lapja. 1929. II. 15.

dás, amelynek szembeötlő előnyei a karitatív akciónak *egy kézbe való összevonása*, a rendszeres *katasztervezetés* és az *egyéni elbánsban* való részesítés. Amíg azonban a szegénygondozás e módja az ország összes városaiban egyöntetűen megoldva nincsen, eredményeit és az egész ország szegénygondozására való hatását nem lehet megítélni.¹⁾

A szegénygondozás alapelveit illetően még a következőkről kell említést tenni.

A közsegélyezés *költségeit* részben az *állam*, részben a *község* viseli.

Az állam (a pótdó, illetve az államkincstár) terhére esnek mindazon költségek, amelyek a nyilvános betegápolásról szóló jogszabályokban megjelölt beteg és fogyatékos szegénykategóriák ápolásával és szállításával merülnek fel. A közsegélyezés minden egyéb költségeinek fedezéséről minden község a községi szegényalap esetleges jövedelmeinek felhasználásával évi költségvetésében gondoskodik. (51.000/1899. B. M. rend. 19. §., valamint a 103.300/1926. N. M. M. és 5180. M. E. sz. rend.).

Jóllehet a községi törvény 145. §-a azt is kimondja, hogy ha a szegények ellátása csak a községi lakosok rendkívül súlyos túlterhelésével volna eszközölhető, a község a törvényhatóságnak, s ha ez nem bírná, az államnak veheti igénybe segélyét, ez a jogszabály a gyakorlatban alig érvényesül, mivel sem a törvényhatóság, sem az állam e célra költségvetésileg semmit sem fordít. A tényleges helyzet ma is az, hogy a községek a szegénygondozás feladatainak ellátása terén teljesen önmagukra vannak utalva.

Bizonyos anyagi forrásokat — mint láttuk — jogszabályaink ugyan megnyitottak a helyi hatóság szegénygondozásának költségfedezetére, ezek azonban elégtelenek. A leggyakrabban előforduló bevételi címek a szegényházi alapok és alapítványok jövedelmei, a kihágási és bírságpénzek, letelepedési engedélyek és multságok stb. engedélyezési díjai, játékbélyegekből és egyéni adományokból befolyó tételek stb.

Szólni kell még itt a közsegélyezésben részesített egyén részére nyújtott segély *megtérítésére*, illetve annak *visszatérítésére* irányuló *kötelezettségről* is. Előbbi kötelezettség a hatóságilag *gondozott egyén tartására a törvény értelmében köteles személyeket*, esetleg a biztosító pénztárakat, utóbbi magát a *gondozottat* terheli, illetve mint *követelési jog* a közsegély nyújtóját velük szemben illeti.

Jogszabályaink mindkét irányban alig számbajöhető, gyér rendelkezéseket tartalmaznak és joggyakorlatunk sem mutat e téren semmi fejlődést

¹⁾ Ezidőszert bevezették már Szeged, Szolnok, Szombathely, Nyíregyháza, Esztergom, Miskolc, Pécs, Kecskemét, Kaposvár. E helyeken főleg a természetbeni segélyezésre helyezik a súlyt. Budapest is tervbevette, hogy egyik kerületében kísérletet tesz az új rendszerrel. Debrecen már szabályrendeletet is készített a szegénygondozás új rendjéről, lásd Városok Lapja, 1930. június 1. sz.

annak dacára, hogy e jog kellő érvényesítéséhez a közhatóságnak nagy érdeke fűződne.

A tartásra kötelezett harmadiknak megtérítési kötelezettségéről voltaképpen csak a nyilvános betegápolásról szóló jogszabályaink intézkednek, az egészséges szegényekkel szemben ilyen direkt jogszabály nem is létezik; mindazonáltal a kiterjesztő magyarázatnak mi sem áll útjában. A szóbanforgó jogszabályok a *törvényes rendelkezések értelmében felelős személyekről* szólnak, akik alatt érvényes magánjogunk szerint gyermekekkel szemben a szülőket és nagyszülőket, felmenőket szemben a lemenőket unokáig bezárólag és a házastársakat kölcsönösen egymással szemben kell értenünk.¹⁾

A közsegélyt nyújtó hatóságnak a szegénygondozásban részesítéssel szemben fennálló *visszakövetelési jogáról* nem létezik jogszabályunk.²⁾ Hasonlóképpen ismeretlen a magyar szegénygondozás rendszerében a közsegélyezett *kényszermunkára* szorításának lehetősége. Ily módon a munkaképes, de a munkától irtózó vagy a tartási kötelezettség alól magát kivonó, illetve a munkavállalást megátalkodottan megtagadó szegénynek munkára való kényszerítése teljesen keresztülvihetetlen.³⁾

Ami azokat a *joghátrányokat* illeti, amelyek a szegénygondozásban részesülő szegényeket az *állampolgári* jogok korlátozása tekintetében érik, különösen két törvényi rendelkezésen nyugvó ily joghátrányról kell megemlékeznünk. Az egyik joghátrányt az esküdtbírásról szóló 1897. évi XXXIII. t.-c. hozta be, amelynek 4. §-a értelmében az esküdtbírság tagja csak az lehet, aki legalább 20 korona egyenes állami adót fizet, vagy annak megfelelő értékű vagyonnal bír. A másik joghátrányt pedig az 1925. évi XXVI. t.-c. (választójogi törvény) statuálta, amelynek 7. §. 4. pontja szerint nem vehető fel a választói névjegyzékbe az: »aki közjótékonyaságból avagy közsegélyből él, illetve abból élt és attól a naptól, amelyen ily ellátása megszűnt, egy év még nem telt el. Ideértve azt is, aki népházban vagy menhelyszerű intézményben ingyen vagy a lakás ellenértékéül nem tekinthető díjért lakik vagy lakott; ellenben nem értve ide azt, aki betegsegélyző, baleseti vagy rokkantsági vagy más efféle pénztárból kap vagy kapott segélyt vagy járandóságot vagy elemi csapás, háború illetve forradalom következtében előállott károsodás vagy háborús katonai érdem vagy egyéb háborús ok címén

¹⁾ Magánjogi törvénykönyvünk javaslata ezt kiterjeszti a további elődökre és ivadékokra is, valamint a sorrendet is meghatározza.

²⁾ Ez a jogigény a német jogban is kevésbé fejlett, csak a Reichsgericht gyakorlata ismeri el mint nyújtott előleget; lásd *Muthesius*, id. mű 109. old.

³⁾ Egyetlen kivétel ez alól, mint láttuk, a közveszélyes munkakerülés vétségi eseteiben van, amelyekben *dologházba* utalásnak van helye. Ez a rendelkezés viszont azért nem vihető hatályosan keresztül, mivel még ma sem rendelkezünk kellő számú és alkalmas dologházzal, nemkülönben elegendő fedezettel a megfelelő munkával való foglalkoztatás céljából.

vagy tanulmányi célból kap vagy kapott segélyt, járandóságot, díjat, ellátást vagy lakást.«

A szegényügy kérdéseivel kapcsolatban meg kell végül itt emlékeznünk az úgynevezett *szegénységi jog*-ról is.

E jognak keletkezését, lényegét, tartalmát, terjedelmét és megszűnését stb. a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. t.-c. 112—123. §-ai, valamint a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. t.-c. 8—9. §-ai, a szegénységi jog alapjául szolgáló hatósági szegénységi bizonyítványok kiadásának módozatait pedig a 72.500/1914. I. M. sz. és a 4961/1927. B. M. sz. rendelet tartalmazzák.¹⁾

Rövidre fogva e jog tartalmát az képezi, hogy az ily jogot elnyert egyén :

1. egyelőre fel van mentve a szegénységi jog megadása iránti kérelem előterjesztésétől kezdve az ügyben felmerülő illetékek és bélyegek fizetése alól,

2. olyan esetekben midőn a perköltség fedezetéül előre biztosítékot kell adni, erre nem lesz köteles,

3. joga nyílik arra, hogy ügyének egyelőre díjtalan vitelére ügyvédet rendeljenek ki számára,

4. egyelőre fel van mentve a bírósági kiküldöttek díjainak, kiadásainak, a tanúk és szakértők illetményeinek, valamint a szükséges hirdetmények és az ügygondnok költségeinek fizetése alól.²⁾

Szegénységi jogban az a fél részesíthető, akinek jövedelme nem nagyobb, mint a *lakóhelyén szokásos közönséges napszám*. A bíróság azonban az összes körülmények tekintetbevételével szegénységi jogban részesítheti azt a felet is, aki a perköltséget fedezni nem tudja a nélkül, hogy saját és azoknak a hozzátartozóinak szükséges tartása sérelmet szenvedne, akiknek tartására törvénynél vagy törvényes gyakorlatnál fogva köteles.

Az igazságügyminiszter rendelettel megállapíthatja, hogy a szegénységi jog csak akkor adható meg, ha a kérelmező egyenes állami adója — ide értve a kereseti adót is — bizonyos meghatározott összeget meg nem halad.

A szegénységi jog megadását a perbíróságnál kell kérni. A kérelem fontos kelléke a hatósági szegénységi bizonyítvány, amely tanusítja a félnek állását vagy foglalkozását, vagyoni viszonyait, az általa fizetendő egyenes állami adó mennyiségét, továbbá azt a tényt, hogy jövedelme a lakóhelyén szokásos közönséges napszámot nem haladja meg, esetleg mindezen felül a félnek családi viszonyait azoknak a személyeknek megnevezésével, akiknek tartásáról gondoskodni köteles.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy szegénységi bizonyítvány kiadása nem csupán perlekedés céljából szükséges, hanem számos más fontos *ténykörülmény*

¹⁾ Idevonatkozó rendelkezéseket még a 26.234/1905., az 1221/1928. és a 121.316/1930. VIII. B. M. sz. rendeletek tartalmazzak.

²⁾ Az illetékmentességet az 1914 : XLIII. t.-c. 75—79. §-ai eltérően szabályozzák.

igazolásához is megkívántatik, ha az igazolást bélyeg- és illetékmentesen kéri. Így szükséges az útlevel, vizum, ingyenes orvosi kezelés vagy gyógyszerrel való ellátás, vámmentesség, fényűzési, forgalmi adó alól való mentesség, tandíj elnyerése stb. céljából.

A szegénységi bizonyítványok kiadása körül irányadó elvek tekintetében Budapest székesfőváros kerületi előljáróságainak szegénygondozó tevékenységénél lesz szó.

III. FEJEZET.

A magyar társadalmi szegénygondozás fejlődésének és mai állapotának vázlata.

A magyar szegényügy fejlődéséről adott vázlatunk nem lenne teljesen kerek, ha a hatósági szegénygondozás kialakulásának főbb eseményei mellett a társadalmi szegénygondozás kiemelkedőbb mozzanatait nem ismertetnénk.

Az *egyéni jótékonykodásnak* a magyar történelem is igen számos és szép példáját tünteti fel. Elég, ha Boldog Margit, Lorántffy Zsuzsanna szegénygyámolító tevékenységére hivatkozunk. A XVIII. században egyre-másra teszik jótékony egyének a jótékony alapítványokat. Az 1760—1790. évek alatt csupán pesti polgárok 52.000 forintot adtak jótékony célra.¹⁾

1802-ben Vácott nyitják meg az első süketnéma intézetet (Cházár András), 1825-ben pedig Pozsonyban a vakok első intézetét.

Azonban a jótékonyt gyakorló magyar *egyesületek* is szép multra tekinthetnek vissza. Így már 1817-ben megalakult a pesti és budai jótékony nőegylet, az előbbi Hermina főhercegasszony, az utóbbi gróf Brunswick Anna előterjesztése alapján Dorottya főhercegnő, József nádor neje védnökkége alatt.²⁾

Mindkét intézménynek főcélja a szegények segélyezése és gyógyszerrel való ellátása volt, amely célra egy-egy ú. n. *sínylődő-házat* is alapítottak.

A *népkehely* intézményt viszont a pesti izr. nőegylet 1868-ban honosította meg.

Ugyancsak a szegények gyámolítása végett alakult 1873-ban a Tabitha egyelet. Az első hajléktalanok menhelye intézményt 1876-ban létesítette Budapesten a »Régi hű testvérek« című szabadkőműves páholy.

1904-ben alakult meg a társadalmi jótékonyt egy igen számottevő szerve, az Általános Közjótékonyt Egyesület, gróf Csáky Albiné elnöklete alatt. Az egyesület a pénzbeli és természetbeli segélyezésen kívül a munkanyújtás útján (foglalkoztatók által) való jótékonyt és az alkohol elleni küzdelmet tűzte ki különösen programjával.

¹⁾ Lásd: A magyar filantrópia könyve, 19. és köv. old.

²⁾ Lásd Rózsay József: Budapest főváros jótékonyt intézetei stb. 33. old.

A *Magyar Vöröskereszt Egylet*, amely nálunk 1879-ben alakult meg, 1922. évben megszervezte szociális osztályát, amelynek kebelében a szegénygondozó osztály látja el a szegénygondozás feladatait. 1928/29. években a népjóléti miniszter megbízása alapján elkészítette Budapest szegénykataszterét, amelyről később lesz szó. Háromízben bonyolított le szegényakciókat 1926. év folyamán.

Vass József népjóléti miniszter által lefolytatott inségenyhítő akciók idején (1922—1928.) a törvényhatóságok és községek mellett a társadalmi egyesületek szintén tevékeny részt vettek ki a munkából. Így 1922—1924. években a miniszter az életképes egyesületeknek szétosztás végett hatalmas mennyiségű élelmiszert és 14 milliárdot meghaladó készpénzt juttatott.¹⁾

Igen élénk tevékenységet fejtenek ki régóta a szegénygondozás terén az egyes *vallásfelekezetek* egyesületei is.

Így a *katolikus egyház* szegénygondozó tevékenységének főszervei a következők: A *szociális missziótársulat*, amely 1906-ban létesült Prohászka püspök irányítása mellett. Már 1912-ben szegénygondozó tanfolyamot rendezett. A *szociális testvérek társasága*, amely 1923-ban alakult és a szociális és karitatív munka minden ágára kiterjeszkedik. A *Szent Vince-társaság* első konferenciája (szervezete) Sopronban 1871-ben alakult. Ezidőszerint 20 konferencia van az országban, 13 *Budapesten* és a többi Esztergom, Győr, Kalocsa, Pécs, Sopron, Szombathely és Veszprém városokban. Az összes konferenciák 1927-ben 1346 családot gondoztak és 65.000 pengő segélyt osztottak ki.

A *protestáns* egyházak karitatív tevékenységének legfőbb vívői a Bethánia egyesület, a Tabitha egyesület és a Lorántffy Zsuzsanna egyesület.

Az *izraelita hitközség* szegénygondozó tevékenysége mellett különös kiemelés érdemel a Chevra Kadisa (a Szent Egylet) működése. Pesten 1788-ban létesült és 1925-ben egymilliárd papírkoronát fordított a szegénygyámolítás céljaira.

Megemlíjtjük itt azt is, hogy a Szegénygondozó Egyesület 1913. évben sorozatos tanfolyamú előadásokat tartott a szegénygondozásról, amely előadások közül különösen Pálos Ödönnek és Ebergényi Sándornak a szegényügy rendszeréről, történetéről, valamint a magánjótékonyság és a hatósági szegényügy kapcsolatáról szóló előadásai emelkednek ki.

Annak dacára, hogy frott jogszabályaink értelmében a magyar szegénygondozás súlypontja a társadalom tevékenységén nyugszik, mégis ez a munka jelenleg a legteljesebb *szervezetlenség* képét mutatja.²⁾ Az egyesületek legtöbbszörének tevékenysége a pénzsegélyezés keretei közt mozog és egyrészt

¹⁾ Lásd: A magyar filantrópia könyve, 56. és köv. oldal.

²⁾ Lásd a kérdést bőven kifejtve szerzőnek: A szociális gyermekvédelem rendszere című munkájában, 225. és köv. old.

az anyagi erő, másrészt a szakertelem hiánya miatt épen arra a szükséges kezdeményező, pionir-munkára képtelen, amelyre egyéniesítő jellegénél fogva hivatott lenne. Mert hiszen nyomát sem látjuk annak a kezdeményező szellemnek, amely az annyira hiányzó aggok, szinylődők házáat szaporítaná, vagy munkaházakat rendezne be. És mert az egyesületek nem kis részben az állam, illetve a helyi hatóságok függvényeit képezik, céltudatos és gazdasági munkát annál kevésbbé tudnak kifejtetni, mivel sem a szegénygondozással foglalkozó egyesületek egymásközi tevékenységének összhangba hozatalára, sem ezeknek a hatóságai munkával való harmónikus együttműködésére gondot nem fordítanak.

Az eredmény egy költséges adminisztrációt igénylő, drága, de hatásában mégis szétfolyó gondozás. Ez az eredménytelenség oka annak, hogy a közönség jórésze a szociális karitászt iránt bizalmatlansággal viseltetik abban a meggyőződésben, hogy az adminisztrációs, kezelési és propagandaköltségek az adományok túlnyomó részét felemészti. Innen van az a hajlam is, hogy az adakozók inkább *személyesen* juttatják el adományaikat a szegényekhez.¹⁾

Jelenleg e társadalmi gondozó tevékenység *fővárosi* a vidéki Nőegyletek, a Vörös-Kereszt-Egylet és Lorántffy Zsuzsanna-egylet vidéki fiókjai, valamint a Szociális Missziótársulat helyi szervezetei, végül a Szent Vince-egyesület konferenciái, amely szervek egyike-másika a városok részéről állandó támogatásban is részesül.²⁾

Jóllehet az Általános Közjótékonyági Egyesület már 1909. évi nov. 13-án memorandummal fordult a belügyminiszterhez aziránt, hogy a jótékonyági egyesületek országos szövetségének megalkotása után a jótékony-sággal foglalkozó egyletek egységes megszervezését vállalja, ez az egységesítés az ügy eléggé nem sajnálható hátrányára mindmáig megvalósuláshoz nem jutott.

A társadalmi munkának a hatósági munkával való szükséges kapcsolatba hozatala a legújabb időkig szintén ismeretlen fogalom volt.

Csak a már ismertett újabb, a vidéki városoktól kiinduló szegénygondozó eszmeáramlat vetette fel azt a gondolatot, hogy a szegénygondozás munkájának intenzívvé és eredményessé tétele végett a társadalom és a hatóság tevékenységét kapcsolatba kell hozni.

Természetes, hogy ez a mozgalom is igazi eredményeket csak akkor lesz képes létrehozni, ha a két szerv összeműködése átfogóan, az egész országra nézve intézményes megvalósítást nyer.

A karitatív egyesületek legfőbb anyagi forrásait még létező — bár legtöbb helyen elértéktelenedett — alapjaiknak jövedelmei, a tárgysorsjáték és gyűjtések eredményei, tagdíjak, valamint az állam és a városok

¹⁾ Így *Mozolovszky Sándor* is, Társadalompolitikai Feladataink, 346—348. old.

²⁾ Így a városok legtöbbje — költségvetéseik szerint — támogatja a Vörös-Kereszt-Egyletet, többen a Szociális Misszió-Társulatot stb.

(községek) segélyei képezik. Működésük eredményeiről képet adni a lehetlenséggel határos, mivel adatszolgáltatási kötelezettségük nincs és tán csak Budapestet kivéve, nyilvántartásuk és ellenőrzésük a legkezdetlegesebb állapotban sínylődik.

IV. FEJEZET.

A magyar hatósági szegénygondozás statisztikája.

Felette nehéz vállalkozás és tudomásunk szerint eddig meg sem kísérelték az ország szegénygondozó hatóságainak tevékenységét statisztikai kimutatásba foglalni. Budapest székesfővárost kivéve még nagyobb városaink sem készítenek szegényügyi statisztikát, miért is csak gyér források állanak rendelkezésünkre, mind a gondozott egyének és a gondozást szolgáló intézmények számát, mind a gondozás költségeinek mérvét illetőleg. Forrásul szolgálhat mindazonáltal az egyéni statisztikát illetőleg az 1920. évi népszámlálás eredménye. Ezenkívül úgy erre, mint az intézeti és pénzügyi statisztikára nézve is a törvényhatóságok és községek költségvetéseiből lehet hozzátétleges adatokat megszerezni.

Legújabban a szegényügy rendezése végett megtartott miniszterközi értekezlet során a szegénygondozás különleges statisztikai adatgyűjtése iránt is adtak már ki bizonyos rendelkezéseket, hogy a teendő szükséges intézkedéseket megelőzően a közsegélyre szorultak és a szegényügyi intézmények számáról képet nyerjenek. Ezen adatgyűjtés, amelyet a belügyminiszter a népjóléti miniszterrel egyetértően rendelt el, főleg arra irányul, hogy a törvényhatóságok területén összeírják mindazokat a közsegélyre szoruló munka- és keresetképtelen egyéneket, akiknek fizetőköteles, vagy őket ellátni tudó hozzátartozói nincsenek, ha aggkoruknál, betegségüknél vagy rokkantságuknál fogva jutottak oly viszonyok közé, amelyek a közsegélyezést elkerülhetetlenné teszik.¹⁾ Az adatgyűjtés ezenkívül kiterjed a szegénygondozást szolgáló intézetek kimutatására, valamint a hatósági szegénygondozás költségeinek feltüntetésére is.

Mindezen munkát már befejezést is nyert, eredményeiről az egyes statisztikai ágazatoknál emlékezünk meg.

Az alábbiakban úgy a szegényügy *egyéni és intézeti statisztikájára*, mint a *pénzügyi statisztikára* kiterjeszkedünk.

1. A hatósági szegénygondozás egyéni statisztikája.

A szegénygondozás egyéni statisztikája alatt — mint kifejtettük — a hatóságilag gondozott egyének számszerű kimutatását értjük.

¹⁾ A hadirokkantak és hadiözvegyek is felveendőik, ha járadékuk dacára közsegélyezésre szorulnak.

Magyarországon errenézve már csak azért is nehéz tiszta képet kapni, mivel a népszámlálások arra a körülményre, hogy az országban hány egyén él közsegélyből, csak gyér és kevésbé megbízható adatokat szolgáltatnak.

A Magyar Statisztikai Közleményeknek az 1920. évi népszámlálásról feldolgozott és a népesség foglalkozását tárgyaló ismertetése csak annyit mond, hogy az egyéb és ismeretlen foglalkozásúak (vidéken az ú. n. eltartásosak, menhelyi gyermekek stb., városokban a kórházi és egyéb intézeti eltartottak, fegyintézetek, fogházak letartóztatottjai száma: 1910-ben vármegyékben 112.310, városokban 58.478 és 1920-ban vármegyékben 86.441, városokban 75.278 volt.¹⁾

Ebből a kimutatásból nem vehető ki a közsegélyezettek száma, mivel azok itt más csoportbeliekkel egybeolvasztva szerepelnek.

Mindenesetre kiolvasható azonban ezen számok egybevetéséből az, hogy egyrészt az ismeretlen foglalkozásúak száma fogyóban van, hogy másrészt e kategóriák a vidékről a városokba tódulni iparkodnak.

A közsegélyezettek számára nézve azonban már közelebbi adatokat tartalmaz az 1920. évi népszámlálásról kiadott és a népesség foglalkozását részletesen tárgyzó statisztika.²⁾

Az idevonatkozó adatok a következők:

A foglalkozásnélküliek és ismeretlen foglalkozásúak csoportjában szerepelt mint:

	férfi	nő	összesen
a) községi és egyéb közsegélyből élő	948	2.151	3.099
b) koldus	2.192	4.434	6.626
c) szegényházban elhelyezett egyén	1.645	2.261	3.906
Összesen	4.785	8.846	13.631

Az itt megjelölt kategóriákon kívül e csoportba tartozott még mint ismeretlen foglalkozású és ismeretlen foglalkozásúak által eltartott 7294 egyén, akik közül 2520 férfi és 4774 nő volt. Ezen csoportba tartozók jó-részt igen sok valószínűséggel szintén a közsegélyből, illetve koldulásból élők osztályába sorozhatjuk.

Az itt ismertetett adatok szerint tehát mintegy 15—20.000-re becsülhetjük 1920. évben az egész csonkaországban (Budapestet is beleértve) élő, szegénygondozásra szoruló egyedek számát.

Kétségtelen azonban az, hogy az 1920. év óta elmúlt közel 10 év alatt bekövetkezett gazdasági leromlás, elemi csapások stb. következtében ez a szám lényegesen megnövekedett.

Kérdés mármost az, hogy ezen idő szerint közhatósági gondozás alatt álló, illetve arra szoruló egyének számáról lehet-e megközelítő adatokat

¹⁾ Lásd Magyar Stat. Közlemények, új sorozat 71. kötet 6. old.

²⁾ Lásd Magy. Stat. Közlemények, új sorozat 72. kötet 20. old.

szerezni? Sajnos, ezen adatok kutatásánál nem vehetjük alapul a községek törzskönyveit — amelyek vezetésére az ismertetett miniszteri rendelet értelmében a községek kötelesek — az okból, mivel a községek ilyen törzskönyveket tényleg nem vezetnek. Kiindulási alapul azonban felhasználhatjuk a törvényhatósági és megyei városok költségvetési adatait. Nevezetesen ezek szerint a 10 törvényhatósági és 45 megyei város által fenntartott 51 szegénygondozó intézetben megközelítőleg 3000 állandó közsegélyben részesülő szegényt ápolnak. Ezenkívül a megjelölt városok 1930. évi költségvetései szerint az állandó havi segélyre fordított összegek nagysága évente körülbelül 500.000 pengőt tesz ki, amely összeget a nyújtani szokott havi segélyek (4—10 pengő) középarányosának, 7 pengőnek, 12-szeresével elosztva, megközelítőleg 6000 szegényt kapunk eredményül. A városokban *állandó közsegélyben részesített szegények számát* sok valószínűséggel tehát 9—10.000-re becsülhetjük. Ezekhez járulnak még az alkalmi, illetve pillanatnyi és természetbeni segélyben részesítettek.

Figyelembevéve már most, hogy az ország városainak lakossága számra nézve a községekben élő népességnek egyharmadát teszi ki, nemkülönben, hogy a községekben a hatóságilag gondozott szegények száma abból az okból kevesebb, mivel ott őket vagy házilag látják el, vagy koldulni hagyják, *a községekben hatóságilag gondozott szegények számát* körülbelül ugyanekkorára tehetjük.

Az így nyert körülbelül 20.000 hatósági szegénygondozásban részesülő egyénhez járul még Budapest székesfőváros által nyílt és zárt szegénygondozásban részesítettek csoportja (körülbelül 23—25.000 egyén). A hatóságilag közsegélyben részesített egyének száma azonban az itt ismertetett számokkal korántsem merült ki. Ugyanis főleg városaink újabban a *nyomorba jutott magasabb néposztályok* támogatását is ellátják. Ezeknek a közhatósági támogatásban részesítetteknek számát azonban még megközelítőleg sem lehet megállapítani. Csak példaképpen hozzuk fel, hogy Szeged város elszegényedett polgári családok segélye címén, Baja a középosztály szegényeinek nyugdíjpótlása, valamint a hadirokkantak, hadiözvegyek és árvák rendkívüli segélyezése címén, Győr megye a sokgyermekes anyák támogatása, Sátoraljaújhely pedig intelligens szegények szellemi szükségmunkája címén állított be tételeket az 1930. évi költségvetésébe.

A hatóságilag gondozott egyének száma tehát végeredményben országszerte állandó emelkedést mutat fel annál inkább, mert a tágabb értelemben vett szociális gondozás és a vidék elszegényedett elemeinek a városokba tódulása ezt az egyre élénkebb tevékenységet megköveteli.

Nem kell elfeledni végül azt sem, hogy úgy a fővárosban, mint a vidéken a munkanélküliek száma mind az iparban, mind a mezőgazdaságban állandó emelkedést mutat és e munkanélküli tömeg mintegy rezervoárt alkot, amelyből a szegénygondozásra szoruló egyének új és új csoportjai válnak ki.

Az ipari munkanélküliek száma 1928. dec. 31-én az országban 15.187-et tett ki, amelyből 8370 esett Budapestre.¹⁾ Ez a létszám 1930. évi február 7-én a székesfővárosi statisztikai hivatal összeírása szerint egyedül Budapesten 27.760-ra emelkedett.²⁾

Hogy a mezőgazdasági munkában foglalkoztatott egyének körében mily nagy a munkanélküliek száma, arról nem sikerült kimutatást szerezni. Ellenőrizhetetlen hírek szerint ezek száma az ipari munkanélküliek számát többszörösen felülmúlja.

Mindenesetre joggal állítható, hogy a nagy gazdasági depresszióra tekintettel itt sem lehetnek kedvezőbb állapotok, és hogy ezek mindenképen elősegítik azt a folyamatot, amely a vidéki nincsteleneknek a városokba tódulásánál észlelhető.

Felette kívánatos volna azért, ha statisztikai szakköreink ezt a rendkívül fontos jelenséget alaposabb figyelmükre méltatnák és a hatósági szegénygondozás országos statisztikájára intenzívebb formában terjeszkednének ki.

Kívánatos volna továbbá az is, hogy legalább *városaink* a szegénygondozásra vonatkozó *törzskönyveket* tényleg vezessék és bizonyos alapelvek (segélyezettek köre, segélyezettek neme, mérve stb.) tekintetében esetleg a Magyar Városok Országos Kongresszusa útján egymásközt megállapodjanak. Ezek a törzskönyvek alapul szolgálhatnának azután a szegénygondozás olyannyira szükséges országos statisztikájának is.

E fejezet bevezetésénél említett országos statisztikai adatgyűjtés eredménye szerint a hatósági szegénygondozásra utalt egyének számát a következőkben ismertjük:

1. A törvényhatósági városokban összeírtak	7129
2. A megyei városokban	9303
3. A községekben	20.423
összesen	36.755

egyént.

Ez a szám lényegesen magasabb, mint az általunk kimutatott adat (20.000), aminek okát részben az a körülmény okozza, hogy a mi adataink az 1929. évről szólnak, míg az országos összeírás adatai sokkal későbbi időből (1930. V—X.) származnak, amikor is a súlyos gazdasági válság már erősen éreztette hatását, hogy másrészt az országos összeírásban a közsegélyezésre szoruló kiskorú gyermekek (szegényárvák, lelencek stb.) is bennfoglaltatnak, akik viszont az általunk adott kimutatásban nem szerepelnek.

¹⁾ Lásd dr. Kovács Norbert cikkét: A munkanélküliség és a munkapiac az 1928. évben. Magyar Statisztikai Szemle 1929. 4. sz.

²⁾ A városok tevékenységére nézve lásd: Városaink harca a munkanélküliség ellen. Városok Lapja 1930. II. 15. sz.

11. A hatósági szegénygondozást ellátó intézmények statisztikája.

Ezen a téren még nagyobb bizonytalanságban vagyunk az egész országot illetőleg, mint az egyéni statisztika tekintetében. Statisztikai évkönyveink ily intézmények kimutatását nem tartalmazzák, az illetékes minisztériumoknak sincs róluk konkrét összeírásuk. Még legtöbb adatot a városok költségvetései tartalmazznak; azonban ezek sem azonos elvek szerint járnak el azok feltüntetésénél.

Így pl. még a zárt gondozást ellátó intézetek *elnevezése* terén sem uralkodik egyöntetű gyakorlat az országban. A leggyakoribb elnevezés a *szegényház* vagy *szegényárpolda* (Miskolc, Sopron). Használatos azonban a *szeretetház* elnevezés is (Újpest). A szegényházon kívül találkozunk ú. n. *aggok háza* (Győr), *aggárpolda* (Pápa), *aggintézet* (Székesfehérvár) és *menház* (Szeged, Gyöngyös) elnevezésű intézetekkel, valamint *rokkantház* (Baja), *sínylődők háza*, (Győr) és *gyámolda* (Szombathely) nevű intézménnyel.

A többféle megkülönböztetést, úgy látszik, egyes városoknál az teszi kívánatossá, hogy a teljesen elaggott vagy rokkant, illetve sínylődő beteg szegények a többitől különválasztassanak. Némely városnak tényleg kétféle elnevezésű intézménye is van. Így Pápának van szegényháza és aggárpoldája, Szegednek szegényháza és menháza, Bajának szegényháza és rokkantháza, Győrnek aggok háza és sínylődők háza, valamint Szombathelynek szegényháza és gyámoldája. Városaink közül nincs szegényháza Vácnak, Kalocsának, Komáromnak és Balassagyarmatnak.

Most épül viszont szegényház Budafokon.

Az ország tíz törvényhatósági és megyei városában, amelyek költségvetéseinek átvizsgálásából adataink származnak, összesen 51 szegénygondozást ellátó zárt intézetet tudtunk megállapítani, amelyekben kb. 3000 gondozottat ápolnak. Ezen városi intézeteken kívül bizonyára van egyes nagyobb községeknek is szegényháza, valamint egyes jótékony egyesületek is tartanak fenn elaggott szegények részére menhelyeket.¹⁾

A már említett országos összeírás adatai szerint a hatóságok által fenntartott zárt intézetek és az azokban elhelyezett gondozottak száma a következő:

1. A törvényhatósági városok fenntartottak 25 intézetet 1108 ápolttal;
2. a megyei városok 39 intézetet 1714 ápolttal.

Összesen: 64 intézetet 2822 ápolttal.

A községek által fenntartott és a szegénygondozás céljaira szolgáló intézetek száma az összeírás szerint 278-at tesz ki 1693 elhelyezettel, amely adatot alig lehet teljesen megbízhatónak elfogadni.

¹⁾ Budapest szegényházai, illetve szeretetotthonai nem szerepelnek itt.

A zárt intézeteken kívül számos városunk tart fenn egyéb szegénygondozást szolgáló *kisegítő intézményt*, így pl. *népkonyhát* (Miskolc, Szeged, Nyíregyháza, Kaposvár, Békéscsaba, Pápa, Újpest, Pécs stb.), akár közvetlenül városi kezelésben, akár valamely egyesület ellátásában és annak anyagi támogatása mellett. A *melegedőszoba* intézmény is ismeretes pl. Nyíregyházán, Pécsen, valamint a *hajléktalanok menhelye* (Szeged, Békéscsaba). Végül számos városunk tart fenn hatósági *munkaközvetítőt*. (Szeged, Pécs, Miskolc, Békéscsaba, Szombathely, Győr, Debrecen, Sopron).

III. A hatósági szegénygondozás pénzügyi statisztikája.

Azokat a nehézségeket, amelyeket a már ismertetett kétféle statisztikának összeállítása okoz, messze felülmúlja az a nehézség, amellyel a hatósági szegénygondozás költségeinek megközelítő kimutatása jár. Különösen nehézvé teszi e feladat elvégzését egyrészt az a körülmény, hogy erre nézve semmiféle hatósági kimutatás, statisztikai adatgyűjtés rendelkezésre nem áll, másrészt az a tény, hogy a hatósági szegénygondozást végző szervek — a már ismertetett okokból — rendkívül szétforgácsoltan működnek és a rendelkezésükre álló anyagi források is — mint láttuk — igen különbözők. Talán a leghelyesebb eljárás az lesz, ha a hatósági szegénygondozás költségeinek rendszerbe foglalása végett a gondozást végző két főszerv: az *állam* és a *helyi hatóságok kiadásait* vesszük külön-külön figyelembe és így iparkodunk képet alkotni e költségek nagyságáról.

1. Az állam szegényügyi kiadásai.

Mellőzve azokat a kiadásokat, amelyeket az állam a háború áldozatairól való gondoskodás, nemkülönben a hadikölcsönkárosultak támogatása címén évente kiad, és amely kiadás a történelmi résznél említettek szerint az 1929/30. költségvetési évre 28,875.461 pengőt tett ki, az állam által eszközölt *szoros értelemben vett szegényügyi kiadások* alatt a kiadásoknak *kétféle nemét* különböztethetjük meg. Az egyikfajta kiadási tétel a *költségvetésben szerepel, a másik viszont a költségvetésben nem nyer feltüntetést*.

A kiadások első neméhez tartozik a népjóléti és munkaügyi minisztérium tárcájában *közegészségügyi* kiadások címe alatt az államkincstárt terhelő nyilvános betegápolási költségek fejében beállított 1,400.000 pengő, valamint a városok és községek hozzájárulásából fedezendő nyilvános betegápolási költségek rovatába helyezett 17,112.000 pengő.¹⁾

Ezeknek a kiadásoknak túlnyomó része, jöllehet egészségügyi célokat szolgál, mégis az ismertetett törvényes jogszabályok szerint *szoros értelemben vett szegényügyi kiadást* képez.

¹⁾ Mindezen adatok az 1929/30. évi költségvetésből vették.

A népjóléti minisztérium tárcájába tartozó további *szűkebb értelemben* vett szegényügyi kiadás még a vitás községi illetőségű, ellátásra szoruló szegények tartási költségei fejében beállított 16.000 pengő és a Vörös Kereszt Egylet, a Budai Erzsébet Zárda, a Mentőegyesületek, nemkülönben a jótékony egyesületek segélyezésére felvett 414.930 pengő mint rendes kiadás és a városi, valamint az elemi csapások által sujtott földműveslakosság tömegnyomorának enyhítése és a jótékony intézetek és társadalmi törekvések támogatására beállított 850.000 pengő. Ezen utóbbi összeg az, amelyet a korábban ismertetett jogszabályok alapján szénfelárak, vámkezelési illeték stb. és részben bírságpénzek fejében a pénzügyminisztérium szed be és mint tárcahitelt enged át a népjóléti- és munkaügyi minisztériumnak.

A költségvetésben nem szereplő, a szegényügyet szolgáló további fedezetet képez az államsorsjátékból befolyó és a totalizátor adónak az állami jótékonycélú szolgáló részéből alakult és a pénzügyminisztérium által félévenként a népjóléti és munkaügyi miniszterhez átutalt 240—240.000 pengő, vagyis évi 480.000 pengő. Ezt az összeget a népjóléti és munkaügyi miniszter javaslata alapján és a m. kir. kormány előterjesztésére az államőri osztja szét a jótékonycélú és karitatív egyesületek között.¹⁾

Az 1927-ik évben 252 egyesület 511.300 pengő segélyt kapott.²⁾ Az itt felsorolt adatokból tehát azt látjuk, hogy eltekintve a háború áldozatairól való gondoskodás, valamint a hadikölcsönkárosultak támogatása címén, nemkülönben a nyilvános betegápolási költségek fejében tett kiadásoktól, az állam által viselt *legszerosebb értelemben* vett gazdasági szegénygondozás összes kiadásai évente 1,760.930 pengőre rúgnak.

2. A községek (városok) szegényügyi kiadásai.

Ami mármost azt a kérdést illeti, hogy a szegénygondozást ellátó *községek (városok)* mily összegeket fordítanak e feladatkör ellátására, a következőket rögzíthetjük le: A 10 törvényhatósági és 45 megyei város 1930. évi költségvetésének átvizsgálásából azt látjuk, hogy e városok szegényügyi kiadásait leginkább a szegények pénzsegélyezése (havi és rögtöni segély), természetbeni segélyek nyújtása és szegénygondozó intézetek fenntartása, nemkülönben szegénygondozással foglalkozó egyesületek pénzbeli támogatása alkotják.

¹⁾ Idevonatkozólag azt kell megjegyezni, hogy az államsorsjátékból befolyó tiszta jövedelem eredeti rendeltetése szerint részben köztisztviselők (polgári), részben katonatisztek és altisztek jóléti céljaira, részben pedig jótékonycélú intézmények támogatására szolgál. Az első helyen említett rendeltetés azonban a háború óta feledésbe ment és köztisztviselői jóléti célokra ma már semmi sem fordítatik.

²⁾ Lásd a m. kir. kormány 1927. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentését, 1929. 107—108. old.

Az egyes városok által a szegényügyi feladatok ellátására fordított költségek nagyságát az alábbi kimutatás szemlélteti.

Baja	56.147	Gyöngyös	15.096
Balassagyarmat	8.432	Győr	116.013
Békéscsaba	26.857	Gyula	22.803
Budafok	9.200	Hajduhadház	6.145
Cegléd	18.510	Hajdunánás	10.655
Csongrád	23.000	Hajduböszörmény	12.080
Debrecen	147.133	Hajduszoboszló	13.500
Eger	36.908	Hódmezővásárhely	48.800
Esztergom	18.000	Jászberény	7.300
Kaposvár	46.648	Pápa	57.300
Karcag	12.614	Pesterzsébet	38.000
Kalocsa	4.227	Pécs	50.000
Kecskemét	116.753	Rákospalota	22.100
Kispest	43.380	Salgótarján	12.300
Kiskúnhalas	21.000	Sátoraljaújhely	8.050
Kiskútfélegyháza	23.232	Sopron	108.203
Kisújszállás	11.100	Szeged	333.900
Kőszeg	8.400	Székesfehérvár	75.000
Komárom	6.435	Szentés	23.654
Magyaróvár	14.335	Szentendre	7.100
Makó	30.524	Szekszárd	20.000
Mezőtúr	14.412	Szolnok	24.230
Miskolc	109.640	Szombathely	85.000
Mohács	16.738	Túrkeve	10.373 "
Nyíregyháza	65.604	Újpest	161.626
Nagykőrös	13.576	Veszprém	42.523
		Zalaegerszeg	19.734

A városok által a szegénygondozásra fordított költségek tehát évente kereken 2,300.000 pengőre tehetők. Az országos összeírás végeredménye szerint :

1. a törvényhatósági joggal felruházott városok szegényügyi kiadásai	964.767 P-t,
2. a megyei városoké pedig	1,509.313 «
Összesen	2,474.080 P-t

tettek ki. Ez az adat körülbelül vág az általunk megállapítottal, az emelkedés okát a későbbi idők fokozott követelményei indokolják.

A kiadásokkal szemben a városoknak a szegénygondozással járó *bevételei* különböző címenek folynak be. Így a szegényházi alapok jövedelmeiből, kihágási és bírságpénzekből, letelepedési engedélyek díjaiból, mulatságok engedélyezéséből eredő díjakból, játékbélyegekből, adományokból stb. Hogy e jövedelmek mily nagyok, pontosan alig állapíthatók meg. Csak egyes városokat hozunk fel példaképen. Így Nyíregyháza különböző címenek 1930. évre 17.280 pengő, Eger 7.300 pengő, Kaposvár 9.684 pengő, Pápa 3768 pengő, Túrkeve 1900 pengő, Pesterzsébet 7000 pengő, Karcag 4000

pengő, Rákospalota 6600 pengő, Mohács 3700 pengő, Kiskunfélegyháza 5114 pengő bevételt állított be költségvetésébe. A városokon kívül a vármegyei törvényhatóságoknak és egyes nagyobb községeknek is vannak a szegénygondozás céljaira fordított kiadásai. Leginkább pénzbeli szegényszegélyezés, valamint emberbaráti célokat szolgáló egyesületek támogatása folyik e helyeken.

Példaképen megemlítem, hogy Győr megye az 1930. évi költségvetés szerint sokgyermekes anyák segélyezésére 500 pengőt, egyesületek segélyezésére 8000 pengőt fordít, Heves megye segélyek címén 11.000 pengőt, a Vörös Kereszt Egyesület támogatására 100 pengőt ad ki. Komárom—Esztergom megye segélyekre 4000 pengőt, a Vörös Kereszt Egyesület támogatására 1000 pengőt, egyéb egyesületek támogatására 11.000 pengőt ad ki. Pest vármegye segélyekre 10.000 pengőt, a Vörös Kereszt Egyesület támogatására 4000 pengőt, sokgyermekes anyák támogatására 3000 pengőt, a vakok támogatására pedig 1000 pengőt fordít.

Ha a vármegyéknek és a községeknek a szegénygondozásra fordított kiadásait is számbavesszük, a *vidéki hatóságok* által a szegénygondozásra fordított összes költségeket kb. 3.000.000 pengőre becsülhetjük. Az országos összeírás szerint a *községek* szegényügyi kiadásai: 1,180.386 pengőt tesznek ki, amely adatot szintén kissé túlzottnak kell ítélnünk.

V. FEJEZET.

A magyar szegénygondozás hiányai és a szükséges reform.

Ha rövid vázlatunk után tárgyilagosan vizsgáljuk a magyar szegénygondozás elrendezését és jelen állapotát, úgy igazat kell adnunk annak az éles kritikának, amely szerint »Magyarországon szegényügy nincsen, csak koldusok vannak«. Hát hogy is lehetne komolyan szólni nálunk szegényügyi igazgatásról, amikor a szegénygondozás jó részének ellátását jogszabály bízta a felelőtlen és nem kötelezhető társadalmi magánjótékonyságra, annak a társadalomnak jótékonyságára, amely a vesztt háború és következményei folytán anyagilag leromlott és szervezetlen, amikor a kisegítő szegénygondozást ellátó község az egységes alapelveket nélkülöző kötelező jogszabályok hiányában magára hagyatva, szellemi vezetés és ellenőrzés, valamint kielégítő anyagi eszközök nélkül tapogatózva keresi a kivezető utat a szegénygondozás súlyos és megoldatlan problémájából.

És lehet-e ott beszélni szegénygondozás létezéséről, ahol nincs ezen életkérdésnek tudományos irodalma, ahol az országos statisztikai évkönyvek és a népszámlálás a szegénygondozásról tudomást is alig vesznek?

És hogy is találunk meg ott a szegénygondozás mintaszerű szerves kiépítését, ahol az állam és törvényhozás szinte napjainkig a teljes közömbös-

ség és az elhanyagolás álláspontjára helyezkedve, nem akar tudni másról, mint szociálpolitikai feladatairól. Ahol mint Forbáth már 1908-ban megmondotta: *»a sok preventív intézkedéstől nem látják a létező bajokat, a nép boldogítását célzó törekvésektől nem látják magát a szegénységet«*. Teljesen friss és ma is találó megfigyelés és megállapítás! Ámde Forbáth ennek a magatartásnak a következményeit is előre látta, amidőn azt írta: *»Már pedig addig, míg magával a szegénységgel nem végeznek, amíg annak leküzdésére nem határozzák el magukat, addig nagystílű szociálpolitikát folytatni olyan anakronizmus, amely komoly következményeiben a nagy áldozatokkal hozott szociálpolitikai vívmányokra még végzetes befolyással lehet.«¹⁾*

És e felfogás indokolása is egészen észszerű: *»Mindaddig, míg a szociálpolitika célját el nem érte, a szegényápolás képezi a vagyontalanok, család-talanok és keresetképtelenek egyetlen menedékét. Amíg tehát egyedül a szegényápolás hivatott azt a tátongó ürt kitölteni, amelyet a mai társadalmi rend a vagyontalanok befogadására nyitva tart, addig a szegényügy fontossága szűkebb határok közt meghúzódó feladatköre dacára sem tagadható, sőt addig csak egy rendezett szegényügy képes a létező osztályellentéteket mérsékelni.«²⁾*

Attól tartunk, hogy ez a szinte jóslatszerű meglátás nagyon is időszerű lett és a szociálpolitikai alkotások ütemének a szegénygondozás terhére történt erőszakolása és ezzel kapcsolatban a szegénygondozás teljes rendszertlensége tényleg válságra vezetett.

Mert állapítsuk csak meg a mai helyzet diagnózisát. A társadalombiztosítás fennlen hirdetett teljes kiépítése — egészen bizonyosan állíthatjuk — megfeneklett. A mezőgazdasági munkások és cselédek betegség, baleset stb. esetére szóló biztosításának terve anyagi fedezet hiányában meghiusult. Ugyane sors érte a munkaközvetítés és a munkanélküliség esetére szóló biztosítás kérdésének megoldási tervét is. Mindkét biztosítási intézmény a tervezett szociális biztosítási rendszer egy-egy hatalmas pillére lett volna. Azonban a terv túlméretezett volt és ez okból kivihetetlen! Sőt mi több, a már kiépített és eddig szilárdnak bizonyult szociálpolitikai alkotások egyik-másik oszlopa is mintha repedéseket mutatna. Így az annyira előnyben részesített és jól megalapozott nyilvános betegápolási rendszer már hézagokat tüntet fel, mert hiszen a 243.800/1929. N. M. M. sz. rendelet szerint a kormány 1930. évi jan. 1-től kezdve a nyilvános betegápolási költségek címén felvett költségvetési fedezetnél 5%-kal volt kénytelen csökkenteni azt az összeget, amellyel a szegényjogon ápolott betegek kórházi költségeihez hozzájárult. És vajjon a szociális biztosítás meglevő alakulatai által nyújtott szolgáltatások oly mérvűek-e, hogy azok a szegénygondozást már feltétlenül feleslegessé

¹⁾ Id. mű 43. old.

²⁾ Id. mű 11. old.

teszik? Még az aránylag legjobban megszervezett német társadalmi biztosítási rendszernek is közismert hibája az, hogy szolgáltatásai ki nem elégtők, és hogy a járadékot élvezők háromnegyedrésze még szegénységélyre is szorul.¹⁾ A magyar társadalmi biztosítás által nyújtott járadékokról szintén nem mondhatjuk el, hogy azok a *megfelelő életszínvonal* fenntartására elegendők volnának; amit az alábbiak igazolnak.

A betegségi biztosítás táppénzszolgáltatásai átlagosan a napi 2—3 pengő közt mozognak, amely összeg a családos és többgyermekes munkás puszta életfenntartását sem biztosítja. Az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló biztosítás az ipari munkavállalóknál öregség és rokkantság esetére még a lehető leghosszabb szolgálati időt véve is számításba, alig lesz több havi 80—100 pengőnél, az özvegyi járadék ennek fele, az árvajáradék pedig kb. $\frac{1}{3}$ -a. Ezenkívül is a biztosítás ezen utóbbi nemei az 1933. év előtt egyáltalában nem éreztetik hatásukat, mivel a kikötött várakozási idők miatt csak akkor lesznek a járadékok esedékesek. A gazdasági cselédeknek és gépmunkásoknak betegség és baleset esetére nyújtott szolgáltatások egyenesen nevetségesen alacsonyok. Hadirokkant, hadi-özvegy és hadiárva ellátásunk ugyancsak nem mondható másnak, mint alamiznaosztogatásnak, amely a további alamiznaakérést szinte kihívja.

Egy 100%-os rokkant tiszt havi 240 pengőt, altiszt 120 pengőt, közlegény 80 pengőt kap. Az 50%-os rokkant tiszt már csak 32 pengőt, altiszt 24-et és a közlegény 16-ot. A 25%-os rokkant tiszt havi segélye 2 pengő, altiszté és közlegényé egy-egy pengő. A tisztii özvegyek járadéka havonta 16 pengő, altisztii özvegyé 10 pengő, közlegényé 5 pengő. A hadiárva járadéka 75 fillértől 1-50 pengő havonta. Ha mindezt megfontoljuk és a mérleg serpenyőjébe vetjük az országnak kívülről mesterségesen előidézett elszigeteltségéből és belső leromlásából eredő gazdasági tehetetlenségét, be kell látnunk, hogy az elhibázott szociálpolitikai beállításnak és munkaprogramnak a szegényügy teljes elhanyagolása mellett eredménye csak a fokozódó *pauperizmus* lehetett, amely immár türelmetlenül kopogtat a városok kapuján.

Úgy véljük ezért Forbáthnak lett igaza; helyesebb lett volna a megfordított eljárást követni és előbb biztos, szilárd alapokra helyezni a szegénygondozást, azután annak biztos fedezékéből továbbépíteni azokat a töltéseket, amelyek a szegénység különböző forrásait lettek volna hivatottak a szociálpolitikai tevékenység észszerű és fokozatos fejlesztésével betömni.²⁾

¹⁾ Így *Zwiedineck-Südenhorst*: Sozialpolitik, 1911. 419. old. és *W. Polligkeit*: Die kommenden Aufgaben der Altersfürsorge. Soz. Prax. 1928. 37. és 38. sz.

²⁾ Érdekes, hogy a székesfőváros szociálpolitikai bizottságában ugyancsak lerögzítették azt a megállapítást, hogy a kormány felállított szociálpolitikai programjában a sorrendet elvétette. Lásd Főv. Közlöny, 1929. 76. szám, 1935. old.

Kérdés mármost, melyek azok a hibák és bajok, amelyek mai szegényügyünket jellemzik, és amelyeket a jövőben okvetlenül kiküszöbölni szükséges, és melyek azon alapelvek, amelyeken a jövőben rendezett magyar szegénygondozást felépíteni kell?

Nem mind új gondolat az, melyet itt röviden feltárunk; legtöbbje a társadalompolitikai értekezleten is szerepelt már, azonban iparkodunk őket lehetőleg teljes és kimerítő összefoglalásban bemutatni.

Első és sarkalatos hibája szegényügyi igazgatásunknak az országos hatályú és egységes irányelveket tartalmazó kötelező *jogszabály hiánya*. A szegénygondozás terén minden csak keretekben létezik és a lényegét a hozandó helyi szabályrendeletekre bizzák a nélkül azonban, hogy erőteljesen ellenőriznék is azoknak a hatóságoknak működését, amelyekre a feladatok ellátása bízva van.

Vitán kívül áll ezért, hogy a legelső teendő az egész országra kiterjedő hatályú jogszabály, tehát *törvény* meghozatala, amely a német »Fürsorgepflicht« mintájára nemcsak a tulajdonképeni szegénygondozás, hanem a háború alatt és után előállott újabbi *népgondozás* feladatait is felölelje. Ennek a feladatkörnek megfelelően a törvény nevét is a *népgondozói tevékenységgel* kellene kapcsolatba hozni.

A legfőbb *vezetést és irányítást* a mai kettős hatásköri megosztás (népjóléti és belügyminiszter) helyett *egységesen* kell megoldani az okból, mert a koldulás teljes megszüntetésével a közrendészeti szempont úgyis értelmét veszti, a nyilvános adománygyűjtés engedélyezése és ellenőrzése pedig teljes megnyugvással bizható a népjóléti gondozás egységes központi szervére.

A népgondozás feladatainak *ellátását kötelezően* — természetesen a *szubsidiaritás* elvének fenntartásával — a *községekre* kell bízni. Bizonyos lélekszámmal bíró városok és községek önállóan, ezen alul levők összeállva — *járást alkotva* — volnának kötelesek a teendőket vállalni, hogy a költségek viselése teherbíróbb vállakon nyugodjék. E beosztást az előzetesen beszerzett statisztikai felvételek alapján magában a törvényben lehetne keresztülvinni. Alapelvevé kellene tenni, hogy a *zárt gondozás intézményeinek* kötelező létesítésével és az ily intézmények költségeinek viselésével a *teherbíróbb nagyobb közületeket* (városok, megyék, esetleg járások) kell megterhelni.

A népgondozással járó *terheket* a község, a megye és az állam közt arányos kulcs szerint meg kell osztani és gondoskodni arról, hogy a községeknek e célra megfelelő jövedelmi források álljanak rendelkezésre.

A népgondozás *egészségügyi* (nyilvános betegápolás) és *gazdasági* része közt levő mai merev elkülönítést át kell hidalni és a szervek és fokozati fórumok tekintetében egységes megoldást kell keresni.

A népgondozás szerveiként a községi igazgatás különös szakképzettséggel bíró, *állandó tisztviselőit* kell kijelölni főleg nagyobb városokban,

azonban a *társadalom szerveinek* (egyesületek, egyes szakemberek, emberbarátok stb.) befolyását és közreműködését kötelezően biztosítani kell. Ezt a célt az u. n. *népgondozó bizottságok* szükségszerű felállítása útján lehet elérni, amely bizottságok a járási, illetve városi és törvényhatósági népgondozó hivatalok mellett volnának életre hívandók. A döntés, irányítás, szervezés és vezetés jogköre a bizottságok kezében összpontosíttatnék. A jogorvoslati rendszert a célszerűség követelményei szerint és minden kétséget kizáróan kell kiépíteni. A karitatív egyesületek egyöntetű működését biztosítani kell, az azonos célú egyesületeket gazdasági egységbe kell összevonni; felügyeletüket, adatszolgáltatási kötelezettségüket pedig szankciók alkalmazása útján a hatósági jóléti gondozással intézményesen kapcsolatba hozni.

A hatósági népgondozói kötelezettség alapjául a *községi illetőség* helyett az *állandó tartózkodás* elvét kell megtenni. Ennek megszerzésére és elvesztésére vonatkozó szabályokat egyszerűen és világosan kell megállapítani. A *gondozás módját, nemét és mérvét részletesen* kell körülírni és különösen kötelességükké tenni a gazdaságilag erősebb közületeknek, hogy az elaggott, munkaképtelen és szinylődő egyének részére alkalmas *intézeteket* (aggok háza, szegényház, szinylődők otthona) létesítsenek, mivel ily módon a közkórházak megszabadíthatók volnának azoktól az elemektől, amelyek alkalmas intézetek hiányában a sokkal drágább kórházi férőhelyeket foglalják el.¹⁾ A történeti részben említett szegényügyi ankét is megállapította már, hogy a legsürgősebb feladat a *vármegyei szegényházak* megépítése lenne. A *dologház* intézményének behozatalára, illetve kellőszámú ily intézet felállítására is feltétlenül szükség lenne, egyrészt a munkakerülő szegények foglalkoztatása, másrészt a törvényes tartási kötelezettségüket szándékosan kijátszani, illetve meghiusítani kívánó egyének munkára kényszerítése érdekében.

A gondozási költségeknek a községek közt történő *megtérítésének*, illetve a gondozott és tartásra kötelezettek által való *visszatérítésének* szabályait, nemkülönben az erre vonatkozó gyors és radikális (közigazgatási úton való) eljárás részleteit kimerítően szabályozni kell.

A gondozottakról a hatóságok *nyilvántartást* kötelesek vezetni (kataszter), amelynek egységes alapelveit meg kell szabni és a statisztika körébe lehetőleg a magánjótékonyság által gondozottakat is bevonni. A központi rendszeres *statisztikai adatgyűjtést* (összes intézkedések, gondozottak, anyagi szolgáltatások, a szegénység okai stb.) szintén be kell vezetni.

Teljes mértékben osztanunk kell azt a véleményt, hogy: »a szegénységgyel kapcsolatos összes intézkedések, azok eredményei, az anyagi szolgáltatások, azok hova fordításának adatai rendszeresen visszatérő statisztikai

¹⁾ Lásd Közegészségügyi Felad. *Wenhard J.* előadását, mely szerint a budapesti közkórházakban 200—300 ilyen törődött és munkaképtelen egyén van állandóan gondozásban.

közlések tárgyát kell hogy képezzék, mivel az államnak a szegénység csökkentésére és prevenciójára való és a nyilvánosság előtt számszerű adatok eredményeiben mutatkozó törekvése fogja a társadalomban az intézményes karitással szemben fennálló idegenkedést eloszlatni és ezáltal a karitatív készséget helyes mederbe terelni.«¹⁾

A népjóléti gondozás országos kiépítését, valamint a szervezet működését a felügyeleti hatóság állandóan irányítani, ellenőrizni és a szükséges tevékenységet kezdeményezéssel előmozdítani tartozik.

Mindezen irányelveket felölelő *rendszeres törvény* megalkotása természetesen hosszabb előkészítést, adatgyűjtést igényel és bizonyos előfeltételek megteremtését teszi szükségessé. Az előkészítés sorrendjét, tempóját a célszerűség szabja meg, mindenesetre a kataszter felállítása és a megfelelő anyagi fedezet biztosítása volna a legelső követelmény, hogy azután a többi részlet megvalósítására lehessen rátérni.

Tekintve, hogy a magyar szegénygondozás jóformán minden vonatkozásban csak csiráiban él, bizonyosra vehető, hogy huzamos időbe beletelik, míg a rendezett szegénygondozás, méginkább a *népgondozás* megvalósításáról szó lehet.²⁾

* * *

Szegénygondozásunk azon súlyos bajai és hibái, amelyekre a fentiekben reámutattunk és amelyeknek kiküszöbölésére javaslatokat tenni iparkodtunk, különösen éles megvilágításba kerültek az 1931. év közepe óta beállott gazdasági és pénzügyi válság folytán.

A legkirívóbb bajokon a kormány a gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról szóló 1931. évi XXVI., valamint az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról szóló 1924. évi IV. t.-c.-ben nyert felhatalmazás alapján a 6000/1931. M. E. sz. rendeletével — amely a nyilvános betegápolás, az állami gyermekvédelem és a szegényellátás költségeinek fedezéséről szól — segített.

E rendelet legfőbb rendelkezéseit és az általuk előidézett változásokat a következőkben ismertetjük.

A *nyilvános betegápolási* költségek viselésének kötelezettsége tekintetében ezidő szerint a következő elvek állnak: 1. A közkórházi ápolás, valamint az ápoltak szállítási költségeit az *ápol*t, fizetőképtelensége esetében pedig fizetésre kötelezett *hozzátartozója* — házastársa, szülője, illetve gyermeke — viseli. Itt tehát a mult szabályozásával szemben az a különbség mutatkozik, hogy a nagyszülők és további felmenők, valamint az unokák és további lemenők a fizetésre kötelesek sorába nem tartoznak.

¹⁾ Lásd a társadalompolit. orsz. értek. anyagából a Társadalompolitikai Feladataink című kötet 346—348. oldalát.

²⁾ Budapest fejlettebb viszonyairól a II. rész szól.

2. A gazdasági cseléd ily ápolási költségét 30 napon át a *gazda* viseli, ha a cseléd legalább már 15 napon át a gazda szolgálatában állott és a megbetegedést nem a gazda okozta.

3. A társadalombiztosító intézetek viselik a róluk rendelkező törvények értelmében a náluk biztosítottaknak és ezek igényjogosult családtagjainak ápolási költségeit.

Az 1—3. pont alatt felsorolt kötelezettektől sem lehet követelni az ápolási költségek megtérítését, hanem azt a nyilvános betegápolási és gyermekvédelmi pótadók terhére a népjóléti miniszter által engedélyezett *átalányból* vagy *napi ápolási költség hozzájárulásból* kell fedezni a következő esetekben :

a) a közkórházban vagyontalan és nem biztosított szülönőktől és szülőteiktől a gyermekágyi fekvés befejeztéig,

b) a ragadós és fertőző betegség miatt hatósági rendelkezés alapján közkórházban ápolott vagyontalan és nem biztosított egyénektől,

c) az ugyanott nemi betegség vagy szemcsés köthártyalob miatt ápolott vagyontalan és nem biztosított egyénektől,

d) az ugyanott elmebetegség miatt ápolattól oly időre, mint a Társadalombiztosító Intézettől igényelhető gyógykezeltetés,

e) a hadirokkantaktól, feltéve, hogy a közkórházi ápolási költség megfizetése létfenntartásukat súlyosan érintené.

A felsorolásból kiviláglik, hogy az nem azonos a korábbi jogszabályokban megjelölt esetekkel, hanem részben szűkebb, részben bővebb. A legfőbb eltérés abban van, hogy a rendelet új kategóriákat is vesz fel, *(b)* és *e)* alattiak, valamint a *b)* pontnál a nemibetegek általában), továbbá a közkórházban ápolott elmebetegeket vagyontalanságukra tekintet nélkül előnyös elbánásban részesíti, hogy végül a külföldi állampolgárok belföldi ápolási költségei, valamint a külföldön ápolott magyar állampolgárok belföldön be nem hajtható ápolási költségeinek megtérítése és a szegénybetegek részére a hatósági orvos által rendelt gyógyszerek és szükséges segédeszközök költségfedezete tekintetében nem e felsorolás keretében, hanem külön rendelkezik, végeredményében szintén olyként, hogy ezen most felsorolt költségek is a betegápolási pótadó terhére esnek. Ugyanaz viseli a fizetésre kötelezettektől *be nem hajtható* vagy nekik *elengedett* közkórházi ápolási költségeket is.

A rendelet azonkívül rendet teremt a közkórházi ápolási *költségek viselésének* kérdésében felmerülő vitás ügyek *forumrendszerében* is.

Nevezetesen kimondja, hogy ily ügyekben eljárásra jogosult :

1. nagy- és kisközségekben a járási főszolgabíró,
2. törvényhatósági jogú és megyei városban a polgármester,
3. Budapesten a polgármester által kijelölt kerületi előljáró.

A járási főszolgabírónak, a megyei város polgármesterének és a kerületi előljárónak határozata ellen fellebbezéssel lehet élni a törvényhatóság első

tisztviselőjéhez, akinek a határozata ellen panasznak van helye a m. kir. közigazgatási bírósághoz.

Megjelöli továbbá a rendelet az ápolási költségek *elengedésére hivatott hatóságokat* az esetre, ha a költségek behajtása a kötelezettekre nézve gazdasági létüket veszélyeztető súlyos terhet jelentene.

A nyilvános betegápolási és gyermekgondozási pótadó alapja, kivétési kulcsa, előirányzása, könyvelése stb. tekintetében a régebben fennálló szabályok maradtak általában továbbra is fenn.

Fontos és régen sürgetett reformokat hoz a rendelet továbbá az *általános*, tehát *nem betegápolással kapcsolatos szegény-ellátás tekintetében* is.

A legfontosabb idevágó rendelkezések a következők:

Kimondja, hogy a segélyezést az a község tartozik nyújtani, amelynek *területén* a segélyezés beálltakor a községély nélkül megélni nem tudó szegény *tartózkodik* (tartózkodási hely elve, szemben az eddigi illetőségi község szerint igazodó illetékességgel). A tartózkodási hely viszont a segélyezett lakóhelyétől követelheti kiadásainak megtérítését, ha ezek 20 pengőt meghaladnak. A lakóhely megállapíthatása végett a rendelet alapul azt veszi, hogy ilyenként azt a községet kell tekinteni, amelynek területén a szegény a segélyezést megelőzően eltelt utolsó öt év alatt egyhuzamban három évig lakott. Ha e főelv és a tovább részletezett segédelvek szerint a lakóhely megállapítható nem lenne, vagy ha a községelyre szoruló külföldön tartózkodott, a m. kir. népjóléti miniszter jelöli ki a segélyezésre köteles községet.

Szabályozza a rendelet a tartózkodási hely értesítési köteleességét és az értesítés elmulasztásának következményét is, valamint a lakóhely azon jogát, hogy a segélyre szorulót saját területére szállíttathatja.

A község jogosult a szegénysegélyezés költségeit a segélyezettől, illetve a korábban megjelölt hozzátartozóktól követelni és megállapítás után közadók módjára behajtani.

Ugyancsak célszerűen szabályozza a rendelet a szegénysegélyezési ügyekben is az *eljáró hatóságok fokozatos egymásutánját* és pedig következően:

I. A *községélyezésre szorulás kérdésében*, valamint a segélyezés *módja és mértéke* tekintetében (új szabály!) elsőfokon határoz:

- a) nagy- és kisközségben a képviselőtestület,
- b) megyei városokban a polgármester,
- c) törvényhatósági jogú városban a polgármester,
- d) Budapesten a kerületi előljáró.

Másod- és végső fok az a), b) és d) esetében a törvényhatóság első tisztviselője, a c) pont esetében a népjóléti miniszter.

II. A szegénysegélyezési költségek viselése és a költségviselés mérve tekintetében felmerülő vitás ügyekben *elsőfokon* eljár, ha az válik vitássá, hogy a költségeket a község, a segélyezett vagy hozzátartozója köteles-e viselni:

- a) nagy- és kisközségben a főszolgabíró,
- b) megyei városban a polgármester,
- c) törvényhatósági jogú városban a polgármester,
- d) Budapesten a kerületi előljáró ;

ha pedig a *költségviselés* kérdése *községek* közt válik vitássá :

- a) ugyanazon járás községei közt a főszolgabíró,
- b) egy megyebeli városok közt az alispán,
- c) a követelés által érintett törvényhatóság első tisztviselője minden más esetben.

A járási főszolgabírónak, a megyei város polgármesterének és a kerületi előljárónak határozata ellen a törvényhatóság első tisztviselőjéhez lehet *fellebbezni*, míg az utóbbinak mindkét fokú határozata ellen a közigazgatási bírósághoz.

Fontos rendelkezés az is, hogy a szegényügyi költségek arányosabb elosztása, valamint közös szegényügyi feladatok megoldása (pl. szegényház stb. felállítása) végett ugyanannak a törvényhatóságnak területén levő több község egyesülhet, sőt a törvényhatóság az egyesülést el is rendelheti.

A rendelet felhatalmazza a népjóléti minisztert arra, hogy a belügy-miniszterrel egyetértésben szabályozza a közsegélyezés *előfeltételeit*, a *közsegélyezés módját és mértékét*. Hisszük, hogy ez az égetően szükséges szabályozás annyi felhatalmazás után végre hamarosan be is fog következni!

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
SZEGÉNYGONDOZÓ TEVÉKENYSÉGE
ÉS INTÉZMÉNYEI

Budapest székesfőváros hatósági szegénygondozásának kialakulása és jelen állása.

I. FEJEZET.

Bevezetés.

Budapest székesfőváros *hatósági szegénygondozásának* történeti kialakulását *három korszakra* oszthatjuk az alapon, hogy két jelentős jogszabály és a háború, valamint annak az egész társadalomra való kihatásai a szegénygondozás ügyét bizonyos vonatkozásokban befolyásolták. Az első korszak a 18. századtól 1906. évi január hó 1-ig, a 944/1905. kgy. számú szegénygondozói szabályrendelet életbeléptéig, a második korszak 1906. évi január hó 1-től 1917. évi január hó 1-ig, az 1092/1916. kgy. számú a népjóléti igazgatás szervezéséről szóló újabb szabályrendelet életbeléptéig terjed és a harmadik korszak 1917. évtől kezdve napjainkig tart.

E hármass felosztás alapján taglaljuk a fővárosi hatósági szegénygondozás fejlődésének főbb mozzanatait megjegyezvén, hogy a harmadik korszak utolsó éveinek folyamán történt fejleményeket és a létező állapotokat lehető teljes részletességgel iparkodunk visszaadni.

II. FEJEZET.

A hatósági nyílt és zárt szegénygondozás fejlődése 1906-ig.

I. Jogszabályok. Szervezet. Nyílt szegénygondozás.

Körösy József, a székesfőváros szegényügyének 1900—1902. években létező állapotáról írt, már említett könyvében a székesfőváros szegényügyének ezen első korszakát egykorú források alapján elég kimerítően tárja elénk, miért is e kornál a részletek elmellőzésével csak a legfőbb események felsorolására szorítkozunk.¹⁾

¹⁾ E korról újabb adatok is találhatók *íff. Könyves Tóth Kálmán: Budapest községi népjólét- és kórháziügyének története 1686-tól napjainkig* című értekezésében, lásd *A magyar filantrópia* könyve, 217. old. Az egykorú források között különös kiemelés érdemel *Barth Lászlónak* Budapest főváros szegényügyéről írott könyve, 1877 és *Rózsay József: Budapest főváros jótékonyossági intézetei és egyletei* című munkája 1879. Lásd még *Halmos J.* Budapest székesfőváros közigazgatása 1902. évben, 447. és köv. old. és *Pálos Ö.* előadását 1913. novemberben a Szegénygondozó egyesület tanfolyamán.

Pest város *hatósági* szegényügyéről csak 1833 óta beszélhetünk, amikor is József nádor felhívására a városi hatóság a Pesti Nőegylet által létesített és eladdig kezelt dologházat és szegényházat átvette és egy vegyes bizottság kezelésébe adta. A nőegylettől átvett vagyonton kívül a város a szegényalapnak engedte át az iparengedélyekért és a zeneengedélyekért befolyó díjakat és a bírságokat, amelyek kezdettől fogva a szegényalap tekintélyes jövedelmi forrását képezték. A XIX. század ötvenes éveitől kezdve a szegényügyet már tisztán hatósági bizottság látja el, amelynek tagjai egy tanácsnok, egy jegyző, a szegényigazgató, hat szegényatya, a szegényház gondnoka és főorvosa. E bizottság hatáskörébe esett a szegényházba és dologházba (könnyű munkára képes szegények elhelyezésére szolgált) leendő felvétel végett a tanácshoz előterjesztés tétel, a napi segélyek mérvének megállapítása stb. Ez a bizottság vitte a szegényügyet 1875. évi május hó 1-ig, a szegényügy újjászervezéséig. Az 1875. évben alkotott 848/1875. kgy. számú »A szegényügy rendezését tárgyzó rendszabály« létét a már ismertetett 1872. évi XXXVI. t.-c.-nek a (fővárosi törvény) köszöni, amelynek 83. §. c) pontja és 105. §-a a főváros feladatává teszi a fővárosi illetőségű szegényekről való gondoskodást. E rendszabály, amely számos hiánya dacára is az akkori kezdetleges időkben hiányt pótol, főbb rendelkezéseiben itt következik. Kétféle segélyezést ismer, u. m. *ideiglenes vagy állandó pénzsegélyt és teljes ellátást*. A pénzsegély (havi 3—5 forint) legfeljebb egy évre engedélyezhető. A munka- és keresetképtelenek, akik ápolásra is szorulnak, életfogytig szegényházban helyeztetnek el. Elsőfokú hatóság a kerületi előljáróság, amelynél a kérelem előterjesztendő, és amely nyomozás után a tanácshoz előterjesztést tesz. A tanács végleg határoz. A IX. ügyosztály viszi az ügyintézkést és a segélyezettek nyilvántartását. Az ügyosztályt működésében a 20 tagból álló közjótékonyági bizottság támogatja, ezenkívül az ügyosztály mellé van rendelve többek között a két szegényházi és menhelyi *házibizottmány*. Rendelkezéseket tartalmaz a szabályrendelet a koldulás és csavargás meggátlása iránt is. A belügyminiszter 40.025/1876. sz. jóváhagyó leiratában többek között azt is kifogásolja e rendszabálynál, hogy nem öleli fel a szegényügy minden ágát, és hogy nem intézkedik a szegényügyi statisztika létrehozásáról. Nagy hibája az is, hogy a szegénygondozás ellátásába a társadalmi erők bevonását elmulasztotta.

A miniszter kifogásai folytán a rendszabályt átdolgozás céljából a közgyűlés 629/1876. sz. határozattal a közjótékonyági bizottságnak adta ki és ettől fogva a kérdés 1906-ig állandóan foglalkoztatja a főváros hivatalos köreit. Horváth János tanácsnok, aki ismételten szabályrendelettervezetet (1885.) és javaslatot (1892. és 1899.) dolgozott ki, igen helyesen mutat rá arra a körülményre, hogy a szegényügy *országosan* rendezendő, a társadalom a segédkezésre bevonandó, hogy a

szegényügyi igazgatás decentralizálendő, hogy végül a koldusok fővárosba özönlésének meggátolása végett és a dologkerülő egyénekkel szemben védelmi intézkedések teendők.

A nyílt segélyezésnek egy másik módját a 465/1881. kgy. sz. szabályzat írta elő, amely a főváros kerületi előljáráságai, orvosai és gyógyszerészei számára a kerületi szegényeknek ingyen kiszolgáltatandó gyógyszerek rendelésénél, kiszolgáltatásánál stb. követendő eljárást tartalmazta.

Az 1893. év új fontos eseményt jelent a fővárosi hatósági szegénygondozás történetében. Az 1893. évi XXXIII. t.-c. (Budapest kerületi előljáráságairól) meghozta a szegényügyi feladatok el látásának *decentralizációját* is. E törvény 18. §-ának 5. és 6. pontjai a következőkben szabályozzák az előljáráságok szegényügyi feladatait: »A kerületi előljáráság eljár és gondoskodik a tanács helyett a kerületben lakó *szegény betegek*, gyámoltalanok *orvosoltatásáról és ápoltatásáról*, a kórházi ápolásra szoruló szegény betegek *elszállttatásáról*, azon halottak *eltemetéséről*, kiknek hátramaradottai nincsenek, vagy a temetésről vagyontalanságuk következtében gondoskodni képtelenek.« A törvény 20. §. 10. pontja szerint pedig az előljáráság *nyilvántartja* a kerületekben levő és nyilvános intézetek kívül levő elmebetegségeket, hülyéket, vakokat, süketnémákat, nyomorékokat és *felügyel* ezek ápolására. Az előljáráság határozatai ellen a *törvény 28. §-a a tanácshoz értekezést*.

Az előljáráság tevékenységének támogatására a törvény az u. n. *kerületi választmányok* megalakítását rendelte el. E választmányok tagjait a laikus elem sorából választják. Ezen szerv hatáskörébe utalják a törvény 30. §-ának 3. és 7. pontjai a következőket. A kerületi választmány :

1. a törvényhatóság által a szegényügyre az évi költségvetésben kerületenként megállapított összeg keretén belül a kerületben lakó szegényeknek a kerületi előljáráság előterjesztésére a fennálló szabályok értelmében *pénzsegélyt* engedélyez,

2. *javaslatot* tesz a tanácsnak a szegényeknek az ápoló *intézetekbe* való felvételére nézve,

3. közreműködik a kerületi közsegélyben részesülő szegények viszonyainak figyelemmel kísérésénél.

E törvény alapján hozott 472/1894. kgy. számú *szabályrendelet a kerületi előljáráságokról* igyekezett már a szegénygondozás ügyeibe a *társadalmat* is bevonni, amennyiben 55. §-ának 3. pontja kimondja, hogy a *kerületi választmány* addig is, míg a közjótékonyági ügy végleg megszerveztetik,

egyes hatósági intézkedést nem igénylő ügyek előmozdítására a társadalom bevonásával körén kívül álló, általa felkérendő más polgárok, továbbá *hölgyek* részvétele mellett egy vagy több jótékonyági *külön bizottságot* alakíthat.¹⁾

Ugyanezen szabályrendelet, valamint a kerületi előjáróság részére kiadott *szolgálati utasítás* részletesen felsorolják az előjáróság és a választmány hatáskörét. Meghatározzák a közsegélyezés módjait (rögtöni, állandó havi, természetbeni segély, szegényházba felvétel, ingyen orvoslás, szülésznői ingyen segély, ingyen gyógyszer rendelés, eltemetés stb.). Rögtöni segélyeket 10 koronáig az előjáró, 40 koronáig a kerületi választmány engedélyez. Az állandó havi segélyeket a kerületi választmány engedélyezi, rendszerint az év végéig.

Az 1898. évi XXI. t.-c. és annak alapján kiadott 51.000/1899. B. M. sz. rendelet kötelező rendelkezése folytán a tanácsi IX. ügyosztály új szegényügyi szabályrendeletet készített. Ezt a szabályzatot a közjótékonyági bizottság 1901. évi február hó 25-én egy 10 tagból álló albizottsághoz utasította, amely azután több tárgyalás után dr. Szalay Mihály előadót és Hanvai Sándor előjárót bizta meg egy újabb javaslat kidolgozásával.²⁾ Az új javaslatot, amely többek között a központi jótékonyági bizottság hatáskörének bővítését, kerületi központok létesítését és egy kényszerdologház felállítását ajánlotta, az albizottság, majd a tanács is 1902. évi május hó 27-én elfogadta, utóbbi mégis azzal a módosítással, hogy a kényszerdologház behozatalát mellőzendőnek és a bizottság hatáskörét változatlanul maghagyandónak találta. A szabályrendeletet azonban a belügyminiszter kifogásaival módosítás végett visszaküldte.³⁾

E módosítások keresztülvitele után 1905-ben 944/1905. kgy. sz. alatt végre tető alá került az új szegényügyi szabályrendelet, amely a belügyminiszter 89.871/1905. V. b. sz. jóváhagyása után 1906. évi január hó 1-én életbe is lépett.

Ugyanezen kornak a hatósági szegénygondozás szempontjából fontos eseményét képezte a *szegényügyi statisztika* létesítése. A székesfőváros tanácsa ezen intézmény jelentőségét felismerve, már 1885. évben felhívta a statisztikai hivatal igazgatóját egy, az egész fővárosi szegényügyet felölelő statisztika

¹⁾ Lásd továbbá a 43.810/1899. tan. számú ker. előjárósági *szolgálati utasítás* 207—220. §-ait a közjótékonyági szolgálatot illetőleg. Korábban a 13.268/1894. tan. sz. szolgálati utasítás volt érvényben.

²⁾ Ez alkalomból írta dr. Szalai Mihály: A szegényügy, 1901. című munkáját, amelyben szintén a szegényügy országos rendezését, a hatóság és társadalom összeműködésének megszervezését, a szegényügyi nyilvántartást és statisztikát sürgeti.

³⁾ Lásd az 1903-iki szabályrendeletet és a belügyminiszter kifogásait Kőrösi id. munkájának 21—22. oldalán.

tikai munkálat tervezetének elkészítésére. Hosszas vajudás után — amelynek okait szintén Körösy említett munkájában találjuk meg — a tanács 1899. évi december hó 14-én tartott ülésében 24.445/1899. sz. határozattal elrendelte a szegényügyi igazgatásra vonatkozó adatoknak havonként és részben évenként a statisztikai hivatalhoz való beszolgáltatását 1900. évi január hó 1-től szóló kezdettel. Utóbb a 60.313/1899. IX. ü. o. sz. határozattal a tanács elutasította az előjárások azon előterjesztését, hogy a statisztikai adat-szolgáltatás csak évente adassék és utasította a statisztikai hivatalt a szükséges tabellák elkészítésére és szétosztására. Ennek az adatszolgáltatásnak első három évi eredményét dolgozta fel azután Körösy József a többször hivatkozott munkájában.¹⁾

II. A zárt szegénygondozás fejlődése.

A zárt (intézeti) gondozás módja Pest és Buda városokban már meg-
lehetős régi időkben kifejlődött. Az ezen gondozást szolgáló legrégebb inté-
zetek a következők:

1. A pesti Erzsébet szegényház.

Eredete még az 1762-ben és később, egy szegényápolda építésére tett kegyes hagyományra nyúlik vissza. Felépítését a községtanács 1854. évi április hó 24-én I. Ferenc József királynak Erzsébet bajor királyi hercegnővel történt házasságralépése alkalmából határozta el. Az intézet zárókövét a VII., Alsó erdősor 7. szám alatt levő telken Erzsébet királyasszony — akitől az intézet nevét nyerte — 1866. évi február hó 27-én tette le, de az intézet működését már 1856. évi októberében megkezdte 235 egyén gon-
dozásával.

Először csak a főhomlokzat épült ki, majd mikor ez szűknek bizonyult, a szegények folytonos szaporodásával a Dohány-utcai jobb szárnyat 1877-ben, a Péterffy Sándor-utcai szárnyat pedig 1882-ben építették ki. Ezáltal a befogadóképesség 850 ápoltra terjedt ki. 1902-ben azonban a nagy-számú jelentkezőkre való tekintettel kénytelen volt a város az intézetet egy fiókinézettel is ellátni és ezen célra az Izabella-utca 31. szám alatti házat kibérelni.²⁾ A betegek és nem közveszélyes elmebajosok ápolására a főintézetben kórház is van a múlt század 80-as éveitől.

¹⁾ Lásd e korból még a 33.164/898. eln. sz. rendeletet is, amely a nem ragályos betegségben szenvedő szegénybetegeknek a mentőegyesület által kórházba történő díj-talan szállításáról szól.

²⁾ Az Elisabethinum agg-ápolda házszabályait a 33.113/1872. tan. sz. határozat tartalmazta, az 1166/1901. tan. sz. alatt pedig a szegényház orvosi és ápolói személyzete, valamint az intézet kapusa számára szolgálati utasítást is adtak ki.

2. A budai szegényház.

Budán 1820-ban nyitották meg az első kórházat, amely elaggott szegény polgárok ellátására is szolgált. Mikor a lakosság szaporodása folytán a szegényeket ebben már elhelyezni nem tudták, 1867-ben az I. ker., Attila-utca 63. szám alatt levő és Sándor gróf tulajdonát képező istállókat és kocsi-szineket vette meg a városi hatóság és alakította át szegényházzá, a kórházból, a mai régi Szent János-kórházból, az összes szegényeket ide áttelepítvén. A budai szegényház élelmezés és fenntartás szempontjából 1893-ig az Erzsébet-szegényház fiókéntézte volt, amikortól fogva a hatóság a házi főzést elrendelte. Ugyanezen évben egy kétszobás kórházat, 1894. és 1895. években pedig egy 100 személy befogadására elegendő, hét tereméből álló épületet is létesítettek, úgyhogy 1903-ban az intézet 305 személyt volt képes elhelyezni.

A két szegényházba való *felvétel*, a felvett egyének *nyilvántartása*, *gondozása* tekintetében, továbbá a két intézet gazdasági ügyeinek vezetését illetőleg a 169.639/1902. tan. sz. szabályutastás a szegényházak gondnoki személyzete részére tartalmaz megfelelő rendelkezéseket. E szerint e teendőket az intézeti házibizottmány felügyelete és ellenőrzése mellett az intézeti gondnokság (gondnok és ellenőr, valamint segédszemélyzet) teljesíti. Ezenkívül számviteli szempontból a számvetőség is felügyeletet és ellenőrzést gyakorol. Legfontosabb része, amely a *felvétel feltételeit* szabályozza. A felvétel vagy végleges, vagy ideiglenes. *Véglegesen* felvétetnek, akik:

- a) teljesen vagyontalanok,
- b) munka- és keresetképtelenek,
- c) budapesti illetőségűek,
- d) tartásra kötelezhető és erre képes rokonokkal nem bírnak.

Ideiglenesen felvehetők, akik fenti minősítvénnyel bírnak, de nem budapesti illetőségűek. A kerületi előljáráóságok és választmányok a felvételre való ajánlást a tanácsnak bejelentik, a tanács pedig dönt. Kivételesen az ügyosztály tanácsnoka rövid úton is felvehet. Szabályozza az utastás a nyilvántartást, törzskönyvek vezetését, idegen illetőségűek után felmerült költségek elszámolását, az ápolat kilépése, elhalálozása esetén a teendőket. A gazdasági ügyek ellátása tekintetében rendelkezéseket tartalmaz a pénzkezelést és elszámolást, valamint a házikezelést illetőleg. A konyha, élelmezés, az ágyfelszerelés és ruházat beszerzése, kezelése stb. tekintetében utastásokat ad. Szabályozza végül a gondnok, az ellenőr, a felügyelőnő és egyéb személyzet jogait, kötelességeit, feladatait.

A szóbanforgó szabályutastás elavultsága miatt ma már csak részben nyer alkalmazást a gyakorlatban.

A szegényházak *házirendjét* (viselkedés, felkelés, lefekvés, kimenő, látogatás, házi foglalkozás, pénz- és érték elhelyezés stb.), első ízben a 41.580. 1891. IX. sz. tan. határozat szabályozta.

III. A kisegítő intézmények kialakulása.

A hatósági szegénygondozás nyílt és zárt formáin kívül idővel a konkrét szükség nyomása folytán a szegénygondozásnak bizonyos *vegyes* (félíg nyílt), *formái* is kialakultak, amelyeket általánosságban *kisegítő intézményeknek* nevezhetünk. A legrégebbi formák a következők:

2. A »Menhely a szenvedő emberiségnek« elnevezésű intézet.

Ezt a *félíg nyílt* intézményt (VIII., Alföldi-utca 9—11 sz.), a székesfőváros által ajándékozott telken a Pesti Első Hazai Takarékpénztár Egyesület fennállásának 50 éves emlékére építette és 1893. évi december 23-án nyitotta meg. Fenntartására 250.000 forint alapítványt tett. Célja eredetileg az volt, hogy éjjel-nappal mindenki részére teljesen nyitva állván, első segélyt (hajlék, ruha, élelem) nyújtson a szükségbekerülteknek. Az intézet ügyeit e korban egy a fővárosi tanács és a Pesti Első Hazai Takarékpénztár Egyesület által kiküldött bizottság vezette és a tanácsnak jelentést tett. Gondnokát a pénzügyintézet előterjesztésére a polgármester nevezte ki. A menhely rendeltetésének megfelelően két egymástól elkülönített főosztályból áll, külön nők és külön a férfiak osztályából. Minden osztály két részre oszlik: a teljes erőben levő, de munkahiány miatt hajléktalanok és a gyengébb szervezetű, lábadozó betegek befogadására. Az utóbbiak a menhelyet 3 napnál tovább nem használhatják. Az első osztálybeliek pedig nyáron este 8-tól reggel 6-ig, télen este 7-től reggel 7-ig maradhatnak benn. Orvosi felügyelet is van.

2. A népkonyhák.

A népkonyhák intézményét a főváros 994/1885. kgy. sz. határozattal létesítette közadakozásból, a főváros telekadományából és a fővárosi polgári népkonyha igazgatósága által gyűjtött s a fővárosnak átadott népkonyha alapból, valamint egyéb forrásokból. Célja volt egyesek, illetve családok részére a legjutányosabb áron (10 krajcár) tápláló, ízes ételt adni. Felügyeletét a fővárosi jótékonyági bizottság a népkonyhabizottsággal együtt látta el (3 férfi és 25 női tag). A bizottság egy tagja a helyi bizottság elnöke és egyben a népkonyha gazdája, aki a bevételekről és kiadásokról a tanácsnak negyedévenként elszámolt. A népkonyhák ügyrendjét és házirendjét a 47.910/1885. számú tan. határozat szabta meg. A már említett 13.268/894. és 43.810/899.

tan. sz. kerületi előljárósági szolgálati utasítások szintén tartalmazzak rendelkezéseket az ingyenes népkonyhajegyek beszerzését, kezelését és elszámolását illetően.¹⁾

3. A szükség lakások.

A főváros már igen régi időkben létesített szükség lakásokat, amelyek éjjeli szállást nyújtottak a hajléktalanoknak. Már az említett előljárósági szolgálati utasítások szerint is a szükség lakások a ker. előljáróságok vezetése alatt állanak (43.810/899. sz. tan. hat. 220. §.). A telepet egy felügyelő kezeli, ő vezeti a jelentkezők nyilvántartását, szedi be a díjakat. A szükség lakások két részből állnak: *családi szobákból*, amelyek 2—4 hétre adhatók ki, díjuk 1906-ig hetenkint 2—3 K volt és *tömeges éjjeli szállóból* (menhely), amelyben egy ágynak egy éjjelre használata 10 fillérbe került. Egyik-másik szükség lakáson megfelelő hely is létesítettett a fertőző betegek kihelyezésére. A szükség lakásokat a kerületi választmány egy tagja ellenőrzi a kerületi tisztí orvossal együtt.

IV. A szegény gondozás statisztikája 1906-ig.

Amint már említettük, rendszeres szegényügyi statisztika vezetéséről Budapesten csak 1900. év január 1-től kezdve lehet beszélni, addig pedig csak egyes írók feljegyzései, illetve elszórt hivatalos jelentések alapján lehet bizonyos hozzávetőleges képet szerezni a szegény gondozás állapotáról.²⁾ Jelen munka során Kőrösy munkájának beosztásához simulva, azt a beosztást követjük a statisztikai adatok feltüntetése tekintetében, hogy először a nyílt és félig nyílt (kisegítő intézmények) szegény gondozás, azután a zárt szegény gondozás statisztikai adatait adjuk, befejezésül pedig a mindkettőre vonatkozó pénzügyi statisztikát.

Az e korra vonatkozó statisztikai adatokat Kőrösy munkája 1902. év végéig kimerítően tartalmazván, itt csak a főbb adatok rövid összefoglalására szorítkozunk és csupán az 1903—1905-ig terjedő statisztikát adjuk részletebben.

Az 1876. év december havában Budapest tíz kerületében pénz-segélyben részesült 1038 szegény 2147 forint 47 krajcárral és ugyanekkor a két szegény házban ápolott szegények száma

az Erzsébet szegény házban	460
a budai «	129
összesen ...	589 volt.

¹⁾ Mindezen rendelkezések ma is érvényben vannak.

²⁾ Hogy a rendszeres statisztika behozatala is mily nehézségekkel járt kezdetben, mutatja Kőrösy J. említett munkája is (10. old.), amely az okból hiányos, mivel egyes kerületek adatait nem lehetett beszerezni, mert továbbá a havi és évi adatok összesítése helyenként ellentmondásokat tüntetett fel.

A szegényházi teljes ellátás 1856-ban 10·57 krajcárba, 1866-ban 25·75 krajcárba, 1875-ben 34·75 krajcárba került naponta.¹⁾

A szegényalap bevételei 1875. évben 160.288 koronát, kiadásai 200.648 koronát tettek ki, vagyona pedig 1,535.250 koronát képviselt.

Az 1902. évben a székesfőváros területén nyilvántartott közsegélyre szorultak (rögtöni és állandó segélyezettek) száma 7733 volt. Ezek segélyezésére megjelölt évben *rögtöni segély* alakjában 33.880 korona, állandó *havi segély* alakjában pedig 265.360 korona fordítottatott az előjáróság által; azonkívül a tanácsi IX. ü. o. még mindkét címen 52.493 koronát osztott ki. Halmos Jánosnak az 1902. évi közigazgatásról szóló beszámolója szerint az előjáróságok által kiosztott összes pénzbeli segély 340.986 koronát tett ki, vagyis egy lakosra átlag 0·44 korona esett. A segélyezettek közt sokkal több a nő, mint a férfi, az állandó segélyben részesülőknek több mint a fele 60 éven felüli egyén. Az állandó segélyek nagysága 6—10 korona, a rögtöni segélyek 91%-a 1—10 korona közt mozgott.

A pénzbeli segélyen kívül a főváros még a következő egyéb támogatást nyújtotta az 1902. év folyamán a szegényeknek, úgymint: a 22 kerületi orvos 30.978 beteget ingyen látogatott, illetve kezelt, 49.529 esetben pedig ingyen gyógyszert rendeltek több mint 30.000 korona értékben. A kerületi szülésznők 548 szegény szülőnőt gondoztak, ingyentemetésben 598 szegény részesült. Kiosztottak továbbá az előjáróságok 19.459 korona értékben 198.338 darab népkonyhajegyet.

A négy fővárosi népkonyhában 179.652 személy étkezett, köztük 123.506 a hatóság költségén. A szükséglakásokban 224 családi szobában 966 egyén lakott, a közös hálótermekben pedig 69.522 egyén (13.955 ingyen) fordult meg. A menhely a szenvedő emberiségnek elnevezésű intézetben ez évben 32.032 férfi és 17.821 nő, valamint 1255 gyermek talált befogadást és 20.500 ételadagot osztottak ki részükre.

A zárt szegénygondozás állását 1902-ben a következő adatok szemléltetik. A két szegényházban az év végén 1303 személyt gondoztak. A gondozottak közt a nők $\frac{1}{5}$ -del számosabbak, mint a férfiak. A bentlakók zöme a 60 éven túl volt (897), túlnyomórészen katolikusok (1091), felerészben özvegy állapotúak és $\frac{3}{5}$ részben budapesti születésűek. Foglalkozásra nézve a pesti szegényházban a férfi gondozottak közül volt östermelő 7, iparos 221, kereskedő 28, hivatalnok 10, napszámos 61, a budai szegényházban pedig iparos 51, hivatalnok 1, napszámos 62.

A szegényházak összes kiadásai 461.431 koronát tettek ki, amelyből 257.665 korona fordítottatott élelmezésre, 35.545 korona pedig a 78 főnyi személyzet illetményeire (7·7%). A szegényalap összkiadása 855.862 koronát tett ki, amelyhez a községi alap 404.917 korona segéllyel járult hozzá. A szegényalap főbevételei ezenkívül a következők: színielőadásokból

¹⁾ Ezen adatok jórészt Barth könyvéből vették ki.

100.000, helyidíjakból 82.383, bírságokból 59.916, totalizátor járulékokból 190.251 korona. A szegényalap vagyona ez időben 3,665.687 korona volt.

Az 1903—05 évek gazdasági szegénygondozására vonatkozó leglényegesebb statisztikai adatokat az alábbi táblázatokban adjuk:¹)

A) A nyílt és félig nyílt segélyezés.

1. A kerületi elöljáróságok készpénzsegélyező tevékenységét a 9. és 10. számú táblák tüntetik fel:

9. Pénzsegélyezés az 1903—1905. években.

Év	A nyilvántartott szegények száma az év végén			Rögtöni segélyben részesült	Állandó segélyben részesült	A pénzsegélyezési esetek száma		A kiosztott segélyösszeg koronában				
	férfi	nő	együtt			rögtöni segély	állandó segély	rögtöni segély	állandó segély	idegen illetőségek segélye	magánadományokból	együtt
1903 ...	1.544	4.083	5.627	6.936	2.862	5.677	32.131	33.955	299.145	4.934	57.767	395.801
1904 ...	1.475	4.131	5.606	5.647	3.088	5.686	33.282	29.513	310.857	6.938	29.001	376.309
1905 ...	1.419	3.651	5.070	6.014	3.271	5.069	34.580	23.372	311.467	7.858	35.951	378.648

10. A segélyezett egyének személyi viszonyai az 1903—1905. években.

Megnevezés	Rögtöni segélyek száma			Állandó segélyek száma		
	1903	1904	1905	1903	1904	1905
1. Kor szerint.						
14—40 éves	1.505	1.712	907	344	567	378
40—60 „	2.222	1.726	1.646	1.037	1.134	1.261
60— „	1.493	1.287	1.594	1.438	1.368	1.610
2. Hitfelekezet szerint.						
Róm. kat.	3.152	3.097	2.990	1.977	2.106	2.229
Ág. evang.	251	293	279	141	174	190
Ev. ref.	383	452	410	241	295	263
Izraelita	1.442	900	488	497	495	574
3. A segély nagysága szerint.						
0— 5 korona	4.263	3.215	3.396	—	—	—
5—10 „	2.341	1.845	1.897	²⁾ 831	899	878
10—20 „	220	358	412	³⁾ 123	196	159
20—30 „	64	119	164	⁴⁾ 1.761	1.839	2.006
30—40 „	18	76	107	⁵⁾ 147	154	228
40— „	30	34	38	—	—	—

¹) Forrásul itt és a későbbiekben is Budapest székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyvei, valamint az irodalomnál hivatkozott magyar statisztikai munkák, nemkülönbén a fővárosi költségvetések és zárszámadások szolgáltak.

²) 6 korona. — ³) 8 korona. — ⁴) 10 korona. ⁵) 10 koronánál több.

Amint az a 9. és 10. sz. táblák adataiból kivehető, ezen években a nyilvántartott segélyezettek száma állandóan 5.000 felett volt és nagyobb-részüik rögtöni segélyben részesült. A rögtöni segély túlnyomó része 10 koronán alul maradt, az állandó segély havi összege pedig túlnyomó részben 6—10 korona között mozgott, végösszegben pedig évente a 300.000 koronát elérte, illetve túl is haladta.

Figyelemmel arra, hogy 1905-ben Budapest lakossága 781.616 lelket számlált, minden lakosra kereken 0.48 korona esett. A segélyezett egyének életkorra nézve túlnyomó részben 40 éven felül voltak és legnagyobb részt a római katolikus valláshoz tartoztak.

2. Hatósági népkonyhák.

A székesfőváros által fenntartott négy népkonyha forgalmát a 11. sz. kimutatás tünteti fel.

11. A hatósági népkonyhák forgalma az 1903—1905. években.

A kerület megjelölése	1903				1904				1905			
	Az étkező egyének száma		Bevétel	Kiadás	Az étkező egyének száma		Bevétel	Kiadás	Az étkező egyének száma		Bevétel	Kiadás
	fizetők	a hatóság költségére			fizetők	a hatóság költségére			fizetők	a hatóság költségére		
			korona				korona				korona	
I. ..	150	14.128	3.461	2.679	172	9.435	2.016	1.950	113	16.378	4.256	3.854
II. ..	2.719	6.398	6.053	5.264	7.267	4.705	4.766	5.272	5.622	2.870	4.657	4.126
III. ..	2.073	26.885	6.632	6.426	1.323	21.453	4.417	4.796	1.583	20.535	9.595	7.197
VII. ..	506	81.814	26.346	24.455	633	50.846	12.127	11.835	801	40.964	7.960	9.688
Összesen	5.448	129.225	42.492	38.824	9.395	86.439	23.326	23.853	8.119	80.747	26.468	24.865

Az ingyenes ebédadagok száma 1903-ban .. 260.036

1904-ben .. 306.080

és 1905-ben .. 285.594 volt.

3. A szükséglakások forgalma.

Mindhárom évben 7 szükséglakás volt üzemben. A családi szobák száma 337 volt 1874 férőhellyel, míg a közös éjjeli termék száma 13 volt 414 férőhellyel. A személyzet száma 27 fő volt. A forgalmat a 12. számú táblázat mutatja.

12. A szükséglakások forgalma az 1903—1905. években.

Részletezés	1903	1904	1905
A) <i>Elfoglalt családi szobák száma az év végén</i>	129	302	200
Ezekben lakott felnőtt és gyermek	969	1.248	887
Bevétel (korona)	13.078	14.818	13.784
B) <i>Közös éjjeli termek.</i>			
Meghalt egyének	70.440	64.736	71.355
Ebből:			
Ingyenes	8.542	4.577	4.672
Fizető	61.898	60.159	66.683
Bevétel (korona)	6.115	5.971	6.647

4. Ingyenes gyógyítás és temetés.

A kerületi orvosok és szülésznők tevékenységét a 13. sz. tábla tünteti fel.

13. A kerületi orvosok és szülésznők tevékenysége az 1903—1905. években.

É v	A kerületi orvosok által gyógykezelt szegénybetegek közül			Az ingyen- gyógyszer- rendelések	A kerületi szülésznők segéd- kezelésének	Az ingyen- temetések
	járó	fekvő	összesen	száma		
1903	23.309	8.387	31.696	46.787	447	595
1904	23.966	8.559	32.525	38.250	402	585
1905	23.195	8.666	31.861	38.942	401	636

5. Menhely a szenvedő emberiségnek.

Ebben a menhelyben éjjeli szállást nyert egyének számáról és a nyújtott ételadagokról a 14. számú kimutatás számol be.

14. Forgalom a »Menhely a szenvedő emberiségnek« elnevezésű intézetben az 1903—1905. években.

Év	Éjjeli szállást nyert			A kiosztott ételadagok száma
	férfi	nő	együtt	
1903	33.421	19.271	52.692	20.448
1904	30.883	20.633	51.516	17.407
1905	33.908	19.231	53.139	2.280

B) A zárt szegénygondozás.

A két községi szegényházban a szobák száma 1905. évben 72 volt, 1306 ágygal. Az alkalmazott személyzet állott 8 tisztviselőből, 4 orvosból, 43 ápolóból és 38 szolgából, összilletményük 36.546 koronát tett ki.

A forgalmat a 15. számú táblázat tünteti fel.

15. A szegényházak forgalma az 1903—1905. években.

Év	A z é v f o l y a m á n						Létszám az év végén	
	felvétetett		elbocsátatott		meghalt		férfi	nő
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő		
1. Erzsébet-szegényház.								
1903	140	143	42	51	93	93	458	563
1904	97	129	29	46	67	99	459	547
1905	95	160	26	50	76	109	452	548
2. Budai szegényház.								
1903	39	39	4	6	28	21	145	160
1904	31	29	6	4	28	25	142	160
1905	29	28	7	4	35	24	129	160

A szegényházi ápoltak személyi viszonyait illetőleg a következőket emeljük ki:

Mint hogy az 1903—1905-ig terjedő idő alatt a kor, családi állapot, hitfelekezet és a benttartózkodás ideje tekintetében változás alig állott be, csupán az 1904. évi állapotot ismertetjük.

1. A korra nézve az 1308 ápoltnak túlnyomó része 50—80 év közti korban volt.

2. Nem házas 381, házas 269 és özvegy 589 volt.

3. A római katolikus hitet követte 1104, az izraelitát 73, az ág. evan-gélikust 58 és a reformátust 37.

4. A szegényházban tartózkodott:

1 év óta	225
2 » »	132
5 » »	432
10 » »	306
20 » »	163.

5. Budapesti születésű volt: 725.

Az Erzsébet-szegényház kórosztályán 1905-ben az egészségügyi szol-gálatot két rendelő, két orvos, 18 szerzetes és 14 világi ápolónő látta el. A kórosztály befogadóképessége ez évben volt: 189 ágy férfiak és 301 ágy nők részére. Kezeltetett a kórosztályon 356 férfi és 535 nő, összesen 126.215 ápolási nappal. Járó beteg volt 2610. Végeztek 85 nagyobb sebészeti, szemészti stb. műtétet.

A két szegényház 185 halottja közül ingyentemetést (20 kor.) 79 ápolat kapott.

C) A szegénygondozás költségei 1906-ig.

A szegénygondozó tevékenységgel járó költségek pontos megállapítása ezidőben bizonyos nehézségekbe ütközik. Ez időben ugyanis a szegényházak fenntartásával kapcsolatos kiadások, valamint a kerületi előljáráóságok által kiosztott segélyek fedezetére külön *szegényalap* állott fenn, amelynek rendes és rendkívüli bevételeit és kiadásait külön kezelve tüntette fel a költségvetés és zárszámadás, és amelynek elégtelensége esetén a *községi alap* adott bizonyos mérvű segélyezést. Külön alapként szerepelt ezenkívül a *népkonyha-alap* is. Mindezekon felül a községi alaphól önállóan is fedezettettek bizonyos, a szegénygondozást célzó kiadások, illetve a községi alaphoz is voltak a szegénygondozásból eredő bevételei. Mindehhez járul az a körülmény, hogy a községi alaphól a szegényalaphoz juttatott említett segélyezés (megtérítés) nemcsak a szegénygondozás, hanem egyéb alapok, így a népkonyhaalap stb. hiányainak megtérítéséül is szolgált, miért is nem egyszer nehézségbe ütközik a szegénygondozással felmerült kiadások és bevételek pontos összegét kimutatni. Épen az itt felsorolt okokból csak részben használható fel forrásként ez években a statisztikai évkönyvekben »XV. Közjótékonyosság« cím alatt szereplő kimutatás, amely különben is felöleli az árvaház fenntartására, lelencek és árvák ápolására és gondozására fordított összegeket is.

Figyelemmel arra a körülményre, hogy ez években a szegénygondozással járó kiadások csak enyhe emelkedést mutatnak, csupán az 1905. évről adunk összefoglaló statisztikai kimutatást (16. és 16/a. táblák).

16. A szegénygondozás kiadásai és bevételei az 1905. évben.

Kiadás	Korona	Bevétel	Korona
<i>1. A községi alaphól.</i>		<i>1. A községi alaphól.</i>	
<i>a) Rendes kiadások:</i>			
Jótékony egyes. segélyezése ¹⁾ ..	38.000	Betegápolási költségek megtérítése	2.010
Helybeli szegények betegápolási költségei	10.612	Szükséglakások bevételei	20.646
Szükséglakások költségei	28.691		
A szegényalap részére megtérítés	509.446		
<i>b) Rendkívüli kiadások</i>			
Jótékony intézetek segélyezése ²⁾	10.000	<i>2. Szegényalaphól</i>	1,049.916
A köznyomor enyhítésére	7.847		
<i>2. A szegényalaphól ³⁾</i>	970.513	<i>3. Népkonyhaalaphól</i>	9.048
<i>3. Népkonyhaalaphól</i>	13.869		
Összesen	1,588.978	Összesen	1,081.620

¹⁾ Csak a szegénygondozással foglalkozók segélye van feltüntetve.

²⁾ Csak a szegénygondozással foglalkozók segélye van feltüntetve.

³⁾ A szegényalap bevételeit és kiadásait lásd a 16/a. sz. táblán.

16a. A szegényalap bevételei, kiadásai és vagyona az 1905. évben.

Megnevezés	Korona	Megnevezés	Korona
<i>I. Bevételek.</i>		<i>II. Kiadások.</i>	
Cselekvő tőkék kamatai	57.844	A szegényházak fenntartási, élelmezési, személyzeti illetményei stb. költségei	486.760
Alapítv. évi segélyek	2.722	A központban kiosztott segélyek	86.726
Hagyományok, ajándékok	1.946	A kerületi előjáróságok által kiosztott segélyek	383.363
Nyilvános színelőadások, táncvigalmak után	88.335	Különfélék	13.664
Jog- és engedélydíjak	2.249	Összesen	970.513
Bírságpénzek	138.597		
A községi alap segélye	509.446	<i>III. Vagyon.</i>	
A totalizátor járuléka	213.950	Ingatlanokban, felszerelésekben, tőkékben, készpénzben és követelésekben	3,819.406
Idegenilletőségük tartásdíjai ..	23.413		
Különfélék	11.414		
Összesen	1,049.916		

Ha már most figyelembe vesszük, hogy 1905-ben Budapest összes lakossága 781.616 lelket tett ki, úgy a készpénzsegélyezésre fordított 378.648 koronából *egy lakosra* 0-48 korona, az összes 1,488.978 koronát kitevő szegénygondozási költségekből pedig 1-90 korona esett.

III. FEJEZET.

A hatósági nyílt és zárt szegénygondozás fejlődése 1906—1917-ig.

I. Jogszabályok. Szervezet. A nyílt és félig nyílt szegénygondozás.

A 944/1905. kgy. sz. szabályrendelet és az annak végrehajtásáról szóló 236.702/1905. IX. tan. sz. utasítás a székesfőváros szegénygondozását hatalmas lépéssel vitte előre. A szabályrendelet öt fejezetben (a közsegélyezésről általában, a közsegélyezés nemeiről és mértékéről, a közjótékonysági igazgatás szervezetéről, a segélyezési eljárásról, a koldulás megakadályozásáról és a közsegélyezés költségeinek fedezéséről) foglalkozik a szegénygondozás alapelveivel és figyelemmel az 51.000/1899. B. M. sz. rendelet célzatára, *nem tesz különbséget* a fővárosi törvény 105. §-ában, illetve az 1898. évi XXI. t.-c. 8. §-ában felsorolt *szegénykategóriák* közt és azonfelül rendelkezései a fővárosban lakó összes szegényekre kiterjednek, legyenek azok akár budapesti, akár más helyre való illetőségűek. Az idegen illetőségűekkel szemben mindössze azt a megszorítást teszi, hogy azok a főváros kezelése alatt álló szegényügyi alapokból segélyt vagy ellátást nem nyerhetnek, hogy továbbá a velük szemben gyakorolt közsegélyezés *csak átmeneti* és csak a létfenntartáshoz legszükségesebbre szorítkozik mindaddig, amíg illetőségük meg nem állapíttatik. A közsegélyezés *nemait* a következőkben sorolja fel: 1. rögtöni, illetve esetenként való segélyezés, 2. állandó havi segély, 3. természetbeni (fa, szén, kenyér stb.) segély, 4. népkonyhában való étkeztetés, 5. szükség-lakásban való elhelyezés, 6. ingyenorvoslás, 7. szülésznői ingyenszegély,

8. ingyen-gyógyszerrendelés. 9. gyógyászati segédeszközök, 10. ipari vagy egyéb eszközök kölcsönzése, 11. munkaadás foglalkoztató műhelyekben, 12. ruhának természetben nyújtása, 13. szegényházba való felvétel, 14. ingyentemetés.

A szabályrendeletnek fontos rendelkezése az, amely a segély mérvét olyként szabja meg, hogy ez a gyámolítás *nemcsak a létfenntartáshoz*, hanem a gyermekek taníttatásához és rendes felneveléséhez, valamint a szegényebb néposztály tisztességes szellemi szórakozásához szükséges eszközök nyújtására is kiterjed. A segélynek lehetőleg olyannak kell lennie, hogy a segélyezett, amennyiben nem munkaképtelen, ismét kereső tagjává legyen a társadalomnak, miért is a fősúlyt a munkával és természetbeni dolgokkal való segélyezésre fekteti. A rögtöni segély 40 koronáig, a havi segély személyenkint 15 koronáig adható, a segélyezett házastársa további 10 koronáig, a gyermekek pedig egyenkint 5 koronáig terjedő segélyben részesíthetők. Az idegen illetőségűek részére adott segély az illetőségi községtől visszakövetelendő, ha a segély összege 4 koronát meghalad.

A *szükséglakások* rendszerint csak díj mellett használhatók. A közös termekben levő ágy használati díja egy éjjelre 10 fillér, a családi szobák hetibére 2 korona; kivételes esetekben e díjakat a kerületi előljáró 4 hétig, a kerületi közjótékonsági bizottság 3 hónapig terjedő időre elengedheti.

A szegénygondozó tevékenység *központi szerve a tanács*. Vezeti és ellenőrzi az elsőfokú szegénygondozó szervek működését, irányítja a főváros összes szegénygondozó mozgalmait, kezeli a főváros jótékony intézeteit és alapítványait, segélyezi a vidéken, illetve külföldön lakó budapesti illetőségű személyeket és intézkedik azok netán szükséges hazaszállítása iránt. *Másodfokú hatóságként jár el a fellebbezett szegénygondozási ügyekben.*

Támogatja a tanácsot e működésében a *közjótékonsági bizottság* (húsz bizottsági tag és az ügyosztályt vezető tanácsnok, mint elnök). *Tanácskozási joggal* tagjai e bizottságnak az intézetek orvosai és gondnokai, a kerületi közjótékonsági bizottságok kebeléből behívott egy-egy tag, továbbá a testületeknek, intézeteknek és egyesületeknek képviselőikre kiküldött tagjai. Azok az egyesületek és intézetek, amelyek a bizottságokban (központi, illetve kerületi) képvisellel nem bírnak, a székesfővárostól *segélyre igényt nem tarthatnak*. A központi bizottság hatáskörét a szabályrendelet pontosan körülírja (költségelőirányzat összeállítás, intézeti alapszabály és házirend kidolgozás, beszerzések, árlejtések stb. iránt javaslattétel, intézeti vagyonkezelésre felügyelet, kezelés, ellenőrzés és eladás — szerzés iránti javaslat, intézeti felvételekre javaslattétel, indítványok stb.) Fontos feladata ezen kívül a társadalmi téren gyakorolt jótékonságnak figyelemmel kísérése és annak a hatósági tevékenységgel való összhangbáhozása, új, emberszerető intézmények létrehozására való buzdítás és kezdeményezés. A közvetlen segélyezés a kerületi *előljáróságok* feladata, akiket e munkájukban a kerületi közjótékony-

sági bizottság támogat. Ez a bizottság a kerületi választmányból alakíttatik oly módon, hogy a kerületi előljáró azt külső munkaerőkkel és pedig úgy férfi, mint nőtagokkal, úgynevezett *szegénygyámokkal* egészíti ki. E tagoknak csak tanácskozási joguk van.

Ez a *kerületi közjótékonyági bizottság*, amelynek hatáskörét a szabályrendelet pontosan körülírja (segélyengedélyezés, javaslattevél szegényházba való felvételre, nyomozás, felügyelet stb.), egészen *új szerve* a szegényügyi közigazgatásnak. Résztvesznek tárgyalásaiban a kerületben levő lelkészek, kerületi orvosok, a kerületi rendőrkapitány, iskolaszéki elnökök és gondnokok.

Az új szabályrendelet és a végrehajtási utasítás a közigazgatási kerületeket a szegényügyi adminisztráció szempontjából *járásokra* osztja. Minden *járásnak* egy-egy szegénygyámja van, mégpedig oly beosztással, hogy a lehetőséghez képest minden kerületnek minél több szegénygyámja legyen, hogy így minden szegénygyám minél kevesebb szegényről, de annál nagyobb mértékben tudjon gondoskodni.

A szegényügy terén kiváló lelkesedéssel és eredménnyel működő emberbarátok buzdításul a tanácstól elismerő oklevelet nyernek.

A koldulást a szabályrendelet a főváros egész területére nézve eltiltja. Még a templomok előtt való koldulás sincs többé megengedve. E helyett azonban úgy rendelkeznek az idevonatkozó szakaszok, hogy indokolt szükség esetén — de csak a legszigorúbb vizsgálat után — az igazi szegények nagyobb segélyben részesíthetők, mint eddigelé.

Szigorú rendelkezéseket tartalmaz a szabályrendelet a szegényügy és különösen a segélyügyek elintézésének módjára és idejére nézve. Minden segélyügyet lehetőleg azonnal el kell intézni. Az idegen illetőségűeknek nyújtott bárminemű segélyezésről a főváros az illetőségi községeket azonnal értesíti, a megtérítést kéri, a rögtöni hazautaztatást felajánlja.

Legfontosabb az új rendszerben a pontosan körülírt, minden kerületben most már egyöntetű formában vezetett és minden számbavehető segélyezést feltüntető *szegényügyi nyilvántartó*, amelyhez megfelelően alkalmazkodik a pontos *szegényügyi statisztika*. Ennek a nyilvántartásnak jelentős eredménye az, hogy míg a hatóság eddigelé sokszor ötletszerűen, sötétben tapogatózva volt kénytelen a segélyeket nyújtani, ezentúl a segélyre szorultakra vonatkozó összes adatok, a segélyezendő multjának és élettörténetének teljes ismeretében hathatósan támogathatja az igazi szegényt és elutasíthatja, sőt a társadalmi jótékonyaságból is kizárhatja a munkakerülő, hivatásos kéregetőt.

Kétségtelen az, hogy az új szabályrendelettel megalapozott szegénygondozás bizonyos haladottabb felfogást és szellemet tükröztet vissza.

Ennek a modernebb szegényügyi közigazgatásnak alapgondolata, helyesebben vezérfonala annak a társadalmi szempontból is igen fontos

irányzatnak megvalósítása, hogy a bármi oknál fogva közsegélyre szorult egyénekből megfelelő segítőeszközök és jó tanácsok nyújtása mellett a társadalomnak mielőbb kereső, hasznothajtó tagjai váljanak és ne nyújtassék mód és lehetőség arra nézve, hogy a segélyért jelentkezők a hatósági támogatást a dologtalanság, munkakerülés és koldulás megszokására alkalmas eszközöknek tekintsék.

Az új szabályrendelet s az annak kapcsán kidolgozott végrehajtási utasítás annak a *szociálpolitikai elvnek megvalósítása* céljából, hogy a hatóságnak nem az alamizsnanyújtás s nem a kéregetők nevelése, hanem az a feladata, hogy az önhibájukon kívül szükségét szenvedő embertársakon segítsen, őket a társadalom javára az elzüllesztől megmentse s e mellett különösen a szegénység és elszegényedés okait a lehetőséghez képest megszüntesse, kimondja, hogy a közsegélyezésnél a humanizmus vezérelveinek, a mindenkori szükség mérvének és a székesfőváros anyagi erejének egybevető mérlegelése mellett a szegénynek elsősorban munkát, foglalkozást, a betegek orvoslást kell nyújtani, másodsorban rajtuk természetbeni adományokkal, mint étellel, ruhával, fűtőanyaggal stb. kell segíteni, s csak ha ezek az eszközök elégtelenek, harmadsorban jön a pénzbeli segítség, esetleg az intézeti ellátás.

Különösen gondoskodik a szabályrendelet és az utasítás arról, hogy idegen illetőségűek a fővárosi illetőségű szegények rovására rendszeres segélyezésben ne részesüljenek. E célból elrendeli, hogy a főváros területén lakó helybeli illetőségű szegények pontos számbavétele mellett az itt tartózkodó összes idegen illetőségű szegények a főváros minden egyes kerületi előljárásiágánál pontosan nyilvántartassanak s ezáltal a korábbi visszaélések, amikor ugyanazon szegények vagy állítólagos szegények sokszor indokolatlanul több helyen kaptak segítyt, megszűnjenek.

Ugyancsak a visszaélések meggátlását célozza az az intézkedés, hogy aki átutazóban szorul segélyre, csak egy helyre és pedig a főváros egész területére nézve a VIII. kerületi előljárásiághoz fordulhat útisegélyért.

A külföldi honosokat lehetőleg a konzulátusokhoz utasítják.

Bár a székesfőváros szegénygondozó tevékenységének javulását az új szabályrendelet kétségkívül szolgálni hivatott volt, megalkotói mégis tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy e téren gyökeres, állandó és teljes fellendülés csak akkor lesz várható, ha a szegényügy az *egész országra* kiterjedőleg és pedig *törvényhozási úton* egyöntetű megszervezés alá kerül, ha továbbá a vidéki városokban is létesülnek a szegénygondozás szolgálatára hivatott nagyobb intézetek és megoldást nyernek a szegényügy megjavításával kapcsolatos egyéb kérdések is. Az utóbbiak közül különösen kiemelték az illetőségi törvény szükséges revízióját, a toloncolási eljárás hatályossá tételét, a dologkerülő csavargók munkára szorítása érdekében törvény alkotását és munkaházak felállítását. Célszerűnek vélték ugyancsak *illetőségi*

kataszter elkészítését és a közjótékonysági egyesületek bevonásával egy központi jótékonysági iroda szervezését is.¹⁾

A fentebb ismertetett új rendszerű szegénygondozó szervezet, amely a hatóságnak és a társadalomnak egymást összhangzóan kiegészítő működése elvén épült fel, a gyakorlati életben eléggé bevált. Különösen sikeres alkotásnak bizonyult a közjótékonysági bizottság, amely nemcsak a társadalom közreműködését biztosította és az igazgatási végrehajtást a hivatalos személyzet és a polgárság tényezői között megosztotta, hanem a segélyezésnek az eddigi rendszernél egységesebb, okszerűbb és hatályosabb működését is biztosította.

A közigazgatási évkönyvek 1906—1912. évi kötetei tanuskodnak arról, hogy e bizottságok a szegényügy fejlesztése terén mily sokoldalú tevékenységet fejtettek ki.²⁾ E bizottságokat a törvényhatóság 1908-ban 120/1908. kgy. sz. határozattal *közjótékonysági és gyermekvédelmi* bizottságokká szervezte át. Ez idő óta úgy a választott, mint a kinevezett tagok a *szegény- és gyermekgyám* címet viselik és köztük a kerületi előljáró a kerületet megfelelő számú alkerületre osztja be, úgyhogy minden alkerületre egy-egy szegénygyám jusson. A szegény- és gyermekgyámok nyomozzák ki a közsegélyre szorultak vagyoni és családi viszonyait és ők tartják továbbra is nyilván e viszonyok esetleges változását; a *segélyezésre* vonatkozólag azonban a *bizottság ülésein határoznak*.

Az új szegényügyi szabályrendelet azon említett hiányán, hogy nem volt egy olyan központi szervezet (szegényügyi nyilvántartó, *kataszter*), amely a főváros egész területén lakó összes és a vidéken lakó budapesti illetőségű szegényeket, azok életviszonyait és nyert segélyeiket nyilvántartaná, amely a hatóságoknak, közjótékonysági egyesületeknek, intézeteknek, magánadományozóknak rögtön felvilágosítást adhatna a segélykérők viszonyairól, vagy a figyelmet felhívhatná olyanokra, akik tényleg segélyre szorultak, de mint úgynevezett szemérmes szegények nem szoktak segélyt kérni, továbbá amely a főváros területén levő közjótékonysági *egyesületeket* központilag nyilvántartaná, azoknak *működését állandóan* figyelemmel kísérné, *ellenőrizné és esetleg* a vagyonkezelés, könyvelés és elszámolás tekintetében egyöntetű és rendszeres eljárásra bírná, amely nyilvántartaná a közjótékonysági alapítványokat, intézeteket, a megüresedett alapítványi helyeket, javadalmakat, pályázatokat és a nyilvántartásból felvilágosítást, útbaigazítást adna azoknak a szegényeknek, akik azokra az alapítványi javadalmakra, helyekre igényt tarthatnak, és végül amely a különböző jótékonycélokra rendezett gyűjtéseket, előadásokat nyilvántartaná és a gyűjtött összegek, jövedelmek nyilvántartását ellenőrizné, — a tanács

¹⁾ Lásd minderre nézve az ügyosztálynak a tanácshoz intézett, a szabályrendeletet betervező jelentését.

²⁾ Lásd a Közig. Évkönyv VI. kötetének 36. old. és VII. kötetének 81—82. old.

79.204/1910. IX. számú előterjesztésével iparkodott segíteni. A nyilvántartó költségeire egyidejűleg 6000 koronának költségvetési beállítását is javasolta. Ezt a javaslatot a közgyűlés 92/1911. kgy. sz. alatt elfogadta és annak alapján létesült a 8894/1911. sz. *szabályutasítás*, amely 1912. évi január hó 1-én lépett életbe, és amely a szegényügyi szabályrendeletet végrehajtó 236.072/1905. IX. sz. utasítás némely rendelkezéseit is módosította.

E szabályutasítással fontos és a székesfőváros egész szegénygondozó igazgatására kiható jelentőségű új *intézmény* létesült azzal a főcélzattal, hogy szerves kapcsolatot teremtsen a kerületek és a központ szegénygondozó tevékenysége közt. Az új szakhivatal a IX. ügyosztály keretében nyert elhelyezést és részei voltak:

1. a szegények nyilvántartója,
2. a jótékony egyesületek és intézetek nyilvántartója,
3. a jótékony alapítványok és javadalmak nyilvántartója és
4. a jótékonyági általános nyilvántartás.

A szegények nyilvántartójába felvételnek:

a) azok a Budapesten lakó budapesti vagy idegen illetőségű szegények, akik akár a tanácstól, akár a polgármestertől, akár a kerületi előljáróságtól segílyt kaptak,¹⁾

b) azok a Budapesten lakó idegen illetőségű szegények, akik a saját illetőségű községüktől a kerületi előljáróság útján kapnak segílyt,

c) a természetbeni segílyben részesülők,

d) a főváros szegényházaiban elhelyezettek.

A nyilvántartási ív főbb adatai a következők: a segílyre szorult születési és illetőségi viszonyai, lakása, foglalkozása, jövedelme, egészségi állapota, elszegényedésének oka stb. Hasonlóképen nyilvántartásba jó a segílyezett házasársának, gyermekeinek, szüleinek és nagyszüleinek neve, foglalkozása, keresete stb., a nyújtott segíly összege, a segílyezés ideje. Az illetékes ügyosztály a segílyezésre, illetőleg a szegényházi felvételre vonatkozó iratokat feljegyzés végett a központi nyilvántartó hivatalnak megküldi. A kerületi előljáróságok *külön nyilvántartót* vezetnek és a nyilvántartó ívnek másodpéldányát a központi nyilvántartónak megküldik. A főváros által segílyezett jótékony egyesületek szintén kötelesek adatszolgáltatásra. A változások, valamint az illetőség megállapítása szintén keresztülvezetendő. A központ viszont értesíti az illetékes kerületi előljáróságot arról, hogyha valamely szegény a polgármestertől, valamely egyesülettől vagy magánostól segílyben részesül. A szabályutasítás gondoskodik a nyilvántartóivek selejtezéséről is.

¹⁾ Az 1911. évi, a főváros központi igazgatásának szervezetéről szóló szabályutasítás szerint (18. §. 21. pont) a polgármester is jogosult a rögtöni segílyre szorultak számára a szegénylapból 40 koronáig terjedő összegeket utalványozni.

A *jótekonysági egyesületek nyilvántartójába* a budapesti összes jótekonysági egyesületek stb., ezek vezetősége, működési köre, célja, eszközei nyerne bevezetést és a tanács az intézetek ügyeiben hozott minden határozatát a központi nyilvántartóval közli. A *jótekonysági alapítványok nyilvántartójában* a székesfőváros kezelésében levő összes jótekonysági alapítványok, ezek szabályzata, az ily alapítvány élvezetében részesülők és a pályázatok tartatnak nyilván, valamint felvilágosítás kapható itt a pályázatokra nézve is. A *közjótekonysági általános nyilvántartás* felöleli a hatósági és társadalmi jótekonysági tevékenység körébe eső mindazon jelenséget, amelyre a szegényügyi közgazgatásnak, statisztikának vagy a szaktudománynak szüksége van. Így nyilvántartja a jótekonysági gyűjtéseket, azok eredményeit, statisztikát vezet a szegényekről, a nyílt és zárt gondozás adatairól, a népkönyha működéséről stb.

Az új nyilvántartás alapján szükséges intézkedéseket az előjárók értekezlete is megtette, annál is inkább szívesen látván annak rendelkezéseit, mivel a segélyezés hatályosságának és egyöntetűségének biztosításán kívül az előjárók bizonyos munkatöbblettől is szabadultak, így például egymás kölcsönös értesítésétől bizonyos segélyezések esetén (idegen illetőségűek stb.), amely feladatot ezentúl a nyilvántartó volt hivatott ellátni.

Az 1912. év végén a központi nyilvántartó 12.000 segélyezetttről vezetett személyi lapot. A hivatalt úgy a közjótekonysággal foglalkozó hivatalok és irodák, mint a segélyezettek egyre fokozódó mérvben vették igénybe, úgyhogy 1912. év végén 3 alkalmazott munkatársa már elégtelennek bizonyult a munka ellátására.¹⁾

A székesfővárosnak 1909. évtől kezdve egyre erősebb ütemű szociálpolitikai tevékenységére nézve korszakalkotó jelentőséggel bírt ezen ügyeknek 1911-ben történt *külön osztályba* való tömörítése. Ezen átcsoportosítás folytán a IX. ügyosztály teendői homogénebb színezetet nyertek és bár munkaköre szűkebbé lett, a munkamennyiséget a központi szegényügyi nyilvántartó hivatal működése a régi szinten tartotta.

A *nyílt szegénygondozásra* kihatással bírt a 2147/1911. évi kgy. sz. határozat, amely az 1912. évi fővárosi költségvetésbe a legalább 10 év óta Budapesten lakó meg nem állapított illetőségűek segélyezésére 20.000 korona fedezetet vett fel. Ez a rendelkezés lényeges könnyítést volt hivatott tenni azoknak a segélyre szorultaknak ügyeiben, akiknek illetőségi kérdésében évekre nyúló tárgyalások folytak és támogatásuk azok befejeztéig szinte lehetetlen volt.

Megemlítjük itt azt is, hogy a 109.675/1910. IX. sz. tan. határozattal az 1905. évi szegényügyi szabályrendelet végrehajtási utasításának azon rendelkezése (11. §.), hogy az olyan segélyezettek, akik nyugdíjból, kegy-

¹⁾ Lásd Közig. Évkönyv 1909—1912. év, 273. oldal.

díjból vagy alapítványi, illetve társadalmi segélyből Budapesten évi 480, vidéken évi 240 K járandósággal bírnak — segélyben nem részesíthetők — olyként módosított, hogy ezen összegek 600, illetve 300 koronára emeltek fel.

Az 1909—1913-ig terjedő évek a lakáshiány és lakásdrágaság megszüntetésére irányuló szociálpolitikai tevékenység jegyében állottak. Az öt évre kidolgozott program alapján a *félíg nyílt* szegénygondozást szolgáló intézmények egész sora létesült. Ezek az intézmények a következők:

1911-ben adatott át rendeltetésének az V. ker., Vág-utca 12. és 14. sz. alatt épült úgynevezett *Népház*, amelyben népkonyha, munkásétkező, népkönyvtár és olvasó, bölcsőde, óvoda és napközi otthon, valamint foglalkoztatóműhely nyert elhelyezést és mindezen felül még 150 személy számára lakóhelyiség. Az intézmény megalkotásánál az a gondolat volt irányadó, hogy a főváros egyes kerületeiben a különböző, gyakran egymástól távol eső helyeken elhelyezett közjótékonyági intézmények *kerületenkint egy épületben* elhelyezve, egységes és áttekinthető vezetés alatt sikeresebben felelhetnek meg rendeltetésüknek.¹⁾ Az épületnek a szegénygondozás szempontjából legfontosabb része a *foglalkoztatóműhely* volt, amely azokon a munkabíró egyénekben akart segíteni, akik részint a hatóság, részint a társadalom támogatására szorultak és a közsegélyt nem alamizsna, de munkaalakalom alakjában kérték. Az intézmény kezelését a főváros az V. ker. Általános Közjótékonyági Egyesületre bízta, miért is működéséről a társadalmi tevékenység ismertetésénél számolunk be.

Elsősorban szociálpolitikai jelentőségű intézmény és csak részben bír a szegénygondozásra is érdekl az 1912. év elején rendeltetésének átadott VI. ker., Aréna-úton 1,537.562 korona költséggel épült és 417 hálófülkével bíró *Népszálló*. Ez a lakásügyi intézmény az ágyrajárást kívánta megszüntetni és a nőtlen munkások jólétét emelni. Mivel nem csupán a legszegényebb néposztály részére szolgál lakásul, a különszobák árait itt magasabban szabták meg, mint a menhelyek hálódíjait.²⁾ A szálló 1027 négy-szögöl területen levő 3 emeletes épület, modern berendezéssel, étkezőhelyiségekkel, konyhával, olvasóteremmel, ingyen könyvtárral és higiénikus felszereléssel.

Az említett lakásépítési programnak a szegénygondozás szempontjából legfontosabb alkotásai az újtípusú *szükséglakások* voltak. Céljuk az volt, hogy azok részére, akik valami elemi csapás (tűzvész, árvíz stb.) miatt váltak hajléktalanokká, vagy saját erejükből el nem hárítható ok miatt eddigi lakásukból kilakoltattak, hajlékhoz jussanak. Öt ilyen szükségalakótelep épült és pedig az I. ker., Lenke-úton 19 lakással, a VI. ker., Babér-utcában 320 lakással, a VII. ker., Alsóerdősor 30 lakással, a IX. ker.,

¹⁾ Lásd: A 40 éves Budapest, 626. old.

²⁾ Így *Liber E.*: A szegényügy szervezete. Városi Szemle, XIII.

Mester-utcában 19 lakással és a IX. ker., Vágóhid-utcában két telep 180 lakással.¹⁾

A szükséglakástelepek *kezelésére* vonatkozólag a tanács 20.199/1912. XIV. sz. alatt utasítást hozott, amelynek főbb rendelkezései a következők. Az összes szükséglakások és menhelyek 1912. évi július hó 1-től kezdve a *tanács* (XIV. ü.-o.) kezelése alatt állanak, aki is telep-felügyelő útján végzi e tevékenységet. Fel lehet venni oly családokat és egyéneket:

a) akik közérdekből elrendelt kilakoltatás folytán váltak ideiglenesen hajléktalanokká,

b) akik a lakásbér fizetésére — hatóságilag megállapított módon — átmenetileg képtelenek,

c) akik más okokból (bírói kilakoltatás, lakáshiány stb.) lettek ideiglenesen hajléktalanokká.

Az a) és b) alatt felsorolt családok és egyének megokolt esetekben és legfeljebb két hétig lakhatnak *ingyen* a szükséglakásokban. Ez a használat azonban évenként csak *egy* alkalomra szól. Rendkívül méltánylást érdemlő esetekben a tanács nevében az ügyosztály meghosszabbíthatja a telepen való lakást legfeljebb 3 hónapra a már eltöltött idővel együtt és oly további feltétel mellett, hogy a meghosszabbított időre a jogosult heti 3 korona használati díjat fizet. A c) pont alapján felvettek heti 4 koronát fizetnek és évenként csak egy alkalommal és 3 hónapnál nem tovább lakhatnak a telepen. Az előjáróság a beutalt viszonyaira nézve vizsgálatot tart és a tanácsnak jelentést tesz. Halasztást nem tűrő esetekben egy éjjelre az előjárók és telepelfelügyelők is beutalást adhatnak. Az ügyosztály a beutaltakról jegyzéket vezet. A telepen lakók kötelesek a telep *házi rendjét* betartani. A telepelfelügyelők részére kiadott *utasítás* részletesen intézkedik a bérjövödelem nyilvántartásáról, elszámolásáról stb.

Azt a szépen kibontakozó közjóléti és szociálpolitikai tevékenységet, amelyet a főváros a vázoltak szerint 1913. év végéig, sőt folytatólagosan is kifejtett, a kirobbant világháború derékban törte ketté és hatalmas próbának vetette alá az egész közigazgatási szervezet működését.

De sőt figyelemmel arra — hogy a fővárosnak a békeéveiben kifejlesztett szegénygondozó igazgatása csak a társadalom *legszegényebb* osztályaira terjedt ki, és hogy a szegénygondozás berendezései és a gondozó eljárás módszere is ennek megfelelően alakult ki, viszont a háború folytán olyanok is támogatásra szorultak, akik normális viszonyok közt a jólét bizonyos fokát élvezték és csak a háború erőhatalma miatt veszítették állásukat, jövedelmüket és hagyták családjukat nyomorban — szükségessé vált, hogy e különleges népgondozás speciális feladatainak ellátására a meglevő intéz-

¹⁾ Lásd *Liber E.* id. cikk.

ményektől eltérő szervezetű, ügykezelésű és módszerű intézmények is létesíttessenek.¹⁾

A főváros hatósági és társadalmi népgondozása ezért a háború alatt párhuzamosan mutat fel *állandó* jellegű, már a békében létrejött hivatalos és magánjótékonsági intézményeket, valamint *időleges*, háborús jótékonsági szervezeteket. Mindkét intézmény egyrészt *központi*, a főváros egész területére kiterjedő, másrészt *kerületi* szervezetekkel rendelkezik.

Az általános mozgósítás és a hátrahagyott családtagok elhagyottsága a főváros polgármesterét már 1914. július 31-én arra készítette, hogy »*Városi népségítőiroda*« címmel oly irodát állítson fel, amely részint tanáccsal és útbaigazítással, részint anyagiakkal az első segítséget nyújtja.²⁾ Ezzel a szervvel a jogvédőegyesület kiküldött képviselője is állandó kapcsolatot tartott fenn.

A tervszerű munka szervezetét illetően a hadbavonultak országos segélyező bizottságával karöltve a polgármester elsősorban kerületenkint a *helyi segítőbizottságokat* alapította meg a kerületi előjárók vezetése alatt.³⁾ Majd később a budapesti *központi segítőbizottságot* is létrehívta, amelynek hivatása lett egyrészt a kerületi helyibizottságok működését vezetni és ellenőrizni, nemkülönben a főváros egész társadalmának jótékonsági mozgalmait irányítani, másrészt összekötő kapocsként szolgálni a háború alatt az országos és helyi segítőszervek között. Ez a megoldás a főváros egész közigazgatásához annyiban simult hozzá, hogy a tömegek segélyezését a kerületi helyi szervekre bízták, míg a központnak a vezetés, az irányítás és a segítség bizonyos speciális eseteinek nyújtása maradt fenn.⁴⁾ A központi bizottság az ellátandó ügykör szerint 11 osztályra oszlott (elnöki, közgazdasági, közegészségi, népgondozó, gyermekvédő, anyavédő, népélelmező, ruházati, katonai ruházati, irodalom- és művészetpártoló és a segélyező osztály), amelyek közül a *szegénygondozás ügyeivel* közvetlenül a *népgondozó és segélyező osztályok foglalkoztak*. A segélyező szakosztály, amely a műveltebb szegények diszkrét támogatását látta el, mind összetételénél, mind munkamódszánál fogva külön felemlítésre méltó.

A szakosztály elnöke a polgármester, tagjai az eddig is diszkrét segélyezéssel foglalkozó egyesületek képviselői; üléseire meg kell hívni a tanácsi IX. ügyosztály vezetőjét és szükség esetén a ker. előjárókat is.

A segély iránti kérelmeket mind az osztálynál, mind az egyesületeknél be lehetett nyújtani. Az osztálynál közvetlenül beadott kérvényeket a titkár

¹⁾ Így *Hanvai S.*: Budapest háborús jótékonsága és A budapesti közjótékonság évkönyve, 1915.

²⁾ Lásd a 97.600/1914. sz. polgm. rendeletet.

³⁾ Lásd a 103.259/1914. I. sz. polgm. rendeletet.

⁴⁾ Így *Hanvai S.* Budapest háborús jótékonsága, 3. old.

nyomozás céljából vagy az osztály egy-egy tagjának vagy valamelyik erre felkért közgyámnak adta ki, aki a kérelmező viszonyait megvizsgálta különös figyelemmel arra is, vajjon nem lehetne-e rajta munkaalkalom nyújtásával segíteni. Az egyesületeknél benyújtott kérvényeket az egyesületek képviselői vizsgálták meg a fentemlített módon és javaslatukkal együtt azt a segélyezési osztály titkárához juttatták.

Az osztály titkára az így előkészített kérvényeket az osztály ülése elé terjesztette. Rögtöni segélyeket a polgármester vagy helyettese ülésen kívül elsőízben 50 koronáig engedélyezhetett. Az ülésen megszavazott segélyeket postatakarékpénztári csekkklapon küldték meg a kérelmezőknek. Ülésből egyszersmindenkorra szóló segélyül rendszerint legfeljebb 300 korona, havi segélyül pedig három hónapra legfeljebb 50—50 korona volt utalványozható; ez idő elteltével a segély újabb vizsgálat alapján még legfeljebb 3 hónapra volt megszavazható. A segélyt kamatmentes kölcsön alakjában is lehetett engedélyezni, amely esetben a kérelmező azt postatakarékpénztári befizetőlapon tartozott törleszteni.

A kerületi szervek megalakításánál nagy súlyt helyeztek arra, hogy a polgárság már a közsegélyre szorult viszonyainak megvizsgálásánál és a segély javaslatánál közreműködjék, miért is e célból a *szegénygyámi intézményt* újra szervezték. Minthogy pedig a szegénygyámok feladata a hadbavonultak családtagjai különböző viszonyainak figyelemmel kísérésére és sokoldalú támogatására is kiterjedt, elnevezésüket *városi közgyámra* változtatták.¹⁾ E mellett új eljárási utasítást és hordható jelvényt is kaptak. A közgyámok száma 1915. évi január 1-én 1840 volt; működésüket az ú. n. közgyámi alkerületben fejtették ki, 20—30 közgyámi alkerület pedig közgyámi körzetet alkotott. Az egyes kerületi közjótékonysági bizottságok tehát körzetekre tagolva végezték tennivalójukat és tartották üléseiket.

A körzetek működésére nézve a polgármester C. 13.958/IX. sz. rendeletével állapította meg a szükséges irányelveket. Ezek röviden a következők:

Minden közgyámi körzetnek van elnöke, akit a kerületi előjáró nevez ki a közgyámok közül. Az előjáró a közgyámi körzetek elnökeit havonként egyszer ülésre összehívja. Ezen az ülésen a segélyezési ügyek tárgyalásán kívül odahat, hogy minden körzeti elnök feladataival pontosan megismerkedjék.

A körzeti elnök legalább kéthetenként ülésre hívja a körzetébe tartozó közgyámokat. Ezeken megbeszélnek a szegénylátogatások módját, a rendelkezésre álló segélyforrásokat, jelentést tesznek a tapasztalatokról, tárgyalják az állandó segélyezésre vonatkozó ügyeket és a segély mérvét javasolják;

¹⁾ Lásd a 112.116/1914. I. sz. polgm. rend.

tárgyalják az összes körzetet érdeklő közjótékonyági ügyeket. A körzeti ülésen a kerületi elöljáró is személyesen vagy képviselő útján résztvesz. A körzeti elnök felügyeli a közgyámok működését.

E helyi segítőbizottságok tehát a központi bizottságnak fiókjai, amelyeknek feladata, hogy a ker. elöljáróságokkal összeműködve, a háború következtében közsegélyre szorultak segélyezésének munkájában tagjai a közgyámok útján résztvegyenek, pénzt és természetbeli adományokat gyűjtsenek és azokat célszerűen felhasználják.

A *kerületi elöljáróságok* a háború folyamán egyfelől nagyobb arányokban folytatták a közsegélyre szorult szegényeknek készpénzzel, valamint természetbeliellátással való támogatását, másfelől megnövekedett ebbeli működésük a hadbavonultak családtagjainak és a háború folytán bajba került egyének segélyezésével is. A hadbavonultak családtagjai részére megállapították és kifizették az állami törvényes pénzsegélyt és lakásilletéket, továbbá szükség esetén egyéb készpénz-segítségben is részesítették őket. Az egyéb szűkölködők vagy rögtöni vagy visszatérő ú. n. havi segélyt kaptak a főváros, illetőleg az állami jövedelmi adó terhére. Támogatták a kerületi elöljáróságok a szegényeket magánadományokból is, továbbá segélyezték az idegen illetőségűeket az illető törvényhatóság terhére, végül nyújtottak itt-ott útisegélyeket is. Ez utóbbiakat azonban leginkább a Népsegítő iroda adta.

Természetben segélyezték mind a hadbavonultak családtagjait, mind az egyéb szűkölködőket is. Ez a támogatás ebédre, vacsorára és egyéb élelmicikre szóló utalványból, élelmicikkeknek természetben való kiosztásából, felruházásból és fűtőanyag nyújtásából állott.

A hadbavonultak családtagjainak elkülönített nyilvántartása iránt a polgármester a 112.116/1914. I. sz. rendelettel intézkedett, nemkülönben kimerítő tájékoztatót és a segítőbizottságokról, hatóságokról és városi közgyámokról névjegyzéket adott ki. A szükséges statisztikai adat-szolgáltatás mind az adományokról, mind a segélyezésekről a 112.116/1914. sz. rendelet, a jótékony egyesületek nyilvántartásának felállítása pedig a 120.297/1914—IX. sz. rendelet alapján vétetett foganatba. Intézkedés történt aziránt is, hogy a segítőakcióra vonatkozó összes közlemények, az ülésekről szóló tudósítások, a heti és havi statisztikai adatok stb. a Fővárosi Közlöny mellékleteként megjelent közleményekben közzététessenek.

A polgármester végül 98.620/1914—IX. sz. rendeletével korlátozta a gyűjtések engedélyezését kimondván, hogy a háború ideje alatt csak a háborús állapottal kapcsolatos jótékony célokra fog a főváros területére gyűjtési engedélyt adni.

A közsegélyre *szorultakat* illetően megjegyezzük, hogy a segélyezés nemcsak a hadbavonult katonákra és családtagjaira, hanem a háború folytán *ínségbe jutott többi polgárookra, a menekültekre és a külföldről visszaszakerült internáltakra*, valamint az anya-, csecsemő- és gyermekvédelemre is kiterjedt.

A segélyezés *technikáját* illetően azt kell felemlítenünk, hogy a felsorolt összes szervek a segély nyújtása előtt előbb a *hatóság* (ker. előjáró, illetve a szegényügyi előadó), illetve a *közgyám* közreműködését vették igénybe és csak azt segélyezték, akinek reászorultsága ily módon megállapítást nyert.¹⁾

A segélyezés *módját* tekintve a *hatóság* leginkább *pénzsegélyeket*, míg a *társadalom* inkább *természetbeni* segélyt nyújtott ez időben. Nagy súlyt helyeztek arra, hogy a munkanélküliek megfelelő munkát kapjanak. A népkonyhákön ingyen ebédet csak az kaphatott, aki a kerületi közgyám vizsgálata után az illetékes kerületi előljárótól utalványt hozott.

Amint az itt vázoltakból kitűnik, 1915. év végéig, illetve 1916. év közepéig a háború súlyos válságai a hatóságnak és társadalomnak eladdig kiépített jótékonsági, szegénygondozói munkakörét igen tágkörű *népgondozói tevékenységgel* bővítették és fejlesztették.

Adva volt tehát egy olyan alap, amelyen a továbbfejlődés, a tágabb értelemben vett *népjóléti gondozás* intézményes kiépítése lehetséges volt. És erre a továbbépítésre nemcsak azért volt szükség, mivel akkor a háború még legszörnyűbb vérzivataraival tombolt s így a további anyagi és erkölcsi erőfeszítésekre és kitartásra kellett a néperőt képessé tenni, de azért is, mert gondolni kellett a *békére való visszatérésre*, az elpusztult emberanyag mennyiségi és minőségi pótlására, a visszatérők keresethez juttatására és a lényegesen megnövekedett közterhek elviselésére alkalmassátételére is. De megfontolást igényelt az a körülmény is, hogy a hosszúra nyúlt háborúban a feladatok folyton növekedtek, a társadalom ereje és tevékenysége pedig folyton ernyedt és így szükségessé vált egy olyan hatósági szerv életbeléptetése, amely a társadalom és hatóság munkáját egységesen irányítsa, összhangba hozza.²⁾

E célok elérése végett, mint Bárczy István polgármester előterjesztésében mondja: »Tulajdonképpen nem is a szegényügyi vagy közjótékonsági igazgatás újjászervezéséről kellett gondoskodnunk, hanem *oly nép-jóléti igazgatás megszervezéséről*, amelynek van szegényügyi közjótékonsági

¹⁾ A 120.298/1914. IX. sz. polgm. rendelet úgy intézkedik, hogy a közgyámok közreműködését valamennyi egyesület is vegye igénybe.

²⁾ Lásd *Gárdonyi Albert*: Ötven esztendő Budapest székesfőváros történetéből. 1925. 134. old.

része is a magukkal tehetetlen, gyógyíthatatlan szegények irányában, de amelynek legfőbb feladata az életfeltételek, a megélhetési viszonyok megkönnyítése, a munkanélküliség, a pusztító népbetegségek leküzdése, olcsó és egészséges kislakások, olcsó hitelbiztosítás, olcsó étkeztetés lehetővé tétele, az anya-, csecsemő- és gyermekvédelem fejlesztése és mindannak egységes kézben való összefoglalása, amit e téren a hatóság és társadalom tehet.«

Szemellátható, hogy e program sokban egyezik, nem egy tekintetben pedig túl is szárnyalja a németeknek 1923-ban tető alá hozott népgondozó jogszabályait. A főváros élesszemű vezetősége pedig már ezt az időpontot találta legalkalmasabbnak a népgondozás jól megfontolt és jól kidolgozott megszervezésére és anyagi megalapozására, egyrészt mert a veszteségek pótlása és megelőzése ezt parancsolta, mert más oldalról az akkor *ébredező szociális lelkiismeret* a komoly érdeklődés, az erkölcsi és anyagi áldozatkészség nagyobb mérvű mozgósítását is lehetővé tette.¹⁾

A fent megjelölt szempontok mellett különösen *két alapelvet* emelt ki még az előkészítő tervezet: az egyik a teljes *összpontosítás* *szüksége a legfőbb vezetésben* és irányításban, a nyilvántartásban és ellenőrzésben, a másik a legmesszebbmenő *decentralizálás* *szükségessége a végrehajtásban*.

Ezen alapelvek szem előtt tartásával elkészült 61.100/1916—I. sz. polgármesteri előterjesztést a 481/916. kgy. sz. alatt kiküldött 40 tagú vegyes bizottság is magáévá tévén, a törvényhatósági bizottság közgyűlése azt 1916. évi július hó 12-én 917/916. kgy. sz. a. elfogadta. A szabályrendeletre a belügyminiszter 120.529/1916. —III. sz. leiratával egyes észrevételeket tévén, a tanács azt 95.271/916.—I. sz. alatt módosított szövegben újból a közgyűlés elé terjesztette, amely 1092/1916. kgy. sz. alatt azt egyhangúlag elfogadta.

Az új szabályrendelet 1917. évi január hó 1-én lépett életbe és vele hatályát veszítette az 1905. évi 944. kgy. sz. alatt megalkotott szabályrendelettel létesített szegénygondozás egész rendszere.²⁾

II. A zárt szegénygondozás.

A székesfőváros által fenntartott szegénygondozó intézetek *fejlesztésére* a keletkezésük óta megváltozott viszonyok folytán egyre érezhetőbb szükség lett. Már 1906. táján tervbevették egy új *központi szegényház* fel-

¹⁾ Lásd a bizottsági és tanácsi előterjesztést a székesfőváros népjóléti igazgatásának szervezése ügyében. Föv. Közlöny, 1916. évi július 7-i szám, VI. melléklet.

²⁾ Lásd az új szab. rend. 104. §-át és a 104.229/1916. I. sz. tanácsi határozatot.

építését, de a fennforgó pénzügyi nehézségek miatt a nagyobb reformok megvalósítása évről-évre haladékot szenvedett és csak apróbb átalakításokkal — így például az Erzsébet-szegényházban 1910-ben raktár létesítettett, 1912. év elején pedig egy új főzőkonyha épült ezer személy ételmezésére — kellett beérni.

A szegényházak túlszűfoltóságán ideiglenesen egy új *fiókszegényház* felállításával iparkodott a főváros segíteni, minthogy az új központi szegényház létesítésére még 1912. évben sem lehetett komolyan gondolni. A közgyűlés 984/1912. sz. határozatával elrendelte a székesfővárosi *kamaraerdei nyaralótelepnek* szegényházi célokra való átalakítását, ami 1912. évben meg is történt. A telepen 200 ápoltságára rendeztek be férőhelyet; a fiókszegényházban 1913. év tavaszán azonban egyelőre csak 150 ápoltság nyert elhelyezést.

A szegényházakban a tanács állandó gondját képezte az ellátás és az ételmezés javítása és kellő felügyelete. Fő törekvése az volt, hogy az élet hajótöröttjeinek testi és lelki állapotát minél inkább elviselhetővé tegye. Az utóbbi cél elérését szolgálták a következők: reggelire az ápoltság 1912. év óta rántottleves helyett kávékaptak, az egészséges osztályon elhelyezett minden ápoltság havi egy-egy korona zsebpénzben részesült, a kórházi osztályon levők pedig a nagy ünnepek alkalmával 60—60 fillér zsebpénzt kaptak.

Ugyanitt megemlítjük, hogy az Erzsébet szegényházban 1909. évig csekély díjjal kinevezett vagy díjtanul dolgozó gyakorló orvosok teendőinek állandó és egyöntetű ellátása végett ez évben egy igazgató-főorvosi, egy I. osztályú és egy II. osztályú főorvosi, egy alorvosi és egy segédorvosi állás szervezetet és ezen állások javadalmazása a közkórházi ugyanilyen állások illetményeinek megfelelően állapított meg.

A Menhely a szenvedő emberiségnek elnevezésű intézetben 1909. évben egy modern fertőtlenítő készülék szereltetett be és nyert beépítést. Az új épület és az ugyanakkor megnagyobbított fürdők azt a célt szolgálják, hogy úgy az intézetet igénybevevők, mint ruháik is tökéletesen fertőtleníthetők legyenek.

III. A szegénygondozás statisztikája 1906—1917-ig.

A) A nyílt és félig nyílt gondozás.

1. A kerületi előljáróságok pénzsegélyre és természetbeni segélyezésre irányuló tevékenységét a 17. számú táblázat szemlélteti.

Amint az a 17. számú tábla adataiból kitűnik, a kérdéses időszakban a nyilvántartott segélyezettek száma folytonos emelkedést mutat. A segélyezettek legnagyobb része rögtön segélyt kapott; a segélyezési esetek számát

17. A kerületi előjáróságok által 1906—1916. években nyújtott pénz- és természetbeni segélyezés.

Megnevezés	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914 *)	1915 *)	1916 *)
a) A nyilvántartott szegények száma az év végén ¹⁾	5.936	6.912	6.680	.	.	.	.	.	.	.	.
b) A pénzsegélyezési esetek száma :											
Rögtöni segély	5.193	5.330	4.327	4.368	5.701	3.785	3.787	4.354	10.778	36.707	60.949
Allandó havisegély	37.496	37.828	38.310	39.689	40.345	40.459	40.455	39.303	38.980	38.335	36.528
Idegen illetőségűek segélyezése	2.508	1.940	1.637	1.637	1.282	1.316	1.047	1.310	1.233	1.347	1.011
Utisegélyek	129	114	101	20	13	28	23	15	8	6	9
Magánadományokból	12.663	10.903	11.546	8.150	7.785	13.475	4.502	9.019	10.817	6.242	3.064
Együtt	57.989	56.115	55.921	53.864	55.126	59.063	49.814	54.001	61.816	82.637	101.561
c) A kiosztott segélyösszeg koronában :											
Rögtöni segély	24.641	26.936	24.467	24.541	26.468	21.156	20.430	19.612	58.743	338.482	717.795
Allandó havisegély	341.325	354.180	375.074	407.110	434.311	444.175	457.203	459.315	456.496	447.914	444.121
Idegen illetőségűek segélyezése	17.016	13.698	12.648	12.257	12.042	13.394	10.621	15.770	12.524	11.507	10.609
Utisegélyek	979	778	549	128	125	239	206	126	78	111	117
Magánadományokból	53.714	29.231	49.257	35.495	33.553	72.520	25.514	47.704	59.509	75.223	50.375
Együtt	437.675	424.823	461.995	479.531	506.499	551.484	513.974	542.527	587.350	873.237	1,223.017
d) Természetbeni segélyezés :											
Segélyezett egyének száma	843	1.376	2.652	1.133	1.200	224	1.416	440	.	.	.
Segély értéke koronában	2.508	8.448	19.310	6.514	6.534	4.171	7.852	15.998	.	.	.

¹⁾ 1909 óta a nyilvántartott szegények számát a statisztikai évkönyvek nem tüntetik fel. — ²⁾ A hadvonnultak és családjainak segélyezését lásd a 22. táblán.

illetőleg az állandó havi segélyezések száma bizonyos állandóságot mutat, viszont a rögtöni segélyezési esetek száma a háború éve alatt hirtelen felszökött. A segélyezésre fordított összegek is folytonos emelkedést tüntetnek fel. Az 1916. évben e készpénzsegélyek már 1,223.017 koronára rúgtak, amelyből — figyelembevételre, hogy ezidőben Budapest lakossága 986.755 lelket tett ki — egy lakosra kerekén 1.25 korona esett.

2 H a t ó s á g i n é p k o n y h á k.

Az 1906—1908. években a főváros három, 1909—1913. években két és 1914—16. években három népkonyhát tartott fenn. Ezeknek forgalmát a 18. sz. táblázat tünteti fel.

18. A hatósági népkonyhák forgalma az 1906—1916. években.

Év	Étkező egyének száma
1906	105.095
1907	61.855
1908	20.309
1909	21.015
1910	63.537
1911	70.230
1912	33.745
1913	99.497
1914	} Lásd a háborús segélyezés kimutatását
1915	
1916	

3. A szükséglakások forgalma.

Az 1906—1912. évig a szükséglakások forgalmát a 19. sz. táblázat tünteti fel.¹⁾

19. A szükséglakások forgalma 1906—1912. években.

Év	Családi szobák- ban lakott az év végén	Közös éjjeli termék- ben meghált	Bevételek hálódijakból (korona)
1906	1.370	48.185	17.140
1907	1.395	64.867	25.127
1908	1.472	70.835	26.215
1909	1.234	66.732	7.430
1910	799	62.236	7.536
1911	1.170	51.508	7.536
1912	920	43.242	5.100

¹⁾ Az 1913—1920. évekről nem sikerült statisztikai adatot beszerezni.

4. Ingyenes gyógyítás és temetés.

A kerületi orvosok és szülésznők tevékenységét a 20. sz. kimutatás tünteti fel.

20. A kerületi orvosok és szülésznők szegénygondozó tevékenysége az 1906—1916. években.

É v	A kerületi orvosok által kezelt szegénybetegek száma	Kórházba szállított betegek száma	Gyógyszerutalványok	Kerületi szülésznők segédkezése	Ingyen-temetések
1906	29.272	.	.	359	711
1907	26.468	.	.	401	675
1908	24.611	995	34.272	408	598
1909	21.457	1.012	30.346	399	534
1910	15.387	769	28.258	408	417
1911	12.716	809	21.090	424	476
1912	11.382	849	25.543	458	263
1913	12.512	952	.	482	154
1914	16.632	949	.	533	205
1915	24.338	1.094	.	546	275
1916	15.423	826	.	409	261

5. Menhely a szenvedő emberiségnek.

Ebben az intézetben éjjeli szállást nyert egyének számáról a 21. sz. tábla számol be.

21. A »Menhely a szenvedő emberiségnek« elnevezésű intézet forgalma az 1906—1916. években.

Év	Éjjeli szállást nyert
1906	.
1907	.
1908	42.689
1909	45.159
1910	47.496
1911	49.285
1912	47.921
1913	48.573
1914	49.714
1915	43.474
1916	46.029

6. A háború alatti közjótékonyági működés.

A kerületi előljáróságok közjótékonyági tevékenységének számbeli adatait a háború alatt a 22. számú kimutatás tünteti fel. Meg kell jegyeznünk, hogy ezen háborús segítő tevékenységhez szükséges összegeket a főváros túlnyomórésztben a hadijövedelmi adó hozadékából az Országos Hadsegélyező Bizottság útján kapta meg oly módon, hogy a kiutalt pénzek a fővárosi központi pénztárba folytak be és a tanács IX. ügyosztálya intézkedett ezen összegeknek felhasználásáról. A kimutatás mind a segélyezett egyének számát, mind a segély összegét, mind pedig a természetbeni segélyek (esetek) számát is feltünteti.

22. A háború alatti közjótékonyági tevékenység 1914—1916.

A működés neve	Hadbavonultak és családtagjaik			Egyéb szűkölködők		
	1914	1915	1916	1914	1915	1916
<i>I. Kézpénzsegélyek.</i>						
<i>a) Segélyezett egyének száma.</i>						
Állami törv. pénzsegély	147.636	550.022	735.900	—	—	—
Egyéb „ „	21.297	6.192	19.928	—	—	—
<i>b) Segélyösszeg (koronákban).</i>						„
Állami törv. pénzsegély	9,809.030	36,840.714	47,450.403	—	—	—
Egyéb „ „	106.594	232.137	1,066.197	—	—	—
<i>II. Természetbeni segélyek.</i>						
<i>(Esetek száma).</i>						
Utalvány ebédre	407.396	172.617	386.231	358.253	1,151.929	610.918
„ vacsorára	235	—	—	209	—	—
„ tejre	7.764	39.105	34.562	7.535	24.046	15.076
„ egyéb élelmiszerre.	101.670	29.697	60.020	57.909	13.397	9.281
Élelmicikk	51.372	2	3.245	18.608	21	3.978
Felruházás	246	138	284	2.949	868	783
Fűtőanyag	497	1.987	2.681	996	9.130	70.322
Vegyes	109	607	3.109	1.487	17.909	8.358
Összesen ..	569.289	244.153	490.132	447.946	1,217.300	718.716

B) A zárt szegénygondozás.

Az 1912. év végéig működésben volt 2 szegényházban 1912. év végén a szobák száma 122 volt, 1326 ággyal. Az alkalmazott személyzet állott 6 tisztviselőből, 17 orvusból, 48 ápolóból és 13 szolgából. Összes illetményük 75.217 korona volt. Az 1913. évtől kezdve a kamaraerdei szegényház is átlag 200 ápolttal működésbe lépett.

A forgalmat a 23. számú kimutatás tünteti fel.

24. A szegénygondozás kiadásai és bevételei az 1906—1916. években.

Megnevezés	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916
	K o r o n a										
I. Kiadások.											
1. A községi alaptól.											
a) Rendes kiadások.											
Jótekonny egyesületek segélye	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000	50.000	60.000	60.000	100.000	100.000
Helybeli szegények beteg-	3.139	1.132	2.447	1.042	1.860	1.369	2.442	1.244	713	768	306
ápolási költségei	32.352	35.621	41.556	32.577	32.277	54.917	49.581	32.545	33.632	36.899	22.453
Szükséglatások költségei ...											
A szegényalap részére meg-	468.880	503.633	490.000	520.000	510.000	510.000	510.000	530.000	800.410	1,230.634	985.244
terítés											
b) Rendkívüli kiadások.											
Jótekonny int. segélyezése ...	10.000	10.000	10.000	4.000	3.000	4.000	4.000	15.000	18.000	25.000	15.000
Népkonyhak segélyezése ...	—	—	—	—	—	—	—	1.005	—	—	—
Munkanélküliek segélyezése...	—	—	—	—	—	—	—	40.000	41.415	6.494	504
Árvizkárosultak segélyezése...	20.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. A szegényalaptól	1,059.395	1,069.632	1,193.770	1,236.523	1,295.807	1,441.016	1,476.892	1,488.574	1,526.639	2,243.666	2,773.550
3. A népkonyhaalaptól ...	9.985	7.238	9.447	6.533	3.758	5.729	5.880	7.398	3.592	931	8
Összesen ...	1,643.751	1,667.256	1,787.220	1,840.675	1,886.702	2,057.031	2,098.795	2,175.766	2,484.401	3,644.392	3,897.065
II. Bevételek.											
1. A községi alaptól.											
Betegápolási költségek meg-	1.318	1.556	390	111	159	6	384	16.355	11.295	12.222	13.564
térítése	18.426	25.850	26.535	23.598	20.268	23.961	23.315	32.803	36.585	37.435	27.470
Szükséglatások bevételei...											
2. A szegényalaptól	1,033.094	1,030.427	1,149.767	1,302.890	1,308.508	1,452.430	1,518.540	1,504.734	1,480.746	2,460.436	2,636.730
3. A népkonyhaalaptól ...	36.316	31.180	35.364	32.349	32.899	34.117	36.131	10.200	10.379	10.999	11.594
Összesen ...	1,089.154	1,089.013	1,212.056	1,358.948	1,361.834	1,510.514	1,578.370	1,564.092	1,539.005	2,521.092	2,689.358

C) A szegénygondozás költségei 1906—1916-ig.

Az 1906—1916. év végéig terjedő időben a főváros által szegénygondozásra fordított kiadások, valamint a szegénygondozással kapcsolatban befolyt jövedelmek kimutatásánál ugyanazon nehézségekkel találjuk szemben magunkat, amelyekkel már az 1905. évi ily statisztikai kimutatás elkészítésénél találkoztunk. A nehézséget, mint kifejtettük, az a körülmény okozza, hogy a szegényalapon kívül egyéb forrásai is voltak a székesfővárosnak szegényházai fenntartására és egyéb közjótékonytságot szolgáló intézményei ellátására. Így bizonyos külön alapok, valamint maga a községi alap is rendelkezésre állottak.

Figyelemmel arra, hogy a statisztikai évkönyveknek a közjótékonyági kiadásokat és bevételeket feltüntető kimutatásai nem csupán a szegénygondozással, hanem a lelencek és árvák ápolásával, valamint a népjóléti intézmények fenntartásával járó kiadásokat és bevételeket is felölelik, ezeknek elhagyásával mi csak a felnőtt szegények gondozására fordított kiadásokat és e gondozással kapcsolatban netán befolyt bevételeket vesszük tekintetbe.

Az egyesületek segélyénél pedig csak a szegénygondozással foglalkozó intézmények segélyezését vesszük számba.

A szóbanforgó 11 évre szóló kimutatást a 24. számú tábla mutatja.

Amint a 24. sz. táblázatból látható, a szegénygondozás *kiadásai* 1906-tól kezdve évről-évre szakadatlanul fokozódó irányzatot mutatnak és az 1916. évben a tíz év előtti kiadásoknak már több mint kétszeresét teszik ki. A kiadások fokozatos emelkedésének okát részben a népesség szaporodásával, részben a háborút megelőző és a háborút kísérő folyton emelkedő drágaság előidézte tömegnyomorral kapcsolatos egyre intenzívebb szociális gondozás képezi. Különösen megdagadtak a szegényházak kiadásai, amelyek a szegényalap kiadásait feltüntető 26. számú táblázat szerint 1912—1916. évek alatt csaknem megháromszorozódtak. Erős emelkedést mutatnak továbbá a jótékony egyesületek segélyezésére fordított kiadások is.

A szegénygondozásból eredő *bevételek* viszont nem mutatnak a kiadásokkal arányban álló emelkedést, aminek következménye az lett, hogy a községi alapnak a szegény alap részére adott és körülbelül 1913. évig szinte állandóan egy nívón mozgó megtérítései ezen évtől fogva ugrásszerűen emelkednek.

A *szegényalapnak* 1906—1916. év végéig terjedő *bevételei és kiadásai* szintén állandóan emelkedő irányzatot mutatnak.

Ez az emelkedés 1911-ig bezárólag lassú, attól kezdve mind erőteljesebb és 1916-ban már az 1905. évének többszöröse. A bevételek emelkedését egyrészt a községi alapnak említett fokozott megtérítései okozzák, másrészt a rendkívüli bevételek (a hadsegélyző bizottságok segélyei folytán) állandó

növekedése. A kiadások főleg a szegényházaknál és a kerületi elüljáróságok pénzsegélyeinél mutatnak nagy emelkedést.

A szegényalap bevételeit és kiadásait, valamint vagyonát 1906—1911-ig a 25. számú táblázatban *összesítjük*, 1912-től kezdve 1916-ig pedig *részletezve* a 26. számú kimutatásban közöljük.

25. A szegényalap bevételei, kiadásai és vagyon 1906—1911. években.

Év	Bevételek	Kiadások k o r o n a	Vagyon
1906	1,026.987	1,050.615	3,833.379
1907	1,119.017	1,069.632	3,808.091
1908	1,148.617	1,193.543	3,798.846
1909	1,270.512	1,229.790	4,001.408
1910	1,308.305	1,295.807	4,008.148
1911	1,411.878	1,422.118	4,097.281

26. A szegényalap bevételei és kiadásai az 1912—1916. években.

Részletezés	1912	1913	1914	1915	1916
	k o r o n á t a n				
I. Bevételek.					
Kamatok	67.637	72.042	82.545	76.620	79.747
Nyilvános előadások díjai	161.873	162.121	142.118	110.342	117.720
Bírságok	267.555	253.823	220.167	204.572	333.537
Községi alap segélye	510.000	530.000	800.410	1,230.634	985.244
Totalizátor járuléka	395.858	387.240	161.041	203.355	420.501
Egyéb bevételek	106.423	85.867	72.783	64.961	74.912
Rendkívüliek	7.189	13.641	1.682 ¹⁾	569.953 ¹⁾	625.069
Összesen	1,516.535	1,504.734	1,480.746	2,460.437	2,636.730
II. Kiadások.					
A szegényházaknál :					
személyzet	75.212	72.322	79.583	80.777	93.111
élelmezés	373.991	390.379	463.563	773.178	911.609
ruha, ágynemű	70.963	89.887	78.205	35.818	30.104
tűzelő szükséglet	50.271	34.238	62.560	63.824	76.289
épületfenntartás	34.622	58.162	48.790	36.960	57.178
egyéb	98.786	169.450	153.963	181.766	210.899
Kerületi elüljáróságok segélyei	528.074	544.314	532.258	971.423	1,270.168
Egyéb szegényügyi kiadások	189.894	126.661	101.907	96.578	87.735
Rendkívüli kiadások	55.079	3.161	5.811	3.342	36.458
Összesen	1,476.892	1,488.574	1,526.640	2,243.666	2,773.551
III. Vagyon.					
Vagyon	4,302.705	4,485.486	4,753.585	4,815.367	4,832.110
Teher	192.721	274.729	535.667	551.111	447.541
Tiszta vagyon	4,109.984	4,210.757	4,217.918	4,264.256	4,384.569

¹⁾ A hadsegélyző bizottság segélyével együtt.

IV. FEJEZET.

A hatósági nyílt és zárt szegénygondozás fejlődése az 1917—1929. években.

I. Jogszabályok. Szervezet. A nyílt szegénygondozás fejlődése és jelen helyzete.

A főváros hatósági szegénygondozásának ezen harmadik fejlődési korszaka tulajdonképpen több kisebb periódusra osztható.

Az egész időszak az 1916. évben alkotott népjóléti igazgatás szervezéséről szóló új szabályrendelet jegyében áll, azonban arra való tekintettel, hogy ezen szabályrendelet az 1924. évben módosítást szenvedett, már ez okból is az egész időszakot két részre oszthatjuk: viszont különleges elbánnásban részesíthető a háború két utolsó esztendejének (1917—1918), valamint a háborút követő forradalmak éveinek és a rá következő éveknek (1918—1920.) szegénygondozása is az okból, mivel e korszak rendkívül eseményei folytán felidézett általános és nagyméretű nyomor különleges rendszabályok alkalmazását követelte meg.

Mielőtt e korszak eseményeinek ismertetéséhez fogunk, kissé részletesebben kell magának e korszaknak irányadó jogszabályát a népjóléti igazgatás szervezéséről szóló szabályrendeletet és annak rendelkezéseit, valamint az annak alapján folyt tevékenységet és e tevékenység eredményeit méltatnunk.¹⁾

A szabályrendelet mindenekelőtt azt a korszerű tételt mondja ki, hogy a főváros eddigi törvényen alapuló szegénygondozó tevékenységét *szélesebb körű népjóléti működéssé* fejleszti, de mivel ezen működés céljaira a főváros elegendő fedezettel nem rendelkezett, kimondja a szabályrendelet azt is, hogy kötelezettséget erre a szélesebbkörű népjóléti működésre nézve senkivel szemben nem vállal és azt csak annyiban fejt ki, *amennyiben azt saját gazdasági ereje*, továbbá a társadalom áldozatkészsége, valamint más, e célra szolgáló jövedelmi források megengedik (2. §.). Ez utóbbi források főképpen a társadalom e célra szolgáló adományaiban és az állami hozzájárulásokban nyertek megjelölést (81. és 96. §.).

Szakít a szabályrendelet *feltételesen* az eddigi *illetőségi elvvel*, amennyiben kimondja, hogy a főváros *kivételesen* szegényellátásban, illetőleg népjóléti gondozásban részesítheti mindazokat a magyar állampolgárokat, akiknek helybeli illetősége nincsen ugyan megállapítva, de akik közsegélyre szorulásukat megelőzően legalább 4 éven át megszakítás nélkül Budapesten laktak (4. §.).²⁾

A *tágabbkörű népjóléti gondozás feladatait* a szabályrendelet a következőkben állapítja meg:

- a) ingyenes jogvédelem és tanácsadás,
- b) munka- és állasközvetítés,

¹⁾ A Népjóléti Központ két évi (1917—1918) munkájának eredményeiről és tapasztalatairól részletesen beszámol *Csergő Hugó*: A budapesti nyomor vöröskönyve című könyve

²⁾ Ez az elv a háború alatt szinte általánosan alkalmazásban volt.

- c) foglalkoztató műhelyekben való munkaadás,
- d) népegészségügy,
- e) anya- és csecsemővédelem,
- f) gyermekvédelem,
- g) népművelés,
- h) népélelmezés,
- i) lakáskérdés,
- k) támogatásra szoruló iparosok és kereskedők segítése,
- l) cselédügy,

m) a népgondozó tevékenység és ennek keretében különösen a népjóléti megbízottak tevékenységének szervezése és megbízása (15. §.).

Kimondja a szabályrendelet, hogy a fősúlyt a lehetőséghez képest a munkával és természetben való segítségre, illetőleg arra kell helyezni, hogy a segítség az arra rászorult gazdasági, társadalmi megerősödéséhez ismét hozzájuttassa (13. §.).

Módot nyújt továbbá a szabályrendelet arra is, hogy a szegényházi ápolásra minősített szegényeket a szegényházi elhelyezés helyett *családi gondozásban* lehessen részesíteni olyképen, hogy a gondozás díja fejenként és évenként meg ne haladja azt az összeget, amennyibe a szegényházi ápolás kerül (20. §.). A közsegítség egyik módjaképen bevezeti a *lakásbérsegélyt* is.

Eltiltja a szabályrendelet a koldulást a főváros egész területén (93. §.) és gondoskodik a koldulás vagy csavargás miatt elítéltek eltoloncolása iránt (94. §.).

Gondoskodik végül a népjóléti egyesületek, az adománygyűjtések, valamint a jótékonycélú hangversenyek nyilvántartásáról és ellenőrzéséről (83—92. §.), nemkülönben a hatósági szegénygondozás egyéni és pénzügyi statisztikájának rendszeres vezetéséről kiemelve azt is, hogy az egyéni statisztikában a személyi adatokon kívül a közsegítségre szorultság *okait* is fel kell dolgozni (98—99. §.).

A népjóléti igazgatás *szerveit* a szabályrendelet a következőkben állapítja meg:

Központi hatósági szerv: a tanács, mellette mint a társadalmi tevékenység működését irányító, azt a hatóságával összeegyeztető és a cél érdekében véleményező, javaslatot tevő szerv: a Népjóléti Központ.

A népjóléti igazgatás hatósági *végrehajtó* szerve: a kerületi elöljáróság, amely a szegényügyi tevékenységet a törvény alapján, a társadalmi népjóléti gondozást pedig a szabályrendelet alapján a kerületi választmánnyal együtt tölti be. A kerületi választmány szegény- és gyermekvédő ügyekben s általában népjóléti ügyekben mint *kerületi népjóléti bizottság* jár el (26. §.). A kerületi előljárásságok mellé a polgármester az előljárási előterjesztésére *népjóléti megbízottakat* nevez ki olyan nagykorú, mindkét nemhez tartozó,

független emberbarátok köréből, akik e tiszt betöltésére hivatottságot éreznek és kellő szabad idővel is rendelkeznek.

A népjóléti megbízottak állása tiszteletbeli, működésükért díjazásban nem részesülnek s feladatuk, hogy a közsegítésre vagy népjóléti gondozásra szorulóknak életviszonyait kinyomozzák, a gyámolításra szorulóknak mellett tanácsal és tettel álljanak és hatósági támogatásukra nézve a kerületi előljárásságnak javaslatokat tegyenek. Kimondja a szabályrendelet, hogy a népjóléti megbízottak tisztjüket *körzetek* szerint látják el. Minden körzetben 20—30 alkerület van és minden alkerület szegénygondozása egy-egy népjóléti megbízottra van ruházva (36. §.). A népjóléti megbízottak a vizsgálatban és a gondozásban lehetőleg egyforma arányban részesítendőek, úgyhogy egy-egy népjóléti megbízott állandó felügyeletére és gondozására legfeljebb csak 5—6 család jusson.

Lehetővé teszi a szabályrendelet, hogy a különleges elbánást igénylő ügyek elbírálására és az ily ügyekben érdekelték felügyeletére, gondozására *díjazással* alkalmazott *segéderőket* (hivatásos anyavédő, iskolanővér, beteggondozó stb.) is igénybe vegyenek. A kerületi előljárásságok részéről a *segélyezési eljárásnál* szem előtt tartandó elveket a szabályrendelet részletesen megszabja.

A *Népjóléti Központ* szervezetét a szabályrendelet a következőkben szabályozta: Elnöke a polgármester, ügyvezető alelnöke a polgármester által megbízott egyik alpolgármester, tagjai részben idegen hatóságok kiküldött képviselői (így bizonyos minisztériumok kiküldöttei, a főkapitány, a menhelyigazgató, a fiataikorúak felügyelő hatóságának elnöke), részben a főváros bizonyos tisztviselői (az érdekelt ügyosztályok tanácsnokai, az árvaszéki elnök, a főügyész, a statisztikai hivatal igazgatója stb.), a törvényhatósági bizottság három évenként választott 20 tagja és a társadalmi népjóléti tevékenység vezető egyéniségei sorából a tanács által meghívott 20 tag. A központ előadója a tanács által választott igazgató, aki mellé a szükséges hivatali személyzetet a főváros közigazgatási tisztii személyzete, valamint közoktatási alkalmazottai közül a polgármester rendeli ki részint állandó hivatalos működésre, részint munkadíj mellett teljesítendő különmunkára. A Központ a népjóléti tevékenység egyes ágainak hatékonyabb irányítására tagjaiból külön szakosztályokat alakíthat; elnökeit és tagjait a polgármester jelöli ki, illetve hívja meg.

Egyelőre 12 szakosztály alakult meg és pedig a következők:

1. tanácsadó és jogvédő szakosztály,
2. munka- és rokkantügyi szakosztály,
3. gazdasági szakosztály,
4. népegészségügyi szakosztály,
5. népelelmező szakosztály,

6. anya- és csecsemővédő szakosztály,
7. gyermekvédő és hadiárvaügyi szakosztály,
8. gyermekfelruházó szakosztály,
9. népművelő szakosztály,
10. cselédügyi szakosztály,
11. különleges segélyező szakosztály és
12. népgondozó szakosztály.

Amint említettük, a Központnak az irányító, figyelemmel kísérő, az egyesületek működését ellenőrző és felülvizsgáló, tanácsadó és útbaigazító, szoros értelemben vett jogi tanácsadó (a tisztí ügyészség kirendelt tagjai útján), különleges segélyező és propaganda tevékenység képezte főfeladatát. Ezenkívül is fontos feladatot volt hivatva teljesíteni azáltal, hogy rendszeres és *központosított nyilvántartást* vezetett a főváros hatósági és társadalmi népjóléti tevékenységének összes adatairól. E célból a Központ átvette a IX. ügyosztály központi szegényügyi nyilvántartójának vezetését is, nemkülönben a kerületi előljáráásoktól az egyesületek és intézmények nyilván-tartását.

A tanács a most ismertetett szabályrendelet életbeléptetésének elő-készítése ügyében 104.229/1916. I. sz. határozatával intézkedett. A népjóléti központ helyiségei céljára már korábban kijelölt (38.883/1916. XVI. sz.) régi képviselőház helyiségeit berendeztette és utasította az I. ügyosztályt a szolgálati utasítás elkészítésére, valamint rendelkezéseket bocsátott ki a népjóléti igazgatás szervezésével és a Központ működésével járó költségeknek a költségvetésbe való beillesztéséről, végül a Központi Segítőbizottság osztályai ügykörének a Népjóléti Központ működési körébe való átvételéről.

Az így megszervezett népjóléti igazgatás, amelynek ügyrendjét a 125.517/1916. I. sz. tan. határozat szabályozta, és amelynek személyzeti és dologi kiadásai a főváros terhére 1916-ban (félév) 63.244 koronát, 1917-ben 200.000 koronát, 1918-ban 282.814 koronát, 1919-ben 469.832 koronát, 1920-ban 614.666 koronát, 1921-ben 9025 aranykoronát, 1922-ben 1346 aranykoronát tettek ki, működését ugyan 1917. január hó 1-én megkezdette, de a Népjóléti Központ mint testület megalakulása csak 1917. évi május 12-én ment végbe. A különböző szakosztályok megalakulása pedig az 1917. év egész folyamán át tartott.

Az új szabályrendeletnek elvben helyesen elgondolt eszméi a gyakorlatban nem voltak megvalósíthatók és az egész szervezet gyengéi csakhamar megmutatkoztak.

Csergő Hugónak 1919. évi márciusában megjelent hivatkozott munkája így számol be a szabályrendelet alapján elvégzett munkáról: »A népjóléti körzetek kerületek szerint csak a térképen vannak meg, a népjóléti megbízottak nincsenek kinevezve, a szélesebbkörű népjóléti gondozás nincs a

gyakorlatban végrehajtva. Az új szabályrendelet gyakorlatilag csak annyiban érvényesült a kerületi előjáróságoknál, hogy a segélyezés régi szűkös rendszerét némi liberálisabb és adakozóbb szellem hatotta át és a kerületi előjáróságok már nem csupán 6—10, hanem 20—30 koronás segélyeket is adtak. De igazi népjóléti gondozás, az emberek pusztulásának preventív intézkedésekkel való megóvása, a szociálisan vagy gazdaságilag megingott egzisztenciák talprasegítése és a produktív munkára való képesítése, a szabályrendeletnek az az intenciója, hogy minden gondozásra szoruló ember mellé egy-egy gondozó embertársa kerüljön, akinek a jó cél érdekében tett javaslatait azután a hatóság valóra váltja: mindez a szabályrendelet formális életbeléptetése óta sem öltött valóságos életet.¹⁾

Annak okát, hogy a népjóléti igazgatás szervezéséről alkotott, modern szellemű szabályrendelet az életbe nem ment át, több körülmény összehatásában kell keresnünk.

Az egyik ok az volt, hogy a *Népjóléti Központnak* nem volt hatósági jellege, hatásköre pedig csak észrevételek és javaslatok megtételére terjedt ki. A hatósági tevékenység szervezése, vezetése és irányítása a *tanács* hatáskörében maradt, a társadalom népjóléti tevékenysége irányításában pedig — amely feladat a Népjóléti Központ hatáskörébe vágott volna — a Központ a szakosztályok útján, tehát *testületileg* intézkedett. Ámde hasztalan hoztak e szakosztályok elvi megállapodásokat, a végrehajtást teljesíteni hivatott *Népjóléti Központ* törvényes hatáskör hiányában a *végrehajtásra képtelennek* mutatkozott.

E mellett a túlságosan népes szakosztályok üléseztetése sem volt elég sűrűn lehetséges, határozott munkaelvek és szabályok sem tudtak kialakulni. A kerületi *előjáróságok* viszont, amelyek az új népjóléti igazgatás végrehajtó szerveiként jelentkeztek, egyrészt *híjával voltak a kellő szociális érzéknek*, másrészt *nem rendelkeztek sem elegendő számú sem megfelelő képzettségű munkaerővel*. Azonkívül az ügyek irányítására a Népjóléti Központ itt sem folyhatott be. Betetőzte e bajokat, hogy az egész rendszernek sarkkövévé tett *népjóléti megbízott* intézmény sem jött létre a legtöbb kerületben; illetve ott is, ahol létrejött, be nem vált a szakképzettség hiánya miatt.

Az új szervezetnek az az eredendő hibája tehát, hogy különálló testként megszervezve nem illeszkedett bele a városi igazgatás rendszerébe, s hogy ez okból sem a tanácsnál sem az előjáróságoknál az ügyek elintézésére közvetlen befolyást nem gyakorolhatott, az egész szépen elgondolt intézménynek bukását okozta. És jöllehet, ez a kudarc már 1919. év elején nyilvánvalóvá lett, a sajátlagos viszonyok folytán az intézmény működése még jóideig, tényleg pedig 1925. év végéig szükségessé vált.

¹⁾ Id. mű 20—21. oldal.

1. A tanács tevékenysége (ínségakciók, inségadó, vigalmi adó, munkanélküliek segélyezése).

Az 1917. évtől 1925. év végéig bezárólag a szegénygondozás, illetve a tágabbkörű népjóléti gondozás terén tehát az a helyzet, hogy a hatósági tevékenység *szervezése, irányítása* a tanács munkája, a részletekben való *végrehajtás* pedig részben az *előjáróságok*, részben pedig a *Népjóléti Központ* hatáskörébe tartozik.

Lássuk sorban e szervek működését.

A tanács és a IX. ügyosztály tevékenységét a háború szerencsétlen befejezése után nyomban arra irányította, hogy a fővárosban fellépett borzalmas nyomor enyhítése végett a külföldi missziók figyelmét felhívja és őket felvilágosítsa. Ez az akció sikerrel is járt, mivel 1919. év szeptemberében a külföldi missziók a gyermekek reggeliztetésével megkezdték működésüket és ugyanazon év decemberében már felnőttek részére is adtak ebédet. Az akcióhoz a missziók, majd később az állam is a nyersanyagot adták, a főváros pedig a szükséges helyiségeket és személyzetet bocsátotta rendelkezésre.

A külföldi segítség azonban a nyomor fokozódása dacára az 1921. évben csökkenni kezdett.

Ezért dr. Sipőcz Jenő polgármester már 1921. év decemberében a társasalom bevonásával *akciót* indított az egyre fokozódó *nyomor* leküzdésére. Ez az ú. n. *nyomorenyhítő akció* intézésére egy szűkebb bizottság alakult, amellyel együtt a IX. ügyosztály végezte a központi teendőket. Az akció céljaira 1928. évi december 31-ig 44.313 pengő 98 fillér gyűlt be, amelyből az 1921/22. év telén fentartott népkonyhák segélyezésére 244 pengő 26 fillér, ruhabeszerzésekre 1922/23. években 2285 pengő 54 fillér és pénzbeli segélyekre 1921/27. években 31.079.47 pengő fordítottat.

A pénzbeli segélyeket a kerületi előjáróságok, illetve a középosztálybeliek részére — fennállásáig — a Népjóléti Központ osztotta ki, a ruhaneműeket pedig a Népjóléti Központ raktározta el és egy külön bizottság osztotta szét.

A *nyomorenyhítő* akció pénzkészletei nem lévén elegendők arra, hogy a megindult étkeztetési akció 1922/23. évben is folytatható legyen, másrészt az Amerikai Segítő Bizottság is a gyermekek étkeztetését 1922. év tavaszán megszüntetvén, a fokozódó drágaság miatt szükségessé vált ezen akciók működésének pótlása. Ezért a főváros polgármestere 1922. év nyarán előterjesztéssel fordult a kormányhoz, hogy az abban részletezett intézkedéseket foganatosítsa.

A népjóléti miniszter ennek folytán vállalta 1922. év december elejétől 1923. május végéig a reászorultak étkeztetését, elsősorban a terhes és szoptató anyák, valamint kisgyermekek (1—3 éves) tejes étellel való ellátását és az

iskolásgyermekek étkeztetését, másodsorban pedig a munkaképtelen felnőttek részére napi 10.000 ebédnek és a melegedőszobákban, valamint a hajléktalanok menhelyein naponta egyszer meleg levesnek kiszolgáltatását.

Ez volt az ú. n. *ínségakció*.

Megállapodás szerint a kiszolgáltatandó ételek előállításához szükséges élelmiszereket a népjóléti és munkaügyi miniszter bocsátotta a székesfőváros rendelkezésére; a helyiségeket, a nyersanyag feldolgozásához, a főzéshez szükséges személyzetet és eszközöket a főváros adta, valamint a fűtési, az elkészítési költségeket és a személyi kiadásokat is a főváros viselte.

Az inségakció keretében az étkeztetés 1922. év december hó 7-én meg is indult és azóta az egyes főzőhelyeken, illetőleg kiosztóhelyeken szakadatlanul folyt 1923. évi május hó 2-ig. Különösen az iskolásgyermekek vették nagy számban igénybe az ebédeket úgyannnyira, hogy az étkeztetésben részesítendő iskolásgyermekek számát az eredetileg megállapított 10.000-ről 13.000-re kellett felemelni.

Az étkeztetésen kívül az akcióból másnemű segítséghez is jutottak Budapest szegényei. 1923. év január havában 50 vagón új olcsó burgonya került az elüljáróságok útján kiosztásra. A burgonya szétosztása úgy történt, hogy a *kerületi elüljáróságoknál* kiadott utalványokra egy-egy jelentkező, aki szegénységét hitelt érdemlő okmányokkal igazolta, és akit ennek alapján az illetékes bizottság segítségre érdemesnek talált, 50—50 kg. burgonyát kapott 250 koronáért. A burgonyát erre a célra kijelölt kereskedők szolgáltatták ki. A decentralizálásra azért volt szükség, hogy a szegényembereknek a burgonyáért ne kelljen sokat gyalogolniuk, vagy villamospénzt fizetniök.

Ugyancsak a kerületi elüljáróságok adták ki az akció keretében a ruhautalványokat, amelyeknek felhasználásával 1000 koronáért jobbminőségű új férfi vagy női ruhát, 500 koronáért gyermekruhát kapott az arra valóban rászoruló. A kerületi elüljáróságokhoz beérkezett kérvényeket az elüljárók mellé a népjóléti miniszter által kinevezett tagokból álló segítőbizottságok bírálták el, és amennyiben a folyamodó igényjogosultságát megállapították, az utalványt részükre kiállították. Az utalványokra járó férfiruhákat, férfi és női cipőket, gyermekcipőt, szvettert és harisnyát részben a Népjóléti Központ, részben maguk a segítőbizottságok szolgáltatták ki.

Ilymódon a Népjóléti Központ 1922. évi május hó 15-ig összesen 1203 pár elsőrendű gyermekcipőt, 701 pár másodrendű gyermekcipőt, 5380 pár férfi és női cipőt, 3338 zakkóöltönyt, 1414 gyermekkabátot, 958 gyermeköltönyt és 556 darab munkásöltönyt szolgáltatott ki.

A kerületi segítőbizottságok adták ki az akció keretében a kedvezményes áru tűzifára és szénre, valamint az élelmiszercsomagokra szóló utalványokat is. A tűzifát a favágótelepen, a szenet pedig az egyes kerületekben kijelölt kiskereskedőknél kapták meg az utalványosok. Egy-egy fautalványra egy métermázsa tűzifa 200 korona, a szénutalványra pedig

egy métermázsa szén 250 korona árban volt kapható. Kiosztatott összesen 21.420 métermázsa tűzifa és 13.575 métermázsa szén.

Az élelmiszersomagokra szóló utalványt sokgyermekes családok igényelhették és az utalványt a megállapított mérsékelt díj ellenében a Népjóléti Központ váltotta be. Kb. 20.000 élelmiszersomag került kiosztásra, amelynek mindegyike $\frac{1}{2}$ kiló lisztet, babot, tarhonyát stb. foglalt magában. A várandós és szoptatós anyák részére külön csomagokról gondoskodott a népjóléti miniszter.

Ez az ínségakció 1922. év óta minden év telén újból lebonyolítást nyert. Összefoglaló történetét — mellőzve a csecsemő- és gyermekvédelem érdekében folytatott tevékenység részletezését — az alábbiakban adjuk:

Az 1923/24. év telén az akció a következő részekre tagozódott:

1. óvoda- és iskolaköteles gyermekek ebédeltetése,
2. 14 éven felüli gyermekek és felnőttek polgári konyhákban való ebédeltetése,
3. a középosztályhoz tartozóknak polgári konyhákban való ebédeltetése,
4. főleg a középosztályhoz tartozóknak háziiparszerű foglalkoztatása,
5. ruhaneműeknek, élelmiszereknek és fűtőanyagoknak olcsó áron való kiosztása,
6. tejakció.

A felsorolt tevékenységek közül a 3. és 5. pontban megjelölteket a népjóléti miniszter intézte saját tárcája terhére, a többi a főváros bonyolította le és költségeit — kivéve az óvodás és iskolás gyermekek, valamint a felnőttek ebédeltetéséhez szükséges élelmiszerek költségeit, amelyeket a népjóléti miniszter fedezett — a főváros viselte.

Az akcióból ez évben felnőttek 345.415 adag ebédet kaptak, az elszegényedett középosztálybeli egyéneknek pedig öt polgári konyhán szolgáltatott ki ebédet. Kiosztottak továbbá több mint 12.000 pár cipőt, több mint 7000 öltönyt stb., 252.000 csomag élelmiszert, 1456 métermázsa fát és 11.758 métermázsa szenet.

A tejakcióból 2000 terhes, illetve szoptatós anya részesült.

1924/25. évben az akció ugyanazon tagozódásban folyt, csupán a csecsemőkelengye akcióval bővült. A költségviselés is az előbbi év szerint osztódott el, azonban a népjóléti miniszter 1925. évi november 30-tól kezdve már élelmiszereket nem ad, csupán 100 millió korona segéllyel járul hozzá azok beszerzéséhez.

Az étkeztetési akcióban ez évben 4000 felnőtt részesült, az elszegényedett középosztálybeli egyének étkeztetése pedig már 10 konyhán át folyt.

A háziipari foglalkoztatás útján állandóan 200—300-an voltak munkával ellátva. Itt készült 1000 garnitúra kölcsönadásra szánt csecsemő-

kelengye is. A ruhaneműek és fűtőanyagok kiosztását a kerületi előjáróságok mellett működő segítőbizottságok végezték a megelőző év arányaiban. A tejakcióból ismét 2000 anya részesült.

Az 1926. évben az inségakció így tagozódott: étkeztetési akció, közép-osztálybeliek ebédeltetése, ugyanazok háziiparszerű foglalkoztatása, tejakció és csecsemőkelengye akció. *Mind ezt a főváros tartotta fenn.* A ruházati és tüzelőanyag akció terheit viszont a népjóléti miniszter viselte. Az akciók az előző év arányaihoz hasonló mérvben nyertek folytatást.

Az 1927. és 1928. években az akciók ugyancsak folytatást nyertek azzal a különbséggel, hogy ez években a népjóléti miniszter már csak 2000 métermázsa szénét ajándékozott az akció céljaira, hogy továbbá az 1927/28. évi rendkívüli hideg télen 18 melegező szobát is tartott fenn a főváros. Mindkét évben az akciók az előző évihez hasonló mértékben folytak.

Az 1929/30. évi inségakció tagozódása az előző évvel azonos volt. Az étkeztetési akció 1928. október 1-én kezdődött 65 konyhával és 1929. január 16-ig működött. Az ingyen étkező felnőttek száma 8000-et, a gyermekeké pedig 10.000-et tett ki naponta; ezenfelül 4000-en váltottak napijegyet (24 fillér). Polgári konyha 7 működött, amelyben 52, illetve 96 fillérért szolgáltatott ki hústalan, illetve húsos ebédet.

A tejakcióból a kormányzóné ö főméltósága, valamint a népjóléti miniszter adománya folytán és a közgyűlés által engedélyezett összegekből 1928/29 telén 6000 anya és gyermek kapott tejet, illetve tejkészítményt.

A háziipari foglalkoztatás a korábbi év keretében mozgott. Egy-egy munkás otthon dolgozva havonta átlag 80 pengőt kereshetett. A tüzelőanyag akcióból 1928/29. évek telén a népjóléti miniszter által adott 2000 métermázsa szénből egy métermázszás készleteket kaptak a rászorulóknak 80 fillér megtérítés ellenében. A felruházási akcióban 8000 gyermek és felnőtt részesült. A melegezőszobák 18 helyen működtek.

Az inségakció céljaira szükséges fedezet előteremtése céljából a törvényhatósági bizottság 1645/1923. kgy. sz. határozatával *egyszeri inségadó* szedését határozta el, amelynek alapjául az 1924. évi jövedelemadó kivetése alkalmával megállapított jövedelem szolgált. A jövedelemadó 10%-a előlegképen befizetendő volt.

Az ingyenyhító akció költségeinek fedezésére szükséges ezen inségadó kulcsát a törvényhatóság évente állapította meg a népjóléti miniszter jóváhagyásától függően. 1924. évre a kulcs a jövedelemadó 5%-a, 1925-ben 8%-a, 1926-ban 10%-a, 1927—1930. években pedig 8%-a volt.

Jellemző adat ezen adóra nézve az, hogy a tapasztalatok szerint annak 30—35%-a majd minden évben behajthatatlan volt.¹⁾ Ily címen egyébként

¹⁾ Lásd Budapest székesfőváros költségvetése 1927. Jelentések 54. old. és a 91.584. 1926. IX. sz. tanácsi jelentést, Főv. Közlöny 1926. 9. sz.

1924. június 30-ig 3173 milliárd korona, 1925. december 31-ig 4·08 milliárd korona, 1926-ban 1,040.828 pengő, 1927-ben 1,535.134 pengő, 1928. évben 1,388.644 pengő folyt be, 1929. és 1930 évekre pedig e címen egyenkint 1,261.000 pengő lett költségvetéssileg előirányozva.

Az ínségakció fedezetére szolgáló ínségadó méltányossága tekintetében egyébként megoszlanak a vélemények. Van olyan felfogás is, amely e külön adót antiszociálisnak és igazságtalannak tartja (Láng Lajos) és állandó támadásban részesíti. E felfogás szerint az ínségakció a főváros egyéb bevételeiből volna fedezendő.

Az ínségadó ügyét 1929. évi január hó 1-től kezdve a pénzügyi ügyosztály hatáskörébe utalták.

A szegénygondozás egységes és sikeres keresztülvitele érdekében fontos intézkedései voltak még a *tanácsnak* a következők. 1921. év folyamán a *közgyámi* intézményt újból életbeléptette és az intézményt újra szervezte. Feliratban kérte továbbá a népjóléti minisztert a tanács, hogy a székesfőváros területén működő összes jótékonyegyesületeket egyesítse az együttes és összefogó munkára a nagy drágaság és a növekvő munkanélküliség nyomán egyre fokozódó ínség leküzdése érdekében. Kérte továbbá a tanács a szegényügy terén érvényben levő, részben elavult, részben végre nem hajtott rendelkezések revízióját, végül kormányhatósági intézkedést a jótékonycélra gyűjtött adományok és jótékonycélú hangversenyek bevételeinek a megjelölt célra való fordítása érdekében.

A szegénygondozói és népjóléti ügyek hatékonyabb vitele céljából a 119.961/1921. IX. tan. sz. határozat 12 tagú népjóléti albizottság megalkotását rendelte el. Ennek az albizottságnak a Népjóléti Központ és a Városházi Étkező ügyeinek ellenőrzése és intézése képezte feladatát, valamint feladatává tétetett, hogy a társadalmi téren gyakorolt közjótékony-ságot állandóan figyelemmel kísérje, azt a hatóság közsegélyezési tevékenységével összhangba hozza.

A szegénygondozással foglalkozó karitatív egyesületek segélyezése tekintetében kormányhatósági rendelet folytán a IX. ügyosztály úgy jár el, hogy az egyesülettől bekéri az évi jelentéseket és segélyt csak az esetben javasol, ha karitatív tevékenysége igazoltatik és a nyert segélyt alapszabályszerű célra is fordítja. Ennek megtörténtét a főváros szintén ellenőrzi.

Fontos lépés volt végül a szegényügy és népjóléti célokra fordítandó *költségek fedezése* tekintetében a törvényhatósági bizottság azon határozata, amellyel a szórakozásban résztvevőket *vigalmi adó* fizetésére kötelezte. Ezt a határozatot még az 1916. évi december hó 6-i közgyűlésen hozták meg (1256/1916. kgy. sz.), de csak 1918. évi február hó 16-án lépett életbe. E szabályrendelet szerint az adótételek a belépőjegyek árának 5—20%-ában voltak a szórakozás neme szerint megállapítva, a koronaromlás ideje alatt azonban a szabályrendelet több ízben is módosítást szenvedett

elannyira, hogy bizonyos szórakozások után a belépődíj 40%-ig is terjedt az adó.

E felemelt adótételek 1925. évi május hó 10-ig voltak érvényben, amikor is az 1028/1925. Kgy. sz. közgyűlési határozattal a szabályrendelet olyértelmű módosítást nyert, hogy a belépődíj fizetéséhez kötött szórakozásban résztvevőket terhelő adótételek legnagyobb része leszállított.

A jelenleg érvényben levő rendelkezések szerint a vigalmi adó a belépőjegyek árának általában 10%-a. Ez általános rendelkezéstől eltérően az adó 5% népies szórakozásoknál, 10—15% a jegyárakhoz képest hangversenyeken, 15—20% a jegyárak szerint a táncelőadásokon, 5, 12-5, 20 és illetve 25% sportversenyeken és mutatványokon, 5%, illetve külföldi vendégszereplések esetén 10% az állami színházakban, 12-5% a bemutató mozgósínházakban, 15% a cirkuszelőadásokon, 20% a sétarepüléseken, lóversenyeken, ügetőversenyeken és aukciókon, 20% a bálokon, táncmultságokon és magánszínházak idegennyelvű szín-, opera- és operettelőadásain, 30% oly mulatókban, amelyeknek nézőterén ételeket, italokat szolgáltatnak ki, vagy dohányozni szabad, 25% a kaszinókban használt kártyák használati díjainak (kártyapénzek), 33-33%-a a kávéházakban, vendéglőkben stb. használt kártyák használati díjainak, 4, 8, illetve 28 fillér személyenként a belépőjegy váltásához nem kötött szórakozásoknál, 40 fillér személyenként a szeparékban. A kaszinók évi kártyapénzbevételeinek 40 pengőn felül levő része után az adó progresszív kulcs mellett 30%-ig terjed.

A törvényhatósági bizottság közgyűlése az adótételek megállapításánál mindenkor figyelemmel volt arra, hogy az adózással felmerült teher ne sujtsa túlságosan az adófizetésre kötelezetteket, mindenkor szem előtt tartotta azonban azt a rendkívül fontos körülményt is, hogy az adó hozama kizárólag szegényügyi és népjóléti célokra fordítandó, kidomborítván azt a szociális igazságot, hogy a szegényügyi kiadás terheihez elsősorban a szórakozásban résztvevőknek kell hozzájárulni.

A tanács ezeknek a szempontoknak figyelembevételével az adót méltányos feltételek mellett nagyrészt általányban állapítja meg. Ez általányösszegeket a tanács a nyomasztó gazdasági helyzetre való tekintettel 1929. évi január hó 1-vel kísérletképen oly alacsony méreteken szabta meg, hogy az igen jelentős mérséklésnek, az adókulcs mintegy 50%-os csökkentésének felel meg. A szabályrendelet ennek megfelelő módosítása a tapasztalati adatok alapján folyamatban van.

A vigalmi adóból befolyt jövedelmekről másutt szólunk.

Az a nagy gazdasági válság, amely a háború után beállott, idővel a közgazdasági élet újabb és újabb területeire csapott át. A szanálás megkezdésével és a korona értékének rögzítésével kapcsolatban a konjunktúra lassan megszűnt és az infláció korát a leépítések kora követte. Ennek folyamán igen sok ipari és kereskedelmi vállalat megszűnt, alkalmazottai munka-

nélküliekké váltak. Ezeknek számát a közigazgatásban végrehajtott létszám-csökkentések is növelték.

Az ipari és kereskedelmi vállalatok megszűnése, valamint a közalkalmazottak létszámában végrehajtott létszámcsökkentések súlyosan érintették a szellemi foglalkozásúak társadalmi osztályát, amelyet még növelt és erősített az a réteg is, amely az utóbbi időben az iskola falait elhagyva, egyrészt hasztalanul kísérelte meg a szellemi pályákon való elhelyezkedést, másrészt a legminimálisabb kezdőfizetéssel is beérván, állandóan csökkentette a családot eltartó, munkanélkül levő, idősebb korú tisztviselőtársak elhelyezkedési és megélhetési lehetőségét. Hozzávetőleges számítás szerint 7—8000-re volt tehető 1926-ban a főváros területén azon egyének száma, akik a különböző időkben végrehajtott leépítések miatt kenyerüket veszítették és a szellemi foglalkozású munkanélküliek táborát alkották, minden elhelyezkedési lehetőség reménye nélkül nézve a tél elé.

Amilyen arányban növekedett az idők folyamán a szellemi foglalkozású munkanélküliek száma, olyan arányban szaporodtak azok a kérvények, amelyekben az illetők a fővárosnál alkalmazásukat kérték abban a reményben, hogy a fővárosnál el tudnak helyezkedni. Ebből kifolyólag az elnöki ügyosztály foglalkozott azzal a problémával, hogy a munkanélkül levő szellemi foglalkozásúak részére minél nagyobb elhelyezkedési lehetőséget biztosítson a székesfőváros adminisztrációjában. A szanálásra, valamint a gazdasági válságra való tekintettel azonban ez a törekvés kellő eredményekré nem vezethetett és szükségszerűen felmerült az a gondolat, hogy a szellemi foglalkozásúak megsegítése segélyezés ellenében teljesítendő szükségmunka útján történjék.

A megsegítés érdekében dr. Lamotte Károly tanácsnok-főjegyző és dr. Illyefalvi I. Lajos statisztikai hivatali igazgató kezdeményezésére a tanács azzal a javaslattal járult a törvényhatósági bizottság közgyűlése elé, hogy *1926. évi december hó 15-től kezdődően 1927. évi május hó 15-ig a székesfővárosi statisztikai hivatal keretében 1000 olyan munkaerő alkalmaztassék, akik családfenntartók és mintegy havi 80 P díjazás fejében a hivatal rendelkezésére állván, nemcsak a legszűkösebb megélhetésüket találják meg, hanem díjazásuk ellenértékékepen a köznek is megfelelő munkát nyújtanak.* A közgyűlés a tanács javaslatát elfogadta s a szellemi szükségmunkák a statisztikai hivatal igazgatójának vezetése alatt 1926. évi december havában meg is kezdődtek.

A munkanélkül levő szellemi foglalkozásúak e szükségmunkája keretében természetesen elsősorban azok a családfenntartó tisztviselők alkalmaztattak, akik semmiféle jövedelemmel nem rendelkeztek, másodszorban azok a családtagok, akik keresetképtelen családtagjaikat tartották el és csakis ezen kategóriák kimerülte után más olyan egyének, akik önhibájukon kívül szellemi pályán elhelyezkedni nem tudtak. A munkanélküliek

részben a közigazgatási hivatalokban felmerülő tömegmunkát és esetleges hátralékok feldolgozását végezték, részben pedig a statisztikai hivatalban foglalkoztattattak szociálpolitikai adatgyűjtéssel. Ez a szükségmunka 1927/28. évben is folytatódott és ily módon 750 munkanélküli jutott hónapokon át kenyérkeresethez.

A szellemi munkások nyomorának enyhítésén kívül gondot fordított a főváros a *fizikai munkások* segélyezésére is. Első ízben 1925. év december havában 6 milliárd papírkoronát osztott ki a munkanélküliek közt, majd a törvényhatósági bizottság közgyűlése 1927/1926. kgy. sz. határozatával a nyomorgó munkanélküli munkások 1926. évi karácsonyi segélyezése céljára 240.000 pengőt engedélyezett. Ez az összeg 1927. évben 500.000 pengőre emeltetett fel, amelyből 300.000 P a szellemi foglalkozású munkanélküliek nyomorának enyhítésére volt fordítandó.

A szellemi szükségmunka céljaira 1928. évben 250.000 pengőt fordított a főváros, a munkanélküli fizikai munkások karácsonyi segélyére pedig 200.000 pengőt, 1929. évben pedig mindkét célra egyenkint 300.000 pengőt, 1930. évben viszont egyenkint 200.000 pengőt irányzott elő úgy a szellemi szükségmunka, mint a munkanélküliek segélye fejében. A karácsonyi segélyben részesített munkanélküliek száma 1925-ben 23.683, 1926-ban 12.400, 1927-ben 6753, 1928-ban 8759 és 1929-ben 7886 volt. Az 1928-ban ínségsegélyben részesített egyének főbb statisztikai adatait a szegénygondozás statisztikájánál tüntetjük fel. Az 1930. évi szellemi szükségmunkának két hónappal való meghosszabbítását utóbb a főváros szintén szükségesnek látta és e célra további 216.000 pengőt irányzott elő.¹⁾ A szellemi szükségmunka végrehajtásának és irányításának feladatait a polgármester az elnöki ügyosztály hatáskörébe utalta.

A munkahiány kérdésével más irányban is foglalkozott a főváros. Nevezetesen a munkahiány esetére szóló biztosításra vonatkozó törvényjavaslatra nézve a tanács észrevételeket tett a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszternek. Minthogy pedig ez a törvényjavaslat a parlament elé nem került, a közjótékonsági és szociálpolitikai bizottság javaslata alapján maguk a főváros illetékes tényezői foglalkoznak a munkahiány esetére való kötelező biztosításnak az autonómia keretében való megoldásának kérdésével.

A munkanélküliek segélyére nézve még azt is meg kell jegyezni, hogy ezt az akciót a belügyminiszter az 1928. évi költségvetés jóváhagyásakor kifogásolta. Kifogásait megismételte az 1930-i költségvetés jóváhagyása alkalmával is. És bár az e célra előirányozott összegeket érintetlenül hagyta, mégis nyomatékosan felhívta a főváros figyelmét arra, hogy a munkanélkülieknek *pénzzel való segítése* elvileg nem helyeselhető, hanem célszerűbb lenne, ha a főváros közmunkaprogramjának megvalósításánál találna módot a munkanélküliek foglalkoztatására. A főváros egyébként a munka-

¹⁾ Lásd az 54.725/1930—I. sz. tan. előterjesztést.

nélküliség kérdésének megoldásával a miniszter által jelzett irányban ismételten, sőt külön közgyűlésen is foglalkozott és mindent megtett annak közmunkák kiadásával való enyhítése érdekében is. Sőt a tanács Vitéz Aladár bizottsági tag indítványa folytán elhatározta, hogy a munkanélküliség enyhítése és a gazdasági viszonyok feljavítása érdekében teendő javaslatok előterjesztése céljából alkalmi bizottságot küld ki. Ez a bizottság 1928. év végén meg is alakult.¹⁾

2. A kerületi előljáróságok tevékenysége.

A *kerületi előljáróságok* tevékenysége egyrészt a pénzbeli és természetbeni segélyek kiosztásában jelentkezett, másrészt fontos feladatot töltöttek be a hadirokkantak és hátramaradottaik (özvegyek, árvák) ellátása, igényjogosultságuk előkészítése és nyilvántartása, nemkülönben a szegénységi bizonyítványok kiállítása terén is.

Az 1921—1923-ig terjedő évek azok, amelyekben a kerületi előljáróságok a zilált gazdasági viszonyok rendezésével küzdő állam és a nyomorgó hadirokkantak és azok hátramaradottai között állandó ütközőpontot képeztek. Ezt a kényelmetlen állapotot az előljáróságok csak fokozott közjótékonsági működésükkel tudták némileg enyhíteni. Így történt az, hogy a hadirokkantkérdés rendezetlenségét elsősorban a kerületi előljáróságok érezték meg, amelyeknek közjótékonsági feladata ily módon erősen tárgult.

És bár a hadisegélyek fizetése az 1923. évben megszűnt, a 2700/1922. és 7200/1923. M. E. sz., valamint a 91.000/1922—IX. a. N. M. M. sz. rendeletek folytán az előljáróságoknak állandó jellegű tevékenysége lett a hadigondozottak igényjogosultságának felülvizsgálata, a járadékok rendszeres és pontos folyosításánál való közreműködés, valamint a nyilvántartás. Hogy ez a munka mit jelentett, mutatja az a tény, hogy az előljáróságok nyilvántartásában 1925. évi június havában 6024 hadirokkant, 5214 hadiözvegy, 1075 hadiárva és 272 felmenő ágbeli járadékban részesülő egyén szerepelt, a népjóléti tárcából kifizetett egyhavi összeg pedig 586,444.000 papírkorona volt.

A hadigondozottak ellátása kérdésében csak az 1925. év végétől kezdve mutatkozott nagyobb megnyugvás, amikor is a 2900/1925. M. E. sz. rendelettel keresztülvitt felülvizsgálat után részben az illetmények emelése, részben egyéb előnyök nyújtása által az igényjogosultak helyzetének javítását célzó rendelkezések adtak ki.

A ker. előljáróságok közjótékonsági szolgálata az arányokat tekintve 1921—1925. években volt a legnagyobb. A teljes gazdasági pangás, a munkanélküliség, amely a menekültek számával fokozott méreteket öltött, a hadirokkantak és hátramaradottak nyomora s végül a középosztály össze-

¹⁾ Lásd idevonatkozólag a 148.472/1928—IX. sz. tan. hat.

omlása olyan többletet jelentett az előljáróságok békebeli méretekre berendezett jótékonyági szolgálatában, amely csak egyes közjótékonyági egyesületek vállalt támogatása mellett volt lebonyolítható.

Az illetőség kérdésének kutatása háttérbe szorult addig, míg a megcsonkult ország helyzete nem nyugszik biztos alapokon. *A közjótékonyági ügy már nem helyi, hanem országos jelentőségű ügy lett*, amelynek ellátása jóformán az előljáróságok egész személyzetét foglalkoztatta.

A közsegélyre szorulóknak viszonyainak kipuhatolásánál és a rászorultság megállapításánál, valamint a külföldi adományok szétosztásánál jó szolgálatokat tettek a kerületben levő közjótékonyági egyesületek annak dacára, hogy *önálló* működésre ezen súlyos időkben már alig voltak képesek.

A szegénynyilvántartást az előljáróság vezeti. Az 1921/23. években főleg a természetbeni, az 1924/25. években pedig a pénzsegélyezés esetei a túlnyomóak. Az előljáróságok útján bonyolította le a főváros az 1925. év december hónapjában a munkanélküliek segélyezésére fordított 6 milliárd papírkorona, valamint a későbbi ily segélyek kiosztását és általuk végeztette az ínségakcióból a ruhanemű és fűtőanyag kiosztását is.

1927—1929. években a zord telek és az elszegényedés folyton tartó folyamata a ker. előljáróságok közjótékonyági tevékenységét ismét a legnehezebb feladatok elé állították. Már az 1927. évben is egy-egy segélykiosztó napon a ker. előljáróságokat hatalmas embertömeg lepte el. Ez az embergyűrű 1928. és 1929. évek téli hónapjaiban még kibővült. Az ingyenebédjegyek és a tüzelőanyag utalványainak kiosztásakor, a rögtöni segélyek kifizetésekor a főváros nyomortanyáinak olyan nagy tömege lepte el az előljáróságokat, hogy minden esetben rendőri segítséggel kellett a rendet fenntartani.

A Magyar Vörös Kereszt Egylet megbízottai ezeknél a kiosztásoknál — és általában is a közjótékonyág ellátásában — ez évek folyamán tevékeny részt vettek. Munkájuk nagy segítségére volt az előljáróságok jótékonyági ügyekkel foglalkozó előadóinak.

A kerületi előljáróságok népjóléti ügyeit intéző *személyzet* létszáma általában ma is *elégtelen*. A legtöbb kerületben *egy-egy ideiglenes fogalmazó* a szegényügyi referens, így a II., IV., V. és VI. kerületi előljáróságokon; *egy kezelőtiszt* látja el ezen ügyeket a III. és X. kerületben; *2—2 ideiglenes fogalmazó* működik az I., VIII. és IX. kerületi előljáróságon és csak a VII. kerületi előljáróságon *végleges fogalmazó* a szegényügyi előadó. A szaporítás iránt már ismételt felszólalások történtek mind a szociálpolitikai bizottságban, mind a közgyűlésen; mindeztideig azonban eredménytelenül.

A *szegénybetegsegélyezés* kérdését közvetlenül érinti a népjóléti és munkaügyi miniszternek 244.000/1929—II. sz. azon leirata is, amellyel a nem gyógyintézetben kezelt, hatóságilag igazolt *szegénybetegeknek gyógyszerekkel és gyógyászati segédeszközökkel való ellátását* a törvényhatóságokra bízta és

a nyilvános betegápolási és gyermekgondozási költségek fedezésére előirányozott összegnek ily célokra eső részét 1930. évi január hó 1-től kezdve egyenlő havi részletekben a törvényhatóságok rendelkezésére bocsátotta. Budapestre ily címen évi 196.000 pengő esik, amely a felmerülő szükséglettel egyáltalán nincs arányban.

Az állami takarékoságnak ezen nem épen szerencsés helyen való alkalmazása ellen a főváros ismételt felterjesztésekkel élt, ezideig azonban egyebet, mint a miniszternek azon ígéretét, hogy törekedni fog az ellátmány felemelésére, elérni nem sikerült.¹⁾

Ez okból a főváros tanácsa 58.950/1930—IX. sz. határozatával szabályozta mind a gyógyszerköltségek kiutalványozásánál, mind a gyógyszerek engedélyezésénél és kiadásainál, mind pedig a gyógyszer- és kötszervevények kifizetésénél és elszámolásánál követendő eljárást.

Röviden szólunk még itt a kerületi elöljáróságok által a *szegénységi bizonyítványok* kiállítása körül követett eljárás részleteiről is.²⁾

Régebben a kerületi elöljáróságok a szokásos közönséges napszám megállapításánál alapul azt vették, hogy a tanulatlan munkás napi 6 P-t, a tanult munkás napi 8 P-t és a szellemi munkás napi 8 P-t keres átlagban. Ezt a közönséges napszámátlagot a tanács 100.697/1928—IV. számú határozatával foglalkozásra való tekintet nélkül napi 6 P-ben állapította meg. Mióta azonban a közigazgatási bíróság 904/1929. sz. ítéletével kimondotta, hogy a közönséges napszám összegébe a magasabb fajú (szellemi) munkáért fizetett díjazás nem számítható be, az elöljáróságok a szokásos átlag napszámot 5 P-ben állapították meg és ilyen kereset erejéig állítanak ki szegénységi bizonyítványt. A 4961/1927. B. M. sz. rendelet folytán azonban a kerületi elöljáróságok abban az esetben is állítanak ki úgynevezett vagyontalansági bizonyítványt, ha a kérelmező jövedelme nagyobb, mint a közönséges napszám. A hatósági bizonyítványok kiállítása körül követett eljárást illetően a belügyminiszter 1221/1928. sz. rendeletével fokozott ellenőrzésre hívta fel az illetékes hatóságokat. A kerületi elöljárók értekezlete a kiadandó szegénységi és egyéb ilyennemű bizonyítványok céljára megfelelő nyomtatványokat hozott forgalomba.

Minthogy a főváros különböző illetékes hatóságai (közig. bizottság, közgyűlés stb.) ismételten szóvá tették a szegénységi bizonyítványok kiállítása körül előfordult visszasságokat, a kerületi elöljáróságok minden kérelem jogosságát helyszíni vizsgálattal állapítják meg és a bizonyítványt 8 nap alatt adják ki. Hogy az elöljáróságok által kiadott bizonyítványok száma

¹⁾ Lásd idevonatkozólag a tanács 6779/1930—IX. és 18.440/1930—IX. sz. határozatait és a munkaügyi és népjóléti miniszternek 51.800/1930—II., 56.568/1930—II. és 58.015/1930—II. sz. leiratait. A 6000/1931. M. E. sz. rendelet új szabályozást statuál.

²⁾ A szegénységi jogról és a szegénységi bizonyítványról általában az Első Részben volt szó.

milyen tekintélyes, mutatja a Stat. és Közigazgatási Évkönyv azon kimutatása, mely szerint egyes kerületekben a hatósági bizonyítványok száma 1923—1927-ig 30—40%-kal emelkedett.¹⁾ E bizonyítványok túlnyomó része szegénységi bizonyítvány volt. A kiállított szegénységi és hasonló tartalmú bizonyítványok részletes kimutatását a statisztikai részben adjuk.

3. A Népjóléti Központ tevékenysége.

A Népjóléti Központ működése röviden a következőkben foglalható össze :

A társadalmi szervezetek közreműködésének irányításán és nyilvántartásán kívül részben átfutólag, részben önállóan a *segélyezés* munkáját is ellátta. *Átmenetileg* végezte a hadijövedelmiadó hozadékából a Hadi-gondozó Hivatal útján rendelkezésre bocsátott, valamint más állami támogatásokból befolyó és a társadalmi adományokból származó és hozzájuttatott összegeknek a kerületi előjáróságokhoz való átutalását. *Önállóan* látta el viszont e népségítő alap terhére tett, 20 koronáig terjedő rögtöni segélyezéseket (1917. és 1918. években 54.000 kor.), a társadalmi segítőalap terhére tett havi 30—100 koronáig terjedő segélyezéseket (1917. és 1918. években körülbelül 29.000 esetben 1,223.621 korona összegben), nemkülönben a szegények közt való szétosztásra szánt adományok kiosztását (1917. és 1918. években mintegy 32.000 esetben 1,410.000 korona értékben). Ezenkívül ruházati cikkek kiosztásával is foglalkozott, amely cikkeket a Vöröskereszt szeretetadomány osztályától, valamint a Népruházati Bizottságtól vett át.

Végül a Népjóléti Központ iparkodott a hadisegélyes családok kiegészítő segélyezését és a hadból hazatértek ügyeiben való eljárást is ügykörébe vonni.

A Népjóléti Központ 1919. évi tevékenysége anya- és csecsemővédelemre, gyermekvédelemre, társadalmi és természetbeni segélyezésre terjedt ki. Minden hónapban visszatérőleg átlag 3500 anya részére fejenként 10 korona, tehát évi 840.000 korona szoptatási segélyen kívül 901 esetben adott összesen 84.760 korona rendkívüli anyasági, illetve csecsemősegélyt. Gyermekvédelmi működése elsősorban a hadiárvák és hadbavonultak gyermekeinek támogatására irányult. E célra 2121 esetben 166.920 koronát adott ki. Társadalmi segélyezés (színészek, írók, művészek segélyezése stb.) címén 14. 220 esetben 1,112.878 koronát osztott szét. Ezenkívül 1417 rokkant katonát részesített 239.661 korona segélyben. A rendelkezésére álló ruházati cikkek értéke 23,140.780 korona, a háztartási cikkeké 1,218.454 korona és az élelmiszerek értéke 1,385.050 korona volt. A keretében működött jogvédelmi és közigazgatási tanácsadó főleg a diktatúra után fejtett ki élénk tevékenységet, naponta 50—60 embert látván el tanáccsal stb.

¹⁾ Lásd : Stat. és Közig. Évkönyv XVI. évf. 73. old.

A Népjóléti Központ 1919-ben két ízben kapott az államtól pénzt, összesen 5,200.000 koronát. A főváros hozzájárulása 200.000 korona volt gyermekfelruházási célokra és fenntartási (személyzeti és dologi) költségek címén 500.000 koronát adott. Ehhez hozzáadva a társadalomtól befolyt 126.955 korona adományt és az 1918. évi maradványt (2,746.929 kor.), a Népjóléti Központ 1919. évi egész bevétele 8,773.884 korona volt.

A Népjóléti Központ az 1920. évben az államtól semmi néven nevezendő támogatásban nem részesült. Működése csak abban a keretben mozoghatott, amit a főváros, a magánosok és főleg az amerikai magyarok által juttatott pénzbeli adományok megengedtek. A főváros saját pénztárából gyermekfelruházási célokra 200.000 koronát, a Nemzetközi Vöröskereszt természetbeni adományainak szállítmányozási és fuvarozási költségeire 100.000 koronát adott és ezenkívül viselte a Népjóléti Központ fenntartási kiadásait, kerek-számban 562.000 koronát, amikhez hozzáadva a jószívű emberbarátoktól érkezett összesen 235.356 korona adományt, az amerikai magyarok 14,804.552 korona adományát és az 1919. évi pénztári maradványt, 2,428.921 koronát, végeredményben 18,330.829 korona állott 1920-ban, mint bevétel a Népjóléti Központ rendelkezésére. Az anya- és csecsemővédelem körében a Népjóléti Központ az 1920. év folyamán januártól május 27-ig minden hónapban átlag 2200 anyának fejenként 20 korona, tehát 5 hónapon keresztül 220.000 korona szoptatási segélyt folyósított. Minthogy a további hónapokra a szükséges fedezet nem állott rendelkezésre, ezt a rendszeres segélyt kénytelen volt beszüntetni. A szoptatási segélyeken kívül 4340 esetben összesen 300.275 korona rendkívüli anyasági, illetve csecsemősegélyt osztott ki.

Az ú. n. társadalmi vagy általános segélyezés körében a Népjóléti Központ 1920-ban segélyekre 4959 esetben 575.761 koronát fordított.

Részben vásárlás útján, részben a különféle külföldi segítőbizottságok támogatásával nagymennyiségű ruhaneműt, élelmiszert és háztartási cikkeket szerzett be a főváros szegényei között való szétosztás végett. A ruházati cikkek értéke 18,891.069 korona, a háztartási cikkek és élelmiszerek értéke 3,849.869 korona volt. A ruházati cikkek szétosztásánál elsősorban a lerongyolódott középosztályt tartotta szem előtt; élelmiszerekkel elsősorban a szoptató anyákat és csecsemőket, valamint a nagy családokat segélyezte. Természetbeni segélyben 76.000 család részesült.

A Népjóléti Központ keretében működő jogvédelmi és közigazgatási tanácsadó naponta 20—30 embert látott el útbaigazítással, tanáccsal, sőt közbenjárással is.

Az 1921. év folyamán a Népjóléti Központ állami támogatásban nem részesült. Működése csak abban a keretben mozoghatott, amelyet a székesfőváros, a magánosok és az amerikai magyarok által juttatott pénzbeli és természetbeni adományok megengedtek. A székesfőváros saját pénztárából gyermekfelruházási célokra 200.000 koronát, a Nemzetközi Vöröskereszt

természetbeni adományainak szállítási és fuvarozási költségeire 200.000 koronát adott és ezenkívül viselte a Népjóléti Központ fenntartási kiadásait, kerekaszámban 489.600 koronát, amihez hozzáadva a jószívű emberbarátoktól érkezett 138.988 koronát, az Amerikai Magyarok Segítőbizottsága 548.000 koronás adományát, a Nyomorenyhítő Akció 200.000 koronás adományát, összesen tehát 886.988 korona adományt és az 1920. évi pénztári maradványt : 1,302.170 koronát, végeredményben 3,078.758 korona állott 1921-ben mint készpénzbevétel a Népjóléti Központ rendelkezésére.

Az 1921. évben a Népjóléti Központ pénzbeli segílyt csak kismértékben folyósított, minthogy nem állt rendelkezésére a szükségletnek megfelelő összeg, 3050 esetben osztott ki pénzbeli segílyt a fenti adományokból, főleg a szegénysorsú középosztály részére.

Vásárlás útján kellő anyagiak hiányában nem volt módjában a Népjóléti Központnak sem ruhaneműt, sem élelmiszert beszerezni. Ilymódon csak az Amerikai Vöröskereszt-Egylet, a Hungarian Relief Committee-Cincinnati, gróf Széchenyi László, Schmidt Teréz és a holland segítőbizottság által adományozott 13,403.460 korona értékű ruhaneműt és a 417.473 korona értékű élelmiszert és háztartási cikket osztott ki. A ruházati cikkek szétosztásánál elsősorban a lerongyolódott középosztályt tartotta szem előtt; élelmiszerekkel elsősorban a szoptatóanyákat és csecsemőket, valamint a soktagú családokat segílyezte. Természetbeni segílyben összesen 8500 család részesült.

A Hungarian Relief Committee a Népjóléti Központ útján 123.724 kg pamutot osztott szét 80, 100 és 150 dekás csomagokban, úgyhogy 132.121 személy kapott a Népjóléti Központ közbenjöttével természetbeni pamut-adományt. A társadalom minden rétege, de főleg a köztisztviselők kivétel nélkül részesültek ebben az adományban. A kiosztott pamutból készített ruhaneműekből hatizben rendezett kiállítást a Központ.

Az 1922. évben a Népjóléti Központ saját hatáskörében szegényellátást alig végzett, ellenben hathatósan kapcsolódott bele egyfelől az Amerikai Vöröskereszt által már a multban oly nagy eredménnyel megszervezett anya- és csecsemővédelmi akcióba, másfelől pedig a m. kir. népjóléti és munkaügyi minisztérium felügyelete alatt indított »Ínségenyhítő Akcióba«.

A Népjóléti Központ intenzívebb munkát végzett a »Nyomorenyhítő Akció« körül, ahol kezdve a kérelmek felvételétől, azok elbírálásán keresztül egész a végrehajtásig közvetlenül közreműködött és a pénzügyi teendőket is végezte.

A Népjóléti Központ tevékenysége 1922. év óta terjedelmében egyre csökkent. A testületi munka összesorvadt, tagjainak megbízatása lejárván, új tagok kinevezése be nem következett. Minthogy pedig a Népjóléti Központ irodája is az amerikai adományok elmaradása óta érdemi munkát alig végzett,

a székesfőváros törvényhatósági bizottsága az 1923. évi december hó 21-én kelt 1943/1923. kgy. sz. határozatával a létszámcsökkentési törvény alapján elrendelte az eredetileg 64, ezidőben pedig már csak 12 főből álló személyzettel dolgozó Népjóléti Központ megszüntetését. Ez a határozat szükségessé tette az 1092/1916. kgy. sz. szabályrendelet módosítását. A tanács a módosított szabályrendelet szövegét a kerületi előjárók értekezletének és a tisztii ügyészség észrevételeinek figyelembevételével megállapította,¹⁾ majd pedig a közgyűlés hatáskörében működő tanács 1924. évi augusztus 11-én tartott ülésében 1014/1924. kgy. sz. határozatával elfogadta és a belügyminiszterhez felterjesztette. A miniszter a módosított szabályrendeletet az 5185/1925. IV. sz. leiratával általánosságban jóváhagyta, azonban egyes részeinél — figyelemmel a jóváhagyásra történt felterjesztés óta hozott törvényekben és rendeletekben kifejezésre juttatott újabb népjóléti, szegény- és gyermekvédelmi rendelkezésekre — szükséges módosítások eszközzését kívánta. A tanács a szabályrendeletet újból szövegezte és ahhoz a közjótékonysági és szociálpolitikai bizottság is hozzájárult.²⁾ A közgyűlés a módosított tervezetet 1345/1926. kgy. sz. alatt elfogadván, azt újból a belügyminiszterhez terjesztette fel. A belügyminiszter 42.526/1927. IV. sz. leiratával újabb lényegtelen módosításokat kívánt. A szabályrendeletnek *V. fejezetét, amely a népjóléti egyesületek nyilvántartásáról, adatszolgáltató kötelezettségéről és ellenőrzéséről szól, a tanács ekkor életbeléptette*, a szabályrendelettervezetet pedig újabb módosítások után a közgyűlés a 1748/1927. kgy. sz. alatt történt elfogadása után újból felterjesztette.³⁾ A belügyminiszter a szabályrendelettervezetet 79.729/1928. IV. sz. leiratával újból visszaküldötte pótlás végett, de ezúttal már nem tett észrevételt az életbeléptetés ellen. A főváros tanácsa azonban az életbeléptetéstől eltekintett, mivel ekkor már az új fővárosi törvény megalkotásáról komolyan szó volt, mert más oldalról a szabályrendeletnek modern szellemben való újabb átdolgozása is kívánatossá vált. Az átdolgozás mindkét szempont figyelembevételével most folyik; erről a tervezetről másutt számolunk be.

Az 1014/1926. kgy. sz. szabályrendelettervezet, valamint annak későbbi változatai az 1916. évi szabályrendeletben lerakott alapelveket továbbra is alapul fogadják el és a tágabbkörű népgondozás kifejtését továbbra is a főváros elsőrangú feladatának tekintik. A szervezet és a segélyezési eljárás tekintetében azonban e tervezetek bizonyos egyszerűsítéseket visznek keresztül.

Nevezetesen a hatóság és társadalom összeműködését az újonnan megalkotott Népjóléti Központi Bizottságban kívánják biztosítani, amelynek

¹⁾ Lásd 76.710/1924.—IX. sz. tan. előterjesztést. Melléklet a Főv. Közlöny 1924. augusztus 8-i számához.

²⁾ Lásd 90.330/1926.—IX. sz. tan. sz. bizottsági és tan. előterjesztést.

³⁾ Lásd a 144.627/1927.—IX. és 170.118/1927.—IX. sz. tan. határozatokat.

csak tanácskozó és véleményező hatásköre lenne és összetételében hasonló volna a Népjóléti Központ testületi szervéhez.

A Népjóléti Központ irodájának hatáskörébe tartozó ügyeket az első tervezet az illetékes hivatalok közt osztotta szét. Így az egyesületek nyilvántartását, felügyeletét és ellenőrzését, a jótékony célú előadások tartása és gyűjtése körüli eljárást, valamint a központi ruha- és élelmiszerraktár kezelését a közjótékonyossági ügyosztályba utalta, az általános útbaigazítást és tanácsadást a kerületi előjáróságok jótékonyossági irodáinak, míg a szorosabb jogi tanácsadást a tiszti ügyészségnek engedte át. A *segélyezést* minden vonatkozásban és ezzel kapcsolatban a szegények nyilvántartását is kizáróan a kerületi előjáróságokhoz utasította és a szegények *központi* nyilvántartását megszüntette.

A népjóléti körzetek intézményét az alaptervezet fenntartotta, azonban megalakításukat csak ott tette kötelezővé, ahol ily körzetek működése szükségesnek mutatkozik, nemkülönben eltekintett a körzethez tartozó népgondozók számának megállapításától is. A népjóléti megbízottak elnevezését pedig a *népgondozó* címmel cserélte fel.

II. A félig nyílt szegénygondozás fejlődése és jelen helyzete.

1. A menhelyek.

Amint ezt korábban ismertettük, a »Menház a szenvedő emberiség számára« elnevezésű intézmény nem a főváros alkotása, hanem idegen alapítás volt. Minthogy az alapító a háború súlyos pénzügyi viszonyai közepette az intézet fenntartásával járó költségeket fedezni hajlandó nem volt, és minthogy az intézmény az akkori nehéz időkben közszükségletet képezett, a főváros kénytelen volt a fenntartással járó terheket 1918. évben magára vállalni.

Ugyanez történt a Hajléktalanok Menhelye Egyesület által a VI., Angyalföldi-út 2. sz. a. 1894-ben épített és 300 személy befogadására, a II., Szegényház-utca 35. sz. a. 1892-ben épített és 150 személy elhelyezésére és a Rottenbiller-utca 16. sz. a. 1883-ben épített és 100 hajléktalan befogadására alkalmas menhellyel is.

A három menhelyet a főváros az említett okokból 1919. október 15-én saját kezelésébe vette át és az Angyalföldi-úti menhelyet további 25 hellyel bővítette. Ugyancsak 60 férőhellyel nyert szaporítást 1929-ben a Menház a szenvedő emberiségnek elnevezésű intézet a helyiségek átalakítása folytán.

Az átvételkor teljesen lerongyolt, jórészt üzemképtelen állapotban levő menhelyeket a főváros teljesen helyreállította, berendezésüket és felszerelésüket kijavította, illetve pótolta.¹⁾ A leszerelt gázvilágítás helyébe

¹⁾ A háború alatt a menhelyek jórészt hadikórházul szolgáltak.

mindenütt villanyvilágítást vezettek be, a hasznavehetetlen fürdőmedencék helyébe mosdókat szereltek fel. Az ágyneműbeszerzés is már ez időben folyamatban volt; hasonlóképen szüksége merült fel annak is, hogy az Angyalföldi-úti és a Szegényház-utcai menhelyek rosszul működő központi fűtőberendezései átalakíttassanak. A nagy lakásínségnek tudható be, hogy a régebben, különösen nyáron félig üresen álló menhelyek 1923—1929. években télen-nyáron egyaránt telve voltak. A hálódíj 1929-ben 20 fillér volt, amelyért a lakók a téli hónapok alatt még meleg rántott levest és kenyeret is kaptak.

2. A szükség lakások.

A lakásviszonyok állandó romlása folytán az 1909. év óta épített szükség lakások csakhamar elégteleneknek bizonyultak. Ezért az 1926-ik évben a X., Ceglédi-úton 440 szobával újabb szükség lakás építése vált szükségessé. E lakásokat elsősorban a nyomorúság folytán támadt, emberi lakásra nem is alkalmas lakótelepek megszüntetésére kellett felhasználni. Így helyezték oda az állandó panaszra okot szolgáltató Suhajda és Globucsinnig telep lakóit a telepek lerombolása alkalmával. Léway Sándor és Peyer Károly bizottsági tagok közgyűlési indítványainak megfelelően a főváros további szükség lakások építését is tervbevette a Külső Jászberényi-úton és ezek fedezetéről — az ínségadó terhére — az 1929. és 1930. évi költségvetésben gondoskodott 400—400.000 pengő előirányzásával. Az építés már befejezést nyert és az így létesült 120 lakásban nyertek elhelyezést részben a Lóversenyter még el nem helyezett kunyhó lakói, részben az I., Villányi-út 23. sz. a. házak lebontása folytán hajléktalanná vált családok. 1930. évre még további szükség lakások létesítését is tervbevette a főváros; ezek és pedig a X., Bihari-úton 4 darab kétemeletes lakóház 216 szükség lakással és a Frangepán-utcaiban 40 lakással 1930. év tavaszán el is készültek és rendeltetésüknek átadattak.

A szobák használati díja általában *heti* 1 P 60 fillér, a Ceglédi-úti szükség lakásokban 2 P, a Jászberényi-útiban és a Frangepán-utcaiban heti 4 P, a Bihari-útiban fülkével együtt 5 P.

A személyzet száma 1929. év végén 12 volt.

3. A Népszálló.

A szorosan vett szegényügy határát átlépő és részben a szociális tevékenység körébe vágó ezen intézmény a háború éveiben, valamint azt követően is állandóan zsúfolt volt. A Népszállóban otthonra találó egyének 60%-a ipari munkás, 25%-a értelmiségi, 15%-a pedig napszámos. A Népszálló részére 100.050/1918. IX. ü. sz. alatt a tanács házirendet adott ki, amely szerint az intézményt egy tanácsilag megbízott és a IX. ügyosztálynak

alárendelt vezető kezeli. Rendes hálófülkéket, valamint külön hálófülkéket előzetes jegyutalvány váltásával lehet bérelni.

Az 1929. évben érvényben levő fülkebérek a következők voltak: rendes fülke napibére 80 fillér, hetibére 4-40 P, havibére 17-20 P; külön fülke napibére 1 P 20 f., hetibére 5-44 P, havibére 21-60 P. A fizetett díjak tehát alacsonyabbak voltak az ágyrajárás költségeinél és az átlagos napszámkereset 10%-át nem haladták meg. A szálló lakói hetenkint egy ingyenes fürdőt kapnak, azonkívül megfelelő tápértékű ételeket is szolgáltatnak ki részükre. A naponként kiadott ebédek átlagos száma 1929. évben 350 volt. 1925. évben a Népszállóban könyvtárt is nyitottak. 1927. évben a tanács folytatta a Népszálló épületeinek megkezdett tatarozását és a felszerelések pótlását. Az 1927. évi költségvetés tárgyalása során Weiller Ernő bizottsági tag indítványt tett arra nézve, hogy a szociális gondozás szempontjából elhanyagolt Józsefváros területén új *népszálló* és *népház* építtessék. A beruházási programmba a másodsorban létesítendő intézmények sorában a Népszálló megépítését tényleg fel is vették.

4. A N é p k o n y h á k.

Egyik háborús alkotás volt szintén a főváros polgármestere által a IX., Hungária-körúton társadalmi adományokból létesített és 24 darab 400 literes főzőüsttel, tésztagyárral, hűtőszobával, húsfeldolgozó helyiséggel, zöldség feldolgozóval és a szükséges mellékhelyiségekkel felszerelt, alacsony gőzfűtésre berendezett *központi konyha*.

Amikor a népélelmező kirendeltség 1918. január 2-án működését megkezdte, a székesfőváros és a népjóléti miniszter között létrejött megállapodás szerint a kirendeltség feladata lett:

1. a társadalmi és jótékonyági egyesületek konyháinak nyers élelmiszerekkel való ellátása,

2. a népélelmezés céljaira hadikonyhák és polgáriétkezők felállítása és üzemben tartása.

A központi konyha 1918. január 2-án megkezdte a főzést és egyelőre a Fővárosi Diákmenzát, a Városi étkezőt és a Házinyomdát látta el ebéddel. Később a kirendeltség minden kerületben egy *hadikonyhát* és az I., V., VI. és VII. kerületekben ezenkívül egy-egy *polgári étkezőt* nyitott. Mindezek részére a központi konyha főzte és szállította az ebédet. Az ebédet önköltségi áron adták. A proletárdiktatúra alatt, amikor az igénylők száma nagyon megnövekedett, egy *második központi konyhát* is üzembe helyeztek, amikor is már naponta 40—50.000 adag ebédet szolgáltatott ki. A nyersanyag és tüzelőanyag árának rohamos drágulása miatt az intézmény már az 1919. évet 3 millió korona veszteséggel zárta. A nagy nehézségek miatt a Népélelmező Kirendeltség működési körét 1920. évi november hó 1-től kezdve

megszüntette és azt az állam támogatásával alakult Közérdekű Élelmezési Részvénytársaság vette át. Mikor pedig a változott viszonyok folytán a központi konyharendszer gazdaságtalanná vált, 1923. év óta az épület használata is megszűnt és az akcióból megmaradt felszerelések értékesítésre kerültek.

III. A zárt szegénygondozás fejlődése és jelen állapota.

A háború kitörése óta, bár a megélhetési viszonyok rosszabbodtak, a szegényházba való felvételre nem jelentkeztek annyian, mint békeidőben. Ennek a jelenségnek oka főleg abban keresendő, hogy az erőteljes és munkaképes férfiak bevonulása folytán az itthonmaradtak mind keresettebbekké lettek és az idősebb, törődöttebb emberek is munkaalkalomhoz jutottak és így hatósági gondozásra nem szorultak. Csak 1919. évtől kezdve vált érezhetővé a munkabíró férfiaknak hazatérése folytán az e téren beállott változás.

A háborút követő években a három szegényház zsúfoltsága állandóan növekedett és már 1919-ben százakra rúgott azoknak a szegényházi ápolásra szoruló és azt kérő szegényeknek száma, akik hely hiányában a szegényházakban nem voltak elhelyezhetők. Ez a nagy nyomorúság okozta, hogy 1919-ben a Hajléktalanok Menhelye Egyesülettől az Alföldi-utca 6—8. sz. a. menházat a főváros öt évre fiókintézet céljára átvette.¹⁾ Ilymódon az Erzsébet-szegényház egy második fiókkal bővült és további 247 férőhelyre sikerült szert tenni. Később ugyancsak az Erzsébet szegényház Izabella-utcai fiókjának magasfekvésű, tágas és világos pincehelyiségét tették alkalmassá kellő átalakítások után további 40 ápolat befogadására. A férőhelyhiány azonban így sem enyhülván, a főváros úgy segített magán, hogy az Erzsébet szegényház II. sz. fiókja fölé 1·7 milliárd papírkorona költséggel emelet-ráépítést eszközölt és ilymódon a szegényház befogadóképességét 140 férőhellyel növelte.²⁾ Az 1928. év folyamán az Erzsébet szeretetotthonban és a Kamaraerdei szeretetotthonban a férőhelyek száma ismét 50-el szaporítottatott.

Dacára annak, hogy ezen intézkedések folytán a szeretetotthonokban a férőhelyek száma közel 2000-re emelkedett, mégis 1926-ban már 300-ra, majd 1929-ben 650-re rúgott azon szegények száma, akiket a tanács a szeretetotthonokba beutalt, de akik hely hiányában tényleg felvehetők nem voltak. Ez a szám azonban még korántsem fejezte ki a valódi férőhelyhiányt, amelyet már 1926-ban kb. 3000-re becsültek.³⁾

A férőhelylenség mellett a szeretetotthonoknak egyéb súlyos hiányságai és fogyatkozásai is megmutatkoztak. Ezeknek a fogyatékoságoknak

¹⁾ Lásd a 97.761/1919—IX. tan. sz. határozatot.

²⁾ Lásd a 107.071/1925—IX. tan. sz. és 428/1926. kgy. sz. határozatokat.

³⁾ Lásd a 162.914/1926—IX. sz. tan. előterjesztést.

oka jórészt onnan származott, hogy a szeretetotthonok nem ezzel a rendeltetéssel épültek, hanem eredetileg egészen más célt szolgáltak. Ebből a szerkezeti hibából erednek azután ama bajok, hogy a szeretetotthonok csak kaszárnyaszerű elhelyezést és ellátást nyújtanak, hogy továbbá egy-egy teremben 20—40 ápolat is elhelyezést nyer, akik egymás nyugalma zavarják.

Az egészség és tisztaság szempontjából még nagyobb baj az, hogy a szeretetotthonokban nincsenek nappali tartózkodásra alkalmas helyiségek, közös étkezőtermek. Az »Erzsébet« szeretetotthon összes ápolatai, úgy az egészséges, mint a beteg, sőt tüdőbeteg ápolatok egyetlen nagy épületben vannak elhelyezve, ami ellentétben áll a közegészségügyi követelményekkel. A budai és kamaraerdei szeretetotthon épületei nagyjából alápincézetlenek, rossz állapotban vannak s így a mellett, hogy dohosak és nedvesek, állandóan igen nagy költséget igénylő tatarozásra szorulnak. A kamaraerdei szeretetotthon két épülete oly rozoga állapotban van, hogy azokat rövidesen ki kell üríteni és le kell bontani.

Mindezek a hiányosságok túlnyomórésztben már a háború előtt éreztették káros hatásukat, úgyhogy a főváros hatóságai már akkor komolyan foglalkoztak egy új szeretetotthon építésének tervével és erre szolgált indítékul az a szempont, hogy az új szeretetotthon megépítése lehetővé tenné a nagyértékű beltelekre nem való szeretetotthonok és fiókjainak külső területre való kitelepítését. A tervezési munkálatok már előrehaladott stádiumban voltak, amikor kitört a háború és ezzel az új szeretetotthon ügye lekerült a napirendről.

Ily körülmények között és ily előzmények után tette Bresztovszky Ede bizottsági tag a pénzügyi bizottságnak az 1925. évi költségvetést tárgyaló egyik ülésén azt az indítványt, hogy egy új központi szeretetotthon létesíttessék. Az indítványt a tanács kiadta a közjótékonsági ügyosztálynak azzal a felhívással, hogy azt vegye haladéktalanul tárgyalás alá s a szükséges intézkedéseket, javaslatot és jelentést mielőbb tegye meg. Egyben közölte a tanács, hogy az új szeretetotthon céljára dr. Wolf Károly bizottsági tag javaslatához képest 400.000 pengő pótlólag beállítatott a költségvetésbe.

Az ügyosztály és a szociálpolitikai bizottság, valamint a tanács javaslata szerint Budapest szükségletét képező 5000 férőhely biztosítása végett egy-
másután *három szeretetotthont* kellene létesíteni több évre beosztott építési program alapján. A felépülés sorjában beszüntetendők lennének a régi szeretetotthonok. Az új szeretetotthonok elhelyezésére a X. ker., Maglódi-út mentén fekvő 8296—8311 hrsz. kb. 11.400 négyszögöl kiterjedésű telektömb jelöltetett ki.¹⁾ Az elsőnek megépítendő szeretetotthonban az eredeti tervezet szerint 960 egészséges, 120 házaspár, 280 beteg és 120 tüdőbeteg ápolat kerülne

¹⁾ Lásd 133.130/1926—IX. sz. tan. határozatot.

elhelyezésre kellően elkülönítve. Egy-egy épületben 8—10 egészséges és 6—8 beteg ápolat nyerne elhelyezést. Az ápoltak nappali tartózkodási helyéről, valamint az összes modern követelményeknek megfelelő helyiségekről gondoskodás történnék. A népjóléti és munkaügyi miniszter 1926. január 1-től számítva 3 éven át 160.000 pengő, azaz összesen 480.000 pengőt ajánlott fel a szeretetotthon létesítésére és fenntartására. A miniszter által felajánlott, valamint a főváros által eredetileg engedélyezett 400.000 pengőn felül a szeretetotthon építési költségeire még 4 millió pengő engedélyezésére volt szükség, amelyből 1927. évre 720.000 pengőt, 1928. évre 280.000 pengőt, 1929. évre 300.000 pengőt és 1930. évre ugyancsak 300.000 pengőt irányoztak elő. Az építési tervpályázatokat 1928-ban már kiírták. A tervezési megbízást elnyert két műépítész időközben a részletes terveket is elkészítette.¹⁾ Minthogy pedig az egyszakaszban való megépítés a költségek nagysága miatt (kb. 12 millió pengő) lehetséges nem volt, a főváros illetékes tényezői úgy határoztak, hogy az építést több ciklusban bonyolítják le. Elsősorban a különböző szegényházak betegeinek egyesített helyen való gyógyítása és ápolása végett minden tüdőbeteg ápolat az új szeretetotthonban létesítendő tüdőbetegpavillonban és az Erzsébet szeretetotthon főépületének összes betegápolatjai — az elmebetegek kivételével — az új intézet kórházi épületében nyernék elhelyezést. Ilymódon kb. 477 hely szabadul fel, amelyeken ugyanannyi egészséges ápolat nyerhet elhelyezést.

A két új kórházépület mint az Erzsébet szeretetotthon III. sz. fióK-intézete fog szerepelni és külön igazgatást nem igényel. *A két kórházépületen* kívül az üzem biztosítása végett csak a kazánház és portásfülke, valamint a garázs megépítése szükséges, a konyha az alagsoron lesz ideiglenesen elhelyezhető.

A költségelőirányzat 3,480.000 pengőben nyert megállapítást és a még hiányzó egymillió pengő fedezetéről is gondoskodtak.

1930. februárjában már a részletes tervek és részletes költségvetés is elkészülvén a törvényhatósági bizottságnak az építést engedélyező 1247/1929. és 570/1930. kgy. sz. határozatait a belügyminiszter 47.417/1930. IV. B. M. sz. leiratával jóváhagyta és hozzájárult a rendelkezésre álló hitelösszegek felhasználásához, úgy hogy az építkezés 1930. év májusában meg is indult.

Meg kell jegyeznünk itt azt is, hogy mindazon szegényházi gondozásra szorultakról, akik a felvétel megadása dacára a szegényházba bejutni nem tudnak, a főváros havi és rögtöni segély útján gondoskodik, amely célra az 1930. évi költségvetésben 88.000 pengővel több fedezetet vettek fel.²⁾

¹⁾ Lásd a 250/1927. kgy. sz. és 118.098/1929—IX. sz. tan. határozatokat.

²⁾ Lásd Főv. Közlöny 1929. 55. sz. 1528. oldal.

A szeretetotthonokat érdeklő fontosabb események és intézkedések közül megemlíjtük még a következőket. A 121.209/1919. IX. sz. határozat a szegényházakban elhalt ápoltak értéktárgyainak elárverezéséről és az ápolási díj részbeni fedezetére való fordításáról rendelkezik.¹⁾

A szeretetotthonok (szegényházak) házirendjéről szóló 41.580/1891. IX. tan. sz. határozatot a tanács 45.992/1920. IX. sz. határozatával hatályon kívül helyezte és módosítva léptette életbe. Ez a házirend intézkedik az ápoltak magatartásáról, felkeléséről (V—IX. hónapokban reggel 6, télen 7 óra), kimenőjéről, meglátogatásáról, foglalkoztatásáról stb.

A kamaraerdei szegényházhoz tartozó 20 magyar holdnyi területen folytatott gazdaságot 1924. év folyamán oda fejlesztették, hogy a gazdaság termelvényei a szegényház élelmiszerszükségletének ellátásában jelentékeny szerepre tettek szert. Így pl. a szegényházi ápolda egész tejszükségletét fedezni képes. A sertésállomány növelésére és a baromfitenyésztés fejlesztésére is gondot fordítottak.

Ugyanezen szegényházban 1924. évtől kezdve a világításra és vízellátásra szolgáló villamos áramot, amelyet addig az intézet nagy költséggel saját üzemben állított elő, az Elektromos Művek szolgáltatják, amely újítás egyrészt nagy anyagmegtakarítást, másrészt személyzet és helymegtakarítást is jelent.

A tanács 137.551/1924. IX. sz. határozatával a dunajobbparti szegényház nevét *szeretetotthonra* változtatta meg és elrendelte, hogy oda elsősorban fizető ápoltak vétessenek fel. 1926. óta az összes szegényházak nevét a pénzügyi bizottság javaslatára *szeretetotthonra* változtatták át.

Az intézetekben elhelyezettek teljes ellátásban részesülnek. Az élelmezés a következő: férfiakra napi 40 deka félbarna kenyér, nőknek napi 25 deka fehér kenyér jár. Reggelire és uzsonnára 4—4 deci tejeskávé, ebédre leves és főzelék, pénteken leves és 4 deciliter főtt tészta, vacsorára hetenkint ötször 10—10 deka községi kolbász vagy lóhúsáru, egyszer 4 deciliter tejesétel, egyszer 4 deciliter rántott leves kerül kiosztásra. A délben kiszolgáltattott 4—4 deciliter levesen és főzeléken kívül kedden, csütörtökön és vasárnap, valamint ünnepnap is 10—10 deka sült vagy főthúst kapnak az ápoltak. A napi eltartás 2-80 P-be kerül, amely összegből az egészséges ápoltak élelmezésére napi 96 fillér esik.²⁾ Az Erzsébet szeretetotthonban 1800 kötetet számláló könyvtár van, azonkívül 5 napilap és több folyóirat jár. 1928-ban mindhárom intézetben rádiót szereltek fel.

¹⁾ A szegényházi ápoltak részére netán járó nyugdíjak felvétele és a tartásdíj megtérítésére való fordítása tekintetében a 62478/1915—IX. sz. hat. intézkedik.

²⁾ Elberfeldben a zárt gondozás költségei 1925-ben naponta 130 pfenniget tettek ki. Lásd: Die Elberf. Wohlfahrtspflege, 235. old.

IV. A szegénygondozás statisztikája 1917—1930-ig.

A) A nyílt és félig nyílt gondozás statisztikája.

1. A kerületi elüljáróságok pénzbeli és természetbeni szegénygondozó tevékenységét a 27. tábla adatai mutatják be.

27. Pénz- és természetbeni segélyezés az 1917—1929. években.

Év	Pénzsegélyezés				Természetbeni segélyezés
	Rögtöni segély	Állandó segély	Magánadományokból és egyéb segély	Összesen	
Esetek száma.					
1917	30.108	21.096	6.086	57.300	674
1918	33.558	27.409	19.963	70.930	3.880
1919	35.473	20.511	2.560	58.544	509
1920	11.739	19.962	1.147	32.848	288
1921	8.038	19.068	2.982	30.088	—
1922	12.541	16.113	10.207	38.861	—
1923	11.184	12.593	5.136	28.913	—
1924	19.990	10.624	2.459	33.073	—
1925	36.347	11.505	723	48.575	—
1926	50.201	13.166	569	63.936	—
1927	68.161	15.197	10.816	94.174	2.609
1928	64.481	15.030	20.009	99.520	2.333
1929	73.718	16.585	10.676	100.979	18.255
Kiosztott segélyösszeg. ¹⁾					
1917	399.040	297.720	97.330	794.090	5.140
1918	521.169	363.335	254.730	1,139.234	66.790
1919	1,278.573	389.535	151.597	1,819.705	46.217
1920	229.267	336.203	33.956	599.426	1.955
1921	470.313	346.524	406.102	1,222.939	—
1922	1,224.226	343.155	2,410.802	3,978.183	—
1923	4,760.510	1,424.273	2,635.180	8,819.963	—
1924	472.123	90.760	24.762	587.645	—
1925	2,837.682	793.574	28.386	3,659.642	—
1926	369.292	107.126	5.756	482.174	—
1927	393.212	127.434	160.921	681.567	—
1928	417.166	137.018	235.388	789.572	—
1929	423.765	145.557	145.294	714.616	—

Amint az adatok mutatják, a segélyezési esetek száma 1920-ig folyton növekvő irányzatot mutat. 1920-tól kezdve csökkenő irányzat áll be, amely körülmény az időleges pénzjavulásnak és a gazdasági fellendülésnek tudható be. 1925. évtől kezdve azonban ismét rohamos emelkedés tapasztalható. Az 1927. év óta a segélyezésre fordított összegek lassan kezdik a békebeli színvonalat elérni. 1929. évben az elüljáróságok által kiosztott készpénzsegélyek összege 691.461 pengőt tett ki, amelyből — figyelembe véve, hogy ezidőben Budapest lakossága körülbelül 965.000-re volt tehető — egy lakosra kerekén 0.70 pengő esett.

¹⁾ Az összegek 1917—1923. években koronában, 1924—1925. években ezer koronában, 1926—1929. években pengőben vannak megadva.

Ez a készpénzbeli segélyezés azonban messze elmarad más nagy városok ilyenmű tevékenységétől, mivel pl. Bécs város (2 millió lakos) 1924-ben nyílt segélyezésre 8,808.649 aranykoronát, 1928-ban pedig 14-6 millió S-et fordított.¹⁾ Hasonlóképen Németország nagyvárosai aránytalanul nagyobb összegeket fordítanak készpénzsegélyezésre. Így 1925-ben Berlin 37, Hamburg 11-4, Köln 14, München 10, Lipcse 5-8, Drezda 5-7 millió bir. márkát fordított készpénzsegélyezésre, sőt Lipcsének pl. e kiadásai 1928. évben állandó segély címén 8-6 millió, egyszeri segély címén pedig 1-6 millió márkára emelkedtek.²⁾ Prága (750.000 lakos) 1929. évben 6,630.000 cseh koronát adott ki készpénzsegélyekre.³⁾

1909. óta a kerületi statisztikai adatszolgáltatásnak azon adatait, amelyek a szegények számára vonatkoznak, a statisztikai közlemények megbízhatatlanságuk miatt nem tüntetik fel. Hasonlóképen 1921 óta ugyanezen okból nincs közölve a természetbeni segélyben részesített egyének száma és a természetbeni segélyek értéke sem.

Az előjáróságoktól beszerzett adatok szerint 1930. év első negyedében az előjáróságok által nyilvántartott szegények száma tizesekig kikerekítve a következő volt :

I.	kerületben nyilvántartott volt		3.000,	köztük állandó havi segélyes	251					
II.	«	«		1.500	«	«	«	«	153	
III.	«	«	«		1.800	«	«	«	«	170
IV.	«	«	«		180	«	«	«	«	35
V.	«	«	«		850	«	«	«	«	58
VI.	«	«	«		3.100	«	«	«	«	200
VII.	«	«	«		3.400	«	«	«	«	213
VIII.	«	«	«		3.600	«	«	«	«	160
IX.	«	«	«		3.500	«	«	«	«	150
X.	«	«	«		1.400	«	«	«	«	110
Összesen			22.330,	köztük állandó havi segélyes	1.500					

Az összes kerületekben nyilvántartott 22.330 egyén egy része rövidebb időközökben (3 havonta), egy másik része hosszabb időközben (5—6 hó) részesül rögtöni pénz- vagy természetbeni (népkonyhajegy, szén, burgonya stb.) segélyben.

A *rögtöni pénzsegély* nagysága 3—12 pengő közt váltakozik, a segélyezett nagy átlaga (körülbelül $\frac{2}{3}$ -a) 5 pengőt kap. A *havi segély* nagysága

¹⁾ Lásd Városi Szemle XIV. 1. 120. oldal és Stat. Jahrbuch der Stadt Wien, 1929. 76. és köv. old.

²⁾ Lásd Bp. székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyve, 1928. 964. oldal és Stat. Jahrbuch der Stadt Leipzig. 7. Band.

³⁾ Lásd Zenkl P.: Über die soziale Fürsorge der Stadt Prag. Blätter für das Wohlfahrtswesen, 1930. V—VI.

általában 8 pengő a családfő számára, amelyhez rendszerint havi 4 pengő járul minden eltartandó családtag után, úgyhogy van olyan család is, amely havi 44 pengőt kap havi segély fejében.¹⁾

Az úti segélyeket kizárólag az V. ker. előjáróság nyújtja, havonta átlag 50 esetben.

Az előjáróságok részére évente költségvetésileg előirányzott szegénységi segélyeknek az egyes előjáróságok közt való felosztását, illetve az erre szolgáló kulcs megállapítását a ker. előjárók értekezletének javaslata alapján a tanács eszközli.

2. Kiadott szegénységi bizonyítványok.

A kerületi előjáróságok által 1927—8. években kiadott szegénységi és hasonló célzatú bizonyítványok számát a 27/a. számú táblázat mutatja.

27/a. A kerületi előjáróságok által 1927—1928. években kiadott szegénységi stb. bizonyítványok kimutatása.

Megnevezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	Össze- sen
	k e r ü l e t										
	1927.										„
1. Szegénységi bizonyítvány	11.081	7.252	5.602	3.446	7.436	24.232	20.046	240.021	14.971	7.873	125.960
2. Vagyontalansági bizonyítvány	—	185	18	10	89	20	18	2.316	7	90	2.753
3. Illetékmentességi bizonyítvány peres ügyben	1.879	2.009	2.946	2.070	1.946	4.636	6.634	3.767	2.772	1.410	30.069
	1928.										
1. Szegénységi bizonyítvány	12.496	5.632	7.731	3.296	9.869	18.394	21.325	22.389	11.704	8.820	121.656
2. Vagyontalansági bizonyítvány	—	505	174	20	25	8	50	2.600	21	6	3.409
3. Illetékmentességi bizonyítvány peres ügyben	2.695	1.749	2.074	1.595	1.899	4.367	6.038	2.762	2.378	1.554	27.111

Az 1929. évben a fenti adatok csak lényegtelen változást tüntetnek fel.

3. Ingyenes gyógyítás, temetés stb.

A kerületi orvosok és szülésznők tevékenységét a megjelölt időközben a 28. sz. kimutatás tünteti fel.

¹⁾ A német városokban a segélyek iránytétellei lényegesen magasabbak. Így például 1928-ban Elberfeldben az állandó (havi) segélyek tételei a következők voltak: egyedülálló egyén kapott *hetenkint* 11·8 M-t, családfő 11·6 M-t, a feleség 4·5 M-t és minden gyermek 3·3 M-t. Lásd: Die Elberf. Wohlfahrtspflege, 45. oldal.

28. A kerületi orvosok és szülész-nők tevékenysége az 1917—1929. években.

Év	A kerületi orvosok által kezelt szegénybetegek		A kerületi szülész-nők segéd-kezése	Ingyen-temetések
	fekvő	járó		
1917	7.879	18.573	104	1.200
1918	8.397	14.038	307	899
1919	8.754	13.259	452	567
1920	9.330	13.518	481	1.384
1921	5.028	10.335	•	836
1922	4.434	9.953	•	1.020
1923	3.934	9.247	•	1.283
1924	5.248	9.658	•	1.457
1925	5.656	9.794	•	1.088
1926	7.049	12.226	•	924
1927	21.517		283	919
1928	21.902		310	993
1929	25.524		214	1.143

A 28. sz. táblázatból kitűnőleg a kerületi orvosok által kezelt szegénybetegek száma a háború alatt a legnagyobb volt, majd 1924. évig fokozatos csökkenést mutat, onnan kezdve pedig ismét folytonos emelkedést tüntet fel. Az előforduló betegségek nemét illetően legnagyobb százalékszámmal a bélhurut, a tüdővész, a légutak hurutja és az influenza szerepel. A kezelt betegeknek mintegy 5—6%-át küldik a kerületi orvosok kórházba. A szülész-nők segédkezésének és a temetéseknek száma bizonyos mérvű állandóságot mutat fel.

4. A kerületi választmányok közjótékonyági működéséről a 29. sz. tábla számol be.

29. A kerületi választmányok közjótékonyági működése 1927—1929.

Év	Ülések száma	Elintéztett közjótékony-sági ügyek száma	Bizottsági tagok száma			
			választott	kinevezett	meghívott	összesen
1927	64	2.040	226	145	10	381
1928	68	1.526	230	101	12	343
1929	65	2.172	218	69	14	301

5. Népkonyhák.

A hatósági népkonyhák forgalmát a 30. sz. táblázat tünteti fel.

30. A népkonyhák forgalma 1917—1929. években.

Év	Kiadott jegyek száma
1917	45.999
1918	85.587
1919	33.335
1920	24.851
1921	.
1922	.
1923	.
1924	.
1925	.
1926	.
1927	94.900
1928	96.690
1929	106.539

A táblázat szerint 1927. év óta a népkonyhajegyek igénybevétele folyton nő.

6. A szükséglakások forgalmát a 31. sz. tábla mutatja:

31. A szükséglakások forgalma az 1917—1929. években.

Év	Helyek száma	Ezekben lakott az év végén	Bevételek a hálószobákból koronában
1917	—	—	—
1918	—	—	—
1919	—	—	—
1920	—	—	—
1921	639	2.496	168.846
1922	608	2.556	363.256
1923	564	2.110	3.175.200
1924	565	2.525	114.675.620
1925	561	2.008	286.075.000
1926	559	2.269	¹⁾ 39.545
1927	560	2.278	¹⁾ 68.642
1928	560	2.263	¹⁾ 88.642
1929	563	2.270	²⁾ 89.105

A szükséglakások forgalma évek óta állandó nivót mutat, a bevételek a szükséglakások szaporítása és a szobahasználati díjak emelése folytán növekedést mutatnak.

7. A hajléktalanok menhelyei. A Népszálló.

Ezen intézmények forgalmát a jelzett időszak alatt a 32. sz. kimutatás tünteti fel.

¹⁾ Pengőben. — ²⁾ Költségvetési előirányzat.

32. A hajléktalanok menhelyeinek és a Népszállónak forgalma az 1917—1929. években.¹⁾

Év	Ágyak száma	Hajléktalanok menhelyei		Menhely a szenvedő emberiségnek	Községi népszálló		Bevételek (K) *)	
		Elszállásolt egyének száma					az összes menhelyeknél	a Népszállónál
		összesen	ezek közül ingyenes	összesen	a háló-fülkékben	a külön fülkékben		
1917	691	145.676	6.805	46.082	—	—	—	—
1918	594	172.956	7.835	45.984	17.990	2.851	—	590.856
1919	548	91.902	2.428	36.553	5.204	1.204	—	1,160.570
1920	545	178.999	•	44.250	7.489	1.011	—	995.317
1921	545	194.316	•	44.447	13.306	1.689	—	1,276.730
1922	544	197.395	•	50.330	12.582	1.723	—	3,725.983
1923	544	190.788	•	49.325	13.763	1.733	—	90,033.435
1924	684	194.787	•	50.258	14.216	2.015	—	1.065,280.709
1925	709	198.802	•	49.803	19.658	2.279	32.798	144.919
1926	709	203.775	•	49.272	23.816	3.024	41.053	195.869
1927	713	206.990	916	48.507	38.561	4.369	51.592	208.948
1928	720	202.928	1.464	51.221	48.424	4.419	52.163	213.591
1929	720	207.669	1.460	58.862	52.877	5.055	a) 54.668	a) 211.141

¹⁾ 1924 évtől kezdve a Menhely a szenvedő emberiségnek elnevezésű intézet ágyait is beleértve. —
²⁾ 1925 évtől kezdve pengőben. — ³⁾ Költségvetési előirányzat.

A hajléktalanok menhelyeinek forgalma lassú, de állandó növekedést mutat. Ugyanez áll a Népszálló látogatottságára is. Mindkét intézmény bevételei is állandóan fokozódnak.

Végezetül itt tüntetjük fel azon egyének legfontosabb személyi adatait (33. számú tábla), akik 1928. évi decemberben úgynevezett karácsonyi ínségsegélyben részesültek.

33. Kimutatás az 1928. évi decemberben ínségsegélyben részesültek megoszlásáról.

A foglalkozás neve	A segélyezettek száma			Ebből		Nem szerint		Családi állapot szerint				Lakásbérleti viszony szerint					Segélyezés szerint	
	A segélyezettek száma	munkát keres	munkakönyvvél bír	férfi	nő	házas	nem házas	özvegy	elvált	ismeretlen	főbíró	főbíró családtagja	albérlő vagy albérlő	albérlő családtagja	egyéb	ismeretlen	részesült más segélyben	nem részesült segélyben
Östermelés	106	75	62	74	32	53	10	34	8	1	51	13	32	1	8	1	23	83
Bányászat	16	12	14	15	1	13	1	1	—	1	10	1	4	1	—	—	8	8
Ipar	4.753	4.173	4.149	3.529	1.224	2.962	747	800	149	95	2.462	535	1.190	109	224	233	1.028	3.725
Kereskedelem	556	497	403	427	129	342	124	68	21	1	252	91	171	17	15	10	110	446
Közlekedés	285	259	245	272	13	234	18	27	6	—	169	21	73	5	11	6	38	247
Közfoglalkoztatás és egyéb foglalkozás	2.860	1.700	1.249	935	1.925	930	482	1.305	120	23	1.468	291	799	44	158	100	594	2.266
Háztartási alkalmazottak	183	151	162	17	166	25	73	68	17	—	35	18	96	2	11	21	41	142
A segélyezettek száma összesen	8.759	8.867	6.284	5.289	3.490	4.559	1.455	2.308	321	121	8.447	970	2.365	179	427	371	1.848	6.917

A 33. számú táblázatból kitűnik, hogy az inségsegélyben részesülteknek több mint fele az iparos osztályhoz tartozott (ezek közül is a ruházati és építőiparral foglalkozók voltak legnagyobb számban képviselve), utánuk legtöbbször a közszolgálati és egyéb (napszámos, szabadfoglalkozásúak stb.), foglalkozási ágból kerültek ki. Nem szerint a férfiak voltak túlsúlyban, családi állapot szerint a házások.

Ki kell egészíteni ezen adatokat még a következőkkel: A segélyezettek jórésze 30—70 év közti korban volt (30—40 éves 2090, 40—50 éves 1751, 50—60 éves 1389 és 60—70 éves 1406) és 2705-nek volt 2—3 hozzátartozója, 1391-nek pedig 4—5. Túlnyomó részük (8166) háromévet meghaladó idő óta tartózkodott Budapesten és az alkalmazás minősége szerint a legtöbb mint segéd, napszámos, illetve mint szakmunkás volt foglalkoztatva.

B) A zárt szegénygondozás.

A három szegényház, illetve szeretetotthon forgalmát a 34. sz. táblázat mutatja.

34. A szeretetotthonok (szegényházak) forgalma 1917—1929. években.

Év	Létszám január 1-én	Felvétel	Együtt	F o g y a t é k							Létszám december 31-én
				Külpött	Elszállít- tatott	Áthelyez- tetett	Kizárólatott	Meghalt	Egyéb	Együtt	
1917	1.478	520	1.998	53	10	50	1	530	—	644	1.354
1918	1.354	603	1.957	62	22	66	—	482	—	632	1.325
1919	1.325	1.070	2.395	102	7	66	9	565	—	749	1.646
1920	1.646	815	2.461	122	20	75	15	396	11	639	1.822
1921	1.822	572	2.394	97	31	55	14	381	3	581	1.813
1922	1.813	572	2.385	91	36	68	3	432	1	631	1.754
1923	1.754	600	2.354	90	35	51	1	384	1	562	1.792
1924	1.792	684	2.476	90	62	84	2	397	5	640	1.836
1925	1.836	464	2.300	78	43	71	6	274	6	478	1.822
1926	1.822	462	2.284	51	17	89	—	258	2	417	1.867
1927	1.867	560	2.427	74	33	83	1	277	—	468	1.959
1928	1.959	425	2.384	65	41	42	1	240	1	390	1.994
1929	1.994	421	2.415	44	22	57	—	327	—	450	1.965

A 34. sz. tábla mutatja, hogy a gondozottak száma 12 év alatt több mint 600-zal emelkedett. Ami a gondozottak különböző életviszonyait illeti, a következő adatokat sikerült róluk beszerezni. A gondozottak túlnyomó része 1930. elején a női nemhez tartozott; nevezetesen a közel 2000 gondozott közül a nők száma meghaladta az 1300-at. A *vallást* illetőleg azoknak igen kis töredékét leszámítva, akik a reformált és izraelita vallásokhoz tartoznak, a gondozottak legnagyobb része római katolikus vallású. *Foglalkozásra* nézve a férfiak igen nagy része a napszámos és iparos kategóriákból került ki; jellemző azonban a mai időkre, hogy a háború előtti időkkel szemben

— amikor köztisztviselő a szegényházban alig akadt — 1930. év elején 20 köztisztviselő és hivatalnok, 2 körjegyző, 1 ügyvéd, 1 tanító, 1 festőművész és 12 önálló kereskedő volt található a gondozottak között.

A női gondozottak leginkább a háztartási alkalmazottak és napszámosok, valamint az ipari munkások köréből kerülnek ki. A *kort* illetően a gondozottak túlnyomó része (1965-ből 1750) a 65 évet meghaladta, sőt több mint 1100 a 70. életéven is felül van és így joggal elmondható, hogy a szegénygondozásra szorultság oka a legtöbbnél az *elöregedés* folytán beállott munkaképtelenség. A másik leggyakrabban szereplő ok a *betegség* és utána következik a *gazdasági leromlás*. A szeretetotthonok tisztviselő és gondozó személyzetének létszáma 1917-ben 98, 1925-ben 164, 1929-ben 182 volt. Meg kell itt végül emlitenünk, hogy a fővárosnak szeretetotthonain kívül van még öt *alapítványi helye* elaggott nők részére az Erzsébet-apácarendnek budai aggápoldájában, ahol nagyjából középosztálybeli agg és munkaképtelen nők nyernek ingyenes elhelyezést. Van ezenkívül 10 *alapítványi helye* a fővárosnak a San Marco utcabeli apácák irgalomházában is gyógyíthatatlan szegény betegek részére.

C) *A szegénygondozás költségei az 1917—1929. években.*

A szóbanforgó időköz szegénygondozási költségeinek vizsgálatánál mindenekelőtt egy fontos különbséget kell megtennünk költségvetési és zárszámadási szempontból. Nevezetesen az 1917-től 1920-ig terjedő időszak folyamán, miként a korábbi években is, a szegénygondozás költségei tekintetében az volt az elv, hogy azokat elsősorban a főváros egyesítésekor külön-külön kezelt pesti, budai és óbudai szegényházi alapok összevonásából létrejött *szegényalap* viselte (szegényházak költségei, szegénysegélyezési és egyéb szegényügyi kiadások) és az esetleges hiányokat a községi háztartás (községi alap) pótolta. Ennek az elvnek megfelelő volt az a régi gyakorlat is, hogy a székesfőváros törzsvagyonához tartozó, de bizonyos meghatározott célt szolgáló ezen vagyontárgyak (szegényalap) a fővárosi egyéb vagyontól elkülönített, *önálló számadási* kezelésben, elbánásban részesültek (alapszerű kezelés). Sajnos azonban, amint a korábban létezett egyéb alap, úgy a szegényalap sem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A székesfőváros fejlődésével az alap vagyonának fejlődése nem tartott lépést. Az élet egyre fokozódó igényeket támasztott a szegényalappal szemben és a parancsoló szükség épen a népgondozás terén arra készítette a törvényhatóságot, hogy a szegényalap jövedelmein túl egyre fokozottabb összegeket áldozzon — az *évi rendes költségvetések terhére* — azon célok költségeinek fedezésére, amelyek megvalósítása végett az alap létesült. Amilyen arányban növekedtek az évi költségvetések terhére engedélyezett összegek, olyan arányban vesztett jelentőségéből az alap. És minél tovább tartott ez a folyamat, annál jobban elhalványult az alap eredeti jelentősége. Döntő befolyást gyakorolt végül e folyamatra a pénzleráktelenedés. A szegényalap vagyona — miként

általában a többi alapé is — részben ingatlanból, jórészt pedig gyümölcsöző készpénzből és óvadékképes értékpapírokból állott. Az ingatlanok rendeltetésüknél fogva (szegényház) jövedelmet nem hozhattak, az ingóvagyon pedig elértéktelenedett. A vagyon összezsugorodásával az alap jövedelme is beszáradt és az eredmény az lett, hogy a szegényalap kötelezettségei lassan egészen a községi háztartást terhelték.

Ennek a folyamatnak okszerű következménye az lett, hogy a különálló alapok jórészének megszüntetésével egyidejűleg a fővárosi szegényalap is a fővárosi háztartási alapba beolvasztást nyert.¹⁾ Ez a beolvasztás elvileg már az 1920. évi január hó 1-ével megtörtént, mivel az 1920. évi költségvetésnek összeállítása a 127.932/1919—VI. sz. tanácsi határozat rendelkezései szerint úgy történt, hogy a szegényalap költségvetése külön fejezet alatt vagyonállagának és a benne levő alapítványok rendeltetésének érintése nélkül a községi háztartás költségvetésébe beleillesztetett.²⁾

Az 1920. évi költségvetést megállapító 640/1920. kgy. sz. határozat, amelyet a belügyminiszter 87.230/1920—IV. sz. alatt jóváhagyott, elvileg tehát már *megvalósította a szegényalap különállásának megszüntetését*, illetve a háztartási alapba való beillesztését, azonban nem tartalmazott rendelkezést a megszüntetett alap — és általában a többi alap — különálló számadási vezetésének megszüntetése tekintetében, úgyhogy e számadásokat a számvevőség 1930-ig tényleg vezette.

Az 1930. évi költségvetés megállapítása ügyében hozott 1234/1929. kgy. sz. határozat azután *az alapok különálló kezelését* is megszüntette és így a szegényalapnak a háztartási alapba való beolvasztását is elrendelte, valamint felhatalmazta a tanácsot, hogy a rendelkezés végrehajtására a szükséges intézkedéseket tegye meg.³⁾ E közgyűlési határozat végrehajtásaként a tanács 167.683/1929—VI. sz. határozattal felhívta a VI. ügyosztályt, hogy az alapok megszüntetésére vonatkozó rendelkezések végrehajtása ügyében a szükséges intézkedéseket foganatosítsa.

Arra való tekintettel tehát, hogy 1920. évig a szegénygondozás költségeinek számadási kezelése még a régi elvek alapján történt, az 1917—1919. évek szegénygondozásának költségeire vonatkozó statisztikát is a régi keretekben adjuk (35. és 36. sz. táblák), 1920-tól kezdve pedig a legújabb időkig külön kimutatást (37. sz. tábla) adunk a zárszámadások alapján a főváros közjótékonysági bevételeiről és kiadásairól; az egyes címeket illetően lehetőleg alkalmazkodunk a legutolsó évi költségvetés címeihez.

Megjegyezni kívánjuk még, hogy a székesfőváros közjótékonysági kiadásai nagyságának teljesen szabatos és szemléltető megállapítása elé

¹⁾ A létezett alapok közül csak a közkórházi alap, a székesfővárosi alkalmazottak segítő alapja és a gyámtartálékalap tartották meg különálló kezelésüket.

²⁾ Lásd még a 133.021/1920—VI. sz. határozatot is.

³⁾ Jóváhagyva a 45.077/1930—IV. B. M. sz. leirattal.

különböző, le nem kicsinyelhető nehézségek is gördülnek. Az egyik ily nehézség az inflációs idők pénzügyi zavaraiából származik. Ezidőben ugyanis a költségvetések, illetve zárszámadások egyideig papírkoronában, más évben (1925) aranykoronában, majd ismét papírkoronában (1926), végül 1927. évtől kezdve pengőben nyertek megállapítást. Ebből kifolyólag nem lehet egynemű értékmérővel mérni a szegénygondozásra fordított kiadásokat és a befolyt bevételeket annál kevésbé, mivel a pengőre való átszámítás a tényleges értéket nem fejezi ki. Ilymódon a nyert adatok igen kevésbé alkalmasak az összehasonlításra.

A másik nehézség abból ered, hogy a főváros az újabb időkben egyre több olyan szociálpolitikai intézményt létesített, amelyek legelsősorban a szegénygondozás ügyét is hivatottak előmozdítani (Népszálló, népház, népfürdő, városi étkező, szükséglakások stb.) és nem egyszer nehéz a választalat megvonni, hol végződik a szegénygondozás és hol kezdődik a szociálpolitika. A szegényügyi pénzügyi statisztika ezért nem egy vonatkozásban tágabb értelemben vett szociálpolitikai kiadásokat is tartalmaz.

A harmadik nehézséget az a tény okozza, hogy különösen az inségakció kiadásainál a felnőttek segélyezésére fordított összegekbe beolvasztva szerepelnek a gyermekek és fiatalok érdekében tett kiadások is, úgyhogy e címnél nem lehet mindig szigorúan keresztülvinni azt az elvi álláspontot, hogy e munka csak a felnőttek szegénygondozásával foglalkozik. Hasonló nehézségek mutatkoznak a szegénygondozó intézmények (egyesületek) segélyezésére fordított kiadások feltüntetésénél is, mivel itt is nem egy olyan intézmény szerepel, amelynek nem kizárólag a szegénygondozás képezi feladatát. Tekintettel azonban arra, hogy a különbségtétel leküzdhetetlen nehézségekre vezetne és különben sem lényeges jelentőségű, a pénzügyi statisztikánál arra tekintettel nem voltunk.

35. A szegénygondozás kiadásai és bevételei az 1917—1919. években.

M e g n e v e z é s	1917	1918	1919
	k o r o n a		
I. Kiadások.			
1. A községi alapból.			
a) Rendes kiadások.			
Népjóléti központ költségei	251.569	247.298	402.288
Jótekonysági egyesületek segélyezése	343.470	439.502	626.834
Helybeli szegények betegápolási költségei	483	370	1.347
A szegényalap részére megtérítés	929.000	—	500.000
A szükséglakások kezelése	55.837	127.312	69.505
A Népháza épületének karbantartása	—	55.040	941
b) Rendkívüli kiadások.			
Jótekonysági intézetek segélyezése	30.000	30.000	—
Népkonyhák segélyezése	—	—	30.000
2. A szegényalapról	3.047.951	3.553.151	4.655.196
3. A népkonyhaalapról	735	317	281
Összesen	4,659.045	4,452.990	6,286.392

35. A szegénygondozás kiadásai és bevételei az 1917—1919. években. (Vége.)

Megnevezés	1917	1918	1919
	Korona		
II. Bevételek.			
1. A községi alapból.			
Szegényügyi bevételek	13.061	10.332	6.636
Szükségslakások bevételei	59.193	42.793	30.851
2. A szegényalap bevételei	3,701.329	4,193.658	3,532.384
3. A népkonyhaalapból	11.631	11.830	6.297
Összesen	3,785.214	4,258.613	3,576.168

36. A szegényalap bevételei, kiadásai és vagyona 1917—1919. években.

Megnevezés	1917	1918	1919
	korona		
I. Bevételek.			
Kamatok	79.572	80.710	68.397
Nyilvános előadások díjai	202.860	169.687	275.971
Bírságok	446.979	798.335	607.397
A községi alap segélye	929.000	—	500.000
Totalizatór járuléka	1,191.495	2,141.096	907.384
Egyéb bevételek	101.001	168.272	193.135
Rendkívüliek	750.422	835.558	980.100
Összesen	3,701.329	4,193.658	3,532.384
II. Kiadások.			
A szegényházaknál:			
Személyzet	104.176	130.436	232.429
Ételmezés	1,084.823	1,398.953	1,256.388
Ruha, ágynemű	42.825	73.191	83.840
Tűzelőszükséglet	76.612	130.220	196.116
Épületfenntartás	66.957	109.291	117.968
Egyéb	202.768	242.609	422.271
A kerületi elüljáróságok segélyei	1,370.302	1,275.586	2,099.511
Egyéb szegényügyi kiadások	92.871	148.005	106.510
Rendkívüli kiadások	6.618	44.860	140.163
Összesen	3,047.952	3,553.151	4,655.196
III. Vagyon.			
Vagyon	5,528.703	6,858.642	9,979.858
Téher	553.844	1,099.058	5,709.460
Tiszta vagyon	4,974.859	5,759.584	4,270.398

37. A szegénygondozás bevételei és kiadásai az 1920—1930. években.

Folyószám	Megnevezés		Pénz					P e n g ő				
	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930 ⁷⁾	
1	Népjóléti központ	3,349,706	78,273	14,841,000	147,404,195	3,350,211,975	556,907	589,943	874,286	1,010,524	1,121,443	894,483
2	Szeretoththonok (Szegényházak) ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Szeretoththoni ápolásra minős.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	családi gondozása	20,240	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Elüljáró és egyéb szegénysegélyek	8,012	—	—	205	215,439,880	32,798	41,053	51,592	52,164	54,668	55,065
6	Helybeliek kötelező betegellátása	224,969	6,504	1,024,000	10,956,016	119,179,660	24,494	39,545	68,642	88,642	102,379	89,105
7	Szükséglatások menhelyei	87,519	2,197	323,600	3,373,418	845,095,077	144,919	195,869	208,948	213,591	211,141	227,212
8	Népszálló	1,037,122	18,032	4,704,000	88,451,969	—	—	—	—	—	14,476	—
9	Népjóléti intézmények segélyezése	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Népjóléti intézmények segélyezése	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	Intézmények	—	—	—	662,992	11,466,235	9,688	153	72	289,062	223,593	324,432
12	Intézmények	—	—	—	—	4,205,185,730	430,140	1,040,828	1,537,134	1,388,644	1,261,000	1,261,000
13	Központi (nép-) konyhák	—	2,967	—	2,893,911	—	—	—	87,941	108,133	89,931	80,167
14	Vegyes	—	—	—	283,882,706	8,746,578,557	1,198,946	1,907,391	2,828,616	3,150,760	3,078,631	2,931,404
15	Osszesen	4,727,588	107,978	20,892,800	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Kiadások.												
1	Népjóléti központ	614,666	9,025	1,346,000	51,420,455	113,995,518	1,732	293	—	—	—	—
2	Szeretoththonok (Szegényházak) ..	17,988,631	364,119	76,398,000	677,536,191	10,499,453,204	1,389,203	1,952,839	2,670,286	2,093,441	2,899,798	2,282,219
3	Szeretoththoni ápolásra minős.	—	—	500,000	—	3,261,000	397	1,382	3,667	7,497	8,872	10,000
4	Elüljáró és egyéb szegénysegélyek	966,176	17,614	2,571,000	32,962,794	1,003,433,805	374,383	562,760	625,004	667,032	672,484	673,000
5	Helybeliek kötelező betegellátása	131,257	2,030	882,000	233,843	13,705,823	72,388	129,470	21,186	—	—	—
6	Hajléktalanok menhelyei	645,891	16,334	4,555,000	42,093,194	552,942,093	44,183	187,402	145,756	158,638	202,728	167,355
7	Szükséglatások	358,074	4,195	737,000	12,417,571	182,280,281	43,212	78,028	75,265	661,331	476,536	567,681
8	Népszálló	2,098,618	36,693	15,191,000	156,284,625	1,489,751,742	223,685	297,337	299,528	357,832	346,222	367,436
9	Népjóléti intézmények segélyezése	779,051	10,336	3,160,000	10,218,585	297,132,531	79,819	133,222	93,116	90,792	124,999	129,310
10	Népjóléti intézmények segélyezése	224,926	3,000	1,002,000	1,087,926	117,526,750	44,748	208,918	405,827	447,069	459,778	349,385
11	Központi (nép-) konyhák	—	—	23,652	50,078,561	1,023,919,500	206,969	1,040,828	2,348,134	1,944,137	2,038,027	2,006,880
12	Intézmények	—	—	—	2,539,498	39,074,352	5,345	5,030	1,494	—	—	—
13	Vegyes	331,350	22,337	2,556,000	595,093	4,705,185,730	330,509	581,215	93,256	812,258	570,000	535,000
14	Osszesen	24,188,640	486,685	108,961,652	1,087,468,346	20,187,441,253	2,875,401	5,178,724	6,782,519	7,240,047	7,801,444	7,088,279

⁷⁾ Az 1921—1924. évi Statisztikai Évkönyvben az 4,958,528 koronával van tévesen felvéve. — ⁸⁾ Régebben e cím alatt szerepeltek a melegebb-szobák, gyermekfelnevelés, nyaralás stb. — ⁹⁾ Ebből 795,000 korona rendkívüli előirányzat. — ⁴⁾ Ebből 5,000,000 korona rendkívüli előirányzat. — ⁵⁾ Adományokból. — ⁶⁾ A munkanélküliek segélyével együtt. — ⁷⁾ A költségvetés alapvetésével.

A 35. és 36. sz. táblázatok világosan mutatják azt a tényt, amelyre korábban is rámutattunk, hogy a szegényalap jövedelmei a szegénygondozás terén támasztott igényeket mindig kevésbé tudták kielégíteni.

A 35. sz. táblázatból kivehető továbbá az is, hogy a jótékony egyesületek segélyezése a háború évei alatt mily rohamos emelkedést mutat.

A népjóléti intézményeknek, egyesületeknek segélyezése különösen 1926 óta mutat hatalmas méretű emelkedést. Az 1925. évben ez a segélyezés csak 44.748 pengőt tett ki; 1929-ben már 459.778 pengőre rúgott, tehát több, mint tízszeresre. Az emelkedés okát kétségtelenül a gazdasági viszonyok képezik, amelyek folytán a főváros támogatását egyre több vagyoniilag leromlott intézmény volt kénytelen igénybevenni. E mellett tény az is, hogy a segélyezett intézmények száma is túlságosan megnövekedett. Mert míg 1925-ben a segélyezett intézmények száma 26 volt, ez a szám az 1930. évi költségvetés szerint már 67-re emelkedett. Meg kell jegyeznünk azt is idevonatkozólag, hogy a segélyezett intézményeknek csak egy részét alkotják a jótékonsági és általános szociális tevékenységű egyesületek, mivel egy másik tekintélyes részét tisztán gyermekvédelmi, patronázs, népelelmezési és nővédelmi egyesületek és intézmények képezik. Az előbbi csoportba tartozó, az általános jótékonyt szolgáló intézmények segélye az 1929. évre körülbelül 150.000 pengőt tett ki, az egész 459.778 pengőt kitevő teljes segélyezési összegből.

Hogy a segélyek összege 1925 óta miként növekedett, mutatja a következő összehasonlítás:

1925-ben a Szociális missziótársulat segélye volt		200 aranykorona			
1929-ben «	«	«	«		8.000 pengő
1925-ben a Katolikus patronage egyesület segélye volt		120 aranykorona			
1929-ben «	«	«	«	«	1.200 pengő

A Stefánia Szövetség segélye 1925-ben 5000 aranykorona, 1929-ben 16.000 pengő volt.

Megjegyezzük még azt is, hogy 1929—1930. évekre a legmagasabb összegű támogatást a Magyar Vöröskereszt Egylet és az Országos Gyermekvédő Liga kapták: egyenként 40—40.000 pengőt. Az 1930. évben a *jótékony egyesületek* segélyezésénél takarékosági szempontból bizonyos mérséklés állott be, amennyiben ez évben e célra csak 349.398 pengő vétetett fel a költségvetésbe. A belügyminisztériumnak idevonatkozólag az az álláspontja, hogy bár a *szociális, szegényügyi és egészségügyi*, valamint *közművelődési* feladatok ellátásában eredményesen közreműködő egyesületek és intézmények támogatását szükségesnek tartja is, a segítségnek mégis korlátokat kell

hogyan szabjon a főváros anyagi helyzete. Ez okból a belügyminiszter az 1930. évi költségvetés jóváhagyása alkalmával kimondotta, hogy a felekezeti gazdasági, kulturális, közjótékonyági és közegészségügyi egyesületeknek és intézményeknek egymillió pengőnél nagyobb összegű támogatásához hozzá nem járul és felhívta a főváros közönségét, hogy az összes szociális stb. egyesületek támogatására felvett és 1,657.998 pengőt kitevő segélyösszegeket egymillió pengőre redukálja.¹⁾

A belügyminiszter utóbb 49.598/1930. — IV. számú rendeletével e segélyeket 1,200.000 pengőre emelte fel és ebből a népjóléti és szegénygondozó intézmények és közművelődési egyesületek segélyeire 252,608 pengő esett, illetve ezenfelül még a Népházat kezelő V. ker. Ált. Közjót. Egyesület részére 12.000 P, ugyanannak rendkívüli segélye címén 30.000 P és az I. ker. Ált. Közjót. Egyesület lakbértérítésére 12.000 P.²⁾

A helybeli szegénybetegek kötelező ellátása csupán 1928-ig szerepel a közjótékonyági ügyosztály budgetjében, attól fogva pedig a X. ügyosztály ellátásába ment át. Ez a kiadási tétel ma is évente 50.000 pengő körül mozog.

A *szeretetotthonok* bevételei és kiadásai az 1925. év óta folytonos emelkedést mutatnak. Bevételek alatt tulajdonképpen nem a szeretetotthonok bevételeit, hanem a szegényügyi és népjóléti célokra szolgáló bizonyos bevételeket, valamint az adakozásból begyűlő és egyéb összegeket kell érteni. A szegényügyi és népjóléti célokat szolgáló *bevételek* főbb címei a következők: alapítványok jövedelmei, adakozások, színi és egyéb előadások juttatásai, jog- és engedélydíjak, nyilvános színielőadások, mutatóványok és táncvigalmak helydíjai, bírságok, idegen illetőségű ápoltak tartásdíja, lóversenyfogadást közvetítő vállalatok járuléka (az 1913. évi XIII. t.-c. 2. §. d) pontja és a 3. §., valamint az 1921. II. t.-c. 7. §-a értelmében 1%, illetve 12.5%), a kamaraerdei konyhakert és gazdaság bevételei, a községi kötelékbe való felvételért szedett díjak (749/1921. kgy. és 58.149/1921. IV. b. belügyminisztériumi sz. hat alapján).

Mindezen címek közül a bírságokból és a lóversenyfogadás jutalékai-ból folynak be a legnagyobb összegek; 1928-ban előbbi címen 496.476 pengő, utóbbi címen pedig 183.278 pengő. Hangzott el már olyan javaslat is, amely ezen bevételek, főleg a lóversenyfogadási járulék lényeges fel-emelését sürgette.³⁾ Mindezen bevételeken kívül a főváros szegényügyi és népjóléti célokra, mint láttuk, kétféle *céladót* is vet ki és pedig az *ínség adót* és a *vigalmi adót*. Az ínség adó hozamáról korábban kimerítően szólván, itt csak a vigalmi adó bevételeiről teszünk említést.

¹⁾ Lásd a 45.077/1930—IV. B. M. sz. leiratát, Főv. Közl. 9. szám, 253. old.

²⁾ Lásd a polgármester 124.243/1930—IX. sz. rendeletét. Főv. Közlöny 60. sz. 1626 old.

³⁾ Lásd Főv. Közlöny 1929. 55. sz. 1526. oldalán Kertész Miklós javaslatát.

Vigalmi adó fejében befolyt :

1918-ban	2,209.000 pengő
1919-ben	804.000 «
1920-ban	492.000 «
1921-ben	747.000 «
1922-ben	665.000 «
1923-ban	1,331.000 «
1924-ben	2,691.000 «
1925-ben	2,962.000 «
1926-ban	2,627.395 «
1927-ben	2,280.746 «
1928-ban	2,037.380 «
Az 1929. évi előirányzat	2,400.000 «
« 1930. « «	2,000.000 «

Amint láthatjuk tehát, ezen adó hozama évről-évre csökkenő folyamatot mutat, aminek okát egyrészt a gazdasági pangással járó szórakozási alkalmak fogyása, másrészt az adókulcs mérséklése képezi. A vigalmi adó eltörlése iránt különben mind hangosabban kezd a közvélemény megnyilatkozni. A vigalmi adó bevételei a tanács VI. ügyosztály budget-jében szerepelnek épen úgy, mint az ínségadó hozamai is.

Az alapítványok, amelyeket a régebbi időkben emberbarátok tettek a szegények segélyezésére, illetve a szegényházi alapítványi helyek költségeinek fedezetére, a háború óta jelentőségüket veszítették. Kőrösy idézett munkájában (80—81. old.) még 39 olyan szegény alapítványról számol be 440.000 korona értékben, amelyeket az intézeti alapoknál és 18 olyanról 610.000 korona értékben, amelyeket a rendes tanácsi letétek közt kezeltek. Az alapítványok jó része készpénzből, illetve értékpapírból állván, értékben devalválódott s az értéküket veszített alapítványokat 1926. óta összevontan kezelik. A polgármesteri letétek közt szereplő ezen alapítványok összértéke 1930. év végén körülbelül 600.000 pengőt tett ki.¹⁾ Az 1925. év óta a megjelölt célból alapítvány már nem létesült.

Ha a *szertetotthonoknál* az 1925. évi bevételeket és kiadásokat az 1929. évekkel szembeállítjuk, azt látjuk, hogy az 1929. évben úgy a bevételek, mint a kiadások megduplázódtak. A kiadások ilymértvű emelkedésének okát részben a gondozottak számának növekedése adja (kb. 180), részben pedig az ételmezés, kezelés, fenntartás stb. költségeinek fokozódása. De benne foglaltatik a kiadások ezen lényeges emelkedésében az 1926. év óta az új

¹⁾ A létező nagyobb ilyen célú alapítványok közül megemlítem az Axmann Károly-félét (24.800 P), a Boráros Jánosét (64.800 P), Csuda Lajosét (31.600 P), a Ferdinánd Erzsébet-félét (61.300 P), a Pintér Fülöp-félét (16.400 P), a Dankó-család által alapítottat (28.800 P). Minthogy 1932. évtől kezdve az 1914. évi székesfővárosi kölcsönkötvények aranykorona értékben kerülnek beváltásra, ettől fogva a szegényalapítványok összértéke körülbelül 1 millió pengő lesz. A jövedelmekről a IX. ügyosztály rendelkezik.

szeretettotthon megépítésére állandóan felvett fedezeti összegnek részlete is (1926-ban 400.000 pengő, 1927-ben 720.000 pengő, 1928-ban 280.000 pengő).

A *hajléktalanok menhelyeinek* és a *népszállónak* bevételei és kiadásai a kimutatás szerint 1925 óta bizonyos állandóságot, illetve lassú, de egyenletes emelkedést tüntetnek fel. Hasonló állandóság tapasztalható a nép-otthonra fordított kiadásoknál is.

A *szükséglakások* kiadásai 1928 óta ugrásszerű emelkedést tüntetnek fel, aminek oka az a körülmény, hogy 1928 óta az újabb szükséglakások építésére állandóan nagyobb összegek (1928-ban 550.000 pengő, 1929-ben 400.000 pengő és 1930-ban 400.000 pengő) tartalékolttak.

Az *inségakció* bevételeit részben a kiszolgáltatott ebédekért, tejért stb. adott megtérítések, részben pedig a költségvetés VI. fejezet II. címénél előírányzott *inségadó* szolgáltatja.

A »vegyes«-ek alatt felvett bevételeket és kiadásokat illetően meg kell jegyezni, hogy 1927-ig a bevételek jórészt adományokból származtak, a kiadások közt pedig a melegedőszobák fenntartásával, a gyermeknyaraltatással és felruházással, a szeretetadományok kezelésével, az Amerikai Vöröskereszt és a Stefánia Szövetség anya- és csecsemővédelmi akcióinak támogatásával, szegény süketnémák oktatásával, az ingyenes jogi tanácsadással stb. járó költségek szerepeltek. Az 1927. év óta e fejezet kiadásai alá esnek a munkanélküliek segélyezése, a dunai életmentés, bizonyos alapítványok segélyezése és külön segélyek, az iskolán kívüli népművelési bizottság támogatása, szakkönyvtárak kiegészítése, az ingyenes jogi tanácsadás, szegénybetegek részére gyógyfürdőjegyek adása és egyéb apró kiadások. A bevételek pedig a reklámberendezések közterülethasználati díjaiból származnak.

Amennyiben lehetséges volt, e tételeknél elválasztottuk a szegénygondozásra fordított kiadásokat az egyéb természetű kiadásoktól és csak az előbbieket vettük számításba.

Ha mármost azt a kérdést vizsgáljuk, hogy a székesfőváros szegénygondozási kiadásai a *személyi és dologi kiadások* szerint részletezve miként oszlanak meg, a következő megállapításokra juthatunk:

Előre kell bocsátani, hogy a személyi és dologi kiadásokat illetően a főváros költségvetései és zárszámadásai különböző időkben, különböző elvi álláspontra helyezkedtek. Az 1927. év végéig az volt a gyakorlat, hogy a személyi kiadások alatt az egyes szegénygondozó intézménynél foglalkoztatott összes alkalmazottak (tisztviselők, orvosok, ápolók, altisztek, kapusok, iparosok, cselédek és napszámosok stb.) fizetését, bérét, munkadíját, valamint az ápolók és altisztek ruházati költségeit, nemkülönben az összes alkalmazottak ételmezését is értették; dologi kiadásként pedig az irodai szükségleteket, az ápoltak ételmezési és ruházati költségeit, az ágynemű,

bútor stb. pótlást, a tüzelőszükségletet, ruhamosást, világítást és tisztogatást, valamint az épületfenntartást vették tekintetbe. A népszállónál még különbséget tettek ezenkívül a közös kiadások és a szállóüzem kiadásai között is. Hasonló felfogást tüntet fel az 1928. évi költségvetés azzal a különbséggel, hogy ez *személyi kiadás* alatt érti: az *igazgatás összes személyzetének* járandóságait, az altisztek és ápolók ruházatának (szeretettotthon) költségeivel együtt az alsóbb személyzet ételmezését, fűtését, ruhamosását, ellenben *dologi kiadás* elnevezéssel illeti az irodai szükségletekre, az ápoltak ételmezésére, ruházatára, ágyneműjére, a szobák fűtésére, világítására, az épületek fenntartására fordított kiadásokat. Az 1929. év óta a költségvetések idevonatkozó beosztása megváltozott. *Személyi kiadás* alatt csak a szorosan vett intézkedő és végrehajtó tisztviselők és alkalmazottak (gondnok, orvosok, ideiglenes hivatalnokok, altisztek, ellenőrzés közegei) fizetését és egyéb járulékait érti, míg ellenben az alkalmazottak (altisztek, ápolók, irgalmasnővérek) ruházati, ételmezési költségeit »*fenntartás*« alrovat alatt a *dologi kiadások* közé sorolja, de ugyancsak idesorolja az *ételmezés*, illetve *kezelési költség*, esetleg *vegyes* alrovatban a betegápolók, irgalmasnővérek, cselédek, konyhalegények, főzőnők, mosónők, őrökök, fűtők, kapusok stb. havi díját és az állandóan, illetve alkalmilag foglalkoztatott napszámosok napidíját és esetleges ételmezését. A fentieken kívül a *dologi kiadások* körébe sorozza az új beosztás az *anyagfogyasztást* is.

Ily elrendezés mellett természetesen bizonyos mérvű eltolódások állhatnak be a *személyi és dologi kiadások* megkülönböztetése terén a szerint, amint a személyi kiadások fogalmát tágabban vagy szűkebben fogjuk fel.

Mármint, ha a költségvetések régebbi beosztását vesszük alapul és egyik régebbi év szegénygondozásának személyi és dologi kiadásait összehasonlítjuk az 1928. évi ily kiadásokkal, végeredményben a következőket látjuk. Az 1922. évi zárszámadás szerint a községi alap szegénygondozási rendes kiadásainak egyes címei a 38. sz. tábla szerint így alakultak:¹⁾

38. Egyes intézmények személyi és dologi kiadásai az 1922. évben.

Megnevezés	Személyi	Dologi	Összes kiadás	A személyi kiadás az összes kiadás %-ában
	k i a d á s o k			
	k o r o n a			
Szegényházak	4,112.549	70,325.146	74,437.695	5.5
Hajléktalanok menhelyei	1,006.901	2,753.756	3,760.657	26.6
Népszálló	2,469.628	7,514.023	9,983.651	24.7

¹⁾ Lásd Budapest főv. Statisztikai és Közig. Évkönyve, 1926. 221—2. old.

Az 1928. évi részletezést pedig a 39. sz. táblázat mutatja: ¹⁾

39. Egyes intézmények személyi és dologi kiadásai az 1928. évben.

Megnevezés	Személyi	Dologi	Összes kiadás	A személyi kiadás az összes kiadás %-ában
	kiadások			
	p e n g ő			
Szeretetotthonok	370.960	1,420.000	1,790.960	22-0
Hajléktalanok menhelyei	58.090	78.560	136.650	42-0
Népszálló	136.796	221.058	357.854	38-0
Népotthon	14.930	75.862	90.792	19-0

Ezek az utóbbi adatok, amelyeket a székesfővárosi Statisztikai Évkönyv szolgáltat, utánszámításaink szerint túlzottak, mivel az összes *okszerűen elfogadható személyi kiadások* 1928-ban a szeretettotthonoknál csupán 13-6%-ot a hajléktalanok menhelyeinél 40-8%-ot, a népszállónál 37-5%-ot, és a népotthonnál 17%-ot tettek ki.

Ki kell egészítenünk ezen adatokat még a *szükségeladások* arányszámával, ahol is a személyi kiadások az összkiadásoknak 24-5%-át és az *ínségakció* viszonyszámával, ahol is ugyanazon évben a személyi kiadások az összkiadásoknak 21%-át tették ki.²⁾

Ha ezeket a viszonylagos számokat tekintjük, első pillanatra tán indokoltnak látjuk azokat a támadásokat, amelyek a főváros szegényügyi igazgatását a közgyűlés, valamint a közjótékonsági és szociálpolitikai bizottság néhány tagja részéről az okból érték, mivel a főváros szegénygondozó intézményei és akciói szerintük meglehetősen jelentékeny személyi költségekkel dolgoznak. Ily bírálat hangzott el nevezetesen Lázár Miklós bizottsági tag részéről a közigazgatási bizottságnak 1929. évi egyik ülésén, valamint Kertész Miklós bizottsági tag részéről az étkeztetési akcióval kapcsolatban, nemkülönben Bresztovszky Ede bizottsági tag részéről az inségakció és a hajléktalanok menhelyeinek személyi kiadásait illetőleg, végül Martin János bizottsági tagnak a szükségmunka adminisztrációs költségeit illetően tett felszólalásai során.³⁾

Mindazonáltal egy körülményt e kérdés elbírásánál figyelembe kell venni. A főváros által fenntartott szegénygondozó intézetek és akciók túlnyomórészt olyan természetűek, amelyek *nagy létszámú személyzet* alkalmazását teszik szükségessé, míg a velükjáró *dologi kiadások* aránytalanul

¹⁾ Lásd Budapest főv. Statisztikai és Közig. Évkönyve 1929. 195 old.

²⁾ A szükségeladásoknál ugyanis az összkiadás a rendkívüli kiadások leszámításával 80.730 pengőt tett ki, amelyből 16.500 pengő volt személyi kiadás, az inségakciók összkiadása pedig 1.970.000 pengő volt, amelyből 25.700 pengő személyi, + 400.000 pengő munkabér, összesen 425.700 pengő volt a személyi kiadás.

³⁾ Lásd Főv. Közlöny 1929. évi 55. sz. 1531. oldal és 1930. évi 11. sz. 305. oldal.

csekélyek. Elsősorban ilyenek a népszálló és a hajléktalanok menhelyei, valamint az inségakciók fenntartása, amelyeknél főleg a kiszolgáló és felügyelő-személyzet illetményei játszik a főszerepet.

Még aránylag legkisebb személyzeti kiadást igényel a szeretetotthonok fenntartása, amelynek személyi kiadásai normálisnak is mondhatók.

Kétségtelen azonban ezzel szemben az, hogy a főváros szegénygondozó intézményeinek személyi kiadásai évről-évre növekedő irányzatot mutatnak, amely tény különösen azáltal szemléltethető, hogyha 1922. és 1928. évek közé eső valamely év, így például az 1926. év arányszámait is figyelembe vesszük. Nevezetesen ez évben az egyes intézményeknek az összkiadásokhoz mért viszonyszámai a következők voltak: A szeretetotthonoknál 17%, a hajléktalanok menhelyeinél 24%, a népszállónál 42%, a népotthonnál 7%, a szükséglakásoknál 6-3%. Vagyis a szeretetotthonokat és népszállót kivéve 1926 óta minden intézménynél növekedtek a személyi kiadások.

Még jobban tapasztalható ez az 1930. évi előirányzatnál, ahol ezen arányszámok a következőképen alakulnak:

1. A szeretetotthonoknál	16%
2. Az inségakcióknál	22%
3. A szükséglakásoknál	15%
4. A népszállónál	40%
5. A népotthonnál	13%
6. A menhelynél	42.7%

Ha tehát elfogadjuk is azt a tényt, hogy a szóbanforgó intézmények természetüknél és a folytonos fejlődés folytán is nagy személyi kiadásokkal járnak, mégis üdvös lenne megfontolás tárgyává tenni Bresztovszky Ede és Lázár Miklós bizottsági tagoknak azt az indítványát, hogy a különböző szegénygondozó intézmények és akciók adminisztrációjának központosítása nem járna-e jelentős megtakarítással a dologi, de különösen a személyi kiadások terén.¹⁾

Kutatva végül azt a kérdést is, hogy a székesfőváros évi költségvetésének mily százalékat áldozza a felnőtt szegények gazdasági segélyezésére és gondozására, a következő eredményre jutunk.

Budapest székesfőváros községi háztartásának összes kiadásai az 1928. évi zárszámadás eredménye szerint 206,225.787 pengőt tettek ki, amelyekből

¹⁾ Amennyire külföldi összehasonlításra alkalmas adatok rendelkezésre állanak, közölhetjük, hogy pl. a német hadigondozás személyi kiadásai az összkiadásnak csak 3.1%-át teszik ki. Lásd Ravitz id. mű 298. old. Hamburgban 1927. évi IV. 1.—1928. évi IV. 1-ig a jóléti gondozás összes kiadásai 46 millió márkát tettek ki, amelyből 4.8 millió márka volt a személyi kiadás, vagyis 10%. Lásd: Wirtschaft u. Statistik, 9. Jahrg. No 13.

a szegénygondozás kiadásaira 7,799.844 pengő esett. Ez az összeg az összes kiadásoknak kerekén 3·7%-át teszi ki. Természetesen ez a kiadás nem jelenti a főváros összes szociálpolitikai, de sőt szorosan vett szegényügyi terhét sem, mivel ezen kiadásokon kívül a gyermekvédelemmel (árva-házak, anya- és csecsemővédelem) és egyéb szociálpolitikai ténykedéssel (népfürdők, háziipari foglalkoztatás, városházi étkező stb.) járó költségeket is fedezi.¹⁾

Ehhez járulnak továbbá a szegények *egészségügyi* védelmével járó kiadások (helybeli illetőségű szegények betegápolási költsége, szegény tüdő-betegek gondozó intézete stb.).

Ha mindezen utóbb felsorolt kiadásokat is figyelembe vesszük, úgy a főváros szegényügyi és szociális célzatú bruttó kiadásai a költségvetés bruttó kiadásainak mintegy 8·9%-ára emelkednek.

Figyelembe véve, hogy Budapest összlakossága 1928. évre kiszámítva 978.000 lelket tett ki, a kerekén 7,800.000 pengőre tett szegénygondozási kiadásokból egy lakosra 7·97 pengő esik. Ez a részesedés világviszonylatban inkább alacsonynak, mint magasnak mondható, mivel Németország húsz legnagyobb városát párhuzamba vonva csupán a nyílt szegénygondozásban (segélyezésben) részesülőknek juttatott segélyekből e városokban 1925-ben egy-egy lakosra 10—20 RM. esett.²⁾ Ehhez a teherhez járultak tehát még a zárt szegénygondozás költségei. Így például Elberfeldben 1927-ben az összes népgondozási költségekből egy-egy lakosra 20·27 M. esett, amelyhez járult még 7·30 M. az ifjúságjóléti hivatal által gondozott fiatalok támogatása folytán.³⁾

Bécs város nyílt és zárt gondozási költségei 1928-ban közel 30 millió schillingre rúgtak, vagyis egy-egy lakosra mintegy 16 schilling esett.⁴⁾ Prága város összes gondozási költségei 1929. évben 61 millió cseh koronát tettek ki, amelyből egy-egy lakosra kb. 82 cseh korona esik.⁵⁾

Végezetül ideiktatjuk összehasonlításképpen Németország egynéhány legnagyobb városa által 1929. évben a gazdasági természetű jóléti gondozásra és annak igazgatására fordított kiadások kimutatását.⁶⁾

¹⁾ *Liber Endre*: »Közjótékonyág és szociálpolitika« című cikkében (Városi Szemle XV. 6. sz.) más gondolatmenettel oda konkludál, hogy az 1929. évi összes költségvetési hiánynak 4·8%-át képezi a közjótékonyági és szociálpolitikai kiadások hiánya, amivel igazolni kívánja azt a tényt, hogy közjótékonyági és szociálpolitikai célokra a székesfőváros arányilag a legkisebb összeget fordítja az összes egyéb közigazgatási ágak közül.

²⁾ Lásd Bpest Statisztikai és Közig. Évkönyve, 1928. 964. oldal.

³⁾ Lásd Die Elberfelder Wohlfahrtspflege, 38. oldal.

⁴⁾ Lásd Városi Szemle XIV. 1. 130. oldal.

⁵⁾ Lásd Zenkl P. id. cikkét.

⁶⁾ Vessd össze Stat. Jahrbuch deutscher Städte. 1930. 196. és köv. old.

Város	A lakosság száma	A kiadások 1000 márkában	1—1 lakosra esik M.
Berlin	4,295.500	161.687	37.64
Köln	732.600	26.270	35.86
München	710.000	22.620	31.86
Lipcse	700.000	20.980	30.29
Drezda	633.500	16.164	25.61
Boroszló	605.450	24.224	39.87
Frankfurt a/M.	555.000	18.877	34.32
Essen	479.300	14.127	29.48
Dortmund	466.300	11.196	24.01
Düsseldorf	443.100	15.601	35.21

Budapest társadalmi szegénygondozása.

I. FEJEZET.

A társadalmi szegénygondozás szervei és azok tevékenysége.

A társadalmi szegénygondozás Budapesten levő szerveinek (egyesületek, társulatok stb.) egynémelyikéről, mint az ország legrégibb ilyen alakulatáról, már az általános részben, a történeti fejlődésnél szoltunk.

A karitatív egyesületek száma Budapesten a béke idejében mindjobban megszorodott. Erről a jelentékeny szaporodásról a Fővárosi Statisztikai és Közigazgatási Évkönyvek is beszámolnak. Nevezetesen az előljáróságok által nyilvántartott jótékonycélú egyesületek száma

1902-ben	297
1903-ban	258
1904-ben	400
1905-ben	397
1906-ban	286
1907-ben	300
1908-ban	286
1909-ben	319
1910-ben	323
1911-ben	260
1912-ben	279 volt. ¹⁾

Budapest székesfőváros 1909-1912. évi közigazgatásának és közállapotának évkönyve külön kiemeli, hogy ez években a jótékonycélú egyesületek már többnyire altruisztikus alapon keletkeznek a célból, hogy a köznek valamely formában segítséget nyújtsanak. A régebben divatos kölcsönös segélyezés alapján álló egyesületek újabbi alakulása ekkor már szűnőfélben volt.²⁾ Ugyanitt beszámol az évkönyv arról is, hogy az előljáróságok a jóté-

¹⁾ Lásd Stat. Évkönyv, 1906. 296. oldal, továbbá Budapest székesfőváros közig. és közállapotai 1908-ban, 342. old. és ugyanaz 1909—1912. években, 441. oldal.

²⁾ Lásd id. mű 238. oldal.

konysági egyesületeket évente egyszer megvizsgálják, aminek következtében az ily egyesületek egyre kevesebb anyagot szolgáltatnak a beavatkozásra. Csergő Hugónak már hivatkozott könyve a Budapesten 1917-ben létező és működő népjóléti egyesületekről és intézményekről szintén közölt kimutatást. E kimutatás szerint ekkor már csak 169 ily egyesület létezett Budapesten; vagyonuk 39,132.741 koronát, évi bevételük 11,083.156 koronát és kiadásuk 10,262.268 koronát tett ki.¹⁾

Ezen egyesületek közül mintegy 60—70 kizárólag felnőtt szegények gondozásával foglalkozott.

Hasonló beszámolót tartalmaz Hanvai Sándor Budapest háborús jótékonyágáról szóló cikke, amely szerint 1915-ben Budapesten a jótékony-ság legkülönbözőbb terein 176 jótékony egyesület és intézet működött; ezek közül némelyik a jótékony-ság több ágával is egyszerre foglalkozott, így pl. az ételmezéssel, felruházással és foglalkoztatással.²⁾ Szerinte a sok egyesület működése alig mutat fel valami eredményt, némelyek a meglevőkkel konkurálnak, működésük egymást keresztezi, többnek a bevétele alig fedezi igazgatási kiadásait. Ezért azt a véleményét fejezi ki, hogy kívánatos volna a háborúban szerzett tapasztalatok alapján a jótékony társadalmi mozgalmakat egészségesebb és egységesebb irányba terelni, működésüket a hatóság működésével összhangba hozni és az oly egyesületektől, amelyek működésükben nem alkalmazkodnak a hatóság irányításához, a hatósági anyagi és erkölcsi támogatást is megvonni.³⁾

A vesztett háború és az azt követő gazdasági leromlás a Budapesten működő és a szegénygondozást felkaroló egyesületek szaporodására és fejlődésére nem volt jó hatással. A magyar társadalomnak amúgy is lanyhán buzgó áldozatkészsége a forradalmak és a pénzdevalváció óta még fásultabb közönybe fúlt, a jótékony-ságot legfőképen gyakorló régi középosztály tönkrement, az új gazdagoknál pedig csak lassan jelentkezett annak átérzése, hogy a nagy vagyon kötelezettségekkel is jár. A gazdasági viszonyok ezen katasztrófális megváltozását a jótékony-sággal foglalkozó egyesületek is megérezték. A tagdíjfizetések, a szeretetadományok elmaradtak, előbb csak az egyesület által fenntartott intézményeket kellett fokozatosan beszüntetni, majd nem egy esetben megszüntette működését maga a fenntartó egyesület is. Ebben a kritikus időben az állam, majd később a törvényhatóság karolta fel a maga nagy anyagi és erkölcsi erejével bizonyos szociális kérdé-

¹⁾ Id. mű 290. oldal.

²⁾ Id. mű 32. oldal.

³⁾ Id. mű 35—36. oldal. Hasonló felfogáson volt Ebergényi S. a szegénygondozó tanfolyam 1913. évi novemberi előadásán. Szerinte 1913-ban 996 egyesület működött az országban a jótékony-ság terén, ebből 165 Budapesten. Nagy bajuk, hogy elaprózzák tevékenységüket, hogy továbbá Budapesten egy ugyanazon cél elérésén 27 egyesület fáradozik; ez okból centralizálni kellene tevékenységüket.

seknek, főleg az anya- és csecsemővédelemnek irányítását és az intézmények fenntartását. Így került több társadalmi intézmény is hatósági gyámkodás alá.

A szegénygondozással és általános szociális tevékenységgel foglalkozó egyesületek száma Budapesten is e kritikus időkben alig mutat emelkedést, sőt számos régi alapítású egyesület végleg vagy átmenetileg kénytelen volt működését is beszüntetni. Így átmenetileg szünetel az 1817-ben alapított Budai Jótékony Nőegylet, a Budapesti ág. ev. Egyházközség Jótékonyági Nőegylete (alap. 1905), a Kerületi Általános Közjótékonyági Egyesületek közül átmenetileg szünetel a II., III., IV., VI. és VII. kerületi külső, valamint a IX. és X. kerületi. Szünetel a működése továbbá a Szegénygondozó Egyesületnek és a Szegénysorsúakat Ingen Ápoló Egyesületnek is.

Budapest székesfőváros IX. ügyosztálya által 1928-ban készített egyesületi nyilvántartó szerint a főváros területén tényleg 184 társadalmi karitatív és szociális tevékenységű szerv működik. Ezek közül mindössze mintegy 50 foglalkozik elsősorban felnőttek gazdasági, illetve egészségügyi gondozásával.

Ezen szegénygondozással foglalkozó egyesületeknek az 1929. évben létező anyagi helyzetét és tevékenységét a 40. sz. kimutatás tükrözteti vissza.

40. A szegénygondozással foglalkozó összes egyesületek bevételei és kiadásai pengőben az 1929. évben.

(Tagok száma 23.731.)

Bevételek :

Tagdíjakból	130.818
Adományokból	215.980
Hatósági segélyből	60.581
Egyéb címen	536.270
Összesen	943.649

Kiadások :

Személyi	84.856 (14%)
Alapszabályszerű célra	727.214 (86%)
Összesen	812.070

Az egyesületek túlnyomó részének működési köre pénz-, élelmiszer- és fűtőanyagsegély nyújtására terjed ki, van továbbá olyan egyesület is, amely lakbérsegélyt nyújt. Egy további elterjedt működési terület a népkonyha és melegedőszoba fenntartása.

Így pl. népkonyhát, illetve ingyen étkezőt 10 egyesület tart fenn. Már ritkább az aggod, rokkantak, szinylödök befogadására szolgáló otthonok

(3), munkásnők és cselédotthonok (4), valamint foglalkoztató műhelyek (4) fenntartása.

Akad viszont olyan egyesület is, amely elszegényedett úrinők, tisztviselők szegény özvegyei részére tart fenn otthont, illetve amely az ily úrinők által készített munkákat értékesíti, részükre ingyenes munka- és állasközvetítést folytat, nemkülönben amely kórházban ápolt szegény betegeket és hozzátartozóikat támogatja.

A szegénygondozással foglalkozó budapesti egyesületek főbbjeinek tevékenységét az alábbiakban soroljuk fel megjegyezvén, hogy a külön fel nem említett egyesületeket egy kimutatásba foglaljuk.

1. A Magyar Vöröskereszt Egyesület (VIII., Baross-utca 15.) az 1864. évi genfi konvenciónak megfelelően a harcbanvonalú egészségügyi csapatok anyagi és erkölcsi, valamint munkaerővel való támogatása érdekében 1881. évben alakult és a világháború befejezte után 1919-ben csatlakozott a francia, angol, olasz stb. nemzetek által megalapított Vöröskereszt Egyesületek Ligájához. Majd az 1921. évi genfi konferencia határozmányainak megfelelően kidolgozta *békeprogramját*, amelyet *négy* osztályban lát el.

Ezen ügykörátcsoportosítás folytán az egyesület működésében a főszűlyt az ifjúság védelme mellett a szükségben szenvedők helyzetének megjavítására, tehát a karitatív és szociális népgondozásra helyezi. Ez a munka ú. n. *szociális osztályában* folyik. Az 1922. év óta az egyesület belekapcsolódott a rendszeres szegénygondozás munkájába a budapesti kerületi előljáróságok mellé beosztott vöröskeresztes szegénygondozók útján. 1927. évben az ápolónők létszáma 151-et tett ki, az egészségügyi propaganda érdekében tartott előadásai pedig 825-öt. Az ország különböző helyein fellépett munkahiány és inség enyhítése céljából 1926. évben három ízben bonyolított le segélyakciókat. Budapesten pedig karácsonykor szokott nagyobbmérvű szeretetadománykiosztást végezeni.

Az egyesületnek 1930. év elején 281 fiókja volt kb. 41.000 taggal, a központnak ugyanekkor 354 alapító és 3361 örökös tagja volt. 1929. évben tagdíjak címén 26.048 pengő, egyéb címeken pedig 303.000 pengő bevétele volt; kiadásai pedig így alakultak:

Személyi kiadása kitett	67.446 pengőt,
Dologi kiadása «	97.318 «
Alapszabályszerű célokra fordított	224.000 «

Az egyesület szociális osztálya által kifejtett tevékenység egyik igen nagy jelentőségű eredménye az a szakszerű környezettanulmányon alapuló *szegénykataszter* volt, amelyet a munkaügyi és népjóléti miniszterium meg-

bízása folytán és anyagi támogatása mellett 1927/28. években szakképzett szociális munkásai által vétetett fel. A népjóléti miniszter elgondolása szerint ugyanis ez a kataszter volt hivatott arra, hogy tájékoztatást nyújtson a főváros szegényügyi helyzetéről, megakadályozza az indokolatlan segélyeket és lehetővé tegye a szegények tervszerű és hathatós támogatását, valamint azok szakszerű szociális gondozását.¹⁾

A környezettanulmányok felvételezése azon címek alapján történt, amelyeket a ker. előjáróságok adtak a náluk nyilvántartott segélyt kérő családokról. Az összesen 20.222 ilyen megadott cím közül 7594-nél környezettanulmány nem volt felvehető, részben mert a megadott cím alól a kérelmező elköltözött, vagy a címzett ismeretlen volt, részben mivel a címzett elhalt, vagy segélyre már nem tartott igényt. Az első felvételezés így csupán 12.628 környezettanulmányt ölelt fel, amelynek alapján ugyanennyi családnilyvántartó-lap készült. E nyilvántartólapokon a segélyt kérők életviszonyai oly módon vannak feljegyezve, hogy a kért segély megítélését vagy megtagadását az adatok igazolják.

A felvett 12.628 környezettanulmány közül 3964, tehát közel egy-harmad a segélykérést nem tartja indokoltnak, 1731 nem anyagi, hanem csak erkölcsi támogatást ajánl, 172 intézeti elhelyezést javasol és 6761 a nyílt segélyezés formájában anyagi támogatást lát szükségesnek.

Az így felvett szegénykataszter adatai bizonyos tanulságokat szolgáltatnak. Legelsősorban az a tény, hogy az előjáróságoknál jelentkező segélytkérőknek alig fele az, amelyik az anyagi segélyre tényleg rászorul, mutatja azt az erős törekvést, amely a társadalom alsó rétegeiben a köz-segélyben való részesülésre irányul, és amely törekvésnek visszasságai csak úgy bírhatók le, ha a szegénykataszter első statisztikai feldolgozását nyomon követi a rendszeres családlátogatás kiegészítő és ellenőrző tevékenysége. Ezenkívül a családnilyvántartó ívek azon adatai, amelyeket a szegénygondozók a segélytkérők életviszonyairól feljegyeztek, alkalmas csoportosításban reávilágítanak a társadalom azon rétegeinek jellemző életviszonyaira, amelyek közsegítségre szorulnak.²⁾

A kataszterben azon segélyezendők életviszonyait dolgozták fel ily alapon statisztikai szempontból, akiket anyagi támogatásban részesítendőeknek jeleztek.

A kataszter táblázatokba foglalva feltünteti a segélyezendők kor, nem, vallás, munkaképesség és foglalkoztatottság szerinti megoszlását, továbbá azok egészségi viszonyainak, képzettségének, foglalkozásának, lakásviszonyainak, családi és kereseti viszonyainak ismertetését.

¹⁾ Így a m. kir. kormánynak 1927. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentése. 1929. 107—108. oldal.

²⁾ Így a katasztert indokoló szöveg.

A legfontosabb kiemelkedő adatokat a következőkben ismertetjük :

Az anyagi támogatásra ajánlott 6761 család összesen 19.759 egyént ölelt fel, amely létszám a főváros össznépességének 2.01%-át alkotja. A segélyezendők legnagyobb tömege a VIII. kerületre esik (4378), utána a IX. ker. következik (3599), majd a VI. (3405), azután az I. (1792) és így fokozatosan az V., III., X., VII., II. és legkisebb létszámmal a IV. kerület (155). A segélyezendők közt 8222 férfit és 11.537 nőt találtak. A kormegoszlást illetőleg 0—14 éves volt 33.6%, 15—60 éves 49.7% és 60 éven felüli 17.2%. Úgy a nemek, mint a keresőképes korban levők arányszámát illetőleg nagy eltérés mutatkozik az összlakosságnál ily vonatkozásokban rendszerint tapasztallható arányszámoktól.

A segélyezendők hitfelekezeti szempontból túlnyomórészt a katolikus valláshoz tartoznak : 77.9%, a protestáns valláshoz csak 13.8%, az izraelita valláshoz 6.5% tartozik.

Beteg vagy nyomorék a segélyezendők közül 7900, vagyis 39.9%, állandóan munkaképtelen (betegség, öregség, testi, szellemi fogyatkozás miatt) 3707 egyén, azaz 18.75%. Analfabéta a kereső korban a férfiaknak 3.9%-a, a nőknek 11.2%-a ; analfabéta az öregkorban a férfiaknak 15.5%-a, a nőknek 33.5%-a. Az analfabéták összes száma 2261 volt.

Tanult munkás a keresőképes és a munkapiacon kínálatot támasztani tudó férfiak közül 64% volt, *munkanélküli* a keresőképes korban 3394 munkaképes férfi közül 1021, vagyis 30.1%.

A segélyezendők lakásai a velük együtt lakó és segélyre nem szoruló idegenekkel együtt 29.893 embert fogadtak magukba. Ezek túlnyomó többsége (24.413 egyén) zsúfoltan, egyharmaduk pedig (10.782 egyén) helyiségenként hatod- vagy még többedmagával lakott. Fészerekben, istállókban, bódékban lakott 6717 ember ; ezek közül 4939 többedmagával lakott ezen lakásra alkalmatlan helyeken. Nem volt külön fekvőhelye az összlakók 40%-ának (11.951 egyén), fertőző beteg volt 1850 lakásban és a velük lakó együttlakás folytán veszélyeztetve volt 6410 egyén. A 19.759 segélyezendő közül 17.605 egyén élt 4790 családi életközösségben, vagyis egy-egy család átlagnagysága 3.7% volt.

Legtöbben voltak a kétgyermekes családok (688) ; négy, illetve több gyermek 982 családban volt. A segélyezendő családok közül 2449-nek és a körükbe tartozó 4867 családtagnak vagy egyáltalán nem volt keresete, vagy csak bizonytalan és esetleges keresettel bírtak. 12.026 családtag oly családkhoz tartozik, amelyekben az egy családtagra eső heti átlagjövedelem 4 pengőn alul marad.

A szegénykataszter ezen adatai azonban még nem merítik ki azon lehetőségeket, amelyek a statisztikai feldolgozás számára hasznavehetők, mert mint maga a jelentés is megemlíti, a gyakorlati szegénygondozás érde-

kében főleg a segélyezendők *származási és családi viszonyainak* részletesebb feldolgozása szintén kívánatos volna.

Természetes, hogy ez a kataszter, amely az 1928. év közepén létezett budapesti állapotokat tüntette fel, azóta lényegesen változott.

Az azóta fokozódott gazdasági leromlás és vele lépést tartó munkanélküliség, nemkülönben a vidéki elszegényedett elemeknek a fővárosba tudulása a kataszterben kimutatott szegények számát lényegesen megdagasztotta.

Az előjáróságoktól nyert összeállítás szerint 1930. évi májusban kereken 25.000 szegénygondozásban részesülő szerepel kimutatásaikban, amely szám a családtagokkal együtt legalább 70.000-re kerekítendő ki.

Ennek dacára a kataszter a székesfőváros hatósági szegénygondozásában házagpótló szolgálatot volt hivatva tenni, mivel a főváros ily szakszerű helyszíni vizsgálaton nyugvó *első felvétellel* nem rendelkezett, az előjáróságok által vezetett kimutatások nem alapulván szakértői környezet-tanulmányon.

Épen azért a székesfőváros készséggel fogadta a Vöröskereszt Egyletnek azt az ajánlatát, hogy kész a katasztert a fővárosnak átadni és a kerületi előjáróságokkal együtt működve, azt mindenkor kiegészíteni. A szegénykatasztert e megfontolás alapján a székesfőváros tényleg át is vette és annak átenge-
déseért a Vöröskereszt Egyletnek 40.000 pengő segélyt engedélyezett. Az így átvett nyilvántartó lapokat az előjáróságok közt kiosztották és azok képezik alapját a Vöröskereszt Egylet által kiküldött szakszemélyzettel együttesen végzett további szakszerű munkának. A Vöröskereszt Egylet azt is kérte, hogy a szegénygondozással foglalkozó egész szervezetét a főváros vegye át. Minthogy azonban ez az átvétel a jelen viszonyok között lehetetlen, a főváros viszont a Vöröskereszt Egylet munkaerőinek támogatását nem nélkülözheti, azt a megoldást választották, hogy a Vöröskereszt Egylet alkalmazottainak fizetésmegtérítése címén a főváros segélyt ad az egyesületnek, az alkalmazottak viszont teljesen az előjáróságok ellenőrzése alatt működnek.¹⁾

2. Az Általános Közjótékonyági Egyesület. Az egyesület 1904. január 10-én alakult meg. Tevékenysége eleinte melegedőszobák felállítására szorítkozott, majd reátért a jótékonykodás azon fájára, mely *foglalkoztatókban* nyújtott munkával iparkodik segíteni a munkanélküli szegényeken. Az első ily foglalkoztatót az egyesület 1904-ben nyitotta meg és azóta állandóan több foglalkoztatóban nyertek különféle munkát és megélhetést az arra szorulóknak. 1904. évben a foglalkoztatott munkások száma 5706, 1914/1915-ben 20.448 volt.²⁾

¹⁾ Lásd a szociálpolitikai bizottság ülésén az elnök kijelentését. Föv. Közl. 1929. 1/18. 107. old. és a 188.193/1928—IX. tan. sz. előterjesztést.

²⁾ Lásd Lányi Márton: A háború és a jövő, 202. oldal.

1907 óta az egyesület az alkohol elleni küzdelmet vette fel programjába, úgy intézmények (alkoholmentes étterem, gyógyház és tejház) létesítése, valamint propaganda útján és tervbevette egy alkohol-betegek ingyen gyógyítását célzó népszanatórium felállítását is. 1909. novemberében az egyesület memorandummal fordult a belügyminiszterhez a jótékony egyesületek működésének egységes irányba való terelése és megszervezése érdekében.

A háború alatt és az azt követő időkben az egyesület intézményei is szenvedtek, így a rákospalotai szanatórium 1920. évtől 1928. október 1-ig nem működött, majd 1928. július 31-én be kellett szüntetni a munkanélküliek foglalkoztatóját is. Ennek forgalma 1924. december 31-től 1928. július 31-ig a következő: a dolgozó munkások száma 11.584 volt és részükre 2350 P munkadíj fizettetett ki.

Az Augusztá-telepen működő tejház 1928. január 1-től december 31-ig 11.864 tejadagot osztott ki kb. 3000 igénylő részére. Két alkoholmentes éttermét (Kálvin-tér és MÁV. északi főműhely) 1928. január 1-től december 31-ig 76.000 egyén látogatta, köztük 2728 ingyen ebédelő. Az egyesület vagyona 1928. december 31-én 28.000 pengő volt, pénzforgalma pedig 68.803 pengő; évi költségelőirányzata 100.000 pengőt tett ki.

3—5. A kerületi Általános Közjótékonyági Egyesületek. Ezek az egyesületek a köznyomor és a szegénység enyhítése, szegény családoknak, agg, beteg és munkaképtelen szegényeknek élelmiszerekkel, ruhával, fűtőanyaggal és pénzzel való támogatása érdekében alakultak meg azzal a kifejezett célzattal, hogy közreműködésükkel a hatósági szegénygondozást támogatják és annak céljait összhangzó tevékenységgel előmozdítani iparkodnak.

Idők folyamán (1885—1908-ig) minden kerületben létesült is egy-egy ilyen egyesület, sőt a VII. kerületben kettő is, egyik a kerület külső részében lakó szegények segítése céljából.

Amint említettük már, a rendkívül nehéz gazdasági viszonyok nyomása alatt ezen egyesületek jórésze működését átmenetileg beszüntette és jelenleg közülük csak az I., V. és a VIII. ker. Általános Közjótékonyági Egyesületek fejtenek ki szegénygondozó tevékenységet.

E három egyesület közül jelentőségre nézve az V. kerületi emelkedik ki. Alapítása eredetileg az 1885. évre nyúlik vissza. A Lipótvárosi Népkehely Egyesület, amely az egyesületnek magját képezte, 1911-ben az V. ker. Jótékony Egyesülettel összeolvadván, az egyesület végérvényesen megalakult. Igazi jelentőségre azonban akkor tett szert, amidőn az 1911. évi április hó 22-én az V. ker., Vág-utca 12. sz. alatt megépült Népházban a székesfőváros tanácsa az egyesület gondviselésére bízta. Az egyesület azóta ebben az intézményben fejt ki a szegény népréteg népjóléti gondozása érdekében működ-

dését a hatósággal karöltve, úgyhogy a hatóság és a társadalom közjótékonyossági tevékenysége a Népházban összhangzatos együttműködéssé emelkedik. Ez az együttműködés főleg abban nyilvánul meg, hogy az egyesület ügyvezető elnöke a kerületi előljáróság vezetője, hogy továbbá az éjjeli szállóban való lakásra a ráutaltaknak az előljáróság adja ki az utalványokat a népház igazgatójának javaslatára, hogy végül a kerületi előljáróság a kerület külső részein lakókat is a Népházba utalhatja étkezésre. Az egyesület irányítása az elnöki tanács kezében van, a tényleges és rendszeres munka kivitele pedig szakosztályokban történik. Az egyes szakosztályok a következők: népkonyhai, bölcsődei, felruházó, éjjeli szálló, közművelődési szakosztály és munkaiskola.

Amint ezen felsorolásból is látható, az egyesület tevékenysége főleg szegényemberek étkeztetésére, felruházására, hajléktalanok részére éjjeli szállás nyújtására és gyermekvédelemre irányul. Eredetileg foglalkoztató műhelye is volt az intézménynek munkanélküliek és kiöregedett munkások foglalkoztatása és ellátása céljából, ez azonban 1920-ban megszűnt.

Az épület, amelyben az egyesületi munka folyik, az V. kerületnek külső, szegényeklakta részén fekszik és 1929. évben a főváros bőkezűségéből újabb (negyedik) emelet ráépítésével nyert kibővítést. Az egyesületnek 1929. évben 2124 tagja volt, szemben az 1911. évi 604 főnyi taglétszámmal.

Az egyesület fejlődő és eredményes munkáját legjobban úgy szemléltethetjük, hogyha az 1911. évi munkaeredményeket az 1929. évvel szembeállítjuk. Az éjjeli szállót 1911-ben 656 egyén használta 20.450 esetben; 1929-ben 799 egyén 91.232 esetben. 1929. évben az ágyhasználati díj egy éjjelre 24 fillér volt. Díjmentesen ez évben kb. 11.000 esetben vették igénybe az intézményt az előljáróság, illetve a Magyarországi Szakszervezeti Tanács és az Államrendőrség életvédelmi hivatalának utalványa alapján. 1911-ben a népkonyhai szakosztály 545.580 adag ételneműt szolgáltatott ki; ez a forgalom 1929-ben majd megegyezően ekkora; a felhasznált élelmiszer értéke 1911-ben 45.000 koronát, 1929-ben pedig 65.000 pengőt tett ki. Mellőzve a bölcsődei és közművelődési szakosztály tevékenységét, a felruházó szakosztály tevékenységére nézve még felemlítjük, hogy ez egyrészt szegény felnőtteknek és gyermekeknek ruhával, másrészt szegény szülőanyák csecsemőkelengyével való ellátását végzi. A kiosztott ruha értéke 1911-ben 6055 koronát, 1929-ben 7276 pengőt tett ki.

Az egyesületnek 1911. évi bevételei 95.997 koronára, kiadásai pedig 79.883 koronára rúgtak; ezzel szemben 1928-ban a készpénzbevételek 156.753 pengőt, a kiadások pedig 154.131 pengőt tettek ki. Az egyesület bevételei jórészt az intézmények használati díjaiból, tagsági díjakból, a társadalom

pénzadományaiból (utóbbi az 1929. évben kb. 7200 pengő volt) toborzódnak, azonban az egyesületet a székesfőváros is hathatósan támogatja. Így a Népház tatarozási, fűtési, világítási költségeinek fedezésén kívül évi 12.000 pengő rendes segílyt ad, valamint a munkaiskola fenntartására 1929. évben 2000 pengőt, a bölcsőde támogatására a téli hónapokban napi 10 liter tejet és játékok beszerzésére 200 pengőt.

Az intézmény tökéletesbítése végett szükség lenne az éjjeli szálló részére orvosi és betegszoba, valamint felvételi helyiség létesítésére, nemkülönben a fürdő átalakítására és gépekkel felszerelt mosoda felállítására is. Mindezen pótlások az anyagi fedezethez mérten a szükségesség sorrendjében fognak megvalósítást nyerni.

Az *I. kerületi Általános Közjótékonsági Egyesület* (I., Attila-körút 41. sz.) 1905-ben alakult meg. Célja a köznyomor enyhítése a szegényeknek ételmezése, felruházása, vagy pénzbeli segélyezése útján, valamint melegedőszobák fenntartása által.

A tagok létszáma 1929-ben 117 volt, ugyanezen év bevételei 12.109 pengőt, kiadásai 12.106 pengőt tettek ki; tiszta vagyonának értéke pedig 18.286 pengő volt. Bevételei tagdíjakból, segélyekből és adományokból állanak elő.

Az 1929. év folyamán 12.656 adag teljesen ingyen ebédet (2 tál, hetenként kétszer hús) osztott ki népkonyháján, azonkívül gyermekolvasót tartott fenn és gyermekfelruházást bonyolított le.

A *VIII. ker. Általános Közjótékonsági Egyesületet* (VIII., Főherceg Sándor-tér 3. szám) 1895-ben alapították a kerületbeli szegények segélyezése végett pénz- és természetbeni adományok által, valamint gyermekvédelem és munkanélküliek foglalkoztatása céljából. Főleg a háborúig és a háború alatt fejtett ki igen erőteljes működést. A békeévekben tagjainak száma a 600-at meghaladta. Népkonyhákat és foglalkoztatóműhelyt tartott működésben. Békebeli tevékenységét jellemzik a következő adatok: 1912. évben 132.320 népkonyhajegyvet osztott ki és ezekért kb. 25.000 koronát vett be. Foglalkoztatóműhelyében 2800 egyén nyert munkát, keresményük 3000 koronát tett ki. 1904. évben bevételei 52.274 koronára, kiadásai pedig 54.974 koronára rúgtak.¹⁾

A háború és forradalmak óta tevékenysége a gazdasági viszonyok leromlása folytán megfogyatkozott, foglalkoztatóműhelyét üzemben tartani nem képes, népkonyháját a főváros vette át. Jelenlegi tevékenysége kétirányú: egyrészt telente, karácsonykor átlag 100 szegénygyermeket ruház fel és 2000 csomag szeretetadományt oszt ki, másrészt munkásotthonát és

¹⁾ Lásd Stat. Évkönyv 1904. és 1914. 504. oldal.

népkönyvtárát a téli hónapokban a szegénysorsú lakosságnak rendelkezésére bocsátja egy jól világított és fűtött helyiségben (Kisztáció-u. 8.).

6. A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület (IX., Kálvin-tér 8.) 1894-ben alakult a református hitélet ápolása és különösen a szegénygondozás, betegápolás, nővédelem és ápolónőképzés előmozdítása érdekében. Egy diakonissza kórházat tart fenn szegénybetegek ápolására és otthont ápolónők kiképzésére. 1929. évben 176 tagot számlált, bevételei ugyanakkor 347.133 pengőt, kiadásai pedig 345.358 pengőt tettek ki.

Az egyesület a szegények közt 1929. évben készpénzsegély fejében 4713 pengőt és azonkívül 712 darab ruhaneműt osztott ki. Foglalkozik az egyesület a szegények lelki gondozásával is, újabban pedig cseléd lányok vasárnapi foglalkoztatásával.

7. A Szociális Missziótársulat (I., Krisztina-körút 125.) 1908-ban jött létre a társadalmi szociális munka kiépítésének előmozdítása és a közérdekű karitatív mozgalmak felkarolása végett. Tevékenysége kiterjed a szegénygondozásra, nő-, anya- és gyermekvédelemre, munkanélküliek foglalkoztatására stb.

Szervezetei útján Budapesten és vidéken népkonyhákat, napközi otthonokat, missziós házakat állít fel. Budapesten 10, vidéken pedig 72 szervezete van, összesen 8000 taggal. Budapesten kívül missziósháza (népgondozó) van Balatonbogláron, Nagykanizsán, Dunaföldváron és Hejcen (Abauj megye). Országos munkájára nézve jellemző adat, hogy 1918—1928. években közel 2 millió esetben adott vagy eszközölt ki pénzbeli vagy természetbeni segélyt.¹⁾ A társulat budapesti szegénygondozó tevékenységét illetőleg a következőket kell kiemelnünk. A társulatnak a Városmajorban lévő népgondozó központjában napközi otthona és népkonyhája működik. A népgondozó 1919—1925-ig 18.407 tanácsadást, ügyfelvételt és 9217 környezettanulmányt látott el, azonkívül 32.350 esetben osztott ki természetbeni segélyt. 1928-ban az országban kiosztott pénzsegélyek összege 59.813 pengőt tett ki, ezenkívül közel 200.000 adag ingyenebédet osztott ki stb.²⁾

8. A Pesti Izraelita Nőegylet (VII., Kertész-utca 35.) 1866-ban alakult szegénysorsú, munkaképtelen, elaggott nők támogatása, szegény leányok kiházasítása és árvaleányok intézeti gondozása, valamint szegény várandós és gyermekágyas anyák segélyezése és ápolása végett. Fenti célok megvalósítására egy leányárvaházat, egy leányotthont és egy gyermekágyas otthont (VI., Bókay-tér 4. sz.) tart fenn. Tagjainak száma 1929-ben 2300 volt, összes bevételei ugyanakkor 224.407 pengőt, kiadásai

¹⁾ Lásd A 20 éves szociális missziótársulat, 36. oldal.

²⁾ Lásd Budapest székesfőváros Statisztikai és Közig. Évkönyv, 1929. 767. oldal.

pedig 244.377 pengőt tettek ki. Az egyesület szegénygondozó tevékenységéről 1929. évben a következő adatok számolnak be. Az összes segélyezési esetek száma 8228 volt. Alkalmi és gyorssegély címén 7828 pengőt, havi segélyek címén pedig 8940 pengőt osztottak ki. Állandó havi segélyben 359 egyén, rögtöni segélyben 846 egyén részesült. A havi segélyek átlagos nagysága 5 pengő, a rögtöni segélyeké 10 pengő volt.

A gyermekágyasotthonban 1332 szülönőt vettek fel, ezek közül 1151 teljesen ingyenes ápolásban részesült. Az ápolási napok száma 20.720 volt.

9. Szent Vince Szeretethölgyeinek Egyesülete (I., Ménesi-út 27.). Alapítási éve 1918. Célja szegény családok, munkaképtelenek és betegek segélyezése. Országos jellegű egyesület, amelynek központja Budapesten van. Budapesten a központon kívül még 12 szervezete (konferencia) létezik. Taglétszáma 1929-ben 633 működő és 2150 pártoló tag volt. Bevételei jelzett évben 117.500 pengőt, alapszabályszerű kiadásai viszont 113.500 pengőt tettek ki.

10. Az Óbudai Izraelita Nőegyletet (III., Lajos-utca 139.) 1841-ben alapították. Célja a III. kerületben lakó izraelita szegények segélyezése. 1926. évben 2660 tagja volt. 1929 óta népkonyhát is tart fenn. Bevételei 1926-ban 4000 pengőre, alapszabályszerű kiadásai 1671 pengőre rúgtak.

11. Pesti Chevra Kadisa Izraelita Szentegylet (VI., Laudon-utca 3.) 1792. év óta áll fenn. Különböző emberbaráti intézmények létesítésén és temetkezési ügyek intézésén kívül szegénysorsú izraeliták segélyezését is működési körébe vonja. Szegénysorsú izraelita munka- és keresetképtelen aggok intézeti ápolása és ellátása végett van egy 135 férőhellyel bíró *aggok háza* intézménye, valamint gyógyíthatatlan szegénybetegek ápolására egy *szeretetháza* 70 férőhellyel. Felnőtt izraelita vakok intézeti gondozása és kenyérkereső pályára való kiképzése végett pedig 80 férőhelyes *vakok otthonát* tart működésben. 1928. évben e három intézmény fenntartására 700.000 pengőnél többet költött, azonkívül segélyezésre 125.500 pengőt.

12. Budai Jótékony Nőegyesület (I., Tárnok-u. 12.) alapítása 1817. évben I. Ferenc király idejére esik. Munkaköre és célja beteg és munkaképtelen szegények támogatása. E célra 38 férőhelyes *aggópoldát* tartott fenn (I., Attila-körút 93.) szegénysorsú munkaképtelen nők gondozására. Miután alapítványai a pénzromlás folytán elértéktelenedtek, 1926-ban az egyesület elhatározta, hogy a szegényházat *Női Otthonná* alakítja át, amelyben a középosztály szegénysorsú elaggott asszonyai menedéket találnak. Ez az otthon 1930. év tavaszán meg is nyílt. Az 1929. év zárszámadatai szerint az egyesület bevételei 20.182 pengőt, kiadásai 16.076 pengőt tettek ki. Az egyesületnek ezidőben 42 rendes tagja volt.

13—47. Szegénygondozással foglalkozó többi egyesület:

Folyószám	Az egyesület neve és hivatalos helyisége	Alapítási éve	Célja és működési köre ; fenntartott intézményei	A tagok száma	Az egyesület vagyoni helyzete 1928-ban
13	Ahavaszi Reim Felebaráti Szeretetegyesület (Damjanich-u. 51).	1900	A kórházakban ápolts szegénysorsú izr. vallású betegeknek étellemmel való ellátása	950	Bevétel 13.183 Kiadás 12.272
14	Budai Chevra Kadisa Izr. Szentegylet (II., Fő-utca 12.)		Szegények, aggok és munkaképtelenek támogatása ..	2.165	Bevétel 105.086 Kiadás 53.897
15	Budai Izr. Aggok és Árvák Menház-Egyesülete (II., Fő-utca 12.)	1910	Szegények segélyezése	364	Bevétel 3.741 Kiadás 2.386
16	Budai Izr. Nőegylet (II., Fő-utca 12.) ..	1899	Szegények és munkaképtelenek segélyezése pénzbeli és természetbeni adományokkal. <i>Népkonyhát és menzát</i> tart fenn, ahol ingyen ebédet osztanak ki	950	Bevétel 9.488 Kiadás 9.145
17	Budai Mária Erzsébet Egyesület (I., Győri-út 17.)	1870	Szegénysorsú aggok és munkaképtelenek segélyezése		Bevétel 658 Kiadás 642
18	Budai Ref. Nőegylet (II., Szilágyi Dezső-tér 3.)	1891	I—II. ker. szegények segélyezése	118	Bevétel 3.276 Kiadás 2.509
19	Budapest-Fasori ág. ev. Nőegylet (VI., Felsőerdősor 6.) ...	1911	Szegénysorsú munkaképtelenek és gyermekes családok segélyezése	130	Bevétel 4.111 Kiadás 4.111
20	Budapest V. ker. Izr. Nőegylet (V., Lipótkörút 17.)	1910	Szegények, főleg özvegyek, árvák és betegek támogatása rögtöni pénz- és lakbérsegéllyel vagy természetbeni adománnyal	620	Bevétel 32.952 Kiadás 28.368
21	Budapesti VI. ker. Izr. Nőegylet (VI., Aréna-út 55.)	1927	Szegények, főleg özvegyek, betegek és munkaképtelenek segélyezése. Ingyenes népkonyhát tart fenn napi 60 adag ebédrel	326	Bevétel 6.398 Kiadás 5.422
22	Budapesti VII. ker. Izr. Nőegylet (VII., Bethlen-tér 2.)	1927	Célja mint 21. alattinak. Népkonyháján napi 120—150 személy kap ingyenebédet	980	Bevétel 9.512 Kiadás 9.572

13—47. Szegénygondozással foglalkozó többi egyesület. (Folyt.)

Folyószám	Az egyesület neve és hivatalos helyisége	Alapítási éve	Célja és működési köre; fenntartott intézményei	A tagok száma	Az egyesület vagyoni helyzete 1928-ban
23	Budapesti VIII—X. ker. Izr. Nőegylet (IX., Páva-u. 39.)	1896	Célja mint 21. alattinak. Népkonyhát tart fenn ...	1.034	Bevétel 19.840 Kiadás 15.690
24	Budapesti X. ker. Izr. Nőegylet (X., Cserkész-u. 4.)	1909	Célja és intézménye mint 21. alattinak	195	Bevétel 3.241 Kiadás 3.173
25	Budapesti aut. orth. Chevra Kadisa Izr. Szentegylet	1883	Szegénysorsú aggok, munkaképtelenek segélyezése ...	1.122	Bevétel 66.554 Kiadás 50.892
26	Budapesti Aut. Orth. Izr. Hitközség (VII., Dob-u. 35.)		Jótékonyággyakorlása különféle emberbaráti intézmények fenntartása útján. Aggokházát tart fenn 16 férőhellyel	—	—
27	Budapesti Orth. Zsidó Nőegylet (VII., Kazinczy-u. 52.)	1910	Jótékonyág gyakorlása szegény özvegyek, elhagyott nők segélyezésével	576	Bevétel 27.164 Kiadás 20.954
28	Budapesti III. ker. Református Nőegylet (III., Kálvin-u. 4.)	1925	Természetbeni és pénzbeli segélynyújtás	172	Bevétel 2.824 Kiadás 2.842
29	Cházár András Orsz. Süketnéma Otthon (VII., Hársfa-u. 12.)	1907	Munkanélküli süketnémák kiképzése, aggkor és munkaképtelenség esetére való biztosítása	1.860	Bevétel 115.551 Kiadás 127.444
30	Deák-téri Luther-Szövetség Gyámoltó Szakosztálya (IV., Deák-tér 4.) .		Szegények, főleg gyermekes családok támogatása	570	Bevétel 5.600 Kiadás 5.787
31	Ingyen Kenyér-Egyesület (VI., Bajza-u. 35.)	1900	Kenyér ingyenes kiosztása a nyomorgók közt	824	Bevétel 17.353 Kiadás 19.059
32	Mária Dorottya Egyesület (VIII., Orczy-út 6.)	1885	Szegénysorsú aggok és nyugdíjas tanítónők segélyezése és ellátása. Otthont tart fenn 52 férőhellyel	583	Bevétel 47.125 Kiadás 46.867
33	Mária Dorottya Budai Jótékony ev. Nőegylet	1885	Szegény családok és munkaképtelenek segélyezése ...	227	Bevétel 3.201 Kiadás 3.460
34	Művelt Nők Otthonegyesülete (X., Orczy-út 37.)	1897	Elszegényedett magányos úrinők részére otthont tart fenn 28 férőhellyel	80	Bevétel 5.474 Kiadás 2.471
35	Női Munkát Értékesítő »Klotild« Egyesület	1900	Elszegényedett és keresetre utalt úrinők foglalkoztatása és munkájuknak értékesítése	48	Bevétel 2.976 Kiadás 2.960

13—47. Szegénygondozással foglalkozó többi egyesület. (Vége.)

Folyószám	Az egyesület neve és hivatalos helyisége	Alapítási éve	Célja és működési köre; fenntartott intézményei	A tagok száma	Az egyesület vagyoni helyzete 1928-ban
36	Óbudai Chevra Kadisa Izr. Szentegylet (III., Mókus-u. 6.)	1887	Szegénysorsú munkaképtelenek támogatása. <i>Aggokházt</i> tart fenn 23 férőhellyel ...	700	Bevétel 55.523 Kiadás 53.957
37	Orsz. Erzsébet Otthon Egyesület (I., Buda-foki-út 41/a)	1912	Katonatisztek és tisztviselők szegény özvegyei ellátására <i>otthont</i> tart fenn	2.228	Bevétel 7.861 Kiadás 5.389
38	Pesti Első Mária Erzsébet Egyesület (IV., Szép-u. 9.)	1869	Szegény családok és munkaképtelenek segélyezése ...	72	Bevétel 3.687 Kiadás 3.607
39	Pesti Izr. Hitközség VIII. ker. Templomkörzete (VIII., Nagyfuvaros-utca)		Népkonyhát tart fenn	—	Bevétel 8.780 Kiadás 8.780
40	Regnum Marianum Egyházközség Szociális Bizottsága (VII., Damjanich-u. 50.)	1922	Szegények anyagi és erkölcsi támogatása	—	—
41	Szamaritánus Egyesület (I., Kemenesi-út 10.)	1892	Kórházban ápolts szegénybetegek és hozzátartozóik támogatása	48	Bevétel 1.347 Kiadás 112
42	Szent Erzsébet zárda Aggápoldája és nő-kórháza (II., Fő-u. 41.)	1875	Agg, munkaképtelen és beteg nők gondozása és ápolása 120 férőhellyel	—	Bevétel 62.188 Kiadás 113.543
43	Szeretetotthon Jótékony-sági Egyesület (VI., Podmanicky-utca 27.)	1922	Szegények segélyezése	920	Bevétel 2.097 Kiadás 1.877
44	Tabitha Ev. Jótékony-Nőegylet (IV., Deák-tér 4.)	1877	Szegény családok, elaggottak segélyezése	74	Bevétel 3.175 Kiadás 3.500
45	Terézvárosi Jótékony Nőegylet (VI., Teréz-körút 7.) ...	1922	Szegénysorsú nők és gyermek-családok támogatása. Népkonyhát tart fenn ...	145	Bevétel 5.123 Kiadás 3.509
46	Tisztviselőnők és Diáknők Otthona Jótékony Egyesület (VIII., Szentkirály-utca 22.)	1913	<i>Nőotthont</i> tart fenn szegény tisztviselőnők és diáknők ellátására	35	Bevétel 23.956 Kiadás 21.250
47	Vakokat Gyámoltó Országos Egyesület (VII., Hermina-út 7.)	1882	Szegénysorsú vakok oktatása, kiképzése, foglalkoztatása, munkaképtelenek segélyezése. Foglalkoztatót és internátust tart fenn 140 férőhellyel	1.266	Bevétel 247.047 Kiadás 260.937

II. FEJEZET.

A társadalmi szegénygondozás hiányai. Reformtörekvések.

A székesfővárosban működő társadalmi szegénygondozó egyesületek, eltekintve a gazdasági leromlás okozta szűkös anyagi erejüktől, két szervi hibában szenvednek. Az egyik baj az egyesületek nagy száma és egymásközi szervezetlensége, aminek következménye az a tény, hogy működésük szerfelett szétforgácsolódik, az azonos célok elérésében egymás útjait keresztezik, egymással összeütközésbe kerülnek és így munkájuk nemcsak anyagi, de erkölcsi erővesztéssel is jár. E mellett igen sok egyesület tevékenysége egymással nem rokontermészetű működési köröket ölel fel; így pl. ugyanazon egyesület aggkori ellátással és gyermekvédelemmel, munkaközvetítéssel és egészségügyi gondozással foglalkozik, aminek viszont az a következménye, hogy a munka specializálódása, elmélyülése ki nem fejlődhetik. Mind e bajokon csak egy módon, a szegénygondozással foglalkozó társadalmi szervek együttműködésének megszervezésével lehet segíteni. Ennek a szervezett együttműködésének, a feladatok és a munkaterületek célszerű megosztásának előnye nemcsak az anyagi eszközök és a munkaerő megtakarításában jelentkeznék, hanem a céltudatos szakszerű tevékenység folytán a munkateljesítmény eredményei is fokozhatók lennének az okból, mert a szakszerűség, a fokozott anyagi és erkölcsi erő, a munka intenzitását és a kezdeményező kedvet is emelné. Sajnos, el kell azonban azt is ismernünk, hogy egy ilyen szerves együttműködés megvalósítása elé igen nehéz akadályok gördülnek, amelyek közt vallásfelekezeti, világnézleti különbségek, politikai és társadalmi szempontok is szerepelnek.¹⁾

Társadalmi szegénygondozásunk másik baja az, hogy hiányzik egy olyan jogszabály, amely biztosítaná a társadalmi egyesületek munkájának a hatósági munkával való harmonikus együttműködését. Nincsen ugyanis sem országos, sem parciális érdekű olyan jogszabályunk, amely lehetővé tenné, hogy a széthúzó egyesületi munkát legalább a hatósági munkával összhangba hozzák és így ennek folyamányaként a többszörös ellátást lehetetlenné tegyék, az egyesületek statisztikai adatszolgáltatási kötelezettségét pedig biztosítsák.

Már pedig bizonyos az, hogy ilyen együttműködés nélkül egy milliós lakosú nagyvárosban a szegénygondozás terén eredményes munka nem remélhető.

Ez a fonák helyzet ma annyira megy, hogy pl. a főváros még azokat az egyesületeket sem tudja ily szoros együttműködésre megnyerni, amelyek részéről állandó segítségzésben részesülnek.²⁾

¹⁾ Lásd a szociálpolitikai bizottság 1928. évi november havi vitájában Raffay S. felszólalását. Föv. Közlöny, 1928. 75. sz. 2941—4. oldal.

²⁾ Lásd a szociálpolitikai bizottság 1929. X. 2. ülésén az elnök azon kijelentéseit, hogy az egyesületeket nem lehet adatszolgáltatásra bírni, hogy továbbá a szegényügyi szabályrendelet tárgyalására meghívott jótékony egyesületek közül a meghívottaknak csak csekély töredéke jelent meg. Föv. Közlöny 1929. 76. sz. 1931. és 35. old.

Mindezen bajok orvoslása érdekében újabban a székesfőváros intéző tényezői és pedig mind a IX. ügyosztály, mind pedig a közjótékonyági és szociálpolitikai bizottság élénk tevékenységet fejtenek ki. Ismételt üléseken a kérdést minden oldalról behatóan megvilágították és végeredményben az a nézet alakult ki, hogy a népjóléti igazgatás szervezetéről szóló készülő szabályrendeletben kell intézkedni arra nézve, hogy a most említett mindkét irányban az összefogó működés biztosítható legyen. A megoldás pedig az lesz, hogy a megszervezendő népjóléti bizottságban helyet fognak foglalni nemcsak a hatóságok és a kormány képviselői, hanem a nagyobb egyesületek kiküldöttei is, hogy továbbá a szabályrendelet az egyesületeknek mind a részvételre és együttműködésre, mind pedig az adatszolgáltatásra vonatkozó köteleességét bizonyos szankciókkal fogja ellátni és szükség esetén kikényszeríteni. E közös bizottsági munka, valamint a kötelezettségek megszegése esetén alkalmazható megtorlás, reményt nyujtanak arra, hogy a szükséges együttműködés biztosítható lesz.

Budapest szegénygondozásának hiányai. A továbbfejlődés iránya. A népjóléti igazgatás szervezéséről szóló új szabályrendelet.

Az a kétségtelenül elismerésreméltó, sokirányú küzdelem, amelyet az eddig felsoroltak szerint a főváros különösen az utóbbi években a szegénység, a tömegnyomor egyre szaporodó rémei ellen folytat, eredményeit illetően nem egyszer Sysiphus-i munkának bizonyul. Számos és igen nyomatékos oka van ennek a meddőségnek.

Nem szabad ugyanis elfelednünk azt a tényt, hogy a rendszeres szociálpolitikai munkában nagyon régi idők mulasztásait kell sürgősen helyrehozni, és hogy ezeknek a mulasztásoknak pótlását, az immár elkerülhetetlenül szükséges intézményeknek létesítését a mai súlyos gazdasági viszonyok közepette gyorsabb ütemben megvalósítani alig lehetséges.¹⁾

Kétségtelenül ennek a ténynek kell betudni a székesfőváros szegénygondozásának azt az egyik legnagyobb hiányát, hogy a *zárt* intézeti gondozáshoz szükséges kellő számú *intézettel* nem rendelkezik és hosszú évek mulasztásait most kell — a legnehezebb körülmények között — hevenyében pótolni. A zárt szegényügy fejlődésénél láttuk, hogy 1882-től 1902-ig a szegényházi férőhelyeket nem szaporították. 1905-ben állítottak be egy fiókindézetet, 1902-től 1913-ig, a kamaraerdei szeretetotthon létesítéséig ismét nem történt semmi. Új férőhely szaporítás azután csak 1919-ben következett be az Alföldi-utcai fiókindézet megszerzésével. Szóval a békeidők bűne az, hogy a szeretetotthonokban ápoltak létszáma Budapest hatalmas arányú fejlődése dacára mintegy 25—30 év alatt alig változott. És hogy ezen a téren Budapest elmaradottsága milyen nagy, mutatja a következő összehasonlítás. A 630.000 lakossal bíró Drezdában a szeretetotthonban ápoltak száma 3800, a 700.000 lakosú Lipcsében közel 4000, a 600.000 lakosú Boroszlóban 2100, az 1,900.000 lakosú Bécsben 10 szegényházban közel 10.000, az 1,000.000 lakosú Hamburgban 8050, míg a 965.000 lakossal bíró Budapesten csak 1985. A 750.000 lakosú Prágának 6 szegény, illetve sinylődő aggok gondozóintézete van, amelyekben közel 2500 egyént ápolnak.²⁾

¹⁾ Így Liber E.: Az én költségvetésem. Új Budapest 1929. VI. 22. szám.

²⁾ Lásd Bresztovszky Edének a pénzügyi bizottság 1929. X. 22-én tartott ülésén tartott beszédét, valamint a következő statisztikai évkönyveket: Stat. Jahrbuch der Stadt Leipzig, 7. Band, Stadt. Jahrb. der Stadt Breslau, 1929., Dresden in Zahlen, 27. Jahrg. 1929. és Stät. Jahrbuch der Stadt Wien, 1929. 76. és köv. old. és Zenkl P. id. cikkét.

De ugyancsak a régi idők mulasztásának számlájára kell írni azt a hiányt is, hogy a közel milliós lakosú Budapestnek nincs a külföldi nagyobb városok mintájára egy olyan intézménye, amely az elszegényedett középosztálybeli öregek, főleg a nyugdíjasok gondozására szolgálna (Altersheim, öregek otthona), amely okból Budapest szeretetotthonaiban 64 állami és városi nyugdíjas kénytelen *nyugdíját teljesen átengedve*, ugyanazt az intézeti ellátást igénybe venni, amely bárki másnak *ingyenesen* jár ki.¹⁾

Egy további hiánya a főváros szegénygondozásának — mint láttuk — az, hogy még mindig nem rendelkezik a megfelelő és egy nagyváros követelményeihez mért anyagi eszközökkel. Elég legyen ezirányban arra a fejlődés ismertetése során már kiemelt körülményre rámutatni, hogy a nyílt segélyezésre fordított összegek nemzetközi viszonylatban véve igen alacsonyak, hogy továbbá, dacára a számtalan sürgetésnek, a szegénygondozással foglalkozó alkalmazottak száma mind a központban, mind a kerületi előljárásságokon elégtelen. Tudni kell ugyanis, hogy a IX. ügyosztály tisztviselőszemélyzete a szegénygondozás feladatain kívül a szociálpolitika (gyermekvédelem, lakásügy stb.) számos kérdésével és azonkívül művészeti, színházi és könyvtári kérdésekkel is kénytelen foglalkozni, miért is a kellő szakképzésre, elmélyülésre itt alkalom alig nyílik.²⁾ A kerületi előljárásságok pedig mindmáig nem jutottak tovább annál az ősi állapotnál, hogy a szegényügy referense egy-egy kezelőtiszt vagy ideiglenes hivatalnok és egyetlen kerületben, a VII.-ben *egy* végleges fogalmazó. Szinte csodálni kell ezért a kerületi szegényügyi előadók buzgalmát és önfeláldozó tevékenységét, hogy ebben a sok fáradságot, türelmet, emberszeretetet és emberismeretet igénylő munkakörben *egyedül* is ily eredményeket tudnak elérni.

Újabban különösen *két hiányát* szokták a főváros szegénygondozó, általában pedig szociálpolitikai tevékenységének felhozni: az egyik az, hogy nincsen a fővárosnak rendszeres, céltudatos szociálpolitikai programja, illetve hogy a fővárosnak a valóságos szociálpolitikai feladatok megoldásával, nem pedig a szegénységélyezéssel kell foglalkozni, a másik pedig az, hogy a szegénygondozást racionális alapon centralizálni kell. Mindkét irányú kifogás egyrészt a közjótékonysági és szociálpolitikai bizottságban, másrészt a közigazgatási bizottság előtt is elhangzott.³⁾ Sőt Lázár Miklós bizottsági tag a törvényhatósági bizottság 1929. évi szeptember hó 14-i közgyűlésén a szegényügy intenzív ellátása, a szegénygondozó intézmények gazdaságos

¹⁾ Így Pálos Ödön: Nyugdíjasok otthona. Székesfőv. Alkalmaz. Közlönye, 5. szám.

²⁾ A segítés leghelyesebb módját kétséggel a már megpendített ügyosztály kettéválasztása képezné. Lásd Főv. Közlöny, 1929. 76. sz. 1935.—6. old. Ez meg is történt időközben.

³⁾ Lásd idénézve Kertész Miklós felszólalását, Főv. Közl. 1929. 55. sz. 1526. old. és Lázár Miklós felszólalásait, Főv. Közl. 1929. évi 68. sz. 1777. old., 1929. 76. sz. 1926. old. és 1929. 88. sz. 2276. old., valamint Gál Benő véleményét, Főv. Közlöny, 1929. 4. sz. 109. old.

vitele és a társadalmi tevékenységgel való szükséges összeműködés céljából egy *központi szegénygondozó hivatal* felállítására vonatkozóan határozati javaslatot is nyújtott be, amelyet a közgyűlés el is fogadott.

Mindezen észrevételekkel röviden foglalkoznunk kell már csak azért is, mert azok a székesfőváros adminisztrációjának legilletékesebb fórumai előtt hangzottak el és kihatással lehetnek a székesfőváros szegénygondozásának egész jövőendő fejlődésére. Az elhangzott kifogások tekintetében egyébként a közjótékonysági és szociálpolitikai ügyosztály vezetője is kifejtette a maga álláspontját, amely a következő. Az első kifogással szemben az az álláspontja, hogy »a főváros szociálpolitikai feladatokkal foglalkozik, sőt sokkal helyesebb, hogyha ezekkel, mint a szegénységélyezéssel bajlódik, mert az ügyosztály tulajdonképeni feladata a szociálpolitika.«¹⁾ »Tény azonban, hogy a szociálpolitikát a maga keretében és a főváros keretében is teljes egészében a főváros megoldani nem tudja, sőt ellenkezően a priusz az, hogy az előbb országos vonatkozásban nyerjen megoldást.«²⁾

Nézetünk szerint az ügyosztály vezetőjének ezen felfogása annyiban helyes, hogy a szociálpolitikai tevékenység irányítása, sorrendjének és tempójának megszabása valóban a törvényhozás és a kormány feladata és kötelessége. Azonban nem tehetjük magunkévá azt a nézetet, hogy a fővárosnak a *szegénygondozást megelőzően* is tulajdonképeni feladata a szociálpolitikával való foglalkozás.

Nem fogadható el ez az álláspont az okból, mivel a fővárosnak *törvényben szabályozott kötelessége* a szegénygondozás ellátása, amelynél fogva nyomorba jutott minden polgáráról, tekintet nélkül annak társadalmi osztályára, gondoskodni tartozik, míg a szociálpolitikai tevékenység kifejtésére törvényi kényszer fenn nem áll és a főváros csak az állam — mint amely a társadalmi osztályok közt fennálló egyensúly és béke biztosításáért elsősorban felelős — szociálpolitikai tevékenysége mellett lát el *kisegítő* szociálpolitikai feladatokat.

A *centralizáció* kérdését illetően pedig az az ügyosztályvezető nézete, hogy azt vagy a *szegénygondozás országos rendezésének keretében* kell a fővárosban is megoldani, vagy pedig egy *új népjóléti igazgatási szabályrendeletben*; mindenesetre azonban a *megfelelő szervezeti változtatással*.

Ezt a felfogást minden tekintetben osztani kell. Benne foglaltatik ebben az állásfoglalásban az a helyes megállapítás, hogy a szegénygondozás problémáját csak általános és egységes, az egész országot átfogó alapelvek és szabályok szerint lehet megoldani, mert különben továbbra is az marad a helyzet, hogy a tönkrement, munkanélküli vidéki elemeknek a viszonylag

¹⁾ Lásd Főv. Közl. 1929. 4. sz. 109. oldal.

²⁾ Így Főv. Közl. 1929. 76. sz. 1934. oldal.

jobb szegénygondozással bíró városok, elsősorban pedig a főváros felé való özönlése meg nem szűnik, sőt fokozódik.

De benne foglaltatik az a beismerés is, hogy a közjótékonyági és szociálpolitikai ügyosztály vezetője maga is égetően szükségesnek tartja a fővárosi szegénygondozás gazdaságos, célirányos és gyökeres *újjszervezését*.

Mert egészen kétségtelen az és ezt az ügyosztályvezetőn kívül mások is helyesen megállapították,¹⁾ hogy a főváros szegénygondozásánál mutatkozó bajok és hiányok — az a tény, hogy a szegénygondozás eredményei a reáfordított kiadásokkal arányban nem állanak, hogy a koldulás egyre fokozódik, hogy a hatósági és társadalmi szervek tehetetlenül nézik a nyomornak már-már a gátakon túlcsapó örvénylését — túlnyomó részben annak tulajdoníthatók, hogy a szegénygondozás terén bizonyos zür-zavar uralkodik, nincs benne határozott, céltudatos *rendszer* és nincs meg az összhangzóan működő *szervezete*.

Különösen *két irányban* mutatkozik meg ez a hiány.

Az egyik magában a hivatalos szervezetben van, a másik a társadalmi szervek munkájában. A hatósági szervek munkájában ugyanis nincs egy egyöntetű, a központból kiinduló és oda visszatérő lüktető tevékenység. A kerületi előljárásságok munkája a központtal lazán függ össze, nélkülözi a szakszerűséget, az öntudatos centrális irányítást. Ugyanezen okból nincs egyöntetűség az előljárásságok egymásközi munkájában sem. De maga ez a munka sem nevezhető modern értelemben vett szegénygondozásnak. Alig egyéb ez, mint a szegénységélyek ötletszerű rendszertelen szétoztása.²⁾ Hol marad azonban a szegényeknek, a szegénycsaládoknak lelki gondozása, bajaikban a vigasz nyújtása, ügyes-bajos dolgaikkal való törődés, a munkaalkalomhoz segítés, egyszóval a szegénygondozás *egyéni* kezelése. Hiszen ez a tevékenység sokkalta fontosabb, mint a havi 8—10 pengő segély nyújtása, vagy a népkonyhajegy, illetve a szén kiosztása!

Ámde nem szenved kétséget, hogy egy ilyen egyéni szegénygondozásról ezidőszerint beszélni sem lehet a megfelelő számú hozzáértéssel és ügyszeretettel bíró önkéntes és kellő javadalmazással bíró hivatásos személyzet, valamint a kellő számú és képzett, irányító hatósági közeg hiányában.

A társadalmi egyesületek széthúzó, a hatósági szegénygondozással semmiféle kapcsolatban nem levő munkájánál mutatkozik meg a rendszertelenség másik következménye. Az egyesületek, amelyeknek jórésze amúgy is csak másod-, harmadrangú feladatot tölt be, egy központilag vezetett és kötelező hatállyal bíró hatósági kataszter hiányában nem tudnak

¹⁾ Lásd Miklós Ferenc hozzászólását a szociálpolitikai bizottság vitájához. Főv. Közlöny, 1929. 76. sz. 1934. oldal. Ugyanígy Lázár Miklós is.

²⁾ Így Lázár Miklós: Főv. Közl. 1929. 76. sz. 1926. old.

egymás munkájáról, egymással nem egyszer konkurrálva, rendszertelenül drágán működnek.¹⁾ E mellett a szegénygondozás központjának, a IX. ügyosztálynak sincs kellő áttekintése az egyesületek és intézményeik tevékenységéről, a segélyezettek kilétéről, számáról stb. Még kevésbé lehet szó ilyen körülmények közt a szegénygondozás személyi és pénzügyi statisztikájának megvalósításáról. Hiányzik tehát végeredményben az az összefogó, irányító és végrehajtó szerv, amely teljes kizárólagossággal, szakszerűséggel, a megfelelő technikai és személyzeti felkészültséggel látja el a szegénygondozásnak nemcsak bonyolult és szerteágazó, de igen nagy jelentőséggel is bíró ügyét.

Ezen a hiányon természetesen iparkodtak segíteni és megfelelő orvosszereket ajánlani. Ilyen orvosszer lenne a már említett központosítás, a központi szegénygondozó felállítása révén. De ilyen orvosszerként hozták javaslatba a már ismertetett »egri rendszer«-nek bevezetését is, amelyet kísérletképpen valamelyik kerületben életbeléptetnének.

Nézetünk szerint azonban — és ez a nézet az ügyosztályvezető álláspontját is teljesen fedi — ennek a rendszernek Budapestre való átültetése nem sok eredménnyel járna az okból, mivel Budapesten egészen mások azok a viszonyok és előfeltételek, amelyek közt a szóbanforgó rendszer a kisebb-nagyobb (10—100.000 lakossal bíró) vidéki városokban jól beválik és eredményt ér el.

Nevezetesen leküzdhetetlen nehézséget gördít Budapesten a rendszer megvalósítása elé a *szegények nagy tömege* és e tömeg folytonos változékony-sága, amely megköveteli azt, hogy a nagy költséggel felvett szegényügyi alapkataszter állandó kiigazítást nyerjen, hogy így minden változást magában foglaljon. Ennek a munkának elvégzése azonban csak igen nagy szak-személyzettel és igen tetemes költséggel volna lehetséges. De nehézségbe ütköznék a rendszer átvétele azért is, mert Budapesten a megfelelő számú szegénygondozó közreműködését biztosítani sokkal nehezebb, mint a vidéki városokban. Aztán nem szabad elfelejtenünk azt a körülményt sem, hogy a vidéken, ahol a polgárság *külön szegényügyi céladókat* nem fizet, el lehet érni azt, hogy a tehetős polgárok önkéntes adóban szolgáltatassák be azt az összeget, amely a szegények ellátására szükséges, hogy azonban Budapesten, ahol a polgárság kétféle címen (írségadó és vigalmiadó) is áldoz a szegénygondozás és a szociálpolitikai tevékenység céljaira, ilyen követelményt jogosan és méltányosan nem igen lehetne támasztani.

Kérdés tehát, mi a teendő, hogy a székesfőváros szegénygondozó tevékenysége a mai zavaros állapotokból kivezettessék és kellő újjászervezés által épen a legsúlyosabb erőpróba kiállására alkalmassá tétessék?

¹⁾ Így Lázár Miklós: Föv. Közlöny 1929. 88. sz. 2277. old.

A felelet nem lehet más, mint az, hogy a szegénygondozás országos rendezésével egyidejűleg a székesfőváros szegénygondozását is a modern fejlődés által megszabott követelményeknek megfelelően és a viszonyok által előírt méreteken egy új szabályrendelettel reformálni kell.

Egy ilyen, a népjóléti igazgatásról szóló szabályrendelet gyors elkészítésének ma mi sem állja útját, mivel az új fővárosi törvény már tető alá került és így annak szervezeti változtatásai immár ismeretesek lévén, a szabályrendelet azokra figyelemmel lehet.

Minthogy az eddig kifejtettekből már önként adódik is, itt csak röviden mutatunk rá arra, hogy milyen fő, elvi szempontokat kell az új szabályrendelet elkészítésénél különösen érvényre juttatni.

Az egyik legfőbb követelmény az erőteljes, feladatának magaslatán álló központi szerv megalkotása, amely felé a kerületi decentralizált szervek működése centrifugálisan hat.

A másik kíváncsi az, hogy a társadalmi szervek egymásközi munkájában az összhang, valamint e szerveknek a hatósági szervekkel való harmonikus összeműködése biztosítható.

A harmadik alapelv a szakszerűségnek mind a központban, mind a kerületekben minél szélesebb körben való érvényre juttatása, mivel milliós lakosú ipari nagyvárosban a szegénygondozás terén csupán önkéntes, laikus elemekkel az egyéni gondozás tekintetében eredményt elérni nem lehet.

A szabályrendelet megalkotásán kívül szükséges lesz a szegényügyi kataszter kiegészítése és adatainak állandó korrigálása is.

Mindezekon felül kívánatos lenne a jelenlegi IX. ügyosztálynak kettéválasztása és tisztán a közjótékonyági és szociálpolitikai feladatok ellátásának reábizása oly kiegészítéssel azonban, hogy mind a közegészségi, mind a közoktatási ügyosztálynak az egészségügyi embervédelemmel kapcsolatos feladatai alkalmas módon ezen új ügyosztály hatáskörébe bevonást nyerjenek. Az egyöntetű, zavartalan és eredményes működés csak így volna biztosítható.¹⁾

Tudomásunk szerint a IX. ügyosztályban serényen folyik is a munka a népjóléti igazgatás szervezéséről szóló új szabályrendelet elkészítése végett, sőt ez a munka immár befejezést is nyert.

A szabályrendelettervezet legfőbb irányelveit és rendelkezéseit ezért az alábbiakban foglaljuk össze: A szabályrendelet kilenc fejezetre tagozódik. Ezek a fejezetek a következők: általános rendelkezések, a közsegítés különféle módjairól és mértékéről, a népjóléti és gyermekvédelmi igazgatás szervezéséről (központi és kerületi szervek), a segélyező eljárásról, a népjóléti

¹⁾ Hasonló a megoldás Bécsben és a legtöbb német városban, ahol a Gesundheitsamt, Jugendamt, Wohlfahrtsamt stb. működését rendszerint közös nevezőre hozzák.

egyesületek nyilvántartásáról, adatszolgáltató kötelezettségéről és ellenőrzéséről, az adománygyűjtések és jótékony hangversenyek ellenőrzéséről, a könyöradománygyűjtés (koldulás) szabályozásáról, a népjóléti sztatistikai adatszolgáltatásról, büntető és bírságoló határozatok és záró rendelkezések.

A tervezet alapvető rendelkezése az, amelyet a jelenleg érvényes jogszabályból vesz át, hogy a népjóléti igazgatás mind a közsegélyezés (szegényellátás) szűkebb körébe, mind pedig a népjóléti gondozás tágabb körébe eső tevékenységet magában foglalja.

Az első *kötelezettség* alapján teljesíti a főváros a *közsegítésre szorulóknak ellátása* tekintetében a törvényes jogszabályokban reárott, valamint a saját szabályrendeleteiben vállalt feladatokat. Viszont *fakultative*, amennyiben azt saját gazdasági ereje, továbbá a megszervezendő társadalom áldozatkészsége, valamint egyéb jövedelemforrások megengedik, *szélesebbkörű* népjóléti gondoskodást (anya-, csecsemő- és gyermekvédelem, hivatásos gyámság, a társadalmi egyészségügy előmozdítása, lakásügy, népélelmezés, foglalkoztató műhelyekben munkaadás, munkásvédelem, cselédügy, ingyenes jogvédelem stb.) is fejt *ki a nélkül* azonban, hogy erre *kötelezettséget* vállalna.

Közsegítésben részesíti a főváros, amennyiben budapesti illetőségűek és eltartásukra köteles és képes hozzátartozókkal nem bírnak :

1. a munka- és keresőképtelen, vagyontalan és jövedelemmel nem bíró szegényeket,

2. azokat a szegényeket, akik betegségük miatt keresetmódjukát ideiglenesen nem folytathatják munkaképességük visszanyeréséig, kivéve ha kórházi ápolásban vagy segélyező intézmény támogatásában részesülnek,

3. a kórházakból és gyógyintézetekből elbocsátott gyógyíthatatlan betegeket és gyógyíthatatlannak nyilvánított, de nem közveszélyes szegény elmebetegeket,

4. a közsegélyezésre szoruló ártalmatlan hülyéket, süketnémákat, vakokat és nyomorékokat,

5. az önhibájukon kívül szükségben szenvedőket, habár munkaképesek,

6. a közsegítésre szoruló gyermekeket és

7. megtéríti a vidéken vagy külföldön tartózkodó budapesti illetőségűek után ott felmerült szegénygondozási költségeket ; a külföldön tartózkodók után csak az esetben, ha a tartózkodási hely állama és Magyarország közt erre nézve viszonyosság áll fenn,

8. viseli a területén felállított anya- és csecsemővédelmi állomások elhelyezésével, fűtésével, világításával stb-vel felmerülő költségeket.

Kivételesen közsegítésben, népjóléti gondozásban részesíthetők azok a *nem helybeli illetőségű* magyar állampolgárok is, akik a közsegélyezésre szorulást megelőzően legalább 4 éven át megszakítás nélkül Budapesten laktak és ez alatt közsegélyben nem részesültek, sőt ilyen előfeltétel nélkül is lehet

közsegítségben részesíteni nem budapesti illetőségűeket is a felsorolt esetekben, azonban ilyenkor haladéktalanul intézkedni kell a segélyezési költségeknek az illetőségi község által történő megtérítése iránt.

Elvként kimondja a tervezet, hogy a közsegélyezésre szorultak a reájuk fordított költségeket megtéríteni tartoznak, ha olyan vagyonhoz vagy jövedelemhez jutnak, amelyből azokat maguk és családjuk fenntartásának veszélyeztetése nélkül megtéríthetik. Ugyanez áll a magánjog szabályai szerint tartásra kötelezett hozzátartozókra is. Új rendelkezés itt az, hogy a hatóság a segélyezettek és hozzátartozóik anyagi helyzetét időnként felülvizsgáltatja, és a behajtás iránt *közigazgatási úton* intézkedik.

A *közsegítés módját és mértékét* illetően a tervezet azt rendeli, hogy a *szűkebbkörű* szegényellátás csak a *létfenntartáshoz*, ellenben a *tágabb népjóléti gondozás* ezenfelül a gyermekek tanításához, felneveléséhez és reászorulók gazdasági és társadalmi megerősítéséhez, szellemi művelődésének fejlesztéséhez, jobb élelmezéséhez, egészségének, lakásviszonyainak javításához, szórakoztatásához stb. szükséges eszközök nyújtására is kiterjed.

A szegényellátás *módjai* : a természetben nyújtott segély, a beteggondozás, az intézeti ellátás, a pénzsegély és az ingyen temetés. A tágabb és szűkebbkörű népgondozás szükségességének és módjának megállapítása a hatóság feladata. A főszólyt a munkával és természetbeliekkel való segélyezésre kell helyezni, illetőleg arra, hogy a reászoruló gazdasági és társadalmi megerősödéshez jusson.

A megállapítás kérdésében hozott határozat ellen jogorvoslatnak van helye.

A *népjóléti igazgatás szervezeténél* a szabályrendelettervezet a központi szervek és a kerületi szervek közt különböztet. E fejezetnél a tervezet már számol az új fővárosi törvény rendelkezéseivel és a szervezet kiépítését annak figyelembevétele mellett viszi keresztül.

Nevezetesen a népjóléti igazgatás *központi szerve a polgármester* lesz, aki a feladatokat a közjótékonysági és népjóléti ügyosztály, illetve ezen ügyosztály keretében alakítandó *központi népjóléti és gyermekvédelmi hivatal* útján teljesíti. Ennek a szakhivatalnak szervezetét és működését a kiadandó végrehajtási utasítás fogja szabályozni. A polgármester e hatáskörében *vezeti és ellenőrzi* a népjóléti és gyermekvédelmi igazgatást, *végrehajtja* az idevonatkozó törvényes jogszabályokat, *kezeli* az intézményeket és alapítványokat, *ellátja* a gondozást az intézetekben, eszközli a felvételt, segélyezi az idegenben levő budapesti illetőségű szegényeket és gondoskodik hazaszállításukról; végül *másodfokú hatóságként* szerepel a fellebbezett elsőfokú határozatok elbírálásánál.

A polgármester mellett a népjóléti ügyek előkészítése végett, mint tanácskozó és véleményező szerv, a közjótékonysági és népjóléti ügyosztály

mellé a törvény szerint alakított *szakbizottság* működik. Ennek szervezete, ügyköre, eljárása a törvény és a székesfőváros közigazgatásáról szóló szabályrendelet értelmében fog megállapítást nyerni.

Ezenkívül azonban a polgármester és az újonnan alkotandó központi népjóléti és gyermekvédelmi hivatal mellett mint különleges tanácskozó és véleményező szerv a *központi népjóléti bizottság* fog megalakíttatni, amelynek feladata lesz a társadalom népjóléti tevékenységének a hatóság hasonló tevékenységébe való tervszerű beillesztését és együttes működését előmozdítani és biztosítani. E bizottság tagjai a következők lesznek: a törvényhatósági bizottság 5 tagja az ügyosztály mellé alakított szakbizottság sorából, a belügy-, népjóléti és igazságügyminiszterek képviselői, az államrendőrség főkapitánya, a fiatalkorúak felügyelő hatóságának elnöke, a fiatalkorúak bíróságának vezetője, illetve mindezek helyettesei, a főváros közoktatásügyi, közjétékonysági és szociálpolitikai, közgazdasági és közegészségügyi ügyosztályainak vezetői, az árvaszék elnöke, a tisztí főorvos, a tisztí főügyész, a statisztikai hivatal igazgatója, a kerületi előjárók értekezletének elnöke, illetve mindezek helyettesei, végül nyolc olyan személy, akit a felekezetek, illetve a karitatív társadalmi egyesületek és szakértők köréből hívnak meg. Ez a testület rendszerint teljes ülésben működik, de albizottságokban is előkészítheti az egyes feladatokat.

A központi népjóléti hivatalnak egy fontos új osztálya lesz a külföldi gyermekvédelmi hivatalok gerincét alkotó *hivatásos gyámság*, amely a gyermekvédelmi teendőkön (gyámsági tiszt ellátása, státusállapot rendezése, tartási perek vitele stb.) kívül a vagyontalanok részére szóló jogi tanácsadással és vele kapcsolatos teendők vitelével is megbízható.

Mindazon közsegélyezési és népjóléti ügyekben, amelyek *kifejezetten* a központi népjóléti hivatal részére fenntartást nem nyernek, a *közvetlen* gondozó tevékenységet a *kerületi előjáró* fejtí ki.

A kerületi előjárónak ebben az ügykörben a polgármester által ezen ügykör ellátására külön *megbízott helyettese* van, aki egyúttal a *kerületi népjóléti hivatal vezetője* is. Ily módon kívánja a tervezet az ügykör fontosságát kiemelni, de egyben az állandó népjóléti tevékenységgel való foglalkozás útján a *szakszerűséget* is biztosítani. Természetesen ezzel a helyettesítéssel a szükséges kellő munkaerő még biztosítást nem nyert, ezért kívánatos lesz, hogy minden előjáróságon, annak nagyságához képest, az állandó vezetőn kívül még 2—5 állandó munkaerő nyerjen a szegénygondozás ellátása végett beosztást.

A kerületi előjáró a népjóléti ügyekben reáruházott hatáskörét rendszerint a *kerületi népjóléti bizottsággal* együtt látja el.

A kerületi népjóléti bizottság elnöke a kerületi előjáró, tagjai: a kerületi választmány által kiküldött 5 tag, a népgondozó körzetek elnökei, a központi

népjóléti hivatal kiküldöttjei, a kerületben működő s az előjáró által meghívott karitatív társadalmi egyesületek képviselői (legfeljebb öt), a kerületben levő hitfelekezetek egy-egy lelkesze, a kerületi orvos és a kerületi rendőrkapitányság vezetője.

A kerületi népjóléti bizottság hatásköre mind a szegényellátás szűkebb körére, mind a gyermekvédelemre, mind pedig a népjóléti gondozás tágabb körére kiterjed.

E hármas hatáskörében segélyeket engedélyez, javaslatot tesz, intézeti elhelyezési ügyekben kinyomozza, ellenőrzi és gondozza a közsegítésre szorulókat, felügyel az árvák, dajkaságba adott gyermekek, vagyonatlan gyámoltak nevelésére és gondozására, alkalmas gyámokról gondoskodik, védőtevékenységet fejt ki a testi vagy erkölcsi veszélynek kitett gyermekek felett az árvaszékekkel és a központi népjóléti hivatással egyetértve, illetve irányításuk mellett. A népjóléti gondozás tágabb körében figyelemmel kíséri a kerület szociális viszonyait, a bajok megszüntetése érdekében intézkedik, illetve javaslatot tesz, jóléti intézmények létesítését kezdeményezi, irányítja, figyeli a kerületben működő társadalmi, népjóléti intézmények tevékenységét.

A kerületi népjóléti bizottság legalább havonként egyszer ülést tart.

Minden kerületi előjáró a polgármesterrel egyetértően a kerület nagyságához és a segélyre szorulóak számához képest több *népjóléti körzetet létesíthet* és ezeket további alkörzetekre oszthatja.

A népjóléti körzetek és alkörzetek négyféle munkakört szolgálnak és pedig :

1. az anya- és csecsemővédő körzetek a terhesnők, az anyák és iskolaköteles koron alul levő gyermekek gondozását ;

2. az iskolanővéri körzetek az iskolaköteles korban levő gyermekek s az ezen koron túl levő fiatalok gondozását a 18 éves korig ;

3. a népegészségügyi körzetek a tüdő-, a nemi- és vérbetegek gondozását ;

4. az általános népgondozási körzetek pedig az előbbi körzetekbe nem tartozó felnőttek gondozását.

A népjóléti körzeteket bizonyos célszerűségi szempontok alapján kell megalakítani.

A gondozói munkát ellátó egyének a különböző munkakörökben csak a saját gondozói tevékenységet látják el. A családok gondozásánál azonban alapelv az, hogy a különböző gondozói tevékenységet csak *egy* megbízott lássa el és pedig az, amelyiknek munkaköréhez a család legfiatalabb tagjának gondozása tartozik. Speciális esetben az előjáró kivételt tehet.

Az anya- és csecsemővédő népjóléti körzet élén a védőintézeti főorvos és mellébeosztott fővédő áll, az alkörzetek munkáját védőnők látják el.

Az iskolanővéri körzet élén az iskolaorvos és iskolanővér áll, az alkörzetben az iskolagondozónővér végzi a teendőket.

A népegészségügyi népjóléti körzetet az intézeti főorvos vezeti, és ha még ily intézet nem lenne, a kerületi orvos; az alkörzetek munkáját az egészségügyi védők látják el. Az általános népgondozási körzet élén a társadalmi szervezetek valamelyik, az előljáró által felkért tagja áll, mint körletvezető, akihez beosztott népjóléti védők (védőnők), mint népjóléti megbízottak végzik a népgondozás munkáját.

A munkakörök ellátására a megbízást rendszerint azoknak az intézményeknek legfőbb vezetősége adja, amelyek alá az illető munkakör ellátása közvetlenül tartozik. Az általános népgondozás munkakörére *a népjóléti megbízottat* a kerületi előljáró nevezi ki.

A kerületi előljáró mind a négy munkakörre megbízást adhat a kerület lakossága köréből a saját belátása szerint kiválasztott avagy a kerületi társadalmi népjóléti intézmények által kijelölt nagykorú, bármely nemhez tartozó olyan független emberbarátoknak, akik e tisztség betöltésére elméleti és gyakorlati kiképzést nyertek, vagy erre hivatottságot éreznek és elegendő szabadidővel rendelkeznek.

Állásuk tiszteletbeli és megbízatásuk visszavonásig terjed. A kerületi előljáró azonban *népjóléti megbízottakká* kiképzett és fizetett munkaerőket is kinevezhet. A megbízottak fogadalmat tesznek és kinevezési okmányt kapnak, nemkülönben hordható jelvénnel és arcképes igazolvánnyal is ellátják őket.

A megbízott tartozik akár saját kezdeményezéséből, akár a hatóság felhívására kinyomozni a közsegtiségre szoruló életviszonyait és a bajokon elsősorban a társadalom s azután a hatóság igénybevételével segíteni; a továbbiakban pedig ellenőrizni a segély hovafordítását.

A népjóléti *körzetvezető* a megbízottakat tisztük helyes betöltése céljából tanáccsal látja el, szükség esetén a gondozásra szorulókat a megbízottal együtt felkeresi; általában pedig vezeti, ellenőrzi az összes ügyek vitelét és felügyeli, irányítja a megbízottak működését és közvetíti a körzetek és az előljáró között.

A közsegtítés *módját és mértékét* illetően a tervezet azt rendeli, hogy *a szűkebbkörű szegényellátás* csak a *létfenntartáshoz*, ellenben a *tágabb népjóléti gondozás* ezenfelül a gyermekek tanításához, felneveléséhez, a reászorulóknak gazdasági és társadalmi megerősítéséhez, szellemi művelődésének fejlesztéséhez, jobb élelmezéséhez, egészségének, lakásviszonyainak javításához, szórakoztatásához stb. szükséges eszközök nyújtására is kiterjed.

A közsegtítés módjai: a természetben nyújtott segély, a beteggondozás, az intézeti ellátás, a pénzsegély és az ingyen temetés.

A tágabb és szűkebb körű népgondozás szükségességének és módjának megállapítása a hatóság feladata. A fősúlyt a munkával és természetbeliekkel való segélyezésre kell helyezni, illetőleg arra, hogy a reászoruló gazdasági és társadalmi megerősödéshez jusson. A megállapítás kérdésében hozott határozat ellen jogorvoslatnak van helye.

A *segélyezési eljárás* akként történik, hogy a kerületi előjárók tartoznak minden közsegítésre vagy népjóléti gondozásra szoruló és munkával el nem látható egyént jelentkezés esetén illetőségükre tekintet nélkül meghallgatni, a kérelmeket jegyzőkönyvbe vétetni, egyéni és családi viszonyaikra nézve is kihallgatni és a felmerült adatok valóságát kinyomozni, a kinyomozott adatokat pedig egy egyéni nyilvántartóba foglaltatni. A nem budapesti illetőségű közsegélyezettek illetőségének megállapítása iránt a tárgyalásokat azonnal meg kell indítani.

A központi nyilvántartásba fel kell venni azokat :

1. akik bárminő segélyt kapnak,
2. azon idegen illetőségűeket, akik saját községüktől az előjáróság útján kapnak segélyt,
3. végül a társadalmi szervek által segélyezetteket, akiknek névjegyzékét az egyesületek a segélyösszegek megjelölésével rendelkezésre adni kötelesek.

A nyilvántartásokba felveendő adatokat a tervezet pontosan megjelöli, valamint azt is, mi módon kell azokat őrizni.

A nyilvántartóba való előzetes felvétel után a kerületi előjáró a kérelmet *megvizsgálás* és az illető egyén *gondozásbavétele* végett a körzeti beosztás szerint illetékes valamelyik népgondozónak adja ki. Itt a szabályrendelet-tervezet azt is kimondja, hogy a kerületi népjóléti bizottság által üzletszerűen kéregetőknek, csavargóknak és munkakerülőknek nyilvántartott egyének felett az állandó felügyeletet az előjáróság díjazott tisztviselőire is lehet bízni, sőt hogy ilyen vagy más különleges elbírálást igénylő ügyek megvizsgálására és az illető gondozására, felügyeletére a kerületi előjáró a szükséghez képest *külön díjazással alkalmazott segéderőket* (hivatásos anyavédő, iskolanővér, hivatásos beteggondozó stb.) is igénybe vehet.

A magunk részéről helyesebbnek tartanók annak *kötelező* kimondását, hogy az *első vizsgálati felvételt* minden körülmények között *szakértő munkaerővel* kell eszközölni, amely célból a ker. előjáróságok ily munkaerőkkel (a vöröskereszt egyesület szociális munkásai) ellátandók. Csak a *szakszerű első felvétel* alapján lehet ugyanis elbírálni a gondozásra szorultság fennforgását, a gondozás formáját, mérvét, szóval az összes szükséges előfeltételeket.

Az előjáró a megtartott vizsgálat után és annak eredményéhez képest *intézkedik* a gondozás módja és mértéke iránt, *vagy előterjesztést tesz* a kerületi

népjóléti bizottsághoz. Rendkívül sürgős esetekben az *előljáró azonnal* (jegyzőkönyvbevételkor, vizsgálat előtt is) adhat kellő segítyt. Meg nem állapított budapesti illetőség esetén az előljáró csak a gondozás sürgős módját és mértékét alkalmazza.

A nyilvántartásba felvett minden gondozottat a kerületi előljáró egy évre szóló érvényű *ellenőrzési ívvel* lát el, amely egyrészt a közsegélyre utaltság igazolására, másrészt arra is alkalmas, hogy mind a hatóság, mind a jótékony egyesületek és egyesek is a nyújtott segélyeket bejegyezzék.

A munkaképes, de munkanélküli egyéneket a munka- vagy állasközvetítő intézethez kell utasítani, esetleg átmenetileg foglalkoztató műhelyben foglalkoztatni őket, az ilyeneket csak rendkívül méltánylást érdemlő esetben szabad részesíteni és pedig lehetőleg természetbeni segélyben.

A *havisegélyeket* a kerületi előljáró, illetőleg a ker. népjóléti bizottságok egy évre engedélyezik, egy további évre azonban meghosszabbíthatók. Az otthoni ápolásban részesülő közsegélyezésre szoruló betegek gondozását szakközeg útján kell végeztetni. E szakközegnek kötelessége a beteget többször meglátogatni és szükségleteiről gondoskodni. A közsegítésre szoruló terhes nők és anyák, valamint csecsemőik gondozását az anya- és csecsemővédő állomások látják el.

A *gyógyíthatatlan szegénybetegek*, ártalmatlan hülyék, vakok, nyomorékok stb. szeretetotthonokban, illetve alkalmas intézetekben helyezendők el. Szeretetotthonokban való elhelyezés helyett a *háziápolásban* (családi gondozásban) való elhelyezés is alkalmazható. A központi népjóléti hivatal nyilvántartja az olyan alkalmas családokat, amelyek ily szegényeket gondozni hajlandók. Egy-egycsaládnál ötnél több gondozottal nem helyezhető. A gondozási költség több nem lehet, mint amennyibe a szeretetotthoni ápolás kerülne. A háziápolásba helyezett szegények gondozása felett a kerületi előljáró szakképzett egyének útján felügyeletet gyakorol.

Fontos rendelkezései a tervezetnek azok, amelyek a *népjóléti egyesületek nyilvántartásáról, adatszolgáltatási kötelességéről* és ellenőrzésükről szólnak és amelyek — mint korábban érintettük — részben már ma is érvényben vannak.

A főváros a központi népjóléti hivatal útján a főváros területén működő karitatív egyesületekről és intézményekről külön nyilvántartást vezet; működésük *adatait számontartja* és működésük felett különös *felügyeletet* és *ellenőrzést* gyakorol. Ezen már létező és jövőben alakuló egyesületek közül a megküldendő alapszabályok alapján a polgármester állapítja meg határozatilag azokat, amelyek *népjóléti intézmény jellegével* bírnak.¹⁾

¹⁾ Ez a rendelkezés a francia 1901. évi törvény analóg elrendezéséből származik, amely szabad, elismert jellegű és közhasznú egyesületek közt különböztet.

Az ily jelleggel bíró egyesületek kötelesek évi bevételeikről és kiadásairól szóló kimutatásaikat, forgalmi adataikat és vagyonmérlegüket, valamint évi jelentésüket a közgyűlésüket követő 30 napon belül a központi népjóléti hivatalnak megküldeni és tartoznak könyveikbe és számadásaikba a kiküldött hatósági megbízottaknak betekintést adni. Helyes és célszerű volna ezenfelül az ily egyesületeket arra is kötelezni, hogy az általuk állandóan segélyezett szegényekről fűzött és oldalszámozott nyilvántartást vezessenek.¹⁾

Ezen egyesületek fölött a polgármester ellátja az ellenőrzési teendőket az alapszabályszerű működés tekintetében, valamint felülvizsgáltatja szakértőivel a beszolgáltatott adatokat a célból is, hogy a népjóléti célokra szánt összegek tényleg rendeltetésükre lettek-e felhasználva. A polgármester e jogát az illetékes ügyosztály útján gyakorolja, illetve célszerűségi szempontból az illetékes elöljáróra is reábíthatja annak gyakorlását.

Az ily népjóléti egyesületek kötelesek a hatósági gondozást kérőkre és ily gondozásban részesülőkre vonatkozóan a szükséges felvilágosításokat megadni, az általuk nyújtott segélyt, a segély idejét, módját, mérvét az illetők ellenőrzési ívében feltüntetni. Mindezen kötelezettség elmulasztása — mint később látjuk — kellő szankcióhoz van kötve. Kíváncsnak tartanók egy oly rendelkezés felvételét is, mely szerint a Központi Népjóléti Hivatal jogosult a népjóléti egyesületek egyik-másikára a célszerűség szerint bizonyos feladatok ellátását reábízni, illetve azok közreműködését igénybevenni.

Intézkedéseket tartalmaz továbbá a tervezet az adománygyűjtések és jótékonycélú előadások engedélyezéséről és ellenőrzéséről is a fenálló jogszabályokkal egybehangzóan. A könyöradománygyűjtés (koldulás tekintetében pedig a szabályrendelettervezet a régebbi szabályrendeletek által elfoglalt állaspontra helyezkedik, amennyiben azt a székesfőváros egész területén *eltiltja* és ellenőrzését, valamint megakadályozását az államrendőrség főkapitányára bízza. Egy ily rendelkezéssel lassan gátat lehet vetni a Budapest utcáin olyannyira visszásan ható koldusok elszaporodásának és a közönség zaklatásának.

Fontos rendelkezéseket tartalmaznak végül a tervezetnek a népjóléti *statisztikáról* és a *büntető határozatokról* szóló fejezetei is.

A Központi Népjóléti Hivatal mind a közsegítésben részesülő egyének-ről, mind a segélyezési esetekről, mind pedig a közsegélyezéssel járó költségekről statisztikai kimutatásokat vezet. A személyi adatokon kívül lehetőleg a hatósági gondozásra szorultság okait is fel kell tüntetni.

Egyrészt a közjótékonyági és népjóléti ügyekben eljáró tisztviselők, másrészt pedig a népjóléti jelleggel bíró egyesületek is kötelesek az adat-szolgáltatásra a fővárosi Statisztikai Hivatal által megküldött kérdőlapok

¹⁾ Lásd Debrecen város már hivatkozott új szegénygondozó szabályrendeletét is, amely ily rendelkezést tényleg tartalmaz.

kitöltése és kellő időben való visszaszolgáltatása által. Azonkívül a népjóléti egyesületek tartoznak évi jelentésüknek, költségvetésüknek és zárszámadásuknak egy-egy példányát a közgyűléstől számított nyolc nap alatt a székesfővárosi Statisztikai Hivatalnak megküldeni.

A büntető határozatok kimondják, hogy aki a szabályrendelet parancsoló vagy tiltó rendelkezésének eleget nem tesz, avagy a hatóságtól nyert megbízással visszaél, a hatóságot tudva félrevezeti, *kihágást* követ el. A kihágások felett ellenkező törvényi, illetve rendeleti intézkedések hiányában elsőfokon a kerületi előljáró, másodfokon a polgármester, harmadfokon pedig a törvény rendelkezésein belül a belügyminiszter jár el.

Fontos rendelkezés végül az, amely arra irányul, hogy azt a népjóléti intézménynek minősített társadalmi egyesületet vagy intézetet, amely előírt kötelezettségeinek eleget nem tesz, ennek teljesítésére lehessen szorítani. E célra a következő eszközök állanak rendelkezésre. A polgármester a mulasztó egyesületet elsőízben írásban megintheti és pótlásra utasíthatja. Ismétlődés esetén a szükséges adatokat, illetve hiányt a mulasztó terhére pótolhatja. Intézkedhetik aziránt is, hogy a mulasztó intézmény a hatóságok mindennemű támogatásából kirekesztessék, tőle az anyagi támogatás megvonassék, súlyosabb esetben pedig elrendelheti az intézmény ellen a hatósági vizsgálatot és annak eredményéhez képest felfüggesztheti annak önkormányzatát, illetve eziránt a belügyminiszterhez felterjesztést tehet. Sőt javasolhatja az egyesület feloszlását is.

A zárórendelkezések kimondják, hogy a kerületi előljáró *félévenként* a polgármesterhez tesz jelentést a közsegélyezésnek a kerületben való állapotáról, a polgármester pedig *évente* a főváros egész területére nézve a belügy-, illetve a népjóléti és munkaügyi miniszterhez.

Zárószó.

Bemutattuk Budapest székesfőváros hatósági és társadalmi szegénygondozó tevékenységének és szegénygondozó intézményeinek hosszú évtizedeken át folyt és máig tartó fejlődését és iparkodtunk azt a megfelelő beállításba helyezni a külföldi és az általános magyar szegénygondozás fejlődésének párhuzamos ismertetésével.

Úgy véljük, bizonyos tanulságokat, egynémely igazságokat sikerült is levonnunk e munka során; olyan tanulságokat és igazságokat, amelyek a szegénygondozás napjainkban egyszerre fontosnak felismert ügyének jövőjének helyes megoldását megkönnyíthetik.

Igazolást nyert elsősorban, hogy a szegénygondozás érdekében mind az állam, mind a társadalom, mind pedig a városok, legelsősorban pedig Budapest hatalmas anyagi és szellemi áldozatokat hoznak. Hogy azonban ezek az erőfeszítések a kívánatos és elérhető eredményeket még sem hozzák meg, hogy az anyagi áldozatok — mint homokban a vízzerek — alig észlelhető nyomokban szivárognak el, hogy a kifejtett munka szinte meddőnek tűnik fel, annak legfőbb oka kétségtelenül a szegénygondozás *tervszerűtlen volta, szervezetlensége*.

Kezdve a céltudatos, jól átgondolt jogszabály hiányán, folytatva a kellőszámú és szakszerűen képzett munkaszervek és e szervek egymásközi összemunkálkodásának hiányán, végezve a rendelkezésre álló anyagi eszközök felhasználásának ötletszerűségén, mindenütt a szervezetlenség kiáltó példái merednek eléink. S ez alól a szabály alól nem képez kivételt sem az állam, sem a társadalom és egyház, sem a városok, köztük a főváros tevékenysége sem.

Ámde ezen a szervezetlenségen segíteni kell, ha hazai szegényügyünket csak megközelítően is nyugateurópai színvonalra kívánjuk emelni.

A szervezésre, egységesítésre irányuló törekvések — amint láttuk — folyamatosan vannak.

Mind az állam, mind a városok, mind pedig a székesfőváros az okos belátástól vezéreltetve megkezdték a kellő átszervezési munka keresztülvitelét. Talán csak a társadalom szervei azok, amelyek még mindig alétan, tétlenül állanak szemben ezzel az áramlattal.

A kérdés csak az, ki és milyen módon vigye keresztül ezt az újjászervezési folyamatot?

Bár a korábbiakban ezt a kérdést már érintettük és ismétlésekbe esni nem akarunk, mégis a probléma fontossága miatt még egyszer hangsúlyozzuk a következőket:

Csak az *állam és a törvényhozás* az, amely a szegénygondozás országos rendezésével a kérdést *gyökeresen* megoldani hivatott, mivel a rendkívül bonyolult problémának szertefolyó szárait (illetőség, szervezet, állami hozzájárulás, jogorvoslatok, állampolgári joghátrányok mellőzése, a társadalmi munka megszervezése stb.) összefogni és szerves hálózatba fűzni csak egyöntetű jogszabállyal és az egész ország anyagi és szellemi erejének megfeszítésével lesz lehetséges.

Míg ez az *elsődleges feladat* megoldást nem nyer, meddőnek kell nyilvánítani a városoknak és a fővárosnak az elszigetelt, *önálló megoldás* érdekében kifejtett mindennemű erőlködését. Addig kárbavész a fővárosnak a legmodernebb szellemben megalkotott szabályrendelete alapján kifejtett, emelkedett szegénygondozó tevékenysége és a szegénygondozással járó költségeknek hatványozott mérvben való fokozása. És hiábavaló addig a nagyobb városok dicséretreméltó kezdeményező, lendületes munkája is, mivel a rendezetlen szegényügyi viszonyokkal bíró községekből és városokból a szegényeknek a rendezett viszonyú városokba való tódulása továbbra is feltartóztathatatlan folyamat lesz, amelyet semmiféle anyagi és munkaeszközökkel lebírní nem lehetséges.

A megoldás módja pedig: az egész országra kiterjedő, szerves *nép-gondozó törvény* megalkotása, amely a beteg és egészséges szegény közt különbséget nem téve, a célszerűen megválasztott és teherbíróbb nagyobb közigazgatási egységek *kötelező* feladatává teszi a népjóléti gondozás bizonyos körét, amely azonban a szükséges állami felügyeleten és ellenőrzésen kívül egyúttal államilag biztosított, *kellő anyagi hozzájárulásról* is gondoskodik.

És be kell látni azt is, hogy a szépen elgondolt, de utólag hibásnak és túlméretezettnek bizonyult *szociálpolitikai program* megvalósításának erőltetésével egy időre fel kell hagyni és minden rendelkezésre álló anyagi és szellemi erővel a megcsontított ország arányaihoz illő reális és racionális nép-gondozó szervezetet kell megalkotni.

Ismételjük, csak e szerves és intézményes szegénygondozás biztos fedezékeiből lesz lehetséges a nemzetre nehezedő sorscsapások elmulását bevárni és majdan az ország megerősödésével egyidejűleg a védekezésből a boldogabb jövő érdekében szükséges újabb *aktív szociálpolitikai* erőfeszítésekre fokozatosan áttérni.

IRODALOM.

Aachen: Städt. Wohlfahrtsamt. Die Wohlfahrtseinrichtungen.

A budapesti közjótékonyosság évkönyve. 1915—16.

A fővárosi szegényházak és népkonyhák. 1874.

Amman M.: Statistik der Tätigkeit der kath. caritativen Genossenschaften.

Arlt I.: Klima u. Armut. D. Z. Wohlfahrtspolitik. 1929. 4. sz.

Arlt I.: Die Aufgabe der Armenpflege. Soc. Prax. 1927. 36. sz.

Arlt I.: Die Aufgabe der Armenpflege innerhalb der Socialwissenschaften. Soc. Prax. Nr. 42. 1927.

Aschrott: Das englische Armenwesen. 1886.

Barth L.: Budapest főváros szegényügye. 1877.

Bárczy I.: A székesfőváros népjóléti igazgatásáról előterjesztés.

Bärlechner: Die Entwicklung der caritativen Wohlfahrtspflege.

Baum M.: Familienfürsorge. 1927.

Baum M.: Die Abgrenzung der Familienfürsorge. Soc. Praxis 1927, 36. sz.

Baum M.: Lehrbuch der Wohlfahrtspflege. 1929.

Beck J.: Die kirchliche Armenpflege. 1915.

Behrend E.: Versorgungs- und Fürsorgerecht. 1928.

Berlin: Wohlfahrtseinrichtungen der Stadt. 1925.

Bericht über die 8. Fürsorgetagung. 1926.

Bequet: Régime et législation de l'assistance publique et privée. 1885.

Béri L.: A magyar filantrópia könyve. 1929.

Bing A.: Statistische Untersuchungen über private Wohltätigkeitspflege. 1904.

Bischoff R.: Der Anspruch auf Armenversorgung. 1903.

Bolgar E.: Negyvenéves Budapest.

Bolzau H.: Fürsorgerecht u. Caritas. 1927.

Böss: Die Not in Berlin.

Böhmert V.: Das Armenwesen im 77 deutschen Städten.

Böhmert V.: Die Armenpflege. 1890.

Brandts u. Freih. v. Aufsess: Deutsche Armenrecht.

Briner L.: Die Armenpflege des Kindes in der Schweiz. 1925.

Brunner: Reichsfürsorgerecht. 1925.

Buehl A.: Armenwesen und Armenfürsorge. 1907.

Carl H.: Zur Bekämpfung des Bettelunwesens. 1927.

Chance: Our treatment of the poor.

Christophe M.: Du Problème de la misère. 1881.

Clerici L.: Die öffentliche Wohlfahrtspflege in Italien. 1927.

Csergő H.: Vöröskönyv. 1919.

- Dalloz: Code du travail et de la prévoyance.
- Dalánszky A.: Darstellung des Ofner wohlt. Frauenvereins. 1857.
- Devine E.: Misery and its causes. 1909.
- Diefenbach: Ein Reichsarmengesetz. 1920.
- Dillinger J.: Kirchliche und staatliche Armenpflege. 1912.
- Dixwell G. B.: Progress and poverty. 1882.
- Doisy M.: Dictionnaire d'économie charitable. 1856.
- Edvi-Illés László: A szegénykérdés. Vác, 1874.
- Ehrle Fr.: Beiträge zur Geschichte und Reform der Armenpflege. 1881.
- Elberfelder (die) Wohlfahrtspflege. 1928.
- Emminghaus A.: Armenwesen und Armengesetzgebung in den europäischen Staaten. 1870.
- Fawcett: Pauperism its causes and remedies. 1871.
- Fáy A.: Az elszegényedések: Emberbaráti, hazafiúi és politikai vázlatok. Pest, 1862.
- Fáy A.: Igénytelen figyelmeztetés a szegénység ügyében. 1862.
- Feld W.: Die sociale Arbeit im amerikanischen Lichte. Zeitschrift für Gesundheitspflege N. 6. 1927.
- Feuchtwanger: Geschichte der soc. Politik und des Armenwesens im Zeitalter der Reformation.
- Flesch: Sociale Ausgestaltung der Armenpflege. 1902.
- Forbáth T.: Adatok a magyar szegényügy rendezéséhez. 1908.
- Fowle: The poor Law. 1881.
- Gárdonyi A.: Ötven esztendő Budapest székesfőváros történetéből. 1925.
- Geyger Hopfen Lili: Armenwesen. 1898.
- Geiser K.: Geschichte des Armenwesens im Kanton Bern. 1894.
- Gérando-Buss: System der gesammten Armenpflege. 1843.
- Glen: The poor Law orders. 1883.
- Gramm H.: Statistik und soziale Fürsorge. Freie Wohlfahrtspflege Nr. 6. 1927.
- Grassl: Die biologischen Grundlagen der Dorcaritas. 1925.
- Gundermann: Die Bedeutung der privatrechtlichen Unterhaltspflicht für das Fürsorge-recht. Soz. Prax. 1928. 37.
- Gschwend J.: Das neue zürcherische Armenfürsorgegesetz. 1927.
- Gschwend J.: Armenfürsorge. Schweizerische Zeitschrift für Gemeinnützigkeit. 1927.
- Gschwend J.: Das neue österreichische Armenfürsorgegesetz. 1927.
- Gschwend J.: Die fürsorge in der Schweiz. 1927.
- Götze: Bibliographie der Wohlfahrtspflege. 1927.
- Halmos: Budapest Főváros Közigazgatása. 1902.
- Hamburger E.: Reform der Wohlfahrtsverhandlung, Arbeiterwohlfahrt, Nr. 22. 1927.
- Hanvai S.: A szegénygyámolításról. 1925.
- Hanvai S.: Budapest háborús jótékonyága. 1915.
- Hanvai S.: A székesfőváros szegényügye. A Társad. Múzeum. Ért. 1909. 2. sz.
- Hanvai S.: A székesfőváros szegényügyi igazgatása és az V. ker. Népháza. 1914.
- Hanvai S.: A népjóléti közig. országos szervezése. 1917.
- Hanvai S.: A budapesti közjótékonyág évkönyve. 1915.
- Handwörterbuch der Staatswissenschaften.
- Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege. 1929.
- Hansen J.: Kritik des Armenwesens. 1884.
- Hazemann R. H.: Le service social municipal. 1928.
- Henderson Ch.: Modern methods of charity. 1904.
- Hering H.: Die christliche Liebestätigkeit der deutschen Reformation. 1883.
- Heymann: Die staatliche Wohlfahrtspflege in Preussen. 1924.
- Hilscher R.: Bevezetés a szociálpolitikába. 1928.

- Hirtsiefer*: Die staatliche Wohlfahrtspflege in Bayern. 1924.
- Holbeck*: Grundzüge der Organisation der freien Wohlfahrtspflege. 1925.
- Horváth J.*: Javaslat a jövő szegényügy rendezése iránt. 1892.
- Horváth J.*: Előadójavaslat a szegényügy rendezése iránt. 1889.
- Illyefalvi L.*: Budapest székesfőváros Sztatisztikai és Közigazgatási Évkönyve. XIII. évf. 1921—4., XIV. évf. 1926., XV. évf. 1927., XVI. évf. 1928., XVII. évf. 1929.
- Jankovics A.*: Pest u. Ofen mit ihren Einwohnern.
- Jung*: Die öffentliche und private Wohlfahrtspflege in Deutschland. 1924.
- Jungmann*: Amtliche und freiwillige Wohlfahrtspflege. 1928.
- Kanócz J.*: L'assistance publique en Hongrie.
- Karner*: Fürsorgestatistik. Blätter für das Wohlfahrtswesen. 1929.
- Karner*: Das neue Armenfürsorgegesetz für Zürich. Öst. Gemeindezeitung. 1928. 5.
- Kirchner Beldné*: Reformálni kell a szegényügyet. Új Budapest, 1930. V. 31. sz.
- Kirkmann—Gray*: A history of english philanthropy. 1905.
- Klumker*: Das Fürsorgewesen. 1918.
- Konek S.*: Köz- és magánjótékonyság. 1869.
- Kőrösy J.*: Budapest székesfőváros szegényügye 1900—1902.
- Kovács N.*: A munkanélküliség és a munkapiac 1928-ban. M. Stat. Szemle 1929. 4. sz.
- Kraus J.*: Das Wesen der Wohlfahrtspflege und ihre Begründung auf Synthese von Ethik in der Wirtschaft. 1925.
- Lallemand L.*: Histoire de la Charité. 1910.
- Lamers A.*: Staatsarmenpflege. 1881.
- Lányi M.*: A háború és a jövő.
- Langstein*: Handbuch des 5-ten Wohlfahrtsverbandes. 1928.
- Laswignes H.*: Essai d'assistance comparée. 1911.
- Lechler*: Zwei Beiträge zur Reform des Armenrechts. 1902.
- Leonard*: The early history of english poor relief. 1900.
- Lévyné Freund Katinka*: Az angol settlementek és a népházak. 1924.
- Lensch A.*: Die freie Wohlfahrtspflege in Berlin. 1918.
- Liber E.*: Hogyan fejlődtek a székesfővárosi szociálpolitikai és közjótékonysági intézmények az utolsó 10 esztendő alatt. Főv. Hirlap. 1929. XII. 25.
- Liber E.*: Az én költségvetésem. Új Budapest, 1929. VI. 22.
- Liber E.*: Közjótékonyság és szociálpolitika. Városi Szemle. XV.
- Liber E.*: A szegényügy szervezete. Városi Szemle. XIII.
- Liszt E.*: Soziale Fürsorgetätigkeit in der Vereinigten Staaten. 1910.
- Liebmann*: Die Armenpflege. 1897.
- Lill*: Wohlfahrtspflege in Frankfurt. Kommunal. Polit. Blätter. 1929. 20.
- Liese W.*: Geschichte der Caritas. 1922.
- Lochat*: Du concours des lois d'assistance avec les assist. Sociales. Revue de Bienf. 1928. 44.
- Löhr J.*: Geist und Wesen der Caritas. 1922.
- Löwy W.*: Die öffentliche Armenpflege und die private Wohl in Wien. 1899.
- Lukács S.*: A szegénygondozást sürgősen reformálni kell. Pesti Hirlap, 1928. XI. 24.
- Luppe H.*: Armenpflege und Fürsorge. Fürsorgeblatt. Nr. 6—10. Juni, 1927.
- Macfarlan J.*: Untersuchungen über die Armut. 1785.
- Maier H.*: Zum Begriff der Wohlfahrtspflege. Zeitschrift für Wohlfahrtspflege Nr. 4. 1927.
- Maier H.*: Die gesellschaftliche Bedeutung der Wohlfahrtspflege. 1926.
- Mattutat*: Soziale Versicherung und soziale Fürsorge. Gewerksch. 1928. 32.
- Marschall A.*: Über Wohltätigkeit und Armengesetzgebung. 1881.
- Magnitot M.*: De l'assistance et de l'extinction de la mendicité. 1892.
- Massion*: Öffentliche und freie Wohlfahrtspflege. Die Wohlfahrtspflege in der Rhein-provinz Nr. 9. 1927.

- Memelsdorf*: Der Aufbau des Wohlfahrtsamtes in einer grösseren Stadt. 1926.
- Mischler E.*: Die Armenpflege in den österreichischen Städten und ihre Reform. 1896.
- Moreau—Christophe L.*: Du problème de la misère et de la solution chez les peuples. 1851.
- Monod*: L'assistance publique en France en 1889—90.
- Monnier*: Histoire de l'assistance publique dans les temps anciens et modernes. 1866.
- Münsterberg E.*: Das ausländische Armenwesen. 1901.
- Münsterberg E.*: Amerikanische Armenwesen.
- Münsterberg E.*: Die Armenpflege. 1897.
- Münsterberg E.*: Die Verbindung der öffentl. und der privaten Armenpflege.
- Münsterberg E.*: Bibliographie des Armenwesens. 1900.
- Münsterberg E.*: Das Elberfelder System. 1906.
- Muthesius H.*: Wohlfahrtspflege. 1928.
- Niceforo*: Les classes pauvres. 1905.
- Oertzen L.*: Armenpflege in Deutschland nach Theorie und Praxis. 1898.
- Ogier E.*: La commune et l'assistance facultative.
- Ollendorf*: Wohlfahrtsrecht.
- Országh S.*: A budai jótékony egylet. 1898.
- Paikert G.*: Angol közgyámolítás. Magyar Szemle. 1930. okt.
- Palugyai J.*: Buda-Pest szab. kir. városok leírása. 1852.
- Paret Fr.*: Der Einfluss der Reformation auf die Armenpflege. 1896.
- Parmelee M.*: Poverty and Socialprogress. 1916.
- Passez*: Des rapports entre la bienfaisance privée et l'administration. 1905.
- Plank M.*: A koldulásról. Városok Lapja. 1929.
- Polligkeit*: Fürsorge als persönliche Hilfe. 1929.
- Polligkeit*: Die kommanden Aufgaben der Altersfürsorge. 1928.
- Pólya I.*: A szegényügy.
- Radomski H.*: Die Frau in der öffentlichen Armenpflege. 1917.
- Rawicz E.*: Die deutsche Sozialpolitik im Spiegel der Statistik. 1929.
- Ratzinger*: Geschichte der kirchlichen Armenpflege. 1894.
- Reitzenstein*: Die Armengesetzgebung Frankreichs. 1881.
- Renson*: La réforme de la bienfaisance publique.
- Richter*: Fürsorgestatistik. Reichsarbeitsblatt Nr. 12—13.
- Riggenbach B.*: Das Armenwesen der Reformation. 1883.
- Riss Fr.*: Leitfaden durch das neue bayerische Armenrecht. 1928.
- Rocholl*: System der deutschen Armenpflegerecht. 1873.
- Roloff L.*: Grundsätzliches aus der Armenpflege.
- Ronde G.*: La commune et l'assistance obligatoire.
- Rösch T.*: Die Mainzer Armenreform. 1929.
- Roscher*: System der Armenpflege und Armenpolitik. 1906.
- Rózsay I.*: Pestvárosi Szegénygyámolda. 1861.
- Rózsay I.*: Budapest főváros jótékonyági intézetei és egyletei. 1879.
- Rózsay I.*: Budapest főváros szegényápolójának történeti vázlata. 1857—1866.
- Salomon*: Leitfaden der Wohlfahrtspflege.
- Sacher E.*: Die Massenarmut, ihre Ursache u. Beseitigung. 1901.
- Sieveking A.*: Arbeit der Frauen in Verein für Armenpflege. 1854.
- Silbergleit H.*: Finanzstatistik der Armenverwaltungen von 108 deutschen Städten.
- Simon H.*: Aufgaben und Ziele der neuzeitlichen Wohlfahrtspflege. 1922.
- Sophian*: The poor law act. 1927.
- Statist. Jahrbuch deutscher Städte, XIII. Jahrg. 1928. és 1930.
- Stat. Jahrbuch der Stadt Leipzig, 7. köt.
- Stat. Jahrbuch der Stadt Breslau, 1929.

Stat. Jahrbuch der Stadt Wien, 1929.

Streicher: Wohlfahrtspflege und Gemeindeverwaltung. R. Arb. Blatt. 1928. M. F. 8.

Stöhr H.: Wohlfahrtsgesetzgebung in den ausserdeutschen Staaten Europas. 1928.

Steigerthal: Gegenwartsfragen der Anstaltfürsorge. Soz. Prax. 1928. 37.

Steinweg: Die neue Regelung der öffentlichen Wohlfahrtspflege. 1929.

Sunder J.: Die Begründung öffentlicher Fürsorgetätigkeit. Freie Wohlfahrtspflege. No. 7. 1927.

Schriften des deutschen Vereines für Armenwesen und Wohlfahrtspflegen.

Schams F.: Beschreibung der königl. Stadt. Pest und Ofen.

Schmall L.: Adalékok Budapest székesfőváros történetéhez. 1899.

Schmidt: Einschränkung des Bettelunwesens und des Hausierhandels.

Schmid C. A.: Das gesetzliche Armenwesen in der Schweiz. 1914.

Schreiner H.: Zur Kritik der modernen Wohlfahrtspflege. Zeitwende, Nr. 9. 1927.

Szalay M.: A szegényügy. 1901.

Társadalompolitikai feladataink. 1928.

Thirring G.: Budapest székesfőváros Stat. és Közig. évkönyve. I. évf. 1874—94., II. évf. 1895—1896., III. évf. 1897—1898., IV. évf. 1899—1901., V. évf. 1902., VI. évf. 1903., VII. évf. 1904., VIII. évf. 1905., IX. évf. 1906., X. évf. 1907—1908., XI. évf. 1909—1912., XII. évf. 1913—1920.

Uhlhorn: Die kirchliche Armenpflege in ihrer Bedeutung der sozialen Frage. 1887.

Uhlhorn: Wohlfahrtspflege und Persönlichkeit. W. u. Kirche, 1925.

Uhlhorn: Die christliche Liebestätigkeit. 1882—1890.

Vass J.: Az antik és keresztény szegénygondozás szelleme. Társad. politika, 1930. 5—6. sz.

Voigt: Armenwesen. 1853.

Voigt: L'assistance publique et privée en France. 1927.

Waldschmidt: Die Aufgabe der Armenpflege gegen die trunksüchtigen Personen.

Webb S. és B.: Problem of destitution.

Weber: Die Grosstadt und ihre soz. Probleme. 1928.

Weber: Armenwesen und Armenfürsorge. 1907.

Weber H.: Grundsätzliches zu dem Bildungsproblem in der Wohlfahrtspflege. Vierteljahrshefte des Zentralwohlfahrtsausschusses der christlichen Arbeiterschaft. 1927.

Weber H.: Lebensrecht der Wohlfahrtspflege. 1921.

Weber A.: Fürsorge und Wohlfahrtspflege. 1926.

Wex: Die Entwicklung der sozialen Fürsorge in Deutschland.

Wegner M.: Die Armen- und Waisenpflege. 1908.

Werthmann L.: Die soziale Bedeutung der Caritas und die Ziele des Caritasverbandes. 1900.

Wild A.: Das Organ freiwill. Armenwesen in der Schweiz. 1914.

Wild A.: Die interkantonale Armenpflege.

Wolf E.: Die soziologischen Grundlagen der Fürsorge und Wohlfahrtspflege. 1927.

Wohlers—Krech—Bath: Das Reichsgesetz über den Unterstützungswohnsitz. 1924.

Wölz: Aufgaben deutscher Wohlfahrtspolitik. 1925.

Wronsky S.: Leitfaden der Wohlfahrtspflege. 1926.

Wronsky S.: Quellenbuch zur Geschichte der Wohlfahrtspflege. 1925.

Würkert: Ludwig Vive's Schrift von der Armenpflege. 1901.

Zollikofer: Die öffentliche Armenpflege in England. 1928.

Zenkl P.: Über die soziale Fürsorge der Stadt Prag. Blätter für das Wohlfahrtswesen 1930. V—VI.

Zwiedineck-Südenhorst: Sozialpolitik.

